Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Verklaaring van den Brief van Paulus aan de Ephesie?rs

https://hdl.handle.net/1874/319512

Biblia et interpretes

Octavo nº A 17.

Kast 111

pl. J nº 5

JOHANN ANDREAS CRAMER,

OVER DEN

BRIEF VAN PAULUS

AAN DE

EPHESIËRS.

JOHANN HEINRICH CRAMER,

DER

HEILIGEN PAULUS

DES

APOSTELS.

VERKLAARING

VAN DEN

BRIEF VAN PAULUS

AAN DE

EPHESIËRS.

DOOR

JOHANN ANDREAS CRAMER,

Onder-Cancelier der Univerſiteit te Kiel.

Uit het Hoogduitsch vertaald.

Te UTRECHT,

By G. VAN DEN BRINK, JANSZ.
Stadsdrukker en Boekverkoper
over het Stadhuis.

MDCCLXXXIII.

VERKLARING

VAN DEN

BRIEF VAN PAULUS

AAN DE

EPHESIËRS.

DOOR

JOHANN ANDREAS CRAMER,

Ouder-Cancelier der Universiteit te Kiel.

Uit het Hoogduitsch vertaald.

TE UTRECHT,

BIJ G. VAN DER BRINK, Jansz.

Steendrukker en Boekverkooper

over het Stadhuis.

MDCCLXXIX.

VOORREDE.

Ik heb my reeds ſedert veele jaaren bezig gehouden met eene Overzetting der Brieven van *Paulus*, welke niet alleen derzelver zin, maar ook het eigenaardige van zyne denkwyze, om zyne gedagten te ſchikken, en met elkander te verbinden, en tevens deeze ſchikking en verband in zyn voorſtel uit te drukken, met alle mooglyke getrouwheid mogte bevatten. Men heeft wel verſcheiden nieuwe voortreflyke Vertalingen van dezelven, welke over den zin meer licht verſpreiden, dan de gemeene Overzetting doet, maar men heeft, myns oordeels, niet genoeg gelet op het byzonder character van Pau-

lus ſtyl, maar hetzelve meestal verönächtzaamd, en als men dus mag ſpreeken, het Koloriet van het Schilderſtuk veränderd. De Apostel houd veel van wydlopige Volzinnen, in welken veele Tusſchenredenen onder de Hoofdſtellingen ingelascht zyn, waardoor waarlyk de zin zelf ſomtyds moeilyk gemaakt word, doch welke evenwel tot het eigenäardige van zynen ſtyl behooren. Dit word, naar 't my voorkomt, in de nieuwer Overzettingen, te zeer uit 't oog verlooren. Men verdeelt zyne Volzinnen in zoo veele kleine, van elkander afgeſcheiden ſtellingen, dat men naauwlyks zien kan, hoe hy zyne, daar in medegedeelde voorſtellen, aan elkander pleeg te ſnoeren. Nadien ik nu geloof, dat het tot de trouwe eener goede Vertaling behoort, dat men ook het geen zynen ſtyl van den ſtyl der andere Apostelen onderſcheid, en merkteekent, zoo veel als de natuur onzer Taal ſlechts toelaat, uitdrukke, en hem in dezelve niet meer ſierlykheids geve, dan het oorſprongkelyke zelf heeft; zoo heb ik ook ge-

geloofd, eene proeve nodig te hebben, hoe ver men zulks, zonder hinder van den zin, in het Hoogduitsch, zou kunnen doen. De Brief aan de Epheſiërs heeft dit eigenäardige boven andere Brieven van Paulus vooruit, en daaröm make ik, na de Overzetting van den Brief aan de Galatiërs, het eerst de Overzetting van deezen Brief bekend; overtuigd zynde, dat, indien men maar de nodige moeite niet ontziet, en zoo wel tyd als vlyt genoeg daar aan wil beſteeden, men ook by het voorſtellen van hetgeen aan des Apostels ſtyl zoo eigen is, de duidlykheid van den zin zelf niet verliezen kan; maar tevens met dat oogmerk, om uit de aanmerkingen, die hier over mogten gemaakt worden, zelfs nog meer te leeren.

Wat de Verklaaring betreft, die ik by de Overzetting gevoegd heb; ik weet wel, dat zy ſommigen al te uitvoerig zal toeſchynen, dewyl zy zig niet alleen tot nieuwe of duidlyker opheldering van zwaare en duistere plaatzen bepaalt, aan welken het echter niet geheel ontbreeken zal; maar

ik

ik weet ook, dat de herhaaling van zekere reeds bekende ontwikkelingen van *Paulus* gedagten, zekere verdeedigingen van oude uitleggingen, en zekere bevestigingen van Leerſtukken, daar men thans niet veel meer van houd, in onze tyden niet zonder nut zelfs voor die geenen kunnen zyn, die zig de moeite willen geven, om ze met hunne opmerking meer dan éénsten te verwaardigen, en eene herhaalde beproeving van hetgeen zy aanneemen of verwerpen, niet voor geheel overtollig te houden, maar die belyden kunnen, dat toch ſomtyds de waarheid ouder zyn kan dan de dwaling. Voor het overige hoop ik, alhoewel ik in de taal van eene zekere overreding te ſpreken, voor myn plicht reken, my echter altyd van uitdrukkingen eener onbeſcheidene en al te ſtoute beſlisſing gewagt te hebben.

KIEL, den 31. Maart
1782.

JOHANN ANDREAS CRAMER.

IN-

INLEIDING

TOT DEN

BRIEF VAN PAULUS

AAN DE

EPHESIËRS.

De Apostel Paulus, welke, zoo wel tot stichtinge van veele Christelyke Gemeentens, als ook tot bevestiging derzelven in het Geloove aan Jesus, onzer Verlosser, byzonder ook door getrouwe waarschouwing voor alle gevaarlyke dwaalingen en verleidingen, met zulke buitengemeene gaven van Natuur en Genade zoo uitnemend begenadigd was, had de leere van het Euangelie ook te Ephesus verkondigd, en den eersten grond gelegd tot de kerke van eene der eerste, en beroemdste ste-

den in het Voorburgemeesterlyk Asië (*Asia Proconsularis*). Reeds op zyne eerste reize van Corinthen na Jerusalem hield hy zig eenige daagen of weeken, Handel. 18. 19—23. (want den korten tyd van zyn eerste verblyf aldaar kan men niet naaukeurig bepalen;) in deeze ryke stad op, welke door haaren grooten koophandel, en wegens de geleerdheid en wysgeerte, die onder haare Inwooners bloeide, ook van vreemdelingen zeer veel bezogt wierd. Om den koophandel woonden aldaar veele Joden, en hadden, volgens de vryheid aan hun geschonken, om overäl in het Roomsche Ryk hunnen Godsdienst vry en onverhinderd te mogen uitöeffenen, eene eigene Synagoge, in welke Paulus ging, met oogmerk om hun het Euangelie van Jesus, den Heiland der Wereld, te verkondigen. Zyne leere verwekte opmerking, en veele werden begeerig, om meer uitvoerig onderwys van hem te genieten, doch hy zag zig genoodzaakt, om hen hun verzoek om deeze weldaad te weigeren, dewyl hy zig na Jerusalem spoedde, om aldaar het Pinksterfeest te kunnen houden. Intusschen bleven van zyn Reisgezelschap Aquila, en deszelfs vrouwe Priscilla te Ephesen, welke zyn onderwys zouden voortzetten, en Paulus beloof-

de

de den Ephesiërs, dat hy hen na zyne terugkomst van Jerusalem wederöm zoude bezoeken. Aquila en Priscilla, als ook Apollos, die na het vertrek van den Apostel te Ephesen kwam, maakten met allen yver hun werk om hen, aangaande Jesus verder te onderrigten, en de Apostel vond aldaar na zyne wederkomst twaalf jongeren, welke hy tot eene nog volkomener kennisse in den Godsdienst opleidde, en door de hun medegedeelde buitengewoone gaven des heiligen Geests tot verder uitbreiding van denzelven bekwaam maakte. Hy zettede ook het opentlyk onderwys der Joden in de Synagoge drie maanden voort, met de hem zoo eigene getrouwigheid. Doch wanneer het grootste deel van hun niet alleen ongeloovig bleef, maar ook hun best deeden, om zyne leere in eenen kwaaden naam te brengen, zonderde hy zigzelven en de genen, welke gelovig waren geworden, van hun af, en leerde van dien tyd af twee jaaren lang en meer daaglyks in de Schoole van eenen, die Tyrannus heette, zonder dat hy van zyne nieuwe gemeente eenig onderhoud aannam, het welk hy zigzelven door zyn eigen handen arbeid verwierf. Alzoo hy de waarheid en godlykheid van zyne zending en leere

met veele groote wonderwerken bevestigde; zoo nam niet alleen het getal van derzelver Belyders in Ephesen zelve merklyk toe, maar de kennis van het Euangelie werd ook in geheel klein Asië onder Joden en Grieken verbreid. Of hy geduurende dit zyn derde half of drie jaarig verblyf te Ephesen eene reize na Macedonië voor eenige maanden ondernomen, zynen geliefden Timotheus aldaar gelaten, en hem het opzigt over de nieuwe, door hem gestichte Christelyke gemeente, geduurende zyn afwezen opgedragen, hem ook vermoedlyk op zyn verzoek, in eenen Brief uit Macedoniën onderrigt hebbe, hoe hy zig by de inrigting deezer gemeente had te gedragen, en dus in deezen tusschentyd den eersten Brief aan Timotheus hebbe opgesteld, het geen Mosheim met groote schranderheid beweerd heeft, wil ik thans niet onderzoeken; in hoope, dat de waardige Bisschop van Ripen, de Heer D. Bloch, in het vervolg van zyne geleerde Verhandeling over de Tydörde der Brieven van Paulus, waarin hy het afzenden van deezen Brief in den tyd der derde wederkomst van Paulus in Asië stelt, een nieuw licht zal verspreiden over deeze omstandigheid, de beantwoording toch van deeze vraag heeft geenen,

nen, ten minſten geenen merklyken invloed op de Verklaring van den Brief aan de Epheſiërs. Genoeg, dat de Apoſtel zig of drie volle jaaren, of byna drie jaaren te Epheſen ophield, tot dat hy wegens eenen opſtand, aldaar door den zilverſmid Demetrius verwekt, nadat dezelve geſtild was, het beſluit nam, om deeze gemeente aan het opzigt van haare, door hem zelven genoeg onderwezen Leeraaren over te laaten, en na Troïs te gaan, het welk ook geſchiedde, nadat hy zynen geliefden Timotheus te voren na Corinthen gezonden had. Alhoewel hy na dien tyd niet weder te Epheſen konde komen; zoo was nogthans zyne zorge voor de Christen gemeente deezer ſtad ſteeds even yverig. Hy ontbood in het vervolg niet alleen derzelver Oudſten by zig te Mileten, alwaar hy die zoo aandoenlyke rede tot hen hield, welke in de Handelingen der Apostelen opgeteekend is, maar ook ſchreef hy naderhand aan haar, om haar tot ſtandvastigheid in het geloof, van welks wasdom en edele werkingen hy zulke aangename berigten ontfangen had, op te wekken Epheſ. 1. 16. en tegen de dwalingen der Joden, of der Joodschgezinde Christenen in den Godsdienst te bevestigen. Dit ſchryven had

onbetwistbaar alle die weldaadige uitwerkingen, welke hy begeerd, en tot zyn oogmerk gehad had. Epheſen werd niet alleen, volgens de oudſte Christelyke berigten, de gewoone verblyfplaats van den Apostel en Euangelist Johannes, die ook in de Openbaring, indien zy hem nog ſteeds volgens gewigtige gronden kan worden toegeſchreven, den Engel of voornaamſten Leeraar der gemeente te Epheſen wel een zeer ernſtig voorſtel doet, maar hem nogthans veel pryzenswaardiger afſchildert, dan dien te Laödicea, gelyk ook Epheſen naderhand veele Eeuwen lang eene van de aanzienlykſte en beroemdſte Christenkerken gebleven is.

Ondertuſſchen heeft men in laater tyden willen bewyzen, dat deeze Brief van Paulus, welken wy onder den naam van Brief aan de Epheſiërs hebben, niet aan hun, maar aan de Christenen te Laödiceä, of als een rondgaande Brief aan meer gemeentens, byzonder in het voorburgemeesterlyk Aſië gerigt zy geweest; alhoewel, volgens de meening van eenen nieuwen achtingwaardigen Uitlegger, alleen aan zodaanige, met welken de Apostel geene perzoonlyke kennis of omgang gehad had; gevolglyk niet eens, zelfs als een algemee-

meene brief beſchouwt, aan de Epheſiërs, welke aan Paulus zoo in perzoon bekend waren, waardoor aan deeze gevoelens, die reeds van veele aanzienlyke Geleerden beweerd zyn, nog eenig aanzien en glans van nieuwheid en waarheid zoude gegeven worden. Hoe ſcherpzinniger deeze laatſte meening is opgeſchikt, des te noodzaaklyker moet nog eens alles, wat de Geleerden over deeze vraag hebben voorgedragen, op nieuws zorgvuldig herzien en overwogen worden.

De Vraag, heeft Paulus aan de Epheſiërs geſchreven? is de Brief, in welks opſchrift dit getuigd word, waarlyk aan hen, en aan geene andere Gemeentens afgezonden? is buiten kyf geheel historisch, en kan, indien zy uit hoofde van eenige bedenklykheid mag, en kan geöpperd worden, enkeld en alleen uit zekere en geloofwaardige narigten worden beſlist; ten ware dan, dat in den Brief zelven zulke klaare en zekere merkteekenen van het tegendeel van het geen het opſchrift uitdruklyk zegt, vervat waren, dat men hetzelve deswegens geen geloof geven konde, zonder zigzelven de vergeefſche moeite te neemen, om openbaare tegenſtrydigheden met den anderen te willen verëenigen. Indedaad men heeft in den

Brief zelven bewyzen gezogd, dat hy niet aan de Epheſiërs gerigt kunne geweest zyn; maar vergeefs, gelyk het vervolg zal aantoonen. Zeker is het, dat deeze gedagte nooit aan iemand zou in den zin gekomen zyn, indien niet Marcion in de tweede Eeuw voorgegeven had, dat hy niet aan de Epheſiërs, maar aan de Christenen te Laödiceä geſchreven zy, of indien 'er niet eene plaats by Baſilius in zyne wederlegging van Eunomius voorkwam, welke, ik wil niet zeggen, getuigt, dat de Woorden, ἐν ἐφεσῳ niet in het oorſprongkelyke geſtaan hebben, maar alleen aanleiding geeft tot het beſluit, hetwelk nog daarënboven op zwakke gronden rust, dat dezelve misſchien daar niet geſtaan hebben; want niemand kan eenen anderen ſchynbaaren grond tot zodanig eene gedagte opgeven. Want kan men wel geloofwaardiger bewyzen van eene geſchiedkundige omſtandigheid bedenken, dan die zyn, welke het ons zeker maken, dat deeze Brief aan gene andere Christelyke Gemeente gerigt is, dan aan de gelovigen te Epheſen? Alle nog overige Handſchriften van denzelven, en wel van alle ons bekende verſcheidene Recenſiën, niet één uitgezonderd, laten in het opſchrift Paulus zyne groete aan de Heiligen en Ge-

lo-

lovigen *te Epheſen* doen. Alle oude overzettingen hebben de woorden, *te Epheſen.* Alle Kerkvaders van het einde der eerſte, en van het begin der tweede Eeuw, Ignatius van Antiöchiën, die denkelyk Paulus nog gekend had, die aan de Epheſiërs ſchreef, en hun Paulus ſchryven aan hen herinnerde; Clemens van Alexandriën, Origenes, die by zyne overige groote geleerdheid, ook in de Oordeelkunde zoo ſterk was, Tertulliäan en anderen hadden deeze zelfde woorden in hunne Handſchriften. Niemand twyfelt, dat deeze Brief aan de Epheſiërs gerigt was. Marcion ondernam uit onbekende oorzaaken eene vervalſching, doch deeze heeft nog ten zynen tyde, nog in de volgende, opmerkzaamheid en onderzoek verwekt, ja ook in Baſilius heeft tot op onze dagen niemand dat gezien, wat zoo veel nieuwen geloven daarin te moeten zien. Geen tydgenoot van Paulus zegt, dat de Woorden, *te Epheſen* niet tot het opſchrift van den Brief behooren; niemand, die nog deeze tydgenooten kende; en indien al de eerſte Christenen geene bygelovige hoogachting hadden jegens de oorſprongkelyke Schriften der Apostelen, zoo lieten zy nogthans zeker dezelven niet zoo ſchielyk en ligtvaardig verloren gaan, dat

men ze bereids na dertig of veertig, of honderd jaaren niet meer konde raadplegen; men verönächtzaamde ze niet zoo zeer, dat ze niemand nazag, of ten minſten de eerſte afſchriften opzogt, wanneer in deeze of geene afſchriften wezenlyke veränderingen ondernomen wierden. Niemand noemt den tyd, wanneer deeze woorden, *te Epheſen*, het eerſt in den Brief zouden ingevoegd zyn. Nienand ſpreekt van den grond en aanleiding tot zulk eene vervalſching. Daar is geen afſchryver, die een ouder Handſchrift voor zig gehad had, waarin deeze woorden ontbraken. Iederëen ſchryft: *Paulus aan de Heiligen, die te Epheſen zyn*, alsöf er geen Marcion in de Wereld geleefd had, die in de van hem bezorgde uitgave, indien hy er eene bezorgd heeft, zette: *Paulus aan de Heiligen, die te Laödiceën zyn.* Geen een kwam het in de gedagten, om de woorden, *te Epheſen*, uit te ver gedreven voorzigtigheid, als verdacht te merken, of op eenigerlei wyze aanteduiden, dat zy een twyfelächtig byvoegzel konden wezen. Ook laat zig onder alle oude Overzetters geen een enkele door Marcions voorgeven verlegen maken; niemand wil de woorden, *te Epheſen*, doorhalen. De Brief, waarin deeze woorden zou-

zouden ontbreken, word in alle Kerkenlyſten der godlyke Boeken des nieuwen Testaments onder den naam van eenen Brief aan de Epheſiërs aangehaald. Geen een Uitlegger verwondert zig, dat dezelve enkeld zulke algemeene Leeringen en vermaningen heeft, dat hy een rondgaande Brief aan vele, of aan alle Christelyke Gemeentens zoude kunnen wezen. Niet eenen valt de vraag in: zoude deeze Brief wel aan de Epheſiërs gerigt zyn? Paulus kende de Epheſiërs, en ſpreekt evenwel van niemand in 't byzonder? Hy groet ook niemand by naam, gelyk hy evenwel in andere Brieven aan andere byzondere en bepaalde Gemeentens doet, en de Brief zoude aan de Epheſiërs geſchreven zyn? Chryſoſtomus had zeker de Uitlegkunde in eene goede en oordeelkundige ſchool geleerd; maar hy kreunt zig niet aan het voorgeven van Marcion, dat deeze Brief aan de Laödiceërs gerigt zoude wezen. Indien Marcion niet van Tertulliaan was wederlegd geworden; zoo zouden wy van dit voorgeven geheel niets weten; want Epiphanius heeft, het geen hy daar over zegt, alleenlyk van Tertulliaan.

Maar hoe duidelyk ook dit alles daar voor ſpreekt, dat deeze Brief aan de Epheſiërs gerigt

rigt zy, evenwel is het tegengeſtelde gevoelen op eene bykans onbegrypelyke wyze in een buitengewoon aanzien geraakt. Men heeft dit eeniger mate tot eene leuze gemaakt, waaraan men die genen, welke in het gebied der fyne Oordeelkunde thuis hoorden, van hen wilde onderſcheiden, die daarin het burgerregt niet verkregen hebben. Mannen van den aanzienlykſten naam, en de ſieraaden hunner Eeuw *Mill*, *Pierce*, *Whiston*, *Crell*, *Wall*, *Benſon*, *Vitringa*, de jongere, *Venema*, *Wetſtein*, zelfs *Bengel*, *Lardner*, *Zacharia*, *Koppe* hebben zigzelven met *Semler* aan deeze geſchiedkundige Bewyzen niet willen onderwerpen, alhoewel zy niet allen éénen weg gaan, maar de meesten hun byzonder ſpoor nemen, en indien zy al in de hoofdzaak met elkander overëenſtemmen, dan dit, dan wederom wat anders er bytevoegen hebben. Deeze ſteunt meer op Marcion, een ander meer op Baſilius. Deeze vind dat niet, wat hy in den Brief hebben wil, byäldien hy hem voor eenen Brief aan de Epheſiërs zal houden; eenen anderen ontbreekt iets anders daar in, het geen, gelyk hy meent, daar in ſtaan moest, indien dezelve werklyk aan de Epheſiërs, en niet aan eene andere, of aan meer Christelyke Gemeentens

tens geſchreven ware. Hoe zeer men ook gewoon is, de Geſchiedenis op de regte wyze te leeren, valt het egter moeilyk, der waarheid getrouw te blyven, als men tevens het aanzien van zodanige mannen tegen zig heeft. Want welk een gunstig vooröordeel is dit niet voor een gevoelen, wanneer het te gelyk door het nieuwe en buitengewoone word aangeprezen? Maar men moet ſomtyds beſluiten tegen den ſtroom op te roejen, en dit is, gelyk ik gelove, hier het geval. Men moet onderzoeken, waaröm alle nog overig zynde Handſchriften, alle Overzettingen, alle oude Vaders, welke eene zaak van die Natuur veel beter weten konden, dan de nieuwere, nogthans zonder uitzondering ongelyk zouden hebben.

Buiten twyffel komt hier veel aan op de wyze, hoe deeze vraag onderzogt is geworden, en derhalven zal ik alleen ſtaan blyven by de nieuwſte wyze om ze te behandelen. Myns achtens had men dienen te vragen, welke geſchiedkundige bewyzen heeft men voor het gevoelen, dat de Brief volgens zyn Opſchrift aan de Epheſiërs geſchreven is; en welke geſchiedkundige bewyzen voor de gevoelens, dat Paulus denzelven of aan de Christenen te Laödi-

dicea, of aan meer Kerken, en onder deeze alleen aan die geene geſchreven heeft, die hy niet in perzoon kende. Maar deeze is juist de weg, die men niet gehouden heeft; dien men ook niet houden wilde. In de nieuwſte Onderzoeking word eerst gevraagd, *of de Brief zoo aan de Epheſiërs geſchreven is, als andere Brieven van Paulus aan de Gemeentens in andere gewesten, eigentlyk derhalven, of alleen, of voornamelyk aan de Epheſiërs*, en met betrekking tot deeze Vraag ſtelt men vast, *dat zulks nog met zekere gronden bewezen kan worden, nog op zigzelven waarſchynlyk en geloofſlyk is.* Indedaad beſtaat deeze vraag reeds uit drie, geheel van elkander verſcheiden vragen, die, gelyk men denken zoude, ook uit onderſcheiden gronden moesten beantwoord worden; maar nogthans gelooft men, dat men ze alle drie uit één en dezelfde bewyzen kan ontkennen. Is dit nu wel het regte ſtandpunt, waaruit de hoofdvraag diende beſchouwt te worden? Doch men moet de bewyzen voor deeze *ontkenning* meer van naby beſchouwen. Vooreerst word dan gezegd, *dat hier het gezag van alle nog voor handen zynde Afſchriften, van alle oude Overzettingen, en alle Kerkvaders*, waarop men zig pleeg te beroepen, *van geen gewigt altoos is, dewyl-*

men

men met de grootſte zekerheid kan aantoonen, dat het eerſte Vers van deezen Brief, op het welk alles aankomt, in de alleroudſte Handſchriften van de eerſte en tweede eeuw den naam der Kerke, aan welke hy gezonden is geworden, geheel niet aanwyst, maar dat dezelve daar in veelmeer ontbroken heeft. Waarlyk, indien dit zoude bewezen worden; zoo zoude men alle andere bewyzen en derzelver toetzing kunnen misſen. Hebben waarlyk in de eerſte en alleroudſte Handſchriften, deeze woorden, *aan de gelovigen te Epheſus*, niet geſtaan; zoo moeten zy in alle laater Handſchriften een vreemd byvoegzel zyn; wat Paulus niet geſchreven heeft, dat heeft hy niet geſchreven. Maar van waar heeft men dit berigt? Uit de eerſte en alleroudſte Handſchriften zelven? geenszins. Van waar dan? Uit eene merkwaardige plaats by *Tertulliaan*, die in het twintigſte jaar der tweede Christen-eeuw geſtorven is, tegen *Marcion*. Deeze plaats zal bewyzen, hetgeen nog niemand, hoe dikwyls zy ook aangehaald is geworden, daar mede bewezen heeft, dewyl zy, zoo veel men weet, nog van niemand regt verſtaan, nog ook zoo gebruikt en toegepast is, als zy had kunnen gebruikt en toegepast worden. Hier zyn de woorden van *Tertulliaan*

zel-

zelven: *Eccleſiæ quidem veritate epiſtolam ipſam ad Epheſios habemus emiſſam, non ad Laodicenos; ſed Marcion ei titulum aliquando interpolare geſtiit, quaſi & in eo diligentiſſimus explorator.* Gemeenlyk, zegt men, heeft men deeze woorden zoo verſtaan, dat de Handſchriften van *Tertulliaan* en de Regtzinnigen de woorden ἐν ἐφεσῳ gelezen hadden, maar dat Marcion ze uit de zyne uitgewischt, en de woorden, ἐν λαοδικειᾳ in de plaats gevoegd heeft. Maar van deezen zin zoude in *Tertulliaans* woorden, als men ze wel uitlegt, ook niet de geringſte ſpoor te zien zyn. Want *de waarheid der Kerke* zoude niet *de waare meening der Kerke, op goede Handſchriften gegrond* zyn, maar *de Overlevering*, of eene meening, die, als ik my dus mag uitdrukken, uit de lucht gegrepen was, en dewyl *habemus* zoo veel zou zeggen, als *wy houden het daar voor, dat de Brief aan de Epheſiërs gezonden is geworden, dewyl de Kerk deeze Overlevering heeft;* derhalven niet daaröm, *dewyl het de Handſchriften bewyzen;* dewyl verders het woord *interpolare* zoo veel moet betekenen, als *interſerere* invoegen, inſchuiven of byvoegen; zoo zou de geheele ware zin deezer plaats de volgende zyn: *volgens het gemeen gevoelen der Christenen van zyn' tyd, die door eene oude*

overlevering bevestigd wierd, ſcheen deeze Brief aan de Epheſiërs geſchreven te zyn; Marcion daarëntegen hebbe in het eerſte Vers, het welk geheel geene kerk noemde, den naam der Stad Laödiceä ingevoegd, om te bewyzen, dat deeze Brief aan derzelver Gemeente geſchreven zy; want dat hy zig het aanzien hebbe willen geven, als ware hy tot deeze verändering bewogen geworden, dewyl hy de oude Overlevering geen geloof gegeven, maar de oudſte oirkonden daarover naauwkeurig en zorgvuldig onderzogt had: *quaſi in hoc diligentiſſimus explorator.* Met deeze uitlegging zoude eene andere plaats van *Tertulliaan* volkomen overëenſtemmen; *præterea hic etiam de alia epiſtola, quam nos ad Epheſios præſcriptam*, of, gelyk ſommigen, alhoewel naar eene bloote gisſing, liever *willen* lezen, *perſcriptam habemus; hæretici vero ad Laödicenos.* Ik zeg niets van eenen anderen Zendbrief, van welken wy geloven, dat hy aan de Epheſiërs, doch de Ketters meenen, dat hy aan de Laodicenſen geſchreven is. Over deeze uitlegging kan men verſcheidene aanmerkingen maken, welke my de zekerheid ſchynen te doen waggelen, die aan het daar op gegrondde bewys word toegeſchreven. Ik zal daaröver geene aanmerking maken, dat er zoo beſlisſend

gezegd word, dat *habemus* in de aangehaalde plaats zoo veel zy, als; *credimus*, wy geloven, wy houden het daar voor; de gewoone betekenis, *hebben*, of *bezitten* is de gemeene, maar *geloven* de ongewoone. Of en hoe dikwyls *habere* by *Tertulliaan* zoo veel betekent, als *meenen*, byzonder in verbindtenis met andere woorden, die deeze plaatzen hebben, zal ik niet onderzoeken; het is der moeite niet waardig, om zyne werken enkeld daaröm door te lezen. Zoo zeker, en zoo gewoon is deeze betekenis gewis niet, als de gewoone en gemeene. Doch *habemus* mag zoo veel betekenen, als; *wy meenen, dat naar de waarheid der Kerke, de Brief*, van welken Marcion wilde beweeren, dat hy aan de gemeente *te Laodicea* gerigt is, *aan de Epheſiërs gerigt zy. Veritas Eccleſiæ* zal niet de waare leere, of het waar gevoelen der Kerk betekenen, het welk evenwel de ware betekenis van deeze woorden in *Tertulliaans* ſchriften is, maar niet meer, dan enkeld *de Overlevering, het gemeen zeggen* der Christenen, en daar uit zou dan volgen, dat *Tertulliaan* het gevoelen, *de Brief aan de Epheſiërs zy aan de Epheſiërs geſchreven*, hebbe aangenomen, niet omdat de woorden, *te Epheſen*, in de Handſchriften ſtonden, maar omdat dit de *Overlevering* of *het zeg-*

gen

gen der Kerk was. Maar kan dit wel daar uit beſloten worden? zyn die *uitſpraak*, dit *gevoelen*, of hoe men het noemen wil, en het *aanzien*, of de *uitſpraak* der Handſchriften dingen, die niet ſamen beſtaan, die elkander uitſluiten? dat *gevoelen*, die *uitſpraak*, die *overlevering* der Kerk moeten toch eenen oorſprong en grond hebben, en kunnen die zig niet juist daar op gronden, dat het opſchrift van den Brief zegt, dat hy aan de *Epheſiërs* geſchreven is? *Overlevering* is immers in den geſchiedkundigen zin niet een ongewis, of onzeker oordeel, inzonderheid als zy *veritas eccleſiæ* genoemd word. *Waarheid der Kerke* is by *Tertulliaan* de *waare gegronde Leere* of byzonder *het gevoelen* der van de Apostelen gegrondveste Kerken. Daaröm wil hy, dat als men weten wil, wat in den Godsdienst waar zy, men de Apostoliſche Kerken hooren zal, en waaröm? *Quia apud eas ſint apoſtolorum authenticæ litteræ*, dewyl men by dezelve de egte Brieven der Apostelen vond, waar door alles moet beſlist worden. Onder deeze nu noemt hy uitdrukkelyk de Kerk van Epheſen, die derhalven *litteras authenticas Pauli* had. Zoo veel verſcheelt het dan, dat uit de woorden, *Eccleſiæ veritas* dat zou kunnen afgeleid worden, het geen daar uit

beſloten word, dat veelmeer volgens *Tertulliaans* wyze van denken, en redekavelen, juist het tegendeel moet beſloten worden. De Kerk *geloofde*, of *zeide*, of *gevoelde*, dat de Brief aan de *Epheſiërs* gerigt zy, dewyl de Kerk te Epheſen den egten en oorſpronglyken Brief had, waarin zulks gezegd wierd. Zoo weinig nu als de woorden, *eccleſiæ veritas* bewyzen, wat zy zouden zeggen of aantonen; zoo weinig is dit ook uit de overige woorden te beſlisſen: *ſed Marcion ei titulum aliquando interpolare geſtiit.* Vooreerst betekent *interpolare* by *Tertulliaan* niet blootlyk, *interſerere*, invoegen, of inſchuiven; want by hem heet *interpolare* iedere verändering van den Text, volgens zyne eigene Verklaring; *quæ fiat detractione, adjectione & interjectione;* interpoleren en adultereren of vervalſchen is by hem geheel en al hetzelfde. In het laatſte Hoofdſtuk, van zyn vyfde Boek tegen Marcion heet *interpolare numerum epiſtolarum Paulinarum*, zoo veel als *eorum numerum minuere*, derzelver aantal kleiner opgeven, dan het is. Gevolglyk kunnen de woorden; *Marcion eidem interpolare geſtiit*, zeer wel zoo veel zeggen, als Marcion heeft eens het opſchrift van den Brief willen veränderen, of vervalſchen. De woorden in de uitlegging van dezel-

zelven; *Ei (titulo carenti;)* is een byvoegzel, hetwelk de vooráfgaande woorden, zoo min als de volgende veröorloven, of begunſtigen; alſchoon ook *interpolare* zoo veel betekende als *interſerere* of invoegen; want die iets uit een opſchrift uitſtrykt, en iets anders daar voor in plaats ſtelt, die voegt, of ſchuift iets in, dat voorheen daar niet in geſtaan heeft. Zoo ongegrond is nu het gantſche bewys, dat de woorden ἐν Ἐφεσῳ *te Epheſen* in de eerſte en alleröudſte Handſchriften der eerſte en tweede Christen-eeuw geheel niet zouden geſtaan hebben, zonder daar van te gewagen, dat indien zelfs *Tertulliaan* het gevoelen had, dat hem toegeſchreven word, dat in zyne Handſchriften deeze woorden niet geſtaan hadden, nogthans daar uit niet op alle Handſchriften der eerſte en tweede eeuw zou kunnen beſloten worden. De tweede plaats van *Tertulliaan* bewyst dit nog veel minder. Dat men het woord *præſcriptam* in *perſcriptam* wil veränderen, zonder eenige Handſchriften voor deeze nieuwe Leeswyze te hebben, daar toe is geen dringende grond voor handen, dewyl *epiſtola ad Epheſios præſcripta* wel eenen Brief, die volgens zyn opſchrift aan de Epheſiërs gerigt is, beteken-

bemus lezen! *Wy geloven, dat deeze Brief aan de Epheſiërs geſchreven is; de Ketters geloven, dat hy aan de Laodicenſen geſchreven is*: Hoe volgt daar uit, dat de oudſte Handſchriften van de eerſte en tweede Christen-eeuw de woorden, ἐν ἐφεσῳ niet in het opſchrift van den Brief, of in deszelfs eerſte vers gehad hebben? Onmooglyk kunnen zulke onzekere uitleggingen van ſommige plaatzen van den enkelen *Tertulliaan* opwegen tegen de uitſpraak van eenen *Ignatius*, die honderd jaaren vroeger dan deeze geleeft heeft, en van *Ireneus*, die insgelyks veel ouder is, dan hy, en die uitdrukkelyk getuigt, dat deeze Zendbrief aan de Epheſiſche gemeente gerigt is, en tevens tegen alle oude Handſchriften en overzettingen.

Dan deeze uitlegging der plaatzen van *Tertulliaan* zal door eene plaats uit het tweede Boek van *Baſilius* den Grooten tegen *Eunomius* eene nieuwe ſterkte bekomen, alwaar hy zig dus uitdrukt: *De Apoſtel noemt de Epheſiërs in zynen Brief aan hen*, ὄντας, die zyn, *dewyl zy met hem, die is* ὄντι *verëenigd zyn. Hy ſpreekt namelyk tot de Heiligen, en de Gelovigen in Chriſtus*, die zyn; *want dus hebben ons onze Voorouders deezen Brief overgeleverd, en ik heb even hetzelfde in oude Handſchriften gevonden.* Wat

zal

zal nu *Basilius* volgens deeze plaats in oude Handschriften gevonden en niet gevonden hebben? Gevonden zal hy hebben, dat de woorden τοις ὀυσι, *die zyn*, daar in staan? Wat zal hy 'er niet in gevonden hebben, de woorden; *te Ephesen?* En waaröm niet? Omdat hy niet zegt, dat deeze daar ook in gestaan hebben, en alleen zegt, dat de eerste daar in gelezen worden. Welk eene betoogtrant! Doch deeze plaats word nog geheel anders toegepast en gebruikt. *Voorëerst* zal daar uit volgen, dat in de meeste Handschriften ten tyde, als *Basilius* dit schreef, de woorden τοις ὀυσιν ontbroken hebben, waar van hy zig evenwel geen eene letter laat ontvallen; *ten tweeden*, dat even deswegens de woorden ἐν ἐφεσῳ moeten ontbroken hebben, nadien hy deeze niet aanhaalt, en zig alleen met de woorden τοις ὀυσιν ophoud. Maar hoedanige ontdekkingen zou men niet in alles maken, of welke nog zoo zekere berigten of leerstukken niet daar uit verbannen kunnen, byäldien deeze uitlegkunde doorbreken en stand diende te houden? De waarheid is, dat de plaats van *Basilius*, die met de woorden ὠν en ἐιναι in de wederlegging van zyn party speelt, even daaröm tot beslissing der vraag, of de woorden *te Ephesen* in het

oorſpronglyke van deezen Brief geſtaan hebben, of niet, ganſchelyk niet gebruikt kan worden, gelyk dit van den Heer Hofraad *Michaëlis* zoo duidelyk is aangetoond, dat het dwaasheid zoude wezen, als men hier nog iets byvoegen, of het nog tastbaarer maken wilde.

Indien het eerſte bewys, dat de woorden, ἐν ἐφεσῳ in de eerſte en oudſte Handſchriften van deezen Brief niet te vinden waren, de hoogſte zekerheid had, die het niet heeft, nog hebben kan; dan ware het verder onderzoek niet nodig geweest, of ook deeze Brief zulke inwendige merkteekenen heeft, waar aan men erkennen zou kunnen, *of hy eigentlyk of alleen, of voornamelyk aan de Epheſiërs geſchreven zy geweest dan niet.* Dat hy dergelyke merkteekenen heeft, word ontkend, nadien het als uitgemaakt is vooronderſteld, dat het gevoelen, dat hy aan de Epheſiſche gemeente gerigt is, *zig enkeld op de Overlevering, maar niet op de uitſpraak der oudſte Handſchriften grond. Het is*, zegt men, *tegen Paulus gewoonte, in eenen Brief, aan eene byzondere gemeente gerigt, derzelver naam uit te laten*, even alsöf het zonneklaar ware, dat deeze in het opſchrift van den Brief niet genoemd was geworden. *Ten tweeden*, hy bevatte geheel niets, gelyk dit ook van alle uit-

uitleggers zou aangemerkt zyn, dat eene byzondere kennisse van Paulus met de gemeente te Ephesen te kennen zou geven, het welk by eenen Brief aan de Ephesiërs zoo veel te meer verwondering moest veröorzaken, dewyl hy onder alle zyne Brieven de eenigste zou zyn, waar in hy de gemeente in het opschrift niet zou genoemd hebben; alwaar dit wederöm als reeds bewezen word aangenomen, het geen evenwel eerst diende bewezen te worden. Meer schyns heeft het, dat de Apostel in het 15de Vers van het 1ste Hoofdstuk en in het 2de en 4de Vers van het derde Hoofdstuk als iemand schynt te spreken, die nooit zig onder die genen heeft opgehouden, aan welken hy schryft. In het eerste Hoofdstuk zegt hy, *dat hy van hun geloof en van hunne liefde gehoord heeft*; in het derde, dat zy aan de bestemming van zyn Apostelschap niet zouden twyffelen, *indien zy anders gehoord hadden, hoe het met zyne roepinge daar toe gesteld ware.* Evenwel kan kwalyk iets zwakkers tegen een gevoelen gezegd worden, dan dit. Want wat de eerste plaats betreft; de daaruit ontleende zwarigheid is ligt weg te nemen, wanneer, *van eens anderen geloof en liefde te horen*, zo veel kan zeggen, en wegens an-

dere redenen zeggen moet, als; *van iemands wasdom, of ſtandvastigheid in het geloof en in de liefde berigt te worden.* Wat de tweede plaats aangaat; ieder weet, dat in het Grieksch, *indien gy maar*, even zoo veel betekent, als; *dewyl gy immers.* Zoo gemaklyk zyn deeze, ſlegts al te groot opgevatte, zwarigheden weggenomen, en het zou gevolglyk geheel niet nodig zyn, te onderzoeken, van waar toch dat gevoelen of overlevering moge ontſtaan zyn, dat men eenen Brief van den Apostel, die niet aan de Epheſiërs gerigt was, dewyl zy in het opſchrift niet genoemd waren, nog aan hen konde gerigt zyn, dewyl de inhoud zelf daarmede zou ſtryden, des niet tegenſtaande voor eenen Brief aan hen hebbe kunnen houden. Maar hoe dikwils maken wy niet eene geheel onnutte vertooning van diepdenkenheid, wanneer wy by het natuurlyke, en by het geen terſtond in de oogen valt, niet willen blyven, en het tegengeſtelde ons met de aangename hoop, dat wy gelukkiger, verder of dieper, dan anderen, zien, ſtreelt! Hoe zwaar is het niet, de verlokking van zulk een aangenaam uitzigt te wederſtaan!

Het is dan zoo met dit bewys geſteld, dat het andere gevoelen, dat deeze Brief *alleen* en

voor-

voornamelyk aan de gemeente te Laödiceën gerigt zy, even zoo onwaarſchynlyk is, als het eerſte. Want hoe verwerpelyk ook dat ander gevoelen zyn mag, zoo kan nogthans dit, dat Paulus werklyk deezen Brief aan de Epheſiërs geſchreven heeft, geheel niet aan dat zelfde oordeel onderworpen zyn; dewyl het hoofdbewys tegen deeze zaak, gelyk is aangetoond geworden, geheel geenen grond heeft. Derhalven kan het zeer onverſchillig zyn, waar toch dat gevoelen van daan mag gekomen zyn; dat Paulus deezen Brief niet aan de Epheſiërs, maar aan de Christenen te Laödiceën geſchreven heeft. Alleen dit is meer dan ſterk geſproken, als 'er gezegd word, dat *Marcions gezag dit, indien niet meer, uitwerken konde, dan het overëenſtemmend gevoelen aller regtzinnige Kerkvaders bewyst, dat deeze Brief aan de Epheſiërs gerigt zy geweest.*

Dewyl nu dit voor onwaarſchynlyk, en zelfs voor onmooglyk verklaard word, hoewel zonder eenigen zekeren grond; zoo houd men zig daardoor geregtigd, om den Brief aan de Christenen te Epheſen voor eenen rondgaanden Brief van den Apostel Paulus aan alle die Gemeenten te houden, welke *Tychicus* op zyne reize bezoeken zoude. Deeze zoude overäl, gelyk men meent,

meent, zonder eenige geſchiedenis voor zig te hebben, een affchrift daar van afgeven; doch volgens Paulus oogmerk niet aan die gemeenten, die hy in perzoon gekend had. De Christenen te Laödiceën had hy niet in perzoon gekend; dus kon het heel wel zyn, dat de door hem zelven, of door zynen Schryver opgeſtelde Brief by de Christenen te Laödiceä gebleven zy, waaruit men dan begrypen kan, hoe het Marcion in de gedachten hebbe kunnen komen, om de woorden, *te Laödiceën* in den text in te voegen, alhoewel daaruit op geenerleie wyze volgt, dat hy alleen of voornamelyk aan de Christenen te Laödiceën gerigt zy geweest, gelyk dan ook even daardoor begrypelyk zou worden, waaröm Paulus van de *Coloſſers* begeert, dat zy den anderen Brief van gelyken inhoud, dewyl eenige ſtoffen daarin meer uitgehaald waren, *uit Laödiceä* zouden laaten komen en lezen. Hoe laten zig niet Geſchiedenisſen uit louter onbewyslyke gisſingen ſamen weven!

Doch opdat dit nieuw gevoelen zig ook van den kant der nuttigheid voor de uitlegging moge aanpryzen; zo word eindelyk aangehaald, dat men, wat den inhoud van deezen Brief betreft, daaruit, dat hy een rondgaande Brief ge-

geweest is, kunne begrypen, waaröm in deezen Brief enkeld eenige algemeene, maar den toenmaaligen Christenen nodige en gewigtige Leerſtukken behandeld worden. Daar uit zoude verder duidelyk worden, waaröm Paulus terſtond in het begin die weldaaden roemt, welke hy en alle Christenen aan de genade Gods door de verlosſing van Jeſus Christus te danken hebben; waaröm hy zoo hartelyk voor de ſtandvastigheid van alle Christenen in de leere daarvan bid; waaröm hy in 't byzonder den Christenen uit de Heidenen de grootheid van hunne gelukzaligheid herinnert; waaröm hy zigzelven daaröm gelukkig noemt, dat hem het ampt, om het Euangelium byzonder onder de Heidenen te verkondigen, opgedragen is geworden; waaröm hy dan op de vervulling van zulke pligten aandringt, tot welker betrachting alle Christenen in 't gemeen verbonden zyn, alsöf Paulus dit alles niet in 't byzonder ook den Christenen te Epheſen had kunnen inſcherpen; of alsöf hy die gemeenten, aan welken hy buiten kyf geſchreven heeft, niet dezelfde voorſchriften medegedeeld en ingeſcherpt, maar zig alleen tot die bepaald had, die hun wegens hunne byzondere plaatslyke of perzoonlyke omſtandig-

digheden vooräl hadden moeten ingeſcherpt worden.

Ik geloof niet nodig te hebben, meer daarover te zeggen, alhoewel het niet aan ſtoffe ontbreekt tot eenige andere toevallige aanmerkingen. Alleen eene zaak kan ik, wat den hoofdinhoud van den gantſchen Brief aanbelangt, niet met ſtilzwygen voorbygaan, om toch ook eenige giſſing, die voor de uitlegging niet geheel ongewigtig konde zyn, voor te dragen. Het is onbetwistbaar, dat de Apoſtel zig bykans den geheelen Brief door met de groote gedachte bezig houd, dat de Heidenen door het geloof in Jeſus Christus niet minder aandeel aan zyne weldaaden hebben, dan de Joden, indien zy hem voor hunnen Verloſſer erkennen, welke voorregten deeze voor zyne verſchyning ook boven hen vooruit mogen gehad hebben. Aan deeze leere moesten de Christenen uit de Heidenen te Epheſen zig vasthouden, dewyl hunne geheele ruste en gelukzaligheid daaröp gegrond was. Van deeze moesten zy zig door niets laten afkeerig maken, byzonder niet door het lyden, hetwelk hem voornamelyk de verkondiging en uitbreiding deezer leere op den hals gehaald had; het welk hy hun even daaröm tot eere rekent,

kent, en als eene opwekking tot ſtandvastigheid in hun geloof, maar byzonder in deeze leere voorhoud, tot welker verloochening zy voornamelyk in deeze tyden van veele verleiders verlokt wierden. Wanneer men dit alles met de aandoenlyke rede vergelykt, welke Paulus te Mileten tot de Ouderlingen der gemeente te Epheſen gehouden heeft, zoude men dan daar uit de aanleiding niet erkennen, die Paulus kon hebben, om juist over deeze leere zoo wydlopig aan de Epheſiërs te ſchryven, en hen tot ſtandvastigheid in hun geloof aan dezelve op te wekken? Deeze zoo uitvoerige behandeling van dit leerſtuk gelykt toch zoo weinig naar eene behandeling van eenen *locus communis* of eene leere, die allen Christenen *even gelyk nodig en gewigtig* is, als zekere leerſtukken, die in de Brieven aan de Romeinen, Galatiërs, Corinthiërs en Theſſalonicenſen op eene opmerklyke wyze uitvoerig behandeld worden. In de rede, te Mileten tot de Epheſiſche Ouderlingen gehouden, zegt hy: *Ik heb u lieden niets onthouden, wat nuttig is; ik heb betuigd, beiden Joden en Grieken bekeering tot God en het geloove aan onzen Heere Jeſus Christus; ik weet niet, wat my daar ontmoeten zal, dan dat de Heilige Geest van ſtad tot*

ſtad

ſtad betuigt, dat my banden en verdrukkingen aanſtaande zyn. Maar ik achte op geen ding, opdat ik het ampt volënde, dat ik van den Heere Jeſus ontfangen heb, om te betuigen het Euangelium van de genade Gods. Daaröm betuige ik ulieden op deezen dag, dat ik rein ben van uw aller bloed. Want ik heb u niets agter gehouden, dat ik niet en zou verkondigd hebben alle den raad Gods. Zoo hebt dan acht op u zelven, en op de geheele kudde, over welke u de Heilige Geest tot Opzieners geſteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, welke hy verkregen heeft met zyn eigen bloed. Want dit weet ik, dat na myn vertrek grouwelyke wolven tot u inkomen zullen, die de kudde niet zullen ſpaaren. Ook uit u zelven zullen mannen opſtaan, die verkeerde leeringen zullen ſpreken, om de diſcipelen af te trekken agter zig. Daaröm waakt, en gedenkt, dat ik drie jaaren lang nagt en dag niet opgehouden heb een iegelyk met traanen te vermanen; en nu, Broeders, ik beveele u aan God en het woord zyner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligde. Hoe in het oog lopend is niet de gelykheid van alles, wat de Brief aan de Epheſiërs bevat, met het geen hy den Epheſiſchen Ouderlingen en Leeräaren in deeze zoo beweeglyke aanſpraak aan

hen

hen gezegd heeft! Is het niet, alsöf hy hun in deezen Brief, alles wat hy hun by zyn affcheid gezegd had, *zelfs tot de byzondere uitdrukkingen toe*, alleen uitvoeriger wilde herinneren, dewyl nu juist grouwzame wolven onder hen ingekomen, en uit hun zelf mannen mogen opgeftaan zyn, welke verkeerde leeringen fpraken, om de difcipelen tot zig te trekken? In zyne rede zegt hy tot hen: *dat de Geest hem betuigde, dat banden en verdrukkingen hem te Jeruſalem wagtende waren:* ὁτι με δεσμα και θλιψεις μενουσι. Tweemaal noemt hy zig zelven in den Brief aan de Epheſiërs δεσμιον ἐν τῳ κυριῳ Cap. 3, 1. 4, 2. en gewaagt ook in het flot van zynen Brief van zyne gevangenis. Ook vermaant en bid hy hen, zig aan *zyne verdrukkingen* θλιψεσι μου niet te ftooten. Hy acht deeze *verdrukkingen* niet; hy verblyd zig over het ampt, om het Euangelie der genade te verkondigen: της διακονιας, ἡν ἐλαβετο παρα του κυριου ἰησου διαμαρτυρασθαι το ἐυαγγελιον της χαριτος. Even zo blymoedig fpreekt hy in het derde Hoofdſtuk aan de Epheſiërs van dit Ampt του ἐυαγγελιου, ὁυ ἐγενομην διακονος κατα της χαριτος, *welks dienaar* hy geworden is. Daar zegt hy, dat hy hun het *Koningryk Gods* βασιλειαν του θεου verkondigd heeft; hier herïn-

nert hy hun den zegen, waarmede God hen ἐν ἐπουρανιοις gezegend heeft; daar zegt hy hun, dat hy hun niets van den geheelen raad Gods πασαν βουλην agtergehouden heeft, maar hier roemt hy de aan hem geöpenbaarde verborgenheid van zynen wille: το μυςηριον του θεου κατα την βουλην του θεληματος αὐτου.

Daar zegt hy den Leeräaren te Epheſen, dat de Heilige Geest hen tot Opzieners over de gemeente geſteld heeft: το πνευμα το ἁγιον ἔθετο ὑμας ἐπισκοπους ποιμαινειν την ἐκκλησιαν του θεου ἣν περιεποιησατο δια του ἰδιου αἱματος. Hier noemt hy, το πνευμα ἀρραβωνα εἰς ἀπολυτρωσιν της περιποιησεως; en zegt: dat Christus ſommigen verordend heeft tot Apoſtelen, anderen tot Profeeten, anderen tot Opzieners εἰς οἰκοδομην του σωματος του χριςου. Daar voorzegt hy hun, dat grouwzame wolven onder hen inkomen zullen, en de kudde niet ſpaaren, dat uit hen zelf mannen zullen opſtaan, die verkeerde leeringen zullen voordragen, om de discipelen tot zig te trekken. Hier vermaant hy hen, gelyk hy zelf hen met alle ootmoedigheid, μετα πασης ταπεινοφρονησης onderwezen had, om insgelyks μετα πασης ταπεινοφροσυνης elkander in de liefde te verdragen; maar ook om in de eenigheid des Geests, of in de leere des

Geests

Geests van God te volharden, en vermaant hen nu, om de geheele wapenrustinge Gods aan te nemen, alzoo zy nu niet met *vleesch* en *bloed*, maar met de *machtigen*, *geweldigen*, en *Vorsten* in de wereld zouden stryden, dewyl thans die tyden gekomen waren, die hy hun te voren verkondigd had. Daar had hy hen Gode aanbevolen, *die hen opbouwen en hun een erfdeel onder alle de geheiligden* geven konde: τω δυναμενω εποικοδομησαι και δουναι υμιν κληρονομιαν εν τοις ἁγιασμενοις πασιν. In den Brief zegt hy van hen, dat zy *medeburgers en huisgenoten Gods waren, gebouwt op het fundament der Apostelen*: συμπολιται των ἁγιων και οικοιοι του θεου εποικοδομηθεντες τω θεμελιω των ἀποστολων, en wenscht hun tevens toe, dat God hun verlichtte oogen geven mogte om te weeten; τις ὁ πλουτος της δοξης της κληρονομιας εν τοις ἁγιοις. Hy pryst tevens met betrekking daarop God, τον δυναμενον ὑπερ παντα ποιησαι ὑπερεκπερισσου, ὡν ἀιτουμεθα, ἡ νοουμεν. Daar betuigt hy, dat hy bereid is, om zyn leven niets te achten, *om het ampt te volbrengen, dat hy van Christus ontfangen had*, δια μαρτυρασθαι το ευαγγελιον της χαριτος του θεου, en in het slot van zynen Brief verzoekt hy de Ephesiërs om hunne voorbidding, dat hem vrymoedig-

heid *tot uitbreiding van het Euangelie moge gegeven worden*: ἵνα μοι δοθῇ λογος ἐν ἀνοιξει του στοματος ἐν παῤῥησιᾳ γνωρισαι το μυστηριον του ἐυαγγελιου. Behoorde dit alles niet met veel meer grond als een bewys voor Paulus byzondere kennis aan de gemeente te Epheſen aangezien te worden, dan datgeen verdient een bewys genoemd te worden, het geen men bybrengt, om te betogen, dat Paulus zig in deezen Brief uitdrukt, als iemand, die de Christenen, aan welken hy ſchryft, niet perzoonlyk kent? Zoude deeze zoo groote gelykheid tuſchen Paulus aanſpraak aan de Ouderlingen en leeräaren der gemeente te Epheſen, en den Brief, die volgens alle Handſchriften en overzettingen, gelyk ook volgens alle Kerkvaders aan hen gerigt is, *iets geheel toevalligs wezen*? Kan men dit zoo ligt in twyffel trekken, als men tegelyk dit wil gewagen, dat Paulus zig en de Christenen, door hem te Epheſen bekeerd, aldaar geheel van de ongelovige Joden afzonderde en met hen byzondere Godsdienſtige ſamenkomſten inſtelde?

Indien deeze aanmerkingen meer waarheid dan gisſingen waren; indien derhalven Paulus in 't byzonder op die rede, welke hy tot de Ouderlingen en Leeräaren der Epheſiſche Gemeen-

meente hield, het oog gehad hadde; zoo zoude men ook eenen grond kunnen gisfen, waaröm hy in deezen Brief tegen de Joodschgezinde Christenen evenwel op eenen veel zagter en meer verfchoonenden toon fpreekt, dan in andere Brieven, waarin hy hunne dwalingen beftryd, byzonder in den Brief aan de *Colosfers*. In zyne rede te Mileten waarfchuwt hy de Christenen van ter zyde, deels voor grouwlyke wolven, die onder hen inkomen, en de kudde niet fpaaren, deels voor mannen, die onder hen zelf opftaan, en verkeerde leeringen fpreeken zouden, om de discipelen aan zig te trekken. Van deezen fpreekt hy opentlyk niet met zulken ernst en ongenoegen, als van geenen. Hy befchryft hen trouwens niet als wolven, als grouwzame wolven; hy fchryft hun alleenlyk verkeerde gevoelens toe, en het oogmerk, om de Christenen aldaar van hunne betere kennis af te trekken, en zigzelven, veelligt uit eene goede meening, eene party onder dezelve te maken. Zoude niet misfchien Paulus enkeld daaröm in den Brief aan de Ephefiërs met zoo veele verfchoning van die geenen fpreken, welke de Christenen uit de Heidenen in hunne denkbeelden van de onnoodzaaklykheid van alle waarneming der Mofai-

ſche wet zogten twyffelächtig te maken, omdat hyze nog door deeze zagtheid zogt te winnen? Zoude hy niet misſchien daaröm den Christenen uit de Heidenen de voorregten, welk anders het Joodſche volk boven hen voor uit gehad hadde, onder het oog brengen, en hen daardoor zoeken te bewegen, om nog geduld met hunne zwakker Broederen uit de Joden te oeffenen, zonder daaröm hunne betere kundigheden te verlaten? Schynt hy niet eeniger mate daaröm de leere van de algemeene genade Gods, en van de aanneminge der Heidenen, zonder vooráfgaande onderwerping derzelven onder de wet van Moſes, in zyn Koningryk, zoo dikwyls, als eene van onbedenklyke tyden af, als eene hem alleen bekende verborgenheid voorgeſteld te hebben, om hunne gehegtheid aan hunnen vaderlyken Godsdienst te ontſchuldigen, dewyl menſchen hunne vooröordeelen eerder plegen te verlaten, wanneer zy wegens dezelven niet te ſtreng beöordeeld worden? Zelfs de wyze, waar op hy deezen Brief beſluit, konde daaröp doelen, als hy *eenigen vrede, en liefde met geloof van God, den Vader en den Heere Jeſus Chriſtus*, maar *genade* allen die geenen toewenscht, welke *onzen Heere Jeſus Chriſtus in onverderfſlykheid*

of

of *regtſchapen liefhebben*. Doch ik laate af, van gisſingen op een te ſtapelen, die niet tot den rang van zekere waarheden kunnen verheven worden.

De *plaats*, waar deeze Brief geſchreven is, was, gelyk uit deszelfs inhoud reeds blykt, *Rome*, alwaar hy, om het Euangelie, gevangen was. Wat den tyd belangt, zoo is dit wel genoeg, dat hy omtrent op denzelfden tyd geſchreven moet zyn, op welken de Brieven aan de *Philippiërs* en *Coloſſers* met een dergelyk oogmerk geſchreven zyn. De Biſchop Pearſon en andere nieuwe uitleggers ſtellen hem deels in het een en zestigſte, deels in het twee en zestigſte jaar der eerſte Christen eeuw. Nadien de Brief aan de *Coloſſers* en die aan de *Epheſiërs* in inhoud en zelfs in den ſamenhang en verband der voorſtellingen eene zoo groote gelykheid met elkander hebben, zoo zoude het voor de uitlegging niet geheel onverſchillig zyn, indien de vraag konde beſlist worden, welke van beiden eerst geſchreven zy. Ik heb geene gronden, om myzelven voor het vroeger ſchryven van den eenen of den anderen te verklaren, maar wagt met verlangen, de gronden te lezen, waardoor zig de eerw. Biſchop van Ripen, de Heer D. *Block* bewogen

vind, om te geloven, dat Paulus den Brief aan de *Colosſiërs* eerder geſchreven hebbe, dan den Brief aan de *Epheſiërs*: Als ik voor het overige niets over het gevoelen van ſommige geleerde uitleggers gezegd heb, dat de Apostel ook in deezen Brief, gelyk byzonder in dien aan de *Colosſiërs*, het oogmerk heeft, om de Christenen tegen verſcheiden dwalingen der Oosterſche en Gnostiſche Wysgeerte of ook tegen de gevoelens der Eſſenen te bewaren; is zulks geſchied, om dat ik meene te bemerken, dat deeze Onderſtelling meer en meer het aanzien verliest, dat zy een' tydlang, alhoewel nooit zonder allen tegenſpraak, gehad heeft.

OVER-

OVERZETTING

VAN DEN

BRIEF VAN PAULUS

AAN DE

EPHESIËRS.

Paulus, een Apostel van Jesus Christus, door de genade Gods, wenscht deszelfs aanbidders te Ephesen, die in Christus geloven, genade en vrede van God onzen Vader, en van onzen Heere Jesus Christus.

Gelooft zy God, de Vader van onzen Heere Jesus Christus, voor allen zegen zynes Geests, waarmede hy ons door Christus in zyn Koningryk gezegend heeft. Want om zynent wille heeft hy ons reeds voor 's werelds begin, uit loutere liefde daartoe uitverkoren, dat wy heilig en onbestraffelyk voor hem zouden zyn, en besloten, ons door Jesus Christus de voorregten van zyne Kinderen uit vrye gunst tot prys van zyne wonderbaare genade te laaten toekomen, waarmede hy ons door den Geliefden begenadigd heeft, van wien wy,

met zyn bloed verlost, de vergeving der zonden hebben, naar zyne groote genade, door welke hy ons met alle wysheid en kennis ryklyk begiftigde, als hy ons zyn, tot hier toe nog verborgen, van hem uit onverdiende goedheid genomen, genadig besluit bekend maakte, om in de tyden, van hem wyslyk daar toe verordend, door Christus alle menschen in de geheele wereld met elkander te verëenigen. Door Hem, zeg ik, door wien wy tot zyn eigendom zyn aangenomen geworden, dewyl wy, naar het besluit van hem, die alles bestiert, gelyk hy het voorgenomen en besloten heeft, verördend waren, tot prys zyner wonderbaare genade, om de eerste te zyn, die op Christus hoopten; door wien ook gylieden, nadat gy zyne ware en zielsverblydende leere gehoord hebt, door wien, zeg ik, ook gylieden, om uw geloof, met den beloofden heiligen Geest daar toe gemerkt (*) wierdt, die tot prys der wonderbaare genade Gods het onderpand van uwe erfenis, en van de voor u verworven verlossing is.

Daarom kan ik, volgens de berichten, die ik van uw geloof in den Heere Jesus en van uwe liefde jegens alle zyne aanbidders hebbe, niet nalaten, God om uwent wille te pryzen, en zoo dikwils ik bid, Hem voor ulieden te smeken, dat God, de aanbiddenswaardige Vader van onzen Heere Jesus Christus, ulieden tot zyne kennis door zynen Geest meer en meer wysheid en

(*) *In het Grieksch;* verzegeld: *het welk voor ons eene te ongewoone leenspreuk is.*

en kunde en opgeklaarde verſtandsöogen wille geven, op dat gy moogt erkennen, hoe veel gy van uwe roeping tot het Christendom te hoopen; welk eene heerlyke en ryke erffenis gylieden onder zyne Aanbidders te verwagten hebt; hoe allesöverklimmend groot zyne aan ons, Gelovigen, verheerlykte magt is; hoe gelyk aan de werking van zyne kragt en magt, die hy aan Christus bewees, als hy hem van de dooden opwekte, hem aan zyne regtehand in zyn Koningryk zette, boven alle overheid, geweld en heerſchappy, en boven alles, wat tegenwoordig of toekomſtig magtig en verheven mag genoemd worden; als hy alles aan hem onderworpen maakte, en hem tot een Hoofd boven allen in de Kerk verördende, die zyn ligchaam is, de gemeente van hem, die allen zonder eenige uitzondering met zyne genade vervult; in't byzonder ook ulieden, onäangezien gy den dood door overtredingen en zonden verdiend hadt, waarin gy eertyds leefdet, gelyk de wereld nu leeft, naar den magtigen beheerſcher der duisternis, naar dien geest, die thans door de ongelovigen zoo werkzaam is, met dewelken wy ook eertyds alle onze verdorven lusten volgden, en alles deeden, wat onze verdorven neigingen begeerden, en gevolglyk van nature even zoo ſtraffchuldig waren, als alle andere menſchen. Desniettegenſtaande heeft Gods ontfermende groote liefde jegens ons, offchoon wy even zeer wegens onze overtredingen den dood verdienden, ook ons met u; (want gy hebt uwe verlosſing alleen aan zyne genade te danken;) levend gemaakt, en ons met u opgewekt, en met u door Jeſus Christus in zyn

Ko-

Koningryk gezet ; tot een altyddaurend gedenkteken van zyne door Jesus aan ons bewezen allesöverklimmend groote genade en weldaadigheid. Want gy hebt uwe verlossing door het geloof alleen aan zyne genade te danken. Gylieden hebt daartoe niets toegebragt ; het is een vry geschenk van God. Gy hebt geene verdiensten, waaröp gy zoudt kunnen roemen. Wy zyn geheel zyn werk, dat hy door Jesus Christus tot alle deugd geschapen heeft, op welke wy ons, naar zynen wil, t'allen tyde zullen toeleggen. Vergeet derhalven nooit, dat gy naar uwen oorsprong, tot die Volken behoordet, welke van hen de voorhuid *genoemd worden, die zig ten aanzien van hunnen oorsprong, van wegen de voorhuid, met menschen handen weggenomen, de* Besnydenis *heeten. Waarlyk gy hadt toenmaals immers geen deel aan Christus ; gy waart van het Israëlitisch volk afgezonderd ; gy waart, als vreemdelingen, van de weldaaden der belofte uitgesloten ; gy hadt niets te hoopen, en leefdet in de wereld zonder eenige kennis van den waren God. Maar thans hebt gy door Christus Jesus, hoe ver gy ook van hem vervreemd waart, om Christus bloeds wille even zoo naa toegang tot hem, als wy. Want Christus is onze vrede. Hy heeft ons en ulieden, verëenigd, hy heeft den scheidsmuur, die ons afscheidde, weggenomen ; hy heeft door zynen dood een einde gemaakt van de vyandschap, welke door de geboden en inzettingen der wet veroorzaakt was geworden ; hy heeft dus door het herstellen van den vrede, om uit twee volken één nieuw te maken, beiden met God, alleen door zynen dood aan*

het

het kruis, verzoend, aan hetzelve alle vyändſchap gedood, en daarop aan allen, het zy zy reeds eenen toegang tot hem hadden, of niet, vrede en heil laten verkondigen. Want door Hem hebben wy in eene en dezelfde kennis der leere van zynen Geest eenen vryën toegang tot den Vader. Gevolglyk zyt gy niet meer vreemdelingen, nog enkeld bywooners, maar medeburgers der aanbidders van God, en zyne huisgenoten, gebouwt op het fundament der Apostelen en Profeeten, waarvan Jeſus Christus de grondſteen is, op wien het gantſche gebouw ſamengevoegd, en den Heere tot eenen heerlyken Tempel opgehaald word, gelyk dan ook gylieden op den zelfden grond door den Geest tot eene Gods wooninge mede gebouwt wordt.

Tot dit einde werd ik, Paulus, die ik om Christus wille gevangen ben, ulieden, die anders Heidenen waart, tot eenen Apostel verördend. Want gy weet immers de wyze beſtemming van het Ampt, het welk my met betrekking tot ulieden van de genade Gods is aanbetrouwt, als my door eene openbaring, (gelyk ik kort hier voor geſchreven heb, waaruit gy, als gy het leest, myne wetenſchap in deeze voorheen onbekende leere, betreffende Christus afnemen kunt,) die verborgenheid wierd bekend gemaakt, van welke de menſchen op andere tyden niet wisten, hetgeen thans den, tot zynen dienst uitverkoren, Apostelen en Profeeten bekend is, welke van den heiligen Geest weeten, dat ook de Heidenen medeërven en medeleden van één ligchaam zyn, en met ons aan de belofte, door Christus vervuld, door het Euangelie, deel zullen heb-

hebben, welks leeraar ik door Gods onverdiende genade, en door zyne magtige werking geworden ben. Want my, den geringſten onder zyne Aanbidders, wierd genadig opgedragen, allen volken de verheugende leere, van den onmeetlyk ryken zegen, dien wy door Christus hebben, te verkondigen, en iederëen van de geſteldheid van zyn, om wyze redenen voorheen verborgen, raadsbeſluit, hetwelk van alle tyden af hem, den Schepper aller dingen door Jeſus Christus, alleen bekend geweest is, duidelyk te onderwyzen, dat derhalven nu eerst den hoogen en geweldigen in zyn Koningryk door de kerk, dit eeuwig, in allen opzigte, zoo zeer wys raadsbeſluit van God ontdekt is geworden, dat hy door Christus Jeſus onzen Heer heeft uitgevoerd, door welken wy, met een toeverzigtelyk vertrouwen op hem, vrymoedig tot God kunnen toetreden. Daarom bid ik, laat u myn lyden voor u, 't welk immers uwe eere is, niet neerſlagtig maken. Tot dat einde bid ik met geboogen knieën den Vader van onzen Heere Jeſus Christus, van welken zyn gantſche geſlacht in de heele wereld zynen naam heeft, dat hy ulieden de genade bewyze, om ulieden met zyne alles te boven gaande groote goedheid in uwe gezindheden door zynen Geest te bevestigen; uit liefde door het geloof uwe harten tot beſtendige woonplaatzen van Christus te maken, opdat gy met alle aanbidders van God in hem ingeworteld en gegrond moogt kunnen doorzien, welke breedte en lengte, diepte en hoogte zyn Tempel *hebbe, en ulieden tot eene volkomen kennis der liefde van Jeſus Christus, die*

alle

alle begrippen te boven gaat, te brengen, opdat gy met alles, wat godlyk is, geheel vervuld moogt zyn. Hem, die door zyne reeds aan ons bewezen magt onbegrypelyk meer doen kan, dan wy bidden en denken kunnen, zy daar voor prys en eere in de gemeente van Jesus Christus ten allen tyde, van eeuwigheid tot eeuwigheid! Amen!

Zoo vermaane ik u dan, die ik om des Heeren wille gevangen ben, te leven overëenkomstig de roeping, die aan u geschied is, elkanderen met alle nodige ootmoedigheid, zagtmoedigheid en geduld liefderyk te verdragen, en daarop ernstelyk bedagt te wezen, dat gy door den band der verdraagzaamheid verëenigd, in de leere van Gods Geest éénig moogt blyven, om één ligchaam en éénen geest te zyn, nadien gy door uwe roeping tot het Christendom tot één en dezelfde hoope geroepen zyt. Wy hebben éénen Heer, één geloof, éénen doop. Wy verëeren éénen God, den Vader van alle menschen, die over allen, door allen, en in allen regeert. Ieder heeft deel aan de genade Gods, alhoewel volgens de maate, naar dewelke Christus zyne gaven uitdeelt. Hy is daarom, om met de Schrift te spreken, in den Hemel opgevaaren, heeft de gevangenen in zegepraal gevoerd, en gaven onder de menschen uitgedeeld. De uitdrukking, dat hy opgevaaren is, wat zegt die anders, dan dat hy eerst op deeze aarde neder gekomen is? Hy nu, die nederdaalde, is dezelfde, die boven alle Hemelen opvoer, om een' iegelyk met zyne gaven te vervullen. Dezelfde is het, die sommige tot Apostelen, sommige tot Profeeten, sommige tot Euange-

gelisten, sommige tot Herders en Leeräars verördend heeft, om het welwezen der aanbidders van God te bevorderen, en door het ampt, het welk zy ontfingen, het best van Christus ligchaam te bezorgen, tot dat wy allen in één geloof en in éene kennis van Jesus Christus tot volkomen mannen opwassen, allen de volle sterkte, welke zyne belyders hebben zullen, bereiken, en ons alzoo niet meer, gelyk zwakke kinderen, van ieder wind der leere door de bedriegery van arglistige, en in de kunst van verleiding uitgeleerde menschen, als door den vloet der zee, laaten her- en derwaards slingeren en dryven, maar veelmeer met een liefderyk hart de waarheid aanhangen, en in alle stukken door hem, die het Hoofd is, door Christus zoeken toe te nemen, van wien het geheel ligchaam, door de hulpe, door hem aan ieder lid naar de maate van zyne behoefte vermogend toegereikt, samengevoegd en in zyne leden vast verbonden, in zigzelf door zyne liefde steeds meer wast en toeneemt.

Ik vermaan en betuige ulieden dan by den Heere, om niet meer te leven, als de overige Heidenen, die hunne ondeugende neigingen volgen, die, wegens de verduistering van hun verstand uit onwetenheid en door de blindheid van hunnen Geest verhinderd, niet Godlyk kunnen leven, maar heel ongevoelig zig aan alle buitensporigheden overgeven, en uit gewinzugt aan alle soort van ontucht verslaaven. Gylieden zyt van Christus tot een ander leven gewezen; want gy kent immers zyne leere, en hebt van hem geleerd, dat regtschapenheid tot het geloof in hem behoort; dat gy met

op-

opzigt tot uw voorgaand leven den ouden zin, die door het bedrog zyner begeerlykheden meer en meer verdorven word, afleggen; dat gy uzelven door beetere gezindheden, van Gods Geest in u verwekt, vernieuwen, en neigingen aannemen moet, welke den nieuwen van God tot regtschapenheid en waare heiligheid geschapen mensch betamen.

Daarom onthoudt uzelven van de leugen; ieder spreke de waarheid met zynen naasten, dewyl gy allen leden zyt van één ligchaam. Bezondigt uzelven niet in uwen toorn; laat ook de zon niet ondergaan over uw misnoegen, en geeft geen gehoor aan Lasteraaren. Die gestolen heeft, steele niet meer, maar arbeide en winne met zyn handen arbeid zoo veel, dat hy van het zyne ook nog den behoeftigen kunne bystaan. Laat geen schadelyke reden uit uwen mond gaan; spreekt veelmeer alleenlyk wat nuttig is, wat de gemeenschappelyke verbetering bevordert, en u aangenaam maakt by de geenen, die u hooren. Beleedigt den Geest Gods niet, met wiens gaven gy tot den tyd uwer volkomen verlossing gemerkt zyt. Verre zy van u alle bitterheid, alle toorn en grimmigheid, alle geroep en ondeugden met alle boosheid! Zyt goedaartig jegens elkanderen, barmhartig, en geneigd om elkanderen te vergeven, gelyk God ulieden om Christus wille vergeven heeft. Volgt God na, gelyk zoo geliefde Kinderen doen moeten, en beneerstigt u der Liefde, gelykerwys Christus ons heeft lief gehad, en zig zelven aan God tot een hem aangenaam en welbehaaglyk geschenk en offer opgedragen heeft.

Hoerery insgelyks en alle soort van ontucht benevens alle winzucht, daarvan moet, (want dit verëischt de waardigheid der belyders van Jesus;) onder ulieden niet gehoord worden. Onthoudt u elven van alle schaamteloze, dwaaze, laffe en schandelyke gesprekken, en spreekt liever met den anderen, het geen tot roem van God kan strekken. Want gy weet wel, dat geen hoereerer, geen onkuische, niemand, die, gelyk de Afgodendienaars doen, met ontucht gewin doet, deel kan hebben aan het Koningryk van God en Christus. Niemand laate zig door verleidende voorgevens verblinden; want dit zyn ondeugden, om welker wille Gods oordeelen over die geenen losbreeken, die niet geloven willen. Vliedt alle gemeenschap met hen; zulks betaamt verlichtten; want de vrugt der verlichting moet regtschapenheid en waarheid zyn. Onderzoekt daaröm zorgvuldig, wat God behaage; neemt geen deel aan de schadelyke buitensporigheden der menschen, die zoo geheel verduisterd zyn; bestraft dezelve veeleer. Indedaad dergelyke werken der duisternis zyn zoo schandelyk, dat men zig schamen moge, om daarvan te spreken. Maar diegeenen, welke verdienen bestraft te worden, kunnen alleen van hen verlicht worden, die zelf verlicht zyn; wie derhalven verlicht is, moet ook een licht voor anderen worden. Daaröm zegt hy: ontwaakt gy, die slaapt; staat op van de dooden, opdat Christus u moge verlichten.

Ziet dan wel toe, dat gy voorzigtig leeft, niet als dwaazen, maar als wyzen. Neemt de gelegenheid daar-

daartoe waar, daar wy in zoo booze tyden leven. Weest niet onbedachtzaam; maar tragt veelmeer altyd beter te verſtaan, wat de wil van God vordert. Verloopt uzelven niet in den wyn, want daar uit ontſtaan groote wanördens; verlustigt u veelmeer, vervuld van den Geest van God, met Pſalmen, Loſzangen en Liederen, die van hem komen; zingt Gode van harten lof; pryst Hem, en dankt by alle gelegenheid en voor alles God den Vader door onzen Heere Jeſus Christus.

Bewyst uit eerbied jegens God elkanderen alle behoorlyke onderdaanigheid. Gy vrouwen, gehoorzaamt uwen mannen, alsöf de Heere zelf zulks van u eischte; want de man is het hoofd der vrouwe, gelyk als Christus het hoofd der gemeente is. Gelyk nu de gemeente Christus onderdaanig is, zoo behooren ook de vrouwen haaren mannen onderdaanig te wezen: Gy mannen, daarëntegen, hebt uwe vrouwen lief, gelyk als Christus de gemeente lief gehad, en zig voor dezelve opgeöfferd heeft, om haar door den van hem ingeſtelden doop te reinigen, en tot zynen dienst in te wyden, om aan haar eene by uitſtek heerlyke gemeente te hebben, die rimpel, nog vlek, nog iets dergelyks heeft, maar geheel rein en onberispelyk is. Dus moeten dan ook de mannen hunne Vrouwen als hunne eigene ligchaamen liefhebben. Die zyne vrouw lief heeft, heeft zigzelven lief. Niemand gaat toch met zyn eigen ligchaam hard te werk, maar eert en onderhoud het, gelyk Christus de gemeente, dewyl wy leeden van zyn ligchaam, van zyn

vleesch, en van zyne beenen zyn. Even daarom verlaat een man vader en moeder, en leeft alleen met zyne vrouw, en beiden worden, als 't ware, één lighaam. Ook dit laat eene verhevene betekenis toe; op Christus namelyk en de Kerk toegepast zynde. Zulke gezindheden zult ook gylieden jegens elkanderen hebben; ieder hebbe zyne vrouw lief als zigzelven, en de vrouw hebbe eerbied jegens haaren man.

Gy Kinderen, gehoorzaamt uwen Ouderen om des Heeren wille, want dit is geboden; Eert uwen vader en moeder; dit is wegens de belofte, opdat het u wel ga, en gy lang en gelukkig op aarde leeft; een ten hoogſten gewigtig gebod! Maar ook gy Vaders, handelt uwe Kinderen niet te hard; voed hen veelmeer op door onderwys en tucht, welke de Heere u voorgeſchreven heeft.

Gy dienstknegten, gehoorzaamt den Heeren, die volgens menschlyke regten over u te beveelen hebben, met allen eerbied en met een opregt hart, als diendet gy Christus zelf; niet als oogendienaars, die alleen menſchen zoeken te behaagen, maar als dienstknegten van Christus, welke den geboden van God gaarn gehoorzamen; met een gewillig hart; als of gy Gode en niet enkeld menſchen diendet; verzekerd, dat, al wie regt doet, gewis van den Heere zyne beloning daarvoor zal hebben; hy zy dan knegt, hy zy vry. Gy Heeren, daarentegen, vervult ook uwe pligten jegens hen; onthoudt u van alle onvriendelyke bedreigingen aan hen, en bedenkt, dat ook gy uwen

uwen Heer in den Hemel hebt, by wien geen aanzien van perzoon geld.

Voorts, myne Broeders, verſterkt u door den Heere en door zyne magtige kragt. Neemt de wapenrusting, die God u toereikt, om de listige aanvallen des verleiders te kunnen overwinnen. Want het zyn geen gemeene menſchen, waarmede gy in het Koningryke Gods te ſtryden hebt, maar magtige en geweldige, heeren over deeze verduisterde wereld, ſterke en boosaartige vyanden. Doet dan aan de van God u geſchonken wapenrusting, opdat gy in den tyd van gevaar moogt wederſtaan, en het veld behouden.

Staat dan vast; uw gordel om uwe lenden zy de waarheid; regtſchapenheid uw borstharnasch; de bedekking van uwe voeten de ſtandvastigheid in de zaligmakende leere van Jeſus. Gebruikt voornamelyk het vertrouwen op God tot een ſchild, waarmede gy alle vuurige pylen van onze wederpartyders kunt uitblusſchen; de hoope op uwe zaligheid tot een helm en tot een zwaard des Geests het woord van God. Bidt ook, zoo dikwils gy God aanroept en ſmeekt, in alle omſtandigheid met gemoedlykheid; weest deswegens ſteeds opgewekt tot eene aanhoudende voorbiddinge voor alle aanbidders van Chriſtus; byzonder ook voor my, dat ik in ſtaat moge geſteld worden, om openlyk en vrymoedig de nog onbekende zielsverblydende leere bekend te maken, die ik zelfs in de gevangenis verkondige, opdat ik dit met die vrymoedigheid moge doen, waarmede ik behoore te leeren.

Hetgeen gy van myne omſtandigheden en verrigtingen begeert te weten, daarvan kan u Tychicus, een geliefd broeder en getrouw dienaar des Heeren, berigt geven. Met dit oogmerk heb ik hem tot ulieden gezonden, opdat hy u myne omſtandigheden verhaalen, en u myntwegen gerust moge ſtellen. God de Vader, en de Heere Jeſus geve ulieden heil, liefde, en ſtandvastigheid in het geloof! De genade Gods zegene allen, welke onzen Heere Jeſus Christus opregt liefhebben! Amen!

VER-

VERKLARING.

EERSTE AFDEELING.

Van Cap. 1. *Vs.* 1——15.

De Apostel begint, op eene wyze, die niet alleen onder de Oosterlingen, maar ook by de Grieken en Romeinen gewoon was, zynen Brief met eene groetenisse en wensch, waar in hy zig voor den schryver, naar zynen naam, ampt en deszelfs onmiddelyken Godlyken oorsprong verklaart, en degeenen noemt, aan welken hy den Brief schryft. Paulus was een Apostel in een meer voortreflyken zin, dan andere Leeräars, die in zyn' tyd ook somtyds *Apostelen* en Gezanten genoemd werden, gelyk Andronicus en Junius, zyne maagen, Rom. 16. 7. Hy was het door den *wille Gods*. Of men door den *wille Gods* zyn bevel verstaat, en dient te verstaan, dewyl hem God de verkon-

diging van den Godsdienst van Jesus zoo wel onder de Joden buiten Palestina, als byzonderlyk onder de Heidensche volken, onder welken hy omreisde, had opgedragen; want het geen hy hier *wil* noemt, noemt hy elders, *bevel*; dan of men het denkbeeld van *genade* daarmede moet verbinden, het welk het woord volgens het Hebreeusch spraakgebruik dikwils heeft, dewyl hy gewoon is, het hem toebetroude leeraarsampt als eene byzondere *weldaad van God* ook jegens hem aan te merken: zulks is geene vraag van gewigt, en ook niet zoo gemaklyk te beantwoorden. Inmiddels schynt Paulus hier by meer en duidelyker aan de *genade* van God, dan aan zyn *bevel* gedagt te hebben, wanneer men overweegt, hoe hy zigzelven in het derde Hoofdstuk Vs. 1—9. daaröver uitdrukt. Genoeg is het, dat beide deeze denkbeelden by elkander behoren, alhoewel zy niet zonder omschryving met één enkeld woord in onze Taal kunnen worden uitgedrukt. Hy gewaagt zoo wel hier, als in alle zyne overige Zendbrieven aan Christen gemeenten, die hy geplant heeft, of in hunne belydenis van het Christendom wil bevestigen, van zyne onmiddelyke Godlyke aanstelling tot zyn ampt, om het Godlyk gezag te betuigen, hetwelk zyne leere daarvan heeft, en tevens deszelfs waardigheid tegen de nog Joodschgezinde Christenen te beweeren, die hem uit het getal der Apostelen, die van God en Jesus Christus onmiddelyk verkooren waren, wilden uitsluiten, om hun eigen

ge-

gevoelen tegen hem meer te doen gelden, en den volkshoogmoed van hunne natie te vleyën.

Degeenen, aan welken Paulus zynen Brief rigt, noemt hy *de Heiligen te Epheſen, die in Jeſus geloven.* Zy worden *Heiligen* genoemd, doch geenzins in den engen zin, dien wy in onze nieuwere taalen meer gewoon zyn met deeze benoeming te verbinden, dan ten tyde van Paulus geſchiedde, wanneer het denkbeeld van vroomheid en deugdzaamheid van het hart zelden daarmede verknogt was, dewyl voor de invoering van het Christendom alle die geenen *Heiligen* genoemd werden, welke den Joodſchen Godsdienst beleden, het zy dan dat hunne gezindheden met hunne belydenisſe overëenſtemden dan niet, nadien zy tot dat volk behoorden, het welk God tot zynen dienst van andere volken had afgezonderd, gelyk na de invoering van het Euangelie die allen *Heiligen* genaamd werden, welke Jeſus leere aannamen. Zoo onbetwistbaar zeker als dit is, geloof ik egter niet, dat deeze benaming in de Overzetting des N. Verbonds met den algemeenen naam van *Christenen* behoort verwisſeld te worden; deels, dewyl het eene eernaam is, die van de Apostelen even als andere eernamen van het Joodſche Volk op de Christenen overgedragen wierd; deels ook, dewyl dezelve tot het Taaleigen behoort, het welk meer en andere denkbeelden beteekent en aanduid, dan de algemeene benaming van *Christenen.* Even daaröm moeten de

regte verklaringen van foortgelyke uitdrukkingen dikwyls van de Uitleggers herhaald worden, om den Lezer der H. Schrift daardoor te gewennen, dat hy dezelve juist in den zin neme, welke ten tyde der Apostelen de gewoonſte was.

De Christenen heeten derhalven *Heiligen*, doch niet zoo zeer, omdat zy aanbidders van Christus zyn, als veelmeer daaröm, dat zy aanbidders van God zyn, die belyden, dat zy hem naar het voorſchrift van Jeſus leere verëeren: πιϛοι ἐν χριϛῳ, *Aanbidders van God, welke in Christus geloven*, of de leere van Christus aangenomen hebben; niet *opregte*, *getrouwe*, *ſtandvastige* Christenen, gelyk ſommige nieuwe Uitleggers het Grieksch verklaren. Want alhoewel πιϛος dikwils *getrouw* of *ſtandvastig* beteekent; zoo ontbreken er geen voorbeelden, dat πιϛος zoo veel zegt als πιϛευων, gelyk de plaatzen Joh. 20. 27. Handel. 10. 45. 16, 1. Coloſſ. 1. 2. getuigen. De Apostel dringt wel in deezen Brief aan op de *getrouwheid*, de *opregtheid* en *ſtandvastigheid* in den Godsdienst; maar hy pryst hen daar niet over; hy vermaant hen veelmeer, om niet meer zwakken kinderen gelyk te wezen, welke zig van ieder wind der leere, gelyk als van den vloed der zee, laaten heen en weder ſlingeren.

In de Inleiding van deezen Brief, die met het derde Vers begint, en tot het vyftiende voortloopt, houd zig de Apostel onledig, gelyk hy ook in andere Brieven doet, met den lof van God voor

de

de weldaaden, over welke zig de Christenen, als Belyders van den beteren en volmaakten Godsdienst, verblyden mogen, welks ſtandvastige belydenis hy hun even zoo nadruklyk aanpryst, als eene yverige uitöeffening van zyne Godlyke voorſchriften. Hoe gewigtiger deeze weldaaden zyn, des te nadruklyker brengt hy het den gelovigen te Epheſen onder het oog, dat zy de mededeeling derzelve aan de vryë genade van God te danken hebben; des te ernſtiger herïnnert hy hun herhaalde keeren de verpligting, om hem daarvoor te pryzen, dewyl derzelver waarneming tot een regt genot der Gelukzaligheid zelve onöntbeerlyk is, welke ons zyne barmhartigheid bereid heeft. *Geloofd*, zegt hy, *zy God de Vader van onzen Heere Jeſus Christus, voor allen zegen van zynen Geest, waarmede wy van hem door Christus in zyn Koningryk gezegend zyn.* Het Grieksch heeft eene Woordſpeeling (Paronomaſie) in drie uitdrukkingen, die deels door eene gemeenſchappelyke afſtamming, deels in haaren klank met elkander vermaagdſchapt zyn, εὐλογητὸς, εὐλογήσας en εὐλογία, van welken de beide eerſten in verſcheiden betekenisſen genomen worden, en zig gevolglyk in de Overzetting niet met een woord laten uitdrukken, waardoor eene *figuur* verloren gaat, volgens welke een woord in één en dezelfde ſamenvoeging tweemaal in eenen verſchillenden zin gebruikt word; eene den Apostel gewoone figuur, en naar den ſmaak van zyne natie van byzondere fierlykheid. De Christenen worden

den tot den *Lof van God* opgewekt; de grond is de *zegen*, waar mede God hen in *zyn heerlyk Koningryk* gezegend heeft, alfchoon de Apostel zegt: *Geloofd zy God voor den zegen van zynen Geest, waarmede wy*, en andere Belyders van Christus uit de Joden, *door Christus gezegend zyn*. Van deeze fpreekt hy eerst, maar in het vervolg ook van de Christenen uit de Heidenen, wanneer hy zegt: *ook ulieden heeft hy tot zyn eigendom aangenomen*. Het woord *zegenen* is eene algemeene uitdrukking, welke alle, ons van God door Christus bewezen, weldaaden beteekent. Deeze *zegen* heet *geeſtelyk*; een byvoeglyk woord, hetwelk in onze nieuwer Taalen gemeenlyk beteekent, hetgeen enkeld *den Geest des menſchen* betreft, en als het met zaligheid word ſamengevoegd, tegenöver ſtaat tegen alles, wat enkeld tot den *uitwendigen welvaart* des menſchen behoort. Men moet derhalven den zin deezer uitdrukking omſchryven. In zyne Taal verſtaat Paulus, myns achtens, onder den *geeſtelyken zegen*, waarvoor hy God dankt, die weldaaden, welker kennis en genieting wy de leere der Apostelen te danken hebben, die haaren oorſprong van den *Geest van God* heeft, welke overäl in de Schrift als de onmiddelyke Leeräar der Apostelen word voorgeſteld. Later Uitleggers hebben onderſteld, dat Paulus deezen zegen *geeſtelyk* noemt, om de Christenen hunne voorregten boven de Joden te herinneren, aan welken God zyne genade meer door *aardſche weldaden*, wel-

welke als 't ware, afschaduwingen waren der betere toekomende goederen, verheerlykt had, dan door zulke, welke de innerlyke waare gelukzaligheid des menschen uitmaken, die ook alleen of voornamelyk *door den Geest* kunnen ondervonden en genoten worden. Dan alhoewel dit gevoelen niet geheel onwaarächtig is, zoo heeft het egter in het spraakgebruik geenen grond, alschoon het in zulke tyden ligtelyk toestemming kan vinden, waarin de Joodsche Godsdienst, op welken nogthans de Christelyke gebouwd is, lager gesteld word, dan de waarheid toelaat. Want de Joden waren van God niet met louter uitwendige weldaden, die tot hunnen aardschen welstand behoorden, en hun volk voor anderen een eigendom waren, begenadigd; het ontbrak hun niet aan dien zegen, welken dit gevoelen voor *geestelyk* verklaart. Zoo wezenlyk is het onderscheid tusschen den waaren Israëlitischen, en tusschen den Christelyken Godsdienst niet. Deeze heet wel in de Schriften van Paulus dikwys *Geest* in tegenstelling van den *Joodschen;* doch in een ander opzigt en betrekking; want hy heet *Geest*, of, omdat hy het voorregt van volmaaktheid boven den Israëlitischen heeft, dat hy hebben kan, zonder wezenlyk van deezen verschillend te zyn; of ook daaröm, dewyl hy in het eerste begin van zyne uitbreiding nog niet schriftelyk opgeteekend was, gelyk de onderwyzingen, met dewelken God het Joodsche volk verwaardigd had, weshalven Paulus

lus 2 Cor. 3. *Geest* en *schrift* tegen over elkander ſtelt.

By den Geestelyken zegen, waarvoor de Epheſiërs God met den Apostel zouden pryzen, voegt hy deeze bepaaling: *in zyn hemelsch koningryk*. Luther vertaalt; *in hemelſche goederen*. De verſchillenheid der overzetting ſpruit daaruit, dat in het Grieksch, ἐν ἐπουρανιοις het zelfſtandig naamwoord uitgelaten is, hetwelk dan op verſcheiden wyzen kan ingevuld worden, of door τοποις, *plaatzen*, of χρημασι, *goederen*. De invulling van Luther, door veele uitleggers goedgekeurd, heeft geenen grond in het gewoon ſpraakgebruik van den Apostel. Ὀυρανοι, ἐπουρανια, βασιλεια των ὀυρανων zyn bewoordingen, die eenen en denzelfden zin uitdrukken, onëigentlyke afteekeningen van den gelukzaligen toeſtand, in welken God de Belyders van Jeſus Christus door zyne Godlyke Religie beſloten had te plaatzen. Deeze toeſtand heet in de Schriften der Euängelisten en Apostelen het *Koningryk van God*, *het Koningryk der hemelen*; het *Hemelryk*. Zelfs in dit eerſte Hoofdſtuk gebruikt Paulus het Grieksch; ἐν ἐπουρανιοις in deezen zin, als hy in het 20 vs. zegt, dat God zynen Zoon aan zyne regterhand *in den Hemel*, ἐν τοις ἐπουρανιοις gezet heeft, welke *Hemel* niet buiten de wereld, maar de wereld zelf is, in zoo verre zyne leere daar in verkondigd, aangenomen en gehoorzaamd word; eene benoeming, die daar in haaren oorſprong heeft, dat de Joden, geduurende hun verblyf in Chaldeën en na hunne we-

wederkomst uit dit land God onëigentlyk den *Hemel*, שמים, οὐρανον, οὐρανους, en alles, wat als *Godlyk* tot God behoort, of van *Godlyken oorſprong* is, *Hemelsch* begonden te noemen.

Deezen toeſtand, welks voorregten onder het beeld van een Koningryk worden voorgeſteld, het welk alle Koningryken in geluk en heerlykheid overtreft en overtreffen moet, dewyl het *Gods Koningryk* is, heeft ons zyne goedheid *door Chriſtus* bezorgd; *door Christus* heeft hy ons met alle deszelfs weldaaden begenadigd, gelyk hy door zyne Profeeten beloofd had, welke den Israëliten de verſchyning van eenen *Gezalfden* te voren verkondigden, die van de *eene Zee tot de andere heerſchen*, en *van Zion af de geheele wereld met den zegen der kennis van God* vervullen zoude. Nadien er van onze zyde geen verdienſte, maar enkeld behoefte is, zoo is de grond geen ander, dan zyn eeuwig, genadig en liefderyk beſluit, om ons door zynen Zoon goed en gelukkig te maken. God heeft ons met allen geeſtelyken zegen in zyn Koningryk gezegend, *dewyl hy ons om zynentwille reeds voor de wereld tot het geluk om heilig en onbeſtraflyk voor hem te zyn*, of, *om hem geheiligd en van alle hem mishagende gebreken verlost te worden, liefderyk uitverkoren, en uit onverdiende goedheid beſloten had, ons door Christus tot zyne Kinderen aan te nemen.* Dit beſluit van God, om ons door zynen Zoon zoo gelukkig te maken, word door het ééne woord, ἐξελεξατο uitgedrukt, het-

welk

welk naar den aart van het Hebreeusch woord בחר dikwyls zoo veel heet, als *iemand weldoen*, of willen weldoen, en die leerſtellige betekenis niet heeft, die ſedert Augustinus tyden in de ſchoolen der Godgeleerden met de woorden *Verkiezing* en *verkiezen* is verbonden geworden; eene te bekende aanmerking, dan dat het nog voor nodig zou kunnen gerekend worden, om ze op te helderen of te bekragtigen. Dit beſluit nam God *om zynentwille.* De gewoone uitgaven lezen, ἐν αὐτῳ, *door denzelven*, of, *om deszelfs wil*, dewyl deeze lezing het grootſte deel der Handſchriften voor zig heeft. Volgens deeze lezing zou de zin zyn, dat God voor de wereld beſloten heeft, ons om zyns Zoons wil gelukkig, en ten dien einde heilig en onſtraflyk te maken. Maar ſommige Handſchriften lezen, ἐν ἑαυτῳ; eene lezing, welke Paulus naar zynen gewoonen Hebreeuſchen *Pleonasmus* enkeld laat zeggen, dat God *by zig zelven* beſloten hebbe, gelyk in Vs. 9. κατα την ευδοκιαν ἡν προεθετο ἐν αὐτῳ, waaröp terſtond er bygevoegd word, dat hy beſloten heeft, dat wy *heilig en onberispelyk voor hem zyn* zouden. Het is moeilyk tuſſchen deeze beide lezingen eene beſliſſende uitſpraak te doen, indien de ſtemmen niet enkeld geteld, maar gewogen zullen worden. De eerſte ſchynt inmiddels evenwel de gegrondſte te wezen, nadien de laatſte alleen in twee Handſchriften gevonden word, en de ſterkſte grond is wel, dat het voorwerp van het Godlyk raadsbeſluit met de verkiezing

even

even zoo door εἰς verbonden word, als het voorwerp van dit voornemen door dit: ἐξελεξατο ἡμας εἶναι ἁγιους — προορισας ἡμας εἰς υἱοθεσιαν. Hy beſloot uit liefde, om ons *heilig en onberispelyk* voor hem te maken, en: Hy nam voor, *ons tot Kinderen* aan te nemen. Dan men moge eene lezing verkiezen, die men wil; het voorſtel zelf veränderd niets in het *wezenlyke*, maar alleen in *de vorm der uitdrukking*; er word in beide geſproken van het liefderyk raadsbeſluit vanGod, volgens het welk wy heilig en onberispelyk voor hem zyn zouden. Beide raadsbeſluiten klimmen op tot voor den tyd; zy waren reeds voor de Schepping der wereld genomen; προ καταβολης κοσμου: *eer de grond der wereld gelegd was*, vertaalt het Luther volgens de afleiding des woords, alhoewel καταβολη by de Grieken, die naby de tyden van Christus en zyne Apostelen leefden, het begin van iedere zaak of gebeurtenis betekent, en καταβολη πολεμου, νοσου, λογου, het *begin* des *oorlogs*, der *ziekte*, der *rede* is. De grond van het Godlyk beſluit is *zyne Liefde* ἐν ἀγαπῃ. Veele uitleggers voegen de woorden, *in de liefde*, ſamen met de woorden *heilig en onberispelyk zyn*, als wilde de Apostel zeggen, dat zig de heiligheid en onberispelykheid, welke de menſchen volgens Gods genadig raadsbeſluit zouden hebben, voornamelyk *door de liefde*, zoo wel jegens God, als jegens elkanderen moest openbaren en bewyzen. Dan nadien deeze verklaring nog gemaklyk nog natuurlyk is, zoo zyn andere uitleggers daar door be-

weegd geworden, om deeze woorden, ἐν ἀγαπῃ met het tydwoord προορισας te verbinden: *God had dit liefdevol oogmerk.* Deeze ſamenvoeging geeft wel eenen beteren zin, maar is tegen de gewoone wyze van ſpreken van Paulus, dewyl hy de bepalingen der tydwoorden door byvoeglyke woorden niet pleeg voor aan te ſtellen, maar ze gemeenlyk het ſlot van het geheel voorſtel laat maken. Daaröm is die uitlegging zekerder, als de woorden, ἐν ἀγαπῃ met het eerſte verder afſtaande werkwoord, ἐξελεξατο, maar niet met het terſtond daaröp volgend deelwoord, προορισας verbonden worden, alſchoon ook de eene nog de andere ſchikking en ſamenvoeging in den zin zelven niets verändert. Beide toonen de bron van het Godlyk eeuwig raadsbeſluit aan; beide zyne eeuwige neiging om vryë en redelyke ſchepzelen gelukkig te maken. Liefde is de bron van allen goed. Dit bewyst de werking of het oogmerk van zyn beſluit: *wy zouden heilig en onberispelyk voor hem zyn.* Hier konde het byvoeglyk woord, *heilig* in eenen engeren zin de inwendige overëenſtemming van 's menſchen gezindheden met den wil van God betekenen, en wel wegens de ſamenvoeging met het woord *onberispelyk.* Het groot oogmerk van alle Gods raadsbeſluiten en werken, en de uitwerking, die niet feilt, indien wy zelven ze door het misbruik onzer vryheid ſlegts niet verydelen, is eene heiligheid en onberispelykheid, gelyk hy die hebben wil, volgens het bygevoegde, *voor hem;*

maar

maar ook eene onberispelykheid, die zy niet verkrygen konden, zonder *hem geheiligd en van alle hem mishagende gebreken verlost te worden.* Wat kunnen redelyke ſchepzelen meer wenſchen? Wat kan ons ſterker tot prys van zyne onëindige goedheid opwekken en bemoedigen, dan een zoo verheven voorregt, dat wy alleen door hem bekomen kunnen?

De Apostel gaat voort; *hy had beſlooten,* προορισας, *ons uit onverdiende goedheid door Christus tot zyne kinderen aan te nemen.* De Godlyke aanneming der menſchen tot zyne kinderen door Christus is eene verbloemde ſpreekwyze, daaröp ziende, dat God alle de geenen, die tot het Joodſche volk behoorden, reeds ten tyde van Moſes *voor zyne zoonen* en *dochteren* verklaard had; voor gelukkige voorwerpen van zyne byzondere en uitnemende voorzorge, die alle weldaadige inrigtingen, verördeningen en weldaaden begreep, welke de onderhouding zyner kennis en veréering onder hen, en tevens van hunne gantſche ſtaatsgeſteldheid ten voorwerp hadden. Het geen God voor Israël deed, is een beeld van het geen hy voor hun doen wil, welken hy met de weldaad van eenen beteren en voortreflykeren Godsdienst zegent. Hunne welvaart, die zig buiten de grenzen van dit leven uitſtrekt, is het eerſte en voornaamſte voorwerp van zyn vaderlyk opzigt, en zyne wyze regering van alle veränderingen der wereld, en van de lotgevallen der Gelovigen zelf: op deeze wy-

ze *heeft hy hen tot Kinderen aangenomen*, of meer naar de Griekſche woorden, die het Hebreeusch navolgen: εἰς ὑιοθεσιαν εἰς αὐτον בנים לו לעשות. Εἰς αὐτον is zoo veel als αὐτου, en boven de lezing εἰς αὐτον, *om zynentwille*, of *tot roem en prys van Christus*, te ſtellen. Dit zoude door *Jeſus Christus* geſchieden, dewyl deeze alles verwerft, en alles verördent en werkt, wat ons voor de weldaaden van zyne byzondere en uitſtekende voorzorg jegens ons geſchikt en die deelägtig maakt. De eerſte grond daar van is *het vry welbehagen zyner goedheid* of *zyne onverdiende goedheid*, κατα την ευδοκιαν του θεληματος αὐτου, en het laatſte eindöogmerk, *de prys zyner heerlyke genade*: εἰς ἐπαινον δοξης της χαριτος αὐτου, al het welk Paulus herhaalt, en zoo dikwils inſcherpt, opdat wy ons hierby geene verdienſte toeſchryven, maar Gode alle eere geven en erkennen zouden, dat wy alles aan zyne vryë en onverdiende goedheid te danken hebben, *met dewelke hy ons door den geliefden begenadigd heeft* חנן חן, gelyk Paulus zig in het Hebreeusch zou hebben uitgedrukt. Χαριτουν kan zekerlyk, gelyk ook de oude Gloſators aanmerken, zoo veel betekenen, als iemand ἐπιχαριν και ποθεινον ποιειν; iemand aan eenen anderen aangenaam maken, dan deeze betekenis kan men uit het ſpraakgebruik des N. T. niet bewyzen, waarin Maria κεχαριτομενη heet, dewyl zy boven anderen van haar geſlacht met de weldaad, om den Mesſiäs te baaren, was verwaardigd geworden. De *Geliefde* is

zyn

zyn Zoon, dien wy de *verlosſing door zyn bloed*, of door zynen *bloedigen dood* en *de vergeving der zonden* verſchuldigd zyn. De Apostel voegt de verlosſing, welke ons de *Geliefde* door zynen bloedigen dood verworven heeft, ſamen met de vergeving onzer overtredingen, dewyl zy beide in de betrekking van oorzaak en werking tegen elkander ſtaan; ten duidelyken bewys ook voor onze tyden, dat de *vergeving onzer zonden* wel een *gevolg* van een, door betere gezindheden en goede werken *werkzaam*, *geloof*, maar nogthans geene *werking* van hetzelve is; dat derhalven de geweldige dood van onzen Verlosſer zig veel verder uitſtrekt, dan alleen tot bekragtiging zyner Godlyke leere zelfs door zyn, in eenen ſmertelyken dood bewezen en verwonderings waardig, geduld en ſtandvastigheid. Indien dit de onloochenbaare zin deezer woorden niet ware, hoe konde de Apostel de Verlosſing der menſchen door zynen bloedigen dood, en derzelver vrucht, de vergeving onzer zonden enkeld aan de onmeetlyk groote genade van God toeſchryven, het geen hy in dit bygevoegde doet; *naar den rykdom zyner genade*, of *naar zyne zoo uitnemend groote genade?* Volgens het Hebreeusch ſpraakgebruik is *rykdom zyner genade* zoo veel als buitengemeen groote genade, dewyl derzelver byvoeglyke woorden in zelfſtandige veränderen, wanneer de hoedanigheid van eene zaak zoo zal uitgedrukt worden, dat de opmerkzaamheid voornamelyk op deeze hoedanigheid bepaald word, ge-

lyk de Apostel byzonder in dit Hoofdſtuk zoo dikwyls doet. Een Leeräar, die zig veel aan den lof van eene ſierlyke uitdrukking liet gelegen liggen, zou dit zoo dikwyls niet herhaald hebben, gelyk Paulus hier doet, die deezen roem gaarn opöffert, wanneer hy ſlegts het oogmerk bereikt, om even zoo diepe indrukken van die waarheid, dat wy alle heil der menſchen aan de vryë en overdiende Genade Gods te danken hebben, door eene geduurige herhaling derzelve in de gemoederen der Christenen te maken, als hy zelf daarvan had. En wie kan by de onöphoudelyke aanvallen der ydelheid, die ons hart zoo gaarn met de gevallige voorſtelling van eigen verdienſte vleid, waar op God aandacht moest vestigen, wie kan by haare verzoekingen te dikwyls daaräan denken? En wie zal ook niet met blydſchap daaräan denken, welken zekeren en genoegzaamen grond onze gerustſtelling en gelukzaligheid in de genade Gods heeft? Desniettemin kunnen er vele gevonden worden, welke deezen vasten onbeweeglyken grond van toeverzicht op God en alle zekere hoope zoeken te ondermynen; misſchien zonder zelf daar genoeg aan te denken, welk een bron van vertrouwen en hoop zy voor zigzelven opſtoppen. Zoude men zulken dan niet mogen bidden, dat zy dit op het zorgvuldigst bedenken, eer zy tegen zigzelven aan onherroepelyk beſliſſen?

Aan deeze genade hebben wy nu te danken niet alleen de zekerheid voor de ſtraffen, van welken wy ook

ook met geen ander Losgeld konden bevreid worden, dan met het bloed des Geliefden, maar ook de kennis van deeze ons voor zodanigen prys verworven algemeene weldaad, en ieder ſoort van wysheid, waarmede de wereld door den Godsdienst van Jeſus Christus is verlicht geworden. Daaröm gaat Paulus voort en zegt, dat wy door zyne genade *met alle*, dat zegt, *met alle ons nodige waarheid en kennis overvloedig begaafd* geworden zyn: ἡς ἐπερισσευσεν εἰς ἡμας ἐν παση σοφιᾳ και φρονησει. De onverzoenlykſte vyänden van den besten Godsdienst mogen in hunne verächting van denzelven nog zoo ver gaan, deeze waarheid, welke de geſchiedenis aller eeuwen zoo luid bevestigt, kunnen zy niet omverſtooten, dat door deszelfs leerſtukken van de verhevenſte en gewigtigſte Onderwerpen meer verlichting onder het menschdom gekomen is, dan door de verëenigde pogingen van alle Wysgeeren van de Griekſche en Romeinſche oudheid. Dit helder licht vloeide het eerst met volle ſtroomen, als *hy ons van zyn hem welbehaaglyk raadsbeſluit onderwees, om in daartoe wyslyk beſtemde tyden alle menſchen, zoo wel de Joden, als de Heidenen door Christus met elkander te verëenigen.* De gepastheid dezer overzetting van Paulus woorden; Γνωρισας ἡμιν το μυστηριον του θεληματος αὐτου κατα την ἐυδοκιαν αὐτου, ἡν προεθετο ἐν αὐτῳ, εἰς οἰκονομιαν του πληρωματος των καιρων ἀνακεφαλαιωσασθαι τα παντα ἐν τῳ χριστῳ τα ἐν τοις οὐρανοις και τα ἐπι της γης, vergeleken met den Text zelven, en met deszelfs

gewoone overzettingen, zal misschien niet terstond iederëen in de oogen vallen, wien de Hebreeusch-Griekſche wyze van ſpreken niet gemeenzaam genoeg is, en die tegen de gewoonte Byvoeglyke woorden in zelfſtandige, omſchryvingen der Byvoeglyke woorden door koppelwoorden, met de daarvan geregeerde Naamvallen der zelfſtandige woorden of der Byvoeglyke in zelfſtandige veränderd, en ook het verſchillend gebruik der koppelwoorden ſteeds in de uitlegging voor oogen heeft. Hier van daan is het gekomen, dat men de woorden, Κατα την ευδοκιαν αυτου, ην προεθετο εν αυτω voor eene byzondere afgebroken en in zyne geheele rede ingevlogten ſtelling, de woordſchikking in de woorden εις την οικονομιαν του πληρωματος enz. voor veel moeilyker, dan zy is, gehouden, en by voorbeeld deeze onnodige wyze van al te kunſtige oplosſing gegeven heeft; του ποιειϑαι εν τω πληρωματι των καιρων την οικονομιαν ταυτην. ωϛε enz. Men heeft alle deeze kunſt en moeite, die men aan de verklaring deezer plaats beſteed heeft, niet nodig. Het woord μυϛηριον ſtaat in plaats van het byvoeglyk woord *geheim*, of *verborgen*, en μυϛηριον του ϑελημαϛος is zoo veel als: *zyn voorheen nog verborgen* beſluit of wil. De woorden; κατα την ευδοκιαν αυτου zyn eene omſchryving van het byvoeglyk woord, *welbehaaglyk*, *vry*; en deeze woorden met de eerſte ſamengevoegd zeggen niet anders dan; *zyn eigen vry*, of *hem welbehaaglyk voorheen verborgen genadig beſluit*. Indien de Apostel vol-

volgens de wyze der Hebreeën alle Byvoeglyke woorden, welke de hoedanigheid van het Godlyk beſluit aanduiden, door zelfſtandige woorden, waar van het een in den eerſten naamval, en de overige in den tweeden ſtaan moesten, had willen uitdrukken, zoude hy gezegd hebben: Γνωρισας ὑμας το μυςηριον του θελημματος αὐτου της ἐυδοκιας αὐτου, hetgeen hy, om de menigte van *genitivi* te vermyden, niet deed, maar den tweeden door de Præpoſitie κατα met den *Accuſativus* omſchreef. Om alle de byzondere voorſtellen van den Apostel in onze taal zoo uit te drukken, dat zy zyne wyze van ſpreeken zoo naby komen, als het de aart onzer taal toelaat, moesten wy vertaalen: *Als hy ons zyn, uit vrye goedheid van hem genomen, doch te vooren verborgen, beſluit bekend maakte.* Wat voor een beſluit nu dit zy, wyzen deeze woorden aan; εἰς ὀικονομιαν του πληρωματος των καιρων, τα παντα ἐν τῳ χριςῳ ἀνακεφαλαιωσασθαι; De woorden, εἰς ὀικονομιαν ſtaan, in plaats van ἐν ὀικονομιᾳ, dewyl de woordjes εἰς en ἐν dikwils met elkander verwisſeld worden. Πληρωμα των καιρων is zoo veel als πληρωθεντων των καιρων, op de beſtemde tyden, dewyl πληρωμα de volkomen beſtemming of geſteldheid der zaak aanduid, waar van geſproken word; gevolglyk betekent ὀικονομια του πληρωματος των καιρων, de tyden, die tot de uitvoering van zeker eindoogmerk wyslyk uitgezien en nu op handen zyn, dewyl ook het zelfſtandig woord ὀικονομια *adverbialiter* te nemen is, en aanwyzen zal, op

hoedanige wyze God zig by de verkiezing deezer tyden gedragen hebbe; het zyn namelyk καιροι κατ' οικονομιαν πληρωθεντες; want οικονομια betekent niet alleen elke wyze verkiezing van eene daad, maar ook onëigentlyk de daartoe behorende wysheid en voorzigtigheid, of overleg. Indien men intusschen εις οικονομιαν of εν οικονομια liever van een nieuw tydperk (*Periode*) van het zedelyk Godsryk wilde nemen; zoo zoude men moeten overzetten: *Onder de geſteldheid, die God in daartoe bepaalde tyden maken wilde.* Ἀνακεφαλαιωσασθαι heet, verſcheiden getallen onder eene ſomme brengen; in eenen ruimer zin; *verbinden, ſamenvoegen.* Chryſoſtomus verklaart dit woord door ἑνωσαι verëenigen. Τα παντα, τα ἐν τοις ὐρανοις και ἐπι της γης, alwaar het onzydig geſlacht τα παντα voor het woord παντες in het manlyk geſlacht ſtaat, en alle, die in Hemel en op Aarde zyn, betekent. Παντα ἐν τοις ὐρανοις of παντες ἐν τοις ὐρανοις zyn diegeenen, die reeds tot het Koningryk van God behooren, of de belyders van zynen Godsdienst. Παντες ἐπι της γης zyn alle Heidenen, alle Volken, welke den waaren Godsdienst nog niet hebben, maar valſche en bygelovige Godsdiensten aanhangen, en die wel op de aarde, maar buiten het Koningryk van God leven.

De Apostel ſpreekt derhalven van de openbaring, aan hem en andere Apostelen geſchied, van het tot hier toe verborgen genadig raadsbeſluit van Gods hem eigene vryë goedheid, het welk in den

van

van hem wyslyk bepaalden tyd zoude vervuld worden, om door Christus alle Belyders van den waaren Godsdienst, en alle die zulks nog niet waren, Joden en Heidenen met elkander te verëenigen. De wysheid der Godlyke voorzienigheid had den bekwaamſten tyd daar toe uitverkoren, hoe groote hinderpaalen ook de Godsdienst van zynen Zoon in de vooröordeelen, dwalingen, hartstochten, oogmerken en ondeugden der Joden en Heidenen vond. De Joden waren ſedert de Babyloniſche en Asſyriſche wegvoering van hunne beste en rykſte Huisgezinnen in vreemde Koningryken, door hunne oorlogen en andere ſtaatsbelangen met de Syriſche en Egyptiſche Koningen, en dan door derzelver verdrukkingen, dan door derzelver gunstbewyzen, door den Geest van koophandel en winzucht, over de geheele Natie uitgebreid, door hunne verbindtenisſen eerst met de Grieken, daarna met de Romeinen, die van hunne bondgenooten, hunne heeren, maar in het begin zeer goede heeren, voor hen wierden, byna door geheel Aſiën, door een groot gedeelte van Africa, en zoo ver als het Romeinſche gebied in Europa zig uitſtrekte, verſtrooid. Zy genoten daarïn overäl door Cæſars gunst de vryë oeffening van hunnen Godsdienst, en hadden overäl Synagogen en Bedehuizen, zelfs in Rome, alwaar zy zeer talryk waren, en een eigen kwartier over den Tiber bewoonden. Onder den Keizer Augustus ſtond bykans het grootſte deel van den bekenden en bewoon-

woonden aardbodem onder éénen enkelden beheerscher, die voor de goede gesteldheid en veiligheid der wegen, in alle landen, die onder de Romeinen onderworpen waren, de grootste zorg droeg. De Romeinsche weten waren menschelyk, en hadden veel toegebragt tot verzagting der woestheid en barbaarsheid, die onder veele volken heerschte. De wetenschappen hadden den Geest der menschen tot nadenken deels reeds gewend; deels voorbereid, en de afgodery was ten minsten by de wysgeeren en magtigen verächtelyk geworden. Hoe zeer wierd niet door den samenloop van alle deeze omstandigheden de stichting en uitbreiding van eenen beteren algemeenen Godsdienst door Christus gemaklyk gemaakt! Hy verscheen op den bekwaamsten tyd daar toe; de uitvoering van zyn groot werk zou vyftig jaaren vroeger of later veel zwarigheden gevonden hebben; maar juist thans was het veel gemaklyker, Joden en Heidenen in *één* groote gemeente te verëenigen. Zoo zeer verheerlykte God tevens zyne wysheid door de keuze van den tyd!

Doch vooreerst en vooral moesten de Joden tot nieuwe en eedeler denkbeelden van den Godsdienst gebragt, en deszelfs weldaaden *door Christus* deelächtig gemaakt worden. Daaröm vervolgt de Apostel: *door hem*, zeg ik, *door welken wy tot zyn eigendom aangenomen zyn.* De woorden, *door hem*, worden volgens de afdeeling der gemeene uitgaven tot het voorgaande betrokken, maar zy

be-

behoren tot het naastvolgende, dewyl zy anders, verbonden zynde met de voorgaande, eene onnutte herhaling in den Text brengen; maar in tegendeel met de naastvolgende de verdere uitvoering van hetgeen over het gemeen gezegd was, met het voorgaande naauwer ſamenhegten. Christus is het, door wien God beſloten had de Joden en Heidenen te verëenigen. Hy is het ook, door wien de Israëliten, onder welken zig de Apostel rekent, *Gods eigendom*, in eenen hoogeren zin werden, dan zy zulks voor zyne verſchyning waren. *Wy* en *gylieden* worden in deezen Brief byna altyd tegen elkander overgezet. Ἐν ᾧ ἐκληρώθημεν κατα την προθεσιν του τα παντα ἐνεργουντος κατα την βουλην του θεληματος ἀυτου. Het woord, ἐκληρώθημεν, moet onëigentlyk genomen worden. Eigentlyk genomen heet κληρουσθαι, *iemand door het lot toevallen*, of *toebehoren*, en in eenen ruimeren zin; *iemands eigendom worden*. Het Joodſche volk was, tegen andere volken beſchouwt, *het lot*, of het *eigendom* van God. Onder deszelfs ſtammen was wederöm de ſtam Levi κληρος, zyn *byzonder eigendom*, dewyl deszelfs nakomelingen tot den Tempeldienst beſtemd, en van de overige ſtammen daartoe afgezonderd waren. De Leviten ſtonden daaröm ook onder een byzonder Godlyk opzigt, en hadden eigene voorregten boven andere Israëliten. Doch dit was eene inrigting, die alleen tot de komst van den Meſſias duuren, maar door denzelven zoude opgeheven worden. Wie zynen Gods-

Godsdienst aanneemt, en zyne neigingen benevens zyn leven daarnaar inrigt, die is *Gods eigendom* in den allerüitnemendſten zin. Onder degeenen, die in hem geloven, is nu ieder Gode zoo aangenaam en dierbaar, als een ander. Zyne waare Aanbidders hebben alle gelyke voorregten, het zy zy Joden of Heidenen zyn. Alles wat enkel natiönaal is, houd op; by God is, gelyk Paulus elders zegt, *geen aanzien des Perzoons.* Dit is gegrond op zyn beſluit, waarvan te voren geſproken was. Hier noemt hy God niet by zynen naam, maar beſchryft hem, als den geenen, die alles *uitvoert, wat zyne vryë goedheid* beſluit: κατα την προθεσιν του παντα ἐνεργουντος κατα την βουλην του θεληματος ἀυτου. Almagt en vryë goedheid verëenigen zig in het groot werk onzer Verloſſing, hetwelk God door Jeſus Christus uitgevoerd heeft, in gelyken maat. Deszelfs weldaaden zyn algemeen, alleen vind daar nog een onderſcheid plaats in de ordre en opvolging, waarin de menſchen derzelver deelägtig worden. Eerst krygen de Joden daaräan deel; dan de overige Volken. *Eerst de Joden.* De grond deezer orde is de wil van God, welke beſloten had, dat zy eerst op den beloofden Meſſias hoopen, en eer dan anderen tot het geloof in hem gebragt zouden worden. *Ulieden*, zegt de Apostel, *Ulieden moeſt het Euangelie van Gods Koningryk het eerst verkondigd worden.* Doch God is niet alleen een God der Joden: daaröm zouden alle andere volken met een gelyk aandeel

deel aan zyne genade bevoorregt worden: *Door hem, door welken* ook *gylieden met zynen Geest verzegeld*, of, om eene ons bekende onëigentlyke uitdrukking te gebruiken, *daartoe uitgemerkt zyt*. Gemeenlyk houd men de woorden: *nadat gy de leere der waarheid*, d. i. *de waare en zielsverblydende leere van de zaligheid vernomen hebt*, voor eene tusſchenïngevoegde ſtelling, door dewelke de Apostel afbreekt, hetgeen terſtond daarop volgt. Dan alhoewel hy de tusſchenreden (*parentheſe*) bemint, zoo geloven egter andere uitleggers, dat hier geene moet aangenomen worden, dewyl de ſamenhang de invulling van het woord κληρουσθαι uit de voorgaande ſtelling vordert. *Wy*, zegt de Apostel, *zyn Gods eigendom geworden*, en *gylieden zyt het ook geworden*, ſedert gy Jeſus tot Verloſer en Heer hebt aangenomen. Intusſchen verëischt de ſamenhang dit byvoegzel niet zoo noodwendig, dat men daar door genoodzaakt word, om de gemeene uitlegging te verlaten, daar dergelyke tusſchenredenen in Paulus ſchriften veelvuldig voorkomen. Het *woord der waarheid*, en *het Euangelie*, of het blyde bericht van de verloſsing door Jeſus, *hooren*, moet, opdat den woorden van Paulus geen koude ongepaste zin gegeven worde, met *nadruk* genomen worden. *Hooren* is zoo veel als *erkennen* of *aanneemen*; daaröm noemt hy dezelven in het volgende ook gelovigen: *door welken gy ook, nadat gy gelooft, met den beloofden geest daar toe uitgeteekend*

kend zyt geworden: ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγισθητε τῳ πνευματι της ἐπαγγελιας ἁγιῳ. De Geest der belofte, πνευμα ἐπαγγελιας is *de beloofde Geest.* De naam van den *gever* betekent de *gaven*, welke zy van hem ontvangen. Daarmede waren zy *verzegeld;* dat is te zeggen, als men de onëigentlyke ſpreekwyze ontkleed, *verzekerd, tot volle zekerheid gebragt*, dat zy God in den uitnemendſten zin toebehooren, dewyl men dikwils op het geen ons eigendom is, zyn zegel tot een teken pleegt te drukken, eene gedagte, die hy onmidlyk onder een ander beeld voorſtelt, en uitbreid, namelyk onder het beeld van een *onderpand*, of *handgeld*, dat zy *op hun erfdeel*, of op de weldaaden van Jeſus Christus, en de van hem verworven zaligheid ontfangen hebben: ὅς, (voor ὁ, volgens het Attisch gebruik der Voornaamwoorden, in gevolge van hetwelk derzelver geſlacht zig voegt naar het geſlacht niet van het voorgaand, maar volgend Zelfſtandig naamwoord;) ὅς ἐστιν ἀρραβων της κληρονομιας. Dit *erfdeel* is de gelukzalige ſtaat, die allen menſchen door de verloſſing van Jeſus verworven is; ook eene onëigentlyke voorſtelling van denzelven, ontleend van het *erfdeel*, hetwelk elk Israëliet, als zyn aandeel aan het land Canaan had, en van de bevreiding uit de ongelukkige dienſtbaarheid, waarin Abrahams nakomelingen in Egypte zoo ongelukkig geweest waren, weshalven er nog bygevoegd word: *en van de ons verworven verloſſing:* εἰς ἀπολυτρωσιν της περιποιησεως, hetwelk,

de-

dewyl εἰς even als de Hebreeuwſche ל gebruikt word, zoo veel is als of er ſtond. Εἰς ἀπολυτρωσιν τῆς περιποιήσεως ὑμῶν. Dat wy ons in eenen gelukzaligen toeſtand bevinden; dat onze Verloſſing voleindigd is; daarvan verzekert ons de Geest van God, door zyne gaven, en door weldaadige veränderingen van onze gevoelens, neigingen, en door derzelver weldaadige invloeden, die wy aan den Godsdienst van Jeſus te danken hebben, welker bekendmaking, uitbreiding, en kragt zyn werk is. En waartoe zullen zoo hoog bevoorregte Schepzelen zig laten opwekken en opſporen? *Tot prys der heerlykheid, of der bewonderenswaardige genade Gods.* Zoo weinig ſchroomt Paulus nadeelige uitwerkingen voor regtſchapen Godzaligheid en deugd van de leere, dat alle gelukzaligheid der Christenen door Christus alleenlyk een werk der vrye genade Gods is. Het is openbaar, dat hy dezelve door onëigentlyke voorſtellen en benamingen beſchryft, welke allen aandeel van eigen verdienſte, van eene medewerking van onzen kant, en van de zyde Gods alle opmerking op zedelyke geſchiktheid, als eene *verdienſtelyke oorzaak*, uitſluiten. Zy is eene *verloſſing* van de *ſlaverny*, waarvoor niet de *lyfeigene*, maar de *borg* het *losgeld* betaalt; een voorregt, om *Gods eigendom te zyn;* maar hy heeft ons zelf daar toe uitverkooren en toebereid; eene *erfenis;* maar verwerft hy de *erfenis*, die iets erft, of diegeen, die ze hem aanwyst en toedeelt? Dus ſpreekt Paulus, en wie heeft nogthans ernſtiger

en nadruklyker op alles, wat regtſchapenheid en deugd medebrengt, aangedrongen, dan Paulus? Waaröm zouden wy dan ſchromen, daar hy niet voor geſchroomt heeft? Laten de menſchen altyd de zaligheid, die zy zoeken en hoopen moeten, in geen ander licht beſchouwen, dan in dat licht, waarín zy ons van eenen Apostel aangewezen word, die zeker van het menschlyk hart kundig was, en wel begreep, wat hetzelve in beweging en werkzaamheid kan zetten. Laaten wy den trotſchen naam van Verdienſte nimmer in onze betrekking tot God en tot onze zaligheid gebruiken; laaten wy veelmeer zyne genade jegens ons zoo groot, zoo heerlyk, zoo onëindig bedenken, als zy is, en de zaligheid, die hy ons beſloten heeft te geven, niet zoo klein, als een loon, dien wy verdienen kunnen. Het geen menſchen verdienen zouden kunnen, zwakke, ligt dwalende, by de beste voornemens zoo dikwils ſtruikelende menſchen, kan niet anders, dan gering wezen; maar het geen in tegendeel God geven kan, welke heerlykheid en grootheid moet dat niet hebben? Hoe grooter de weldoener, hoe grooter en onverdiender de genade is, des te grooter moet, (of de heerlykheid van den weldoener, en de grootheid zyner genade word niet erkent;) de dankbaarheid wezen, welke het voorſtel van deeze beide verwekt. Wanneer het gevoel der dankbaarheid de gantſche ziel vervult; wanneer deeze zig uitſtrekt door alle neigingen van het hart;

en

en zig van alle zyne kragten meester maakt, zal dan dezelve wel voor Godzaligheid, regtſchapenheid en deugd minder vermogen, dan de koele wysgeerige kennis en bewondering van die ſchoonheid, die voor de zinnen en hartstochten onzigtbaar is? Zal zy minder vermogen, dan de betragting van de natuurlyke gevolgen der deugd, die of dan alleen tot daadlykheid komen, wanneer zy door geen ſtormen der ondeugd in haaren wasdom verhinderd worden, of wel eerst in zeer ſpade tyden tot rypheid geraken, en dan, nadien zy altyd op eenen zeer dorren grond geplant zyn, nog zeer ſpaarzaam groejen? Zoude eene waare, levendige, altyd brandende dankbaarheid niet veel meer uitrigten? Liefde en Dankbaarheid zyn toch de eenigſte Dryfveeren, tot alles wat goed en edel is. In de nuttigheid en in de weldaadige uitwerkingen van iedere deugd liggen ook wel veele vermogende uitlokzelen tot derzelver beöeffening; maar als wy deeze niet voorbygaan, maar met de verhevenſte dryfveeren tot dezelve, met de liefde en dankbaarheid jegens God verëenigen kunnen; waaröm zouden wy deeze, in welke de meeste waarheid en kragt is, verönächtzamen, en alleen diegeene op ons laten werken, die in de verëeniging met deeze nog meer ſterkte en invloed hebben moeten, maar buiten derzelver verbindtenis de menſchen op deugden, die hun niets kosten, trots maken, of hen, wanneer plichten ſtryd en verloochening verëiſchen, met haaren byſtand verla-

ten? Laten wy derhalven met den Apostel God pryzen, dat hy ons met weldaaden beſchenkt, die, recht erkend, ons ook tot de vuurigſte en werkzaamſte dankbaarheid ontvlammen moeten.

Zulk eene dankbaarheid zal gewis onzen mond openen tot zynen prys, dien hy zoo waardig is. Want welken lof verdient niet een Weldoener, die lang te voren, eer wy hem kennen, en ons by hem aangenaam konden maken, uit vryë onverdiende toegenegenheid beſluit, om zyne magt ten onzen besten aan te wenden; die het zekerst en kragtigst middel uitvind en gebruikt, om zyn liefderyk beſluit uit te voeren; die met zyne weldaaden onze behoeften en wenſchen voorkomt, en alle onze gebreken wegneemt, eer wy het verwagten konden? Wie zoude zig over hem niet regt verwonderen, die ons uit de grootſte gevaaren red; wien niets te dierbaar is, dat hy niet zoude opöfferen, om ons te verloſſen; die daartoe, gelyk tot alles, wat hy voor ons doet, den voegzaamſten tyd uitkiest, en zyne voorzorgen over ons gantſche leven en over alle deszelfs omſtandigheden uitſtrekt; die, wanneer hy onze geneigdheid door zodanigen overvloed van goedheid tegen ons gewonnen heeft, ons niet alleen eenen vryën toegang tot hem vergunt, maar ook met ons, als met zyne geliefdſte vrienden omgaat, en ons zyne verborgenſte gedagten en inzigten openbaart? Zulk eenen Weldoener hebben wy in God. Hy had ons lief *reeds voor de wereld.* Het bewys

is

is zyn genadig beſluit, om ons door zynen Zoon tot het voorregt van eene waare heiligheid en onberispelykheid, die hem behagen konde, te verheffen, hetwelk de grootſte waardigheid der menschlyke natuur is. Reeds voor onze Schepping had hy het gunstryk oogmerk, om ons door Christus tot zyne kinderen aan te nemen; ons gevolglyk tot de voornaamſte voorwerpen van zyn byzonder opzigt en beſtier te maken; ons met alles, waardoor wy in zyne oogen aangenaam kunnen worden, door zynen geliefden Zoon zelven te begenadigen. Dit liefderyk oogmerk voert God uit. Wy deeden alles, wat ons zyner weldaaden onwaardig maken kan; wy overtraden zyne weldaadige wetten; wy zyn ſtrafbaare Schepzelen, zyn door onze zonden ellendig, en Hy —— laat zynen Zoon onze ſtraffen lyden; Hy laat ons door zynen bloedigen dood verzoenen. Onze ſtraffen zullen ons kwytgeſcholden zyn, wanneer wy alleen zynen Geliefden tot onzen Verloſſer aannemen willen. Het ontbreekt ons aan kunde en wysheid, om onze gezindheden en handelingen zoo in te rigten, dat wy eene Gelukzaligheid erlangen en bewaren mogen, die ons met een zodanig betoog van genade verworven is; Hy geeft die rykelyk en overvloedig. De menſchen, van elkander geſcheiden door dwalingen, hartstochten en ondeugden werken onder derzelver heerſchappy tegen de gelukzaligheid, die zy, verëenigd door waarheid, orde en regtſchapenheid konden verkry-

gen; God wil derhalven, door zynen Zoon allen door één geloof in hem verëenigen. Welke weldaaden! Met welk recht kon dan Paulus niet uitroepen: *Geloofd zy de God en Vader van onzen Heere Jesus Christus, voor den zegen van zynen Geest, waarmede hy ons door Christus in zyn Koningryk gezegend heeft!*

TWEEDE AFDEELING.

Van Cap. I. 15. —— II. 10.

Hoedaanige liefderyke en menschlievende gezindheden eene levendige gewaarwording der pryswaardige genade Gods, ons door Christus bewezen, verwekken kunne, zulks bewyst de aandoenlyke voorbede van den Apostel voor de gelovige Belyders van Jesus te Ephesen, die op de beweeglyke inleiding van zynen Brief volgt. *Daarom kan ik volgens het bericht, dat ik heb van uw geloof in den Heere en van uwe liefde jegens alle de aanbidders van God, niet nalaten, God om uwentwille te pryzen, en zoo dikwils ik bidde, hem voor ulieden te smeken:* Δια τουτο καγω, ἀκουσας την καθ' ὑμας πιστιν ἐν τῳ κυριῳ, και την ἀγαπην, την εἰς παντας ἁγιους ὁν παυομαι ευχαριστων (voor ευχαριστειν volgens het Hebreeusch spraakgebruik) ὑπερ ὑμων, μνειαν ὑμων ποιουμενος ἐπι των προσευχων μου. De woorden: *Van uw geloof in den Heere, en van uwe liefde jegens de hei-*

heiligen, d. i. jegens andere belyders van den Heere Jeſus, welke de daadlyke bewyzen van hunne toegenegenheid behoefden, moeten *met eenigen nadruk* verſtaan worden, en wel van de ſtandvastigheid der Epheſiërs in het geloof in Jeſus Christus, en van hunnen *wasdom* in eene daadlyde broederliefde jegens de medegenooten hunner zaligheid. De dank, met welken hy God daarvoor pryst, en zyne voorbidding voor hen getuigen zyne blyde deelneming aan hunne gelukzaligheid, en dit moet de natuurlyke uitwerking by alle degeenen zyn, welke de grootheid der Gods genade jegens zig zoo levendig en dankbaar ondervonden, als hy. Alles, wat zyne geliefde Epheſiërs aangaat, is by hem als tegenwoordig. Daaröm bid hy voor hen, of *gedenkt*, gelyk hy zig uitdrukt, *aan hen in alle zyne gebeden*; eene uitdrukking, uit welke men ongedwongen mag beſluiten, hoe nodig voorbiddingen voor anderen zyn. Reeds wegens haare natuurlyke nuttigheid verdienen zy de ſterkſte aanpryzinge! Wie kan voor anderen bidden, zonder in zigzelven de gezindheden der broederlyke liefde, die wy hun ſchuldig zyn, maar zoo ligt verzwakt kunnen worden, wederöm te vernieuwen, en die meer leven medetedeelen? Wie kan zulks doen, zonder zig, by de voorſtelling der weldaaden, die zy genieten, met hen te verheugen, of by de overweging der behoeften die zy hebben, en by het beſchouwen van het lyden, waaronder zy zugten, tot het

innigst medelyden beweegd te worden? Hoe natuurlyk is het bovendien niet, den geenen, die wy liefhebben, alle waar goed toetewenſchen?

Edoch het voorbeeld van Paulus leert ons niet alleen de verpligting tot voorbidding voor anderen, maar wyst ons ook aan, wat wy hun toebidden moeten, die door de banden van natuur en Godsdienst met ons verbonden zyn. Zulks is eene ſteeds grooter verlichting, een ſteeds werkzamer invloed derzelve, op de verbetering van het hart, een altyd yvrig en kragtvol gevoel van de hooge waardy der hoope, welke de beste en weldaadigſte Godsdienst geeft. Dit zyn de edelſte en beste gaven, die wy voor ons en voor anderen van God begeeren zullen. Om deeze bid dan ook Paulus: *Ik houde niet op God om uwentwille te danken, en in alle myne gebeden God voor ulieden te ſmeeken, dat*, (volgens de overzetting van Luther) *de God van onzen Heere Jeſus Chriſtus, de vader der heerlykheid*, of, naar den eigentlyken zin der woorden, dat *God, de aanbiddenswaardige Vader van onzen Heere Jeſus Chriſtus u geve den Geest der wysheid en der openbaring tot zyne* (altyd volmaakter) *kenniſſe.* —— God, *de Vader van onzen Heere Jeſus Chriſtus* kan waarlyk ook zonder eenige benadeeling van de leere der Godheid van zynen eeniggeboren Zoon en zynen Geest *de God van onzen Heere Jeſus Chriſtus* genoemd worden, en diegeene, welke daar uit willen afleiden, dat onze Verlosſer niet één wezens zyn kunne, met zynen

Va-

Vader, dewyl deeze zyn God heet, kunnen gemaklyk wederlegd worden. Maar is het dan ook voor den Uitlegger zoo zeker, dat God hier *de God van onzen Heere Jeſus Chriſtus* genoemd word? Ik twyffel daaräan, of ik geloof veelëer, dat deeze overzetting uit eene valſche Interpunctie (onderſcheiding) ontſtaan is, en dat men den Genitivus, *van onzen Heere Jeſus Chriſtus* niet moet verbinden met het woord God, ὁ θεος, maar met het terſtond daaröp volgende; *de vader der heerlykheid*; of liever met de woorden, *de aanbiddenswaardige* of almagtige Vader, en gevolglyk de Griekſche woorden dus verdeelen: ἱνα ὁ θεος, του κυριου ἡμων ἰησου χριϛου ὁ πατηρ τῆς δοξῆς. *Heerlykheid* δοξα beteekent dan heerlykheid, dan genade, dan *almagt*. Dewyl nu zyne genade door zyne almagt werkt, zoo zoude men niet mistasten, als men vertaalde: *de almagtige Vader van onzen Heere Jeſus Chriſtus*. Intuſſchen zie ik nog geen *dringenden* grond, om van de eerſte en gewoonlykſte betekenis aftegaan. De heerlykheid Gods beſtaat in zyne aanbiddenswaardigheid, die haaren grond heeft in alle zyne uitmuntenheden. Van deezen begeert hy, dat hy den Epheſiërs *den Geest der Wysheid en Openbaring*, dat is, naar de figuur der woordwiſſeling in het Grieksch, die *wysheid* en *openbaring* geven wille, welke eene werking en gave van zynen Geest is. Het woord, *openbaring*, ἀποκαλυψις, beteekent niet altyd alleenlyk de *ontdekking van nieuwe, nog niet bekende*, voor het eigen

nadenken der menſchen geheel onnaſpeurlyke leerſtukken, maar word van Paulus ook van ieder byzonder godlyk, of wel van God beſtierd onderwys gebruikt. Hetgeen nu door deeze weldaad uitgewerkt zal worden, *is zyne kennisſe: tot zyne kennisſe.* Deeze uitdrukking moet met het byvoegzel van een denkbeeld, dat in de gedagten gehouden is, verſtaan worden. Paulus wenschte den Epheſiërs niet alleen *kennis* toe, maar *meer kennis*, eene *grooter* en *volkomener* kennis van God, en *verlichtede oogen des verſtands*, διανοιας, gelyk ſommige Handſchriften leezen, of καρδιας, welke leeswyze in Griesbachs uitgave des N. Testaments aangenomen is, dewyl het woord, *hart*, in het Hebreeuwsch meermaal het verſtand, dan wel den wil of deszelfs gezindheden en neigingen beteekent. *Verlichtte oogen des verſtands* beteekenen de vatbaarheid, om zig regelmatige voorſtellingen van de geſteldheid van eenig voorwerp te maken. Ook hier moet de uitdrukking met het denkbeeld van eenen hoogeren graad deezer vatbaarheid verſtaan worden, alzoo de Epheſiërs alreeds vóór deezen wensch zodaanige vatbaarheid ontvangen hadden. De zin is: *dat God de wysheid en kunde, welke gylieden aan zynen Geest te danken hebt, vermeerderen, en ulieden meer en meer bekwaam moge maken, om intezien, welke de hoope zy van uwe roeping;* of duidelyker, *wat gy van uwe roeping tot het Christendom te hoopen hebt;* want zy waren geroepen, om belyders en aanbidders

van

van Jeſus te zyn; dit was de *weldaad*, die God voor hun beſtemd had. Verders: *welke zy de rykdom zyner heerlyke erffenis in zyne Heiligen*, gelyk Luther het Grieksch uitdrukt; doch duidlyker en verſtaanbaarer met behouding van de onëigentlyke uitdrukking: *welk eene ryke en heerlyke erve gy onder zyne aanbidders te verwagten hebt.* De gelukzaligheid der Christenen word onder het beeld van het aandeel, dat ieder belyder van den Moſaïſchen Godsdienst aan het Joodſche land, hunnen vooronderen beloofd, had, voorgeſteld; een beeld, hetwelk zeer geſchikt was, om by de Christenen uit de Joden aangenaame denkbeelden daarvan te verwekken. *En welke daar zy*, gaat Paulus voort, volgens Luthers overzetting, *de onbegrypelyke grootheid zyner kracht, aan ons, die wy geloven, naar de werking zyner machtige ſterkte;* of duidlyker: *hoe onbegrypelyk groot zyne aan ons gelovigen verheerlykte macht zy, hoe gelyk aan de werking van zyne kracht en ſterkte, die hy aan Christus bewees, als hy dien van den dooden opwekte, en hem in zyn ryk, (in den Hemel,* vertaalt hier Luther) *aan zyne regtehand zette boven alle overheid, geweld en heerſchappy, en boven alles, wat tegenswoordig of in het toekomend magtig en verheven mag genoemd worden; als hy alles aan hem onderwierp, en hem tot een hoofd boven allen in de Kerk verördende, die zyn ligchaam is, de gemeente desgeenen, die zonder onderſcheid allen met zyne genade vervult.*

Men

Men ziet, met welk eene ryklyk overvloejende volheid des harte de Apostel ſchryft, om levendige denkbeelden van de grootheid der gelukzaligheid te verwekken, welke voor de gelovigen bereid en verworven is. Zy is het werk van eene *almagtige goedheid*. Om dit te zeggen, bedient Paulus zig van den gantſchen rykdom zyner taal, opdat hy eenen diepen indruk van deeze voorſtelling op de gemoederen der Epheſiërs mogt maken, om hunne betragting daar op te vestigen; van alle uitdrukkingen, die eene *overtreffende magt* te kennen geven, hy verhoogt ze nog door byvoeglyke woorden, welk den wyden en onäfmeetelyken ommetrek derzelven aanduiden: *magt*, *ſterkte*, *kragt*, *allesövertreffende grootheid derzelve*. De godlyke werking, aan welke wy dit geluk verſchuldigd zyn, gelykt naar die magtige kragt, die zig in Christus door zyne opwekking van de dooden verheerlykte. Eene gelukzaligheid, om welke de Almagtige, als ik my eens zoo mag uitdrukken, zoo groot eene beweging maakt, moet buitengemeen gewigtig, en van een alles overtreffende waardy zyn. Want wat kan, wat moet niet van eenen Verlosſer verwagt worden, dien God ten bewyze van zyn welbehaagen in hetgeen hy voor de menſchen geleden en verrigt had, van de dooden opwekte, dien hy de heerſchappy over alles opdroeg; dien hy tot eenen heer boven alle vorſten, geweldigen en magtigen verhief, boven alle die tegenswoordig of in 't toekomend by uitnemen-

heid

heid boven anderen mogen verëerd worden, verhief; aan wien hy alle menſchen onderwierp; dien hy tot een hoofd over de gantſche Kerk zette? *vorſtemdom*, of *overheid*, *geweld*, *magt* en *heerſchappy*, heet het woord voor woord in den Griekſchen Text; volgens het ſpraakgebruik der Hebreeën, welke de naamen van *hoogheid*, en *eere* zelf met de perzoonlyke benoemingen van diegeenen verwisſelen, welke ze bezitten, evengelyk naar hunne wyze van ſpreken, *ieder naam*, die *thans* of in het *toekomend* mag genoemd worden, betekent een ieder, die thans of in 't toekomend op eene uitnemende wyze aanzienlyk en groot is. Zoo onäfmeetlyk is de eere, heerſchappy en geweld, welke Jeſus, als de Verlosſer der menſchen, ontvangen heeft! Tot welke uitzigten en hoope worden niet zyne aanbidders daardoor geregtigd, wanneer zy byzonderlyk aan die gemeenſchap denken, waarin zy met hem ſtaan, daar hy hun hoofd is, en zy zyn ligchaam zyn? Het bygevoegde by deeze woorden; *de volheid des geenen, die het in alles vervult*, gelyk Luther hetzelve woord voor woord heeft uitgedrukt, maakt, dewyl wy geene uitdrukking hebben, die volkomen het Grieksch πλήρωμα evenäart, den uitleggeren moeite en den zin zwaar. Maar *Pleroma* beteekent alles, wat by elkander behoort; by voorbeeld, de manſchap, die tot de uitrusting van een ſchip behoort; en by overnoeming, ieder *ruimte* met de geenen, die daar toe behooren. Hier heet het de *gemeente* des geenen,

ple-

pleroma, die *alles in allen*, dat is, die *allen zonder onderscheid en uitzondering vervult*, of met zyne weldaaden verrykt, die, zooäls wy spreken zouden, allen zonder onderscheid, gelukkig maakt. Deeze oneigentlyke uitdrukking is waarschynlyk van den Tempel ontleend, welke, wanneer Salomo denzelven inwydde, gelyk weleer de Tabernakel, ten teeken der genadige tegenwoordigheid Gods, geheel met rook vervuld wierd. Joden en Heidenen zyn, als zy in Christus geloven, Gode alle gelyk aangenaam. Allen mogen zig over zyne weldaaden verblyden; daar vind geen onderscheid van volken meer plaats; zyne magt en genade openbaart zig aan allen.

Zoo duidlyk nu als de zin van Paulus woorden is, zoo duidlyk moet ook aan ieder, die nadenkt, het *oogmerk* der beschryving wezen, die hy ons van de hoogheid en heerlykheid van onzen Verlosser doet. Er is geene gelukzaligheid, welke met die kan vergeleken worden, welke waare aanbidders van Jesus genieten; daarvan wil hy de Christenen te Ephesen overreden. Hy ziet daarby niet op hunnen tegenswoordigen toestand; ook niet op de voordeelen, welke zy hier reeds in de natuurlyke gevolgen en beloningen der Godzaligheid, regtveerdigheid en deugd hebben, of hebben kunnen. Hy leid hen tot het toekomende, hy pryst het Christendom voornamelyk aan van den kant der groote uitzigten, welke de waare Aanbidders van Jesus zig beloven mogen. Even

daar-

daardoor betoont hy zig als eenen wyzen bouwmeester, gelyk hy zigzelven noemt, dewyl hy voor het gebouw, dat hy wil optrekken, den allervasten grond legt. De beste Wysgeeren der Heidenen ontkenden de natuurlyke invloeden van regtveerdigheid en deugd op de rust, weltevredenheid en geluk van dit leven niet. Zy hielden daaröver zeer welſprekende lofredenen; de laatere lofredenaars der deugd kunnen niet kragtiger daaröver ſpreken, dan de Platoniſche en Stoiſche ſchool geſproken heeft. Maar wat hebben deeze lofredenen en aanpryzingen uitgerigt? Weinig; zal ieder antwoorden, die onpartydig oordeelt. En waaröm toch zoo weinig? Omdat de rede, aan haare eigene ontdekkingen overgelaten, den menſchen voor het toekomende nog zoo zekere, nog zoo groote hoope geven kan, als de Godsdienst van het Euangelie ons geeft. Hoe veel de deugd als deugd voor het toekomende vermoge; wie kan zulks bepalen, daar niemand weet, nog weten kan, hoe de toeſtand der menſchen na zynen dood, in eene nieuwe wereld, in andere verbindingen en betrekkingen zal geſteld wezen; geſteld zelfs, dat de rede ons eene volkomene zekerheid voor onze voortduring na dit leven geven kunne? Doch hetgeen de rede niet vermag, dat vermag een onmidlyk onderwys van God. Misſchien zou men zeggen, de Openbaring geeft ons egter geen bepaald denkbeeld, waarïn de Gelukzaligheid van waare Christenen in het toekomend le-

leven beſtaan zal. Dat doet zy zekerlyk niet, en kan het niet doen; want zulks duld nog de tegenswoordige bepaaldheid, nog de tegenswoordige beſtemming der menſchen. Maar dit is genoeg, dat zy ons de allervoldoenendſte verzekering geeft, dat waare Aanbidders van Jeſus, de natuurlyke gevolgen en beloningen van Godvrugt en deugd in dit leven niet eens gereekend zynde, eens zonder ophouden onüitſpreeklyk zalig zullen wezen. Dit is zooveel te meer toereikend, hoe vaster de gronden zyn, waaröp de overtuiging van derzelver grootheid gebouwd word; gronden, welke allen twyffel uit waarheidlievende zielen verbannen kunnen. Dat hoop zelfs op onbekende goederen met eene byzondere kragt op de menschlyke ziel werken, en haar tot groote inſpanning en beſteeding van haare kragten opwekken kan, byäldien men ſlegts grond en zekerheid van derzelver grootheid en vaste komst heeft, wie kan zulks ontkennen? Een vermogend en goed Koning roept eenen zyner onderdanen tot de allerbezwaarlykſte dienſten; hy belooft hem beloningen in bewoordingen, welke de eigentlyke aart en geſchapenheid derzelver niet te kennen geven, maar egter doen hopen, dat zy aanzienlyk en groot zullen wezen. Wat zal deeze onderdaan niet ondernemen, niet wagen, wanneer hy levendige denkbeelden van de magt en goedheid van zynen Heer heeft, en deeze beide uit zekere ondervinding kent, alſchoon hy zig ook niet kan voorſtellen, waarïn eigentlyk

lyk de hem beloofde beloningen beſtaan zullen? En egter is hier by, dewyl zyn Koning veränderlyk, dewyl hy ſterflyk, en zyne magt aan ontelbaare bepaalingen onderworpen is, nog ſteeds zoo veel onzekerheid, hetgeen by God en zyne beloften geen plaats vind. En voorſtellingen van eene in haaren aart ons niet bekende, maar van God beloofde gelukzaligheid zouden, verëenigd met de beſchouwing van zyne onëindige uitmuntendheden, en byzonderlyk van zyne onmeetbaare magt, van dewelke wy in de opwekking van Jeſus, zynen Zoon en onzen verloſſer, en in deszelfs verhoging tot de hoogſte heerſchappy over alles zoo groot een bewys hebben, deeze zouden niet op gemoederen van nadenkende en verlichtte Christenen de levendigſte indrukken maken, en hen tot den werkzaamſten yver in de vervulling van alle hunne pligten ontvlammen kunnen? Deeze toekomende gelukzaligheid en derzelver gewiſſe verwagting blyft dan onbetwistbaar de magtigſte aanſporing tot gehoorzaamheid aan God, alhoewel daardoor aan godzaligheid en deugd de eere niet ontnomen word, dat deeze door haaren natuurlyken invloed op onze verbetering en weltevredenheid zigzelven aan allen die geenen nadruklyk en kragtig aanpryzen, die haare waarde, ſchoonheid en nuttigheid inzien. Een ieder verëenige dezelve met de gezegde nog ſterker aanpryzingen. Schepzels, op welken het tegenwoordige en zinnelyke zoo veel kragt heeft, kunnen niet te

veel aanſporingen en overtuigingen tot het goede hebben, inzonderheid wanneer er tyden en omſtandigheden voorkomen, waarin men om waarheid en godvrugt zwaar en ſchrikbaarend lyden te vrezen of te ondergaan heeft.

Deeze gelukzaligheid nu, welke God zynen waaren aanbidders belooft, is *algemeen*; niet *natiönaal*, gelyk die, welke het Israëlitisch volk, als een byzonder volk van God, van andere volken afzonderde. Ook andere volken, die in Jeſus geloven, behoren tot de volkomenheid van het ligchaam, waarvan hy het hoofd is. Dit breid de Apostel van Cap. II. 1—10. volgens de oude en gewoone afdeeling van zynen brief in Hoofdſtukken en Verzen, uit: *ook ulieden*, zegt hy, *alhoewel gy den dood van wegen de overtredingen en zonden verdiend hadt, waarin gy te voren leefdet.*

Hier moet voor alle dingen, om de meening van den Apostel regt te vatten, onderzogt worden, dewyl voor het onderwerp der ſtelling, *ook ulieden*, het gezegde (*prædicatum*) uitgelaten is, of dewyl men by den eerſten opſlag niet terſtond ziet, waar hetzelve te vinden is, hoe deeze uitlating, indien het voorſtel van Paulus afgebroken is, dient ingevuld te worden. De gevoelens der uitleggeren zyn hieröver verdeeld. Sommigen zoeken het *gezegde* van het *onderwerp*, καὶ ὑμᾶς, *ook ulieden*, in Cap. I. 19. in deeze woorden: *hoe onbegrypelyk groot zyne aan ons, gelovigen, verheerlykte magt zy.* Zy houden Vs. 20, 21, 22, 23 voor eene tuſſchen-

ſchenrede (*parentheſe*) en geloven, dat de woorden, *en ulieden*, terſtond met de woorden, *aan ons*, *die geloven*, dienen verbonden te worden. Deeze manier, om den zin der woorden, *ook ulieden*, in te vullen, is hard. Indien de Apostel dezelve met de woorden, *aan ons*, *gelovigen*, had willen verbonden hebben, zoo zou hy ten minſten het voorzetzel *aan*, εἰς, by de woorden *ook ulieden* herhaald, en, καὶ εἰς ὑμᾶς geſchreven hebben. Het gevoel deezer hardigheid heeft andere uitleggers bewogen, om de invulling van het onderwerp niet in het vooráfgaande, maar in het daaröp volgend Hoofdſtuk te zoeken en wel in de woorden van Cap. II. 5. *hy heeft ons met Christus levend gemaakt*, dewyl de gelykheid van beide deeze onderwerpen, *ulieden* en *ons* in derzelver voormaligen toeſtand ook een en hetzelfde *gezegde* verëischt. Daaröm willen zy het 2, 3 en 4de Vers voor eene ingevoegde ſtelling gehouden hebben. Deeze manier van invulling ſchynt ligter te zyn, dan de eerſte, en heeft daaröm ook een zeer algemeene toeſtemming gevonden. Intusſchen kan egter niet ontkend worden, dat ook deeze invulling haare hardigheid heeft, dewyl, wanneer de uitdrukking, *hy heeft ons met Christus levend gemaakt* den accuſativus, *en ulieden*, of, *ook ulieden* zoude regeeren, het werkwoord by de ſtelling, *doch God*, *die ryk is in barmhartigheid*, *waarmede hy ons heeft liefgehad*, ontbreken zoude. Gevolglyk zoude het altyd beter zyn, dat men het ge-

zegde werkwoord aanmerkte als *uitgelaten* te zyn. Maar zoude de verklaring niet gemaklyker zyn, en alle voorgewende tusschenreden geheel overtollig maken, wanneer de woorden, *en ulieden*, of, *ook ulieden*, met het onmidlyk voorgaand deelwoord, πεπληρωμενου verbonden wierden? Volgens deeze samenvoeging zoude de Apostel aanwyzen, dat diegeenen, aan welken hy schryft, *ook tot de aanbidders* van dien God behoorden, *die allen zonder onderscheid met zyne weldaaden begunstigt.* Deeze manier van samenvoeging mogt, gelyk ik geloof, den voorrang verdienen, indien het zeker is, dat, hoe zeer ook Paulus van tusschenredenen houd, deeze nogthans ook zonder dringende noodzaaklykheid niet behooren ondersteld te worden. Inmiddels mag de lezer die wyze, om hier den zin te bepalen, aannemen, die hy wil, over het geheel blyft egter één en dezelfde zin, in ieder wyze van uitlegging is vervat de aanwyzing, dat de zaligheid, voor de belyders van Jesus verworven en beloofd, algemeen is; het zy zy vóór het aannemen van het Euangelie Joden of Heidenen geweest zyn.

Opdat nu de Ephesiërs derzelver waardy des te meer mogten achten en ontwaar worden, brengt hun de Apostel hunnen voormaligen, ongelukkigen toestand onder het oog. *Ook ulieden*, zegt hy, *heeft God begenadigd, die gy*, (volgens Luthers overzetting) *dood waart in overtredingen en zonden.* Het Griekssche woord νεκρους beteekent in Pau-

Paulus ſchriften niet altyd iemand, die werklyk dood is, maar die aan den dood onderworpen of ter dood veroordeeld is. Dus neemt hy het in zynen Brief aan de Romeinen Cap. VI. en VII. Gevolglyk beteekent het hier in den oneigentlyken zin, waarin het moet genomen worden, zulken, die *het leven verbeurd hebben*, of *de ſtraffe des doods* verdienen: *ook ulieden* heeft God begenadigd, *die gy wegens uwe overtredingen en zonden de ſtraffe des doods verdiend hadt.* Deeze uitdrukking is volkomen gelyk aan de volgende, waarin de Christenen uit de Joden in hunnen natuurlyken toeſtand *Kinderen des toorns* genoemd worden. In deeze overtredingen en zonden *wandelden*, of *leefden* zy, *naar de eeuwe deezer wereld* κατα τον αιωνα του κοσμου τουτου, *gelyk de wereld nu leeft*, of naar de zeden deezer tegenwoordige wereld. Dit denkbeeld voert de Apostel verder uit: *naar den vorst, die in de lucht heerscht*, gelyk Luther vertaalt, *naar den Geest, die ten deezen tyde zyn werk in de Kinderen des ongeloofs heeft.* Hier ontſtaat de vraag, wat wy door *den vorst, die in de lucht heerscht*, of *door den magtigen beheerſcher der duisternis* dienen te verſtaan, indien de Genitivus een byvoegzel is, het welk het regeerend Zelfſtandig woord beſchryft. Verſtaat de Apostel den eerſten verleider der menſchen tot zonde? Beſchryft hy hem, door zig te ſchikken naar eene Joodſche meening, volgens welke de booze geesten in den dampkring der lucht hun verblyf houden?

Satan nog op eene ons onbekende wyze op de zedelyke geſteldheid der menſchen werke, en dus nog tegenswoordig onder de oorzaaken van het zedelyk verderf der wereld kan geſteld worden. Wanneer de eerſte verklaring aangenomen word, en de *uitlegkundige mooglykheid* kan men niet in twyffel trekken; dan ontgaat men in de daad, wat deeze ſchriftplaats betreft, de zwarigheden, die uit de leere van het beſtaan en eenen invloed van kwaade gevallen Engelen, op het gedrag der menſchen ſchynen te volgen; want by het gevoelen, dat den Satan, alhoewel hy thans op geenerlei wyze meer op de gebeurtenisſen en veränderingen deezer wereld kan werken, egter de heerſchappy over de ondeugden in eenen onëigentlyken zin kan worden toegeſchreven, dewyl hy immers in de Openbaring als de eerſte veröorzaker der zonde voorgeſteld word, vervallen deeze zwarigheden niet geheel. Dan verklaringen zyn daaröm niet *bewezen*, of *waar*, omdat zy *mooglyk* zyn, dewyl men voor het een of ander gevoelen of leere daardoor iets wint. Dus moest voor alle dingen de vraag reeds beſlist zyn, waaröver zoo veel twist geweest is en nog is; of niet de godlyke openbaring over het gemeen niet alleen het beſtaan van eenen gevallen tegen de menſchen vyändelyk gezinden hogeren en onzigtbaaren Geest vaſtſtelle, maar ook leere, dat dezelve nog eenen onbekenden invloed op het zedelyk leven en gedrag der menſchen hebbe. Daaröver heeft men nu bynaa

al-

algemeen in onze tyden eene beslisfende party gekoozen. Maar kan men eene stelling, tegen welke men meer op leerstellige, dan op uitlegkundige gronden beslist heeft, reeds daaröm voor ongegrond en verwerpelyk verklaren? De leerstellige gronden toch, waarmede het bestaan van eenen zoo boozen, en tegen het menschdom zoo vyändig gezinden Geest bestreden word, konden misschien nog een verder onderzoek nodig hebben, eer aan dezelven eene zoo overwegende sterkte tegen het voormalig leerstelzel toegeschreven wierd, gelyk nu pleeg te geschieden. Dan konde, zegt men, geen vastgaande loop der natuur plaats hebben. Nog de wetten der beweging, naar welken zig alle ligchaamen schikken moeten, nog de wetten der Geestkunde, aan welken de zielen der menschen onderworpen zyn, zouden eene regelmatige gezetheid hebben, als men dat leerstelzel ook maar in het wezentlyke wilde getrouw blyven. Men moest steeds in vreeze leven, van by de beste ondernemingen steeds onöverwinlyke zwarigheden en hindernisfen te zullen ontmoeten, indien hogere en ons onbekende Geesten eenen daadlyken invloed op de belangens en bezigheden der menschen zouden hebben, of zelfs onmidlyk op hun verstand of wil konden werken. En zoude het voor het beste wezen, wiens wysheid en magt oneindig is, betaamlyk zyn, aan ondeugende Geesten van eenen hoger rang, een geweld over te laten, dat zoo veele ongeregeld-

Satan nog op eene ons onbekende wyze op de zedelyke gesteldheid der menschen werke, en dus nog tegenswoordig onder de oorzaaken van het zedelyk verderf der wereld kan gesteld worden. Wanneer de eerste verklaring aangenomen word, en de *uitlegkundige mooglykheid* kan men niet in twyffel trekken; dan ontgaat men in de daad, wat deeze schriftplaats betreft, de zwarigheden, die uit de leere van het bestaan en eenen invloed van kwaade gevallen Engelen, op het gedrag der menschen schynen te volgen; want by het gevoelen, dat den Satan, alhoewel hy thans op geenerlei wyze meer op de gebeurtenisfen en veränderingen deezer wereld kan werken, egter de heerschappy over de ondeugden in eenen oneigentlyken zin kan worden toegeschreven, dewyl hy immers in de Openbaring als de eerste veröorzaker der zonde voorgesteld word, vervallen deeze zwarigheden niet geheel. Dan verklaringen zyn daaröm niet *bewezen*, of *waar*, omdat zy *mooglyk* zyn, dewyl men voor het een of ander gevoelen of leere daardoor iets wint. Dus moest voor alle dingen de vraag reeds beslist zyn, waaröver zoo veel twist geweest is en nog is; of niet de godlyke openbaring over het gemeen niet alleen het bestaan van eenen gevallen tegen de menschen vyändelyk gezinden hogeren en onzigtbaaren Geest vaststelle, maar ook leere, dat dezelve nog eenen onbekenden invloed op het zedelyk leven en gedrag der menschen hebbe. Daaröver heeft men nu bynaa

al-

algemeen in onze tyden eene beſlisſende party gekoozen. Maar kan men eene ſtelling, tegen welke men meer op leerſtellige, dan op uitlegkundige gronden beſlist heeft, reeds daaröm voor ongegrond en verwerpelyk verklaren? De leerſtellige gronden toch, waarmede het beſtaan van eenen zoo boozen, en tegen het menschdom zoo vyändig gezinden Geest beſtreden word, konden misſchien nog een verder onderzoek nodig hebben, eer aan dezelven eene zoo overwegende ſterkte tegen het voormalig leerſtelzel toegeſchreven wierd, gelyk nu pleeg te geſchieden. Dan konde, zegt men, geen vastgaande loop der natuur plaats hebben. Nog de wetten der beweging, naar welken zig alle ligchaamen ſchikken moeten, nog de wetten der Geestkunde, aan welken de zielen der menſchen onderworpen zyn, zouden eene regelmatige gezetheid hebben, als men dat leerſtelzel ook maar in het wezentlyke wilde getrouw blyven. Men moest ſteeds in vreeze leven, van by de beste ondernemingen ſteeds onöverwinlyke zwarigheden en hindernisſen te zullen ontmoeten, indien hogere en ons onbekende Geesten eenen daadlyken invloed op de belangens en bezigheden der menſchen zouden hebben, of zelfs onmidlyk op hun verſtand of wil konden werken. En zoude het voor het beste wezen, wiens wysheid en magt oneindig is, betaamlyk zyn, aan ondeugende Geesten van eenen hoger rang, een geweld over te laten, dat zoo veele ongeregeld-

heden in zyne wereld kan aanregten, daar hy zulks weet, en in ſtaat is om te verhinderen? Dus denkt en beſluit men. Maar vloejen deeze beſluiten werklyk uit de leere van eenen ons in zynen aart, geſteldheid, en bepaling onbekenden invloed van hoger Geesten in de tegenswoordige wereld en byzonder in het gedrag der menſchen voort? Is daarin geen vaste loop der natuur, omdat een hoger ſoort van zelfſtandige wezens, gelyk wy zyn, op lager Clasſen van wezens, op de dieren en op de levenlooze ſchepzelen naar hunne vryheid werken kan? Worden daardoor de wetten der ligchaamen, of de wetten der dierlyke Geestkunde weggenomen? Of volgt daar uit, dat wezens, die hoger dan de menſchen zynde, op deeze wereld werken, niet ook aan zodanige bepalingen onderworpen zyn, die onzen welvaart ſtaande houden, en ons het volkomen gebruik van onze vryheid in de keuze van goed en kwaad verzekeren? Hindernisſen en zwarigheden zullen de menſchen, alſchoon hoger wezens ook niet op deeze wereld en derzelver veränderingen werken konden, overäl by hunne goede ondernemingen en handelingen ontmoeten, en zulks is hun zoo min nadeelig, byäldien zy ſlegts niet onöverwinlyk zyn, hoe min de werking derzelven, als er eene is, eene onmidlyke werking op hun verſtand of op hun hart zyn moet. Zodanig eene berrekking van hoger, goede of kwaade Geesten toe te laaten, is eindelyk zoo weinig tegen de wysheid Gods, als het

Go-

Gode onbetaamlyk is, de verzoekingen der deugdzaamen door verdorven en ondeugende, hun dikwils ook onbekende menſchen te verhinderen, hoe groote ongeregeldheden ook door deeze in zyne wereld aangeregt zyn, of aangeregt worden. Dit alles zy niet met die meening gezegd, om de ouder verklaring, welke door *den beheerſcher der duisternis* den *Satan* verſtaat, voor onbetwistbaar te verklaren. Ik maak hier van ſlegts gewag, voornamelyk met dat oogmerk, om de onſchuld deezer leere aan die ſchriklyke en ongerymde gevolgen in het licht te ſtellen, die men dezelve opdringt. De eigentlyke grond daarvan berust op de uitſpraken van Jeſus, die in 't byzonder zyn laatſte lyden aan *eenen vorst der wereld*, τῳ ἀρχοντι του κοσμου, toeſchryft, door welken bezwaarlyk een ander, dan de *Satan* kan verſtaan worden, die hier volgens de oude uitlegging de Geest heet, die *in de kinderen des ongeloofs zoo werkzaam is.* Het is in het Grieksch eene afwyking van de gewoone ſpraakkundige woordſchikking. De Genitivus ſtaat in plaats van den accuſativus, indien men niet liever aannemen wil, dat eenige woorden moeten ingevuld worden; dat του πνευματος του νυν ενεργουντος εν τοις υιοις της απειθειας zoo veel zy, als κατα το θελημα του πνευματος. *Naar den wil des Geests, die in de Kinderen des ongeloofs zoo werkzaam is;* het zy dan door zyne eigen ons onbekende werking op hen, het zy door den invloed van zyn voorbeeld, hetwelk zy volgen. *Kinderen des ongeloofs*

zyn

zyn volgens eene bekende Hebreeuſche ſpreekwyze opzetlyk *ongelovige* menſchen, gelyk *Kinderen der boosheid*, niet anders zyn dan *boosäartige menſchen.*

Dusdanig was de toeſtand, waarin zig de Epheſiërs voor hunne bekeering tot het Chriſtelyk geloof bevonden hadden. Zy waren overtreders en zondaars geweest. Zy hadden zig niet van den wille Gods, maar van de verdorven zeden en grondſtellingen der wereld laten beheerſchen. De Heer der duisternis, als de verðorzaker aller dwalingen, die voor de menschlyke gelukzaligheid gevaarlyk zyn, was de tyran, wien zy gehoorzaamd hadden. Wie kan eenen ongelukkiger toeſtand bedenken? Maar waren de Epheſiërs alleen zoo ongelukkig en verdorven geweest? Dit geloofden de dwaaze Joden, trots op hunne uiterlyke voorregten, doch die daaröm niet beter nog gelukkiger waren. Daaröm voegt er de Apostel terſtond by: *Met welken wy ook eertyds naar de lusten des vleeschs, of naar onze verdorven gezindheden* leefden; gelyk alle andere menſchen, die nog geene Christenen zyn. Ἐν οἷς, Luther, die dit voornaamwoord, tot het naastvoorgaand zelfſtandig naamwoord, *de ongelovigen*, betreklyk maakt, vertaalt, myns oordeels, beter dan diegeenen, welke geloven, dat het gebragt moet worden tot de verder afſtaande woorden, παραπτώμασι καὶ ἁμαρτίαις: tot de *overtredingen en zonden.* De grond welke deeze uitleggers daar toe be-

beweegt, is zekerlyk deeze, dat de Apostel het reeds eens gebruikte werkwoord, *wandelen*, bezigt. Maar, indien hy daaröm zyn ἐν ὁις, op die verder afſtaande woorden had willen gebragt hebben, zoo zoude hy niet ἐν ὁις, maar even als in het derde Vers, ἐν ἁις geſchreven hebben. Ter naauwer nood zal men een dergelyk voorbeeld van zodaanige betrekking, als deeze zoude moeten zyn, uit zyne ſchriften kunnen bybrengen. De Joden waren immers wegens hunne uitwendige aardſche voorregten, die zy boven andere volken voor uit hadden, vóór het aannemen van het Christendom niet beter, dan de Heidenen. Zy maakten zig aan gelyke overtredingen en zonden ſchuldig. Zy waren daaröm ook even ſtrafbaar, als deeze. Paulus draagt hier geene andere leere voor, dan die hy in het tweede hoofdſtuk van zynen brief aan de Romeinen zoo uitvoerig bewyst. Wegens hunne afkomst van Abraham waren zy niet beter dan alle overige menſchen, zy waren veeleër van natuure, of van hunne geboorte af Kinderen des toorns, ſtrafwaardige menſchen; zy verdienden zoo wel Gods misnoegen, als de Heidenen.

De uitdrukking *van natuure*, is, ſedert de Leeraars der Christenen zig verſchillende begrippen van de oorzaaken van het algemeen zeedelyk verderf gemaakt hebben, op menigerlei wyze verklaard geworden. De gewoone en gemeene betekenis getuigt voor diegeenen, welke dit verderf

van

van de eerſte zonde der eerſte menſchen afleiden. Diegeenen, welke deeze leere, voor onredematig houden, en die geloven het overwigt der menſchlyke neigingen tot het kwaad, uit de vroege indrukzelen van kwaade voorbeelden, uit verwaarlozing van hunne opvoeding, uit hunne verleiding door andere menſchen, of zelfs uit zekere eerſte geſchiktheden der menſchen tot hetzelve te kunnen verklaren, geven aan Paulus woorden, *van natuure* volgens eene zeldzamer betekenis eenen zin, in welken Paulus in de daad niet zou hebben kunnen denken aan hetgeen in de ſchoolen ſedert Augustinus tyd *erfzonde* genoemd word, tegen welk leerſtuk groote mannen van onzen tyd, wegens de dikwils te verre gaande beſchryvingen van hetzelve zoo ingenomen zyn. Maar hier komt het op geen gevoelen aan, dat men begunstigen of handhaven wil. De taal en het leerſtelzel, dat Paulus heeft (want hy heeft er toch een gehad,) moeten beſlisſen. Het is buiten kyf, dat de gewoone en gemeene betekenis van het Grieksch dát betekent, wat in onze taal *natuur*, of de geſteldheid, die een mensch van zyne *geboorte* aan heeft, genoemd word. Deeze betekenis is ſomwylen van de uitleggers daardoor bevestigd geworden, dat, wanneer het woord φυσει by het zelfſtandig woord *Kinderen* gezet word, even daardoor in tegenſtelling van *aangenomen Kinderen*, welke in het Grieksch τεκνα θεσει heeten, *natuurlyke*, eigen, Kinderen te kennen gegeven worden. Maar deeze ſpreekwy-

zen

zen kunnen hier niets ophelderen of bevestigen, alzoo het woord, *Kinderen*, met het byvoegzel ὀργῆς *des toorns*, geheel in den Hebreeuſchen zin moet genomen worden, waarby Paulus niet aan de Griekſche ſamenſtelling van hetzelve met φυσει of θεσει kan gedagt hebben. Doch dit bewys heeft men niet nodig. De uitlegkunde leert, dat de gewoone en gemeene betekenis van een woord niet behoore verlaten te worden, wanneer het de ſamenhang niet verëischt, of wanneer er geen gevoelen uit volgt, hetwelk een gevoelen, dat uit andere ſchriften des ſchryvers bekend is, wederſpreekt. Hier nu ſchynt de ſamenhang geene andere betekenis toe te laten. Ook volgt uit de gewoone verklaring geen gevoelen, dat de leerſtukken des Apoſtels op andere plaatzen zou wederſpreken. Men kan gaarn toegeven, dat φυσις, of *natuur* in eene zeldzamer betekenis *imborst* heet, alhoewel men voorbeelden in het byzonder uit Griekſche ſchryvers aanhaalt, die misſchien eenen ſtrenger toets niet zouden kunnen doorſtaan. Dus haalt men uit Herodianus de woorden aan, in het 6de Boek 26 Hoofdſt. te vinden: φυσει το βαρβαρον φιλοχρηματον, en uit het 3de Boek 14 Hoofdſt. de woorden: φυσει μεν και φιλοδοξος, alſchoon deeze woorden niet de gewoone imborst des eenen of des anderen uitdrukken; want de eerſte plaats moet dus vertaald worden: *den Barbaaren is de hebzugt aangeboren*, en de andere plaats kan ook niet anders verſtaan worden. Want alhoewel dit al oneigent-

gentlyk moet genomen worden, nadien de ſchryver daarmede alleen wil aantonen, dat hebzugt en eerzugt hun zoo eigen geweest waren, als of zy deeze neigingen door hunne geboorte gehad hadden; zoo ligt hier egter buiten twyffel de eigentlyke betekenis van φυσις in deeze ſpreekwyzen tot een grondſlag. De uitlegging, welke Erasmus en Bengel van φυσει gegeven hebben, is ſcherpzinniger, en by den eerſten opſlag, gemaklyker. Volgens deeze zoude φυσει zoo veel zeggen als πρτε in Vs. 7. in onzen vorigen toeſtand, dewyl men in alle taalen ſchielyke en buitengewoone veränderingen tegen over φυσις *de natuur* pleeg te ſtellen. Tot een bewys haalt men ook aan, dat Rom. 2. 14. *van natuur* φυσει *de werken der wet te doen* zoo veel zegt, als, *die zonder hulp der openbaring* χωρις ἀποκαλυψεως *te doen*. Dan ſteeds ligt in beide die gevallen de eigentlyke betekenis tot een grond: wanneer buitengewoone veränderingen tegen over de natuur geſteld, of gezegd word, dat iets niet natuurlyk geſchied, dan wil men alleen daarmede te kennen geven, dat men zulk iets niet uit de inrigting, die eene zaak van haaren oorſprong af heeft, kan verklaren, even gelyk φυσει *van natuur* de werken der wet doen zoo veel heet, als die door de kragten doen, die men door zyne oorſprongkelyke inrigting heeft. Inmiddels behoeft hier niet op aangedrongen te worden. Het komt op Paulus eigen begrippen van den oorſprong van het algemeen zedelyk verderf onder de menſchen

aan.

aan. Maar wie kan deeze in het vyfde Hoofdſtuk van zynen brief aan de Romeinen niet ontdekken, indien maar deeze plaats meer naar de wetten van het ſpraakgebruik, dan naar het ſyſtema verklaard word, hetwelk men gaarn ook in Paulus woorden vinden, of in dezelven inbrengen wilde? De Joden verhieven zig boven de Heidenen. Deeze zyn zondaars; dus noemen zy dezelven; *zondaars* en *Heidenen* waren evenveel betekenende uitdrukkingen; wy integendeel, zeiden zy, zyn *heilig*, want wy zyn Abrahams nakomelingen. Dus zogten zy in hunne afkomst van Abraham den grond der heiligheid, door welke zy geloofden Gode aangenaam te zyn. Deeze dwaling, die by de Joden eene onregtveerdige en vyändlyke verächting der Heidenen, en eenen onverdraaglyken hoogmoed voedde, die hen tot eene waare zedelyke verbetering van zigzelven geheel ongeſchikt of onlustig maakte, wederſpreekt de Apostel. Ten aanzien der geſteldheid, die in de afkomst gelegen is, is tusſchen Joden en Heidenen geen onderſcheid. Met opzigt op onze afkomst zyn wy *alle zondaars;* alle worden van God aangezien, als of wy aan de ſtraffe van den eerſten zondaar ſchuldig waren: *Door éénen mensch*, dat is, door den eerſten mensch, *is de zonde in de wereld gekomen, en door de zonde de dood, en alzoo is de dood doorgegaan tot alle menſchen, dewyl zy alle gezondigd hebben*, of van God als zondaars behandeld worden. De Joden ſtammen waarlyk af van Abraham;

maar zy hebben evenwel ook Adam tot Vader. Dat alle menſchen zondaars zyn, en van God als zondaars gerekend worden, dit heeft volgens Paulus leere zynen grond in de betrekking, volgens welke alle menſchen nakomelingen van Adam zyn. Door *zyne zonde* is de *zonde*, of die overwegende neiging en de helling, om de wetten van God te overtreden, in de wereld gekomen, en door de zonde *de dood*, de ſtraffe der zonde. Deeze is de bronwel van de thans aan ieder mensch eigen begeerlykheid, die, als zy de zonde, of de werklyke overtreding der Godlyke wetten ontvangen heeft, den dood baart, gelyk Jacobus in het eerſte hoofdſtuk van zynen brief zig uitdrukt. Het mag voor iemand onbegryplyk blyven, hoe uit de eerſte zonde der eerſte menſchen zig over alle derzelver nakomelingen eene zoo groote onbekwaamheid tot eene gewillige waarneming van Gods wetten hebbe kunnen verbreiden, maar kennen wy zelfs de betrekking niet, waarin Ouders jegens hunne Kinderen, ten aanzien van den oorſprong uit hun, ſtaan; kennen wy ook den toeſtand van onze zielen en haare kragten vóór de ontwikkeling van onze rede niet; wie kan dan by gebrek van deeze kennis eiſchen, dat men den aart en wyze, hoe de zonde der eerſte menſchen een algemeen verderf van alle nakomelingen van Adam bewerkt hebbe, zoude verklaren? Eiſchen geven regt tot wederëiſchen. Men leere ons eens, hoe het met de ziel in haaren eerſten oorſprong met be-

betrekking tot haare vatbaarheden en kragten gelegen zy; men wyze aan, wanneer en op welke wyze zy met haar zintuiglyk (organisch) ligchaam in die naauwe gemeenſchap komt, in welke zy met hetzelve ſtaat; men verklaare, hoe zy met hetzelve verbonden is geworden; men verbreide het licht, hetwelk ter beſliſſing van alle hier mooglyke duistere vragen nodig is, over de betrekking van den eerſten mensch jegens zyne nakomelingen. Vóór dat dit geſchied, is de eisch niet billyk, dat men den aart en wyze zou verklaren, hoe door de misdaad van den eerſten mensch alle menſchen in eenen toeſtand hebben kunnen verplaatst worden, in welken zy zonder de groote toerustingen, die God tot hunne verbetering gemaakt heeft, zig door hunne natuurlyke kragten niet tot eene volkomene heiligheid en gelukzaligheid kunnen verheffen. Er zyn in de menschlyke ziel geſchiktheden tot denkbeelden en handelingen, maar zyn er ook geſchiktheden tot dit of een ander bepaald ſoort derzelven, of, gelyk Melanchthon zig in de Apologie der Augsburgſche Confeſſie uitdrukt, zulke gaven en kragten, *waardoor iemand zig zelven een hart kan of vermag te maken, hetwelk God erkenne, op God hartelyk vertrouwe, God hartelyk vreeze?*

Evenwel deeze groote vraag, van waar dat algemeen zedelyk verderf der menſchen komt, mag met opzigt tot deszelfs eerſten oorſprong beſlist of niet beſlist worden, zoo blyft nogthans, hoe

ook de beäntwoording mag uitvallen, dit eene gewiſſe waarheid, dat wy *Kinderen des toorns* zyn, ſchepzels, welke ſtrafwaardig zyn, dewyl wy alle zondaars zyn, wy mogen dit dan gedeeltelyk door eene vreemde en tevens eigen ſchuld, of wy mogen het alleenlyk door onze eigen ſchuld zyn, hetwelk evenwel zelfs diegeenen niet eens betwisten willen, die den eerſten mensch van allen aandeel aan de tegenswoordige verdorven geſteldheid der menſchen vryſpreeken, en allen ſchadelyken invloed van zyne ſchuld op dezelven betwisten. Even zoo zeker is, hetgeen Paulus verder leert, dat wy de bevreiding van de ſtraffen, welke wy in deezen ongelukkigen toeſtand verdienen, alleenlyk aan de onbeſchryflyk groote barmhartigheid van God te danken hebben. Dit moeten alle degeenen bekennen, welke den Godsdienst van Jeſus voor waar en Godlyk erkennen, zy mogen dan Heidenen of Joden zyn. Daaröm zegt Paulus: *maar God, die zoo ryk is in ontferming, heeft ons, die wy ook*, (alſchoon wy als Joden zoo groote voorregten boven de Heidenen hadden;) om onze overtredingen den dood verdienden, *met ulieden levendgemaakt*. De *rykdom* van het Godlyk ontfermen is de *grootheid* daarvan, gelyk zyne liefde, zyne eeuwige en onveränderlyke geneigtheid en werkzaamheid is, om ons zalig te maken. De Griekſche werkwoorden, συζωοποιειν, συνεγειρειν, συγκαθιζειν laten eene dubbelde verklaring toe, nadat de Onderwerpen bepaald worden, die met elkan-

kander, of te ſamen levendig, te ſamen opgewekt, te ſamen in het Koningryk van God gezet zullen zyn geworden. Volgens de gemeene verklaring zyn het Christus en de gelovigen in hem, die ſamen levend gemaakt, en opgewekt zullen wezen. Deeze berust voornamelyk daaröp, dat de Apostel in de uitdrukking, συνεζωοποιησε τῳ χριστῳ het onderwerp zelfs opgeeft, waarmede de Gelovigen uit de Joden (want daarvan ſpreekt Paulus hier voornamelyk,) ſamen levend gemaakt waren geworden. Wil men deeze verklaring aannemen, dan is de uitdrukking, *hy heeft ons met Christus levendgemaakt*, eene figuur, die men *Dilogie* noemt, dewyl het werkwoord in onderſcheiden betrekking op degeenen, van welken het gebruikt word, in onderſcheiden zin en wel zoo in de eigentlyke, als onëigentlyke betekenis moet verſtaan worden. *Hy heeft Christus levendgemaakt*, dat is naar de eigentlyke betekenis, *hy heeft hem van den dood opgewekt*, maar daarëntegen betekenen de woorden, *hy heeft ons levendgemaakt*, zoo veel, als; *hy heeft ons* van den dood, voor zoo verre die eene ſtraffe der zonde is, bevreid; hy heeft ons door hem met de zaligheid begunſtigd, welke een gevolg is van de vergeving der zonden; ons door hem verworven. *Uit genade zyt gy verlost*, voegt hy er in eene korte tusſchenrede by; om onszelven, onze verdienſte, en onze werken van allen aandeel aan deeze verlosſing uit te ſluiten, en Gode alleen alle eere daarvan toe te eigenen. *Hy heeft*

ons met hem opgewekt, en ons in zyn hemelsch, of Godlyk *Koningryk gezet*, dit zoude betekenen: hy heeft ons tot deelneming aan die weldaaden gebragt, die wy van de regeering der gemeente door Jesus zynen Zoon verwagten kunnen. En waardoor is deeze groote zoo gelukkige verändering van onzen toestand gewerkt geworden? Enkeld door zyne vryë genade. Hoe veel men intusschen voor deeze verklaring zeggen kan, zoo dunkt my egter, wegens den samenhang en het oogmerk van Paulus, dat men die verklaring den voorrang moet geven, welke ik in de overzetting uitgedrukt heb. Het is openbaar, dat er aangetoond zal worden, er is tusschen Joden en Heidenen met opzigt op de genade Gods jegens hen geen onderscheid. Tot een bewys haalt hy de uitdeeling van gelyke weldaaden aan: *hy heeft ons*, zegt hy, *samen* levendgemaakt, *samen* opgewekt, *samen* in zyn Koningryk gezet, dat is, *ons* en *ulieden*; de *Joden* en *Heidenen*. De woorden, τῳ χριστῳ geven het onderwerp niet te kennen, met hetwelk zy samen *levend*, of *gelukkig* gemaakt zyn geworden, maar den *verwerver* van deeze, Joden en Heidenen gemeenschappelyke verlossing en zaligheid. Volgens deeze verklaring behoeft men geene *Dilogie* aantenemen; alle deeze werkwoorden worden in eenen oneigentlyken zin genomen, en dit is dezelfde leere, welke te voren onbekend geweest was, en nu allen menschen van tyd tot tyd en ten allen tyde bekend zoude worden, *op-*

dat

dat in alle tyden zyne onbegrypelyk groote genade en milddadigheid *erkend zoude worden, die hy door Jeſus, den Meſſias, aan ons bewezen heeft.* Onze verlosſing uit onzen voorgaanden toeſtand kan niet anders, dan door eene duidlyke en zekere kennis genooten worden, gelyk alle goed, dat niet tot voeding van het zinlyke beſtemd is, maar alleen tot een opgehelderd verſtand behoort. Daaröm herhaalt de Apostel deeze waarheid, dat wy Gode alleen deeze zaligheid te danken hebben: *want uit genade zy gy door het geloof,* (dat is, door het *vertrouwen*, dat wy door Christus op God kunnen hebben) *verlost geworden, en dat hebt gy niet aan uzelven te danken; (het is Gods gave;) niet den werken, opdat niemand roeme,* of *zigzelven de eere aanmatige.* Wy zelven hebben ons niet in deezen gelukkigen toeſtand verplaatst; want wy zyn *zyn werk*, byzonder zoo wel met opzigt op onze zaligheid, als ook ten aanzien van onze tegenswoordige betere gezindheden en handelingen; *wy zyn zyn werk*, ποίημα, *door Christus geſchapen tot de deugd*, welke wy ons (want προοτιμάζειν is zoo veel als προορίζειν, *beſtemmen, willen, beveelen*, Rom. 9. 23. 2 Chron. 35. 6.) altyd *bevlytigen* moeten om uit te oeffenen. Regtſchapenheid in alle gezindheden en in ons geheel leven is alzins de hoofdzaak van het Christendom. Dit zal, volgens Gods oogmerk, de werking en vrugt van onze verlosſing zyn; maar in eene andere orde en opvolging, als het de hoogmoed der verkeerde eigenliefde wil.

Deeze wil alles verdienen, wat zy egter niet verdienen kan. De oorzaak, die alleen de kragt, tot eene zoo groote werking verëischt wordende, heeft, is de *genade*. De *orde*, in welke wy voor die weldaaden vatbaar worden, is het *geloof*, hetwelk eene regte en zekere kennis der gantſche leere van Jeſus vooronderſtelt, en in een toeverzigtelyk vertrouwen op Gods genadige beloften beſtaat. Daardoor word de genade aangenomen; wy ontvangen haare weldaaden, omdat God *genadig* is, niet omdat wy dezelven *waardig* zyn. Werken, die Gode behagen, zyn de gevolgen en vrugt; want de kragt daartoe ontvangen wy van God. Ook in dit opzigt zyn wy *zyne ſchepzels*. Zoo min als de wereld zigzelven zoo heerlyk en ſchoon kon toebereiden, als zy is; zoo min kunnen wy uit eigen kragt dus gezind worden en handelen, als wy zyn en handelen moeten, om onzen Schepper en Vader te behagen. Daaröm word de geheele verbetering des menſchen als eene *nieuwe ſchepping* voorgeſteld; om aan te tonen, dat zy niet een werk der natuur, maar eene onmiddelbaare werking van God is.

DERDE AFDEELING.

Cap. II. 11 —— 22.

Nadien het onderscheid tusschen den tegenswoordigen toestand der nieuwe belyders van God en Jesus en tusschen hunnen voorgaanden staat zoo groot is, zoo behoorden de Ephesiërs ernstig en dikwils daaräan te denken, opdat zy hün tegenswoordig geluk des te meer achten, en God des te dankbaarder pryzen mogten. Daartoe vermaant Paulus hen, als hy voortgaat en zegt: *gedenkt derhalven*, gy die voorheen *wegens uwe afkomst volken waart, die de voorhuid genoemd wierden van degeenen*, welke wegens hunne afkomst, *zigzelven, om de voorhuid met menschenhanden weggenomen, de besnydenisse noemden.* Een zeer treurige en ongelukkige toestand! zy waren te voren, naar hunne afkomst, Ἐν σαρκι *Heidenen* geweest. De Nederduitsche uitdrukking *Heidenen* levert niet op het duidlyk denkbeeld, hetwelk met het Grieksch ἐθνη ἐν σαρκι verknogt is. De Israëliten heeten by uitnemenheid boven alle andere volken, *het volk Gods*, deeze zonder eenig roemwaardig byvoegzel alleenlyk, *Volken*, die niet, gelyk de Israëliten, den waaren God veröerden, maar afgodendienaars waren. Van menschen af te stammen, die den waaren Godsdienst hebben, is eene weldaad, die zeer gewigtige voordeelen aanbrengt, onder welken de opvoeding en onderwy-

zing in de waare kennis van God een der voornaamſte en grootſte is. Terſtond van zyne geboorte af eenen vryën en openen toegang tot de waarheid te hebben, en reeds in zyne vroege kindsheid van de dwalingen van eenen gebrekkigen of zelfs valſchen Godsdienst, die zulke ſchadelyke invloeden op de eerſte vorming der menſchen heeft, verzekerd te zyn, dit is een geluk, dat niet hooggenoeg kan geſchat worden. Wie kan aan de duisternis der midden eeuwen van de Kerk te rug denken, zonder zig over het licht te verblyden, dat ons in deeze agttiende eeuw verlicht? Indedaad dit voorregt behoort by maar al te veel menſchen onder de onbekende weldaaden van God. Dan de onverſchilligheid omtrent hetzelve kan de waardy en kostelykheid daarvan niet verminderen. Die het met zyne voordeelen kent, die heeft reeds in deeze kennis een kragtig ſpoor, om zig hetzelve door een regtmatig gebruik waardig te maken, en zig zelven door zyn geheel daarmede overëenſtemmend gedrag van die ongelukkigen te onderſcheiden, welke het misſen moeten. Hoe bedroefd is het dan niet, zoo veele nieuwe heidenen te zien, die hunne eere zoeken in de verwerping van het Christendom, en nieuwe heidenen worden, die, zoo zy al niet tot alle ongerymde dwalingen van het heidendom, ten minſten tot deszelfs ondeugden wederkeren!

Om de Israëliten, als zyn byzonder en eigendomlyk volk van andere volken te onderſcheiden,

had

had God de ligchaamlyke besnydenis, χειροποιητον, die met de hand verrigt werd, verördend. En hieröp waren de Joden, tegen het oogmerk van God aan, zoo trots, dat zy de overige volken met een foort van verächting de onbesnedenen noemden; in het Grieksch heeten zy, gelyk in Luthers overzettinge *de voorhuid*, gelyk de Joden *de besnydenis*, dewyl zy ligchaamlyk besneden waren; eene wyze van uitdrukking, welke aan het Hebreeusch en het Grieksch van het N. T. eigen is, zonder meer sterkte of nadruk te hebben, dan onze woorden, *besnedenen*, en *onbesnedenen*, alschoon zy in de Overzetting, om derzelver gemaklyker verstaanbaarheid, behouden kunnen worden. De Apostel is ver van dien Geest vervreemd, met welken de Joden andere volken *onbesnedenen* noemden. Het is eene groote hardheid, anderen te verächten, omdat wy voorregten en voordeelen genieten, die zy ontbeeren. Dit geeft Paulus duidlyk genoeg daardoor te verstaan, dat hy zegt: de Heidenen werden van die geenen onbesnedenen genoemd, die enkeld aan het ligchaam besneden, maar daaröm nog niet der veel beter besnydenis deelächtig waren, die in de waare heiligmaking bestaat, en in eenen onëigentlyken zin *de besnydenis des harte* heet. Zulke Israëliten deeden zeer kwalyk, dat zy andere volken uit verächting den naam van *onbesnedenen* gaven, alschoon zelfs deeze naam bewees, dat deeze den zegen van den waaren Israëlitischen Godsdienst ontbeerden.

Waar-

Waarlyk gy hadt toen, zegt de Apostel, *geen aandeel aan Christus;* alle volken zouden wel door dit zaad van Abraham gezegend worden, maar deeze belofte was alleen aan het volk Gods bekend; den overigen volken, was zy nog niet verkondigd, daaröm konden zy ook geen deel aan hem hebben. Welke lotgevallen ook het Israëlitisch volk troffen, en wegens hun zoo dikwerf herhaald verval tot afgodery moesten treffen, zy verwagtten nogthans altyd de verſchyning van eenen grooten Verlosfer, van wien zy vastelyk de grootſte weldaaden mogten hopen. Hoe veel gelukkiger waren zy dan niet, dan alle overige volken!

Gy waart van het Israëlitisch volk afgezonderd, of van de voordeelen, die met het burgerſchap van het Israëlitisch volk verbonden waren, uitgeſloten. Het is onnodig, dat men zig in de vraag inlaate, welke voorregten de burgerlyke geſteldheid der Israëliten, en de Moſaïſche wetgeving boven de burgerlyke inrigtingen en wetten van andere volken hadden. Genoeg, dat de Israëliten aan de Theocratie (Gods regeering) nog andere gewigtige weldaaden, dan bloote aardſche voordeelen te danken hadden. Zy hadden den waaren Godsdienst, en deeze was onder hen zelfs door hunne ſtaatkundige geſteldheid verzekerd. Hunne denkbeelden van God, van de zedelykheid, van de beſtemming der menſchen, en van hunne waare gelukzaligheid werden ook door het onderwys der Profeeten, die

God

God van tyd tot tyd onder hen verwekte, meer en meer opgehelderd. Hoe weinig wonnen daarëntegen de overige volken voor het waare best der menschlyke Ziel van alle de onderzoekingen van hunne ſcherpzinnigſte wysgeeren? Beſpeurden hunne opgeklaarde Geesten ſlegts eenige ſchemering van dat licht, hetwelk reeds onder de Joden meer dan dageraad was, zy waagden zig egter niet aan het groot werk der verlichting van den grooten onwetenden hoop. Hunne betere kundigheden bleven geheimnisſen voor het volk, naauwlyks ontdekte men ze aan de ryken en magtigen. Verder te gaan was gevaarlyk, ieder vreesde den vergiftigen beker, dien Socrates genoodzaakt was geweest te drinken, zelfs door Staatsgeweld. *Gy waart alle vreemdelingen*, van de weldaaden *der belofte uitgeſloten.* Alle toezeggingen der zaligheid, welker oorzaak de beloofde Verlosſer zyn zoude, waren alleenlyk aan het Joodſche volk gerigt. Dus konden zy als volken, die van het Israëlitiſche volk afgezonderd waren, daaraan geen deel hebben. Διαθηκαι heeten alle Godlyke inrigtingen, welke met de belofte van eenig goed of geluk verbonden zyn. De *belofte*, daar Paulus van ſpreekt, is geene andere, dan de belofte van den Meſſias. De Genitivus van den Pluralis διαθηκων word van het voorzetzel κατα, dat uitgelaten is, geregeerd. Διαθηκαι zyn dan hier geen *verbonden*, maar *weldaaden* of *voordeelen*, omdat verbonden in eenen eigentlyken zin voordeelen beloven en bevatten. In het Neerduitsch

zeg-

zeggen wy: wat de weldaaden der belofte van den Messias betreft, waart gy vreemdelingen, want gy ontvingt ze niet.

Gy hadt geene hoope. De uitleggers verstaan door deeze hoop de verwagting der zalige opstanding der dooden volgens 1 Thess. 4. 13. dan er ligt zelfs in de aangehaalde gelykluidende plaats geen grond, om Paulus alleen van deeze eene soort van hoop te verstaan; want ook hier kan het woord *hoop* in eenen wyduitgestrekter zin genomen worden. Menschen, welken de kennis van den waaren God ontbreekt, hebben nog regt nog grond, om eenen toekomenden staat te verwagten, die beter is, dan de tegenswoordige. Dat er eene voorzienigheid is, en de eeuwige zaligheid van vryë en redemagtige schepzelen het doel der schepping van de wereld, en haare bestiering van alle dingen, dat het bestaan der menschlyke zielen duure ook na de verstooring van haare ligchaamen, van dit alles had nog de gemeene hoop, nog éene eenige wysgeerige Secte eene *zekere* kennis. Veele wysgeeren *wenschten* deeze onsterflykheid. Zy zogten daarvoor gronden op, en bemoeiden zig om aan dezelve alle de sterkte eener vaste overtuiging te geven; maar hunne twyffelingen hierover bewyzen genoeg, dat de *zekerheid*, die zy wenschten en zogten, hun ontbrak. Welke zekere hoope konden zy dan hebben? Hoe konden zy met eenige blymoedigheid een beter toekomend leven verwagten?

Gy waart, volgt er eindelyk in de overzetting van Luther, *zonder God in de wereld: ἄθεοι.* Ons *Atheist* drukt het denkbeeld van het Grieksch niet uit. De Heidenen waren geen *Godloochenaars*; maar zy hadden geene kennis van den *waren God*. Daaröm heeten zy menschen, die *geenen God hadden*. De weldaaden, welke eene regte kennis van hem en zyne betrekking jegens ons geeft, zyn even zoo menigvuldig, als zy groot en gewigtig zyn. Integendeel heeft het gebrek daarvan, en nog meer iedere verkeerde kennis zulke schriklyke gevolgen, dat de Apostel de beschryving van het voorgaand zoo ongelukkig lot der Heidenen met geen sterker trekken afmaalen konde. Die de figuur der *opklimming* kent, ziet, dat Paulus alle derzelver regelen naauwkeurig in acht genomen heeft. Zy behoorden niet tot het volk Gods, want zy hadden het zegel der besnydenis niet, en daaröm hadden zy geen deel aan den Messias. Zy hadden geen deel aan hem, want zy stonden niet onder de onmidlyke regeering van God, gelyk het Israëlitisch volk. Zy hadden als vreemdelingen geen deel aan de weldaaden der belofte van eenen algemeenen Verlosser; dus ontbrak het hun aan eenen zekeren grond van genoegzame hoop op een beter toekomstig; zy leefden dan gevolglyk in de wereld als menschen, die geenen God kennen en hebben. Zoo verheven zyn de voorstellen van den ongelukkigen toestand, waar in zig de Christenen uit de Heidenen te Ephesen bevonden

den hadden, van den eenen trap van gewisheid en zekerheid tot den anderen! Hoe worden zy ſteeds grooter en van meer nadruk! Uit deezen zoo omſtandig beſchreven toeſtand zyn de Epheſiërs bevreid geworden.

Maar nu, nadat gy Jeſus, den Meſſias, aangenomen hebt, hebt gy het aan den Meſſias te danken, dat gy, die van God vervreemd waart, tot hem moogt naderen. Alwie niet tot het byzonder en bemind volk van God behoorde, mogt tot den Tabernakel niet naderen. Alleen de Israëliten werden tot den dienst van God toegelaten. Maar thans hebben de Heidenen met de Israëliten gelyke voorregten. *Door het bloed*, dat is, door den bloedigen dood van Jeſus is alle vervreemdheid derzelven van God weggenomen. Zy hebben, gelyk de Apostel elders zegt, *door het geloof in Jeſus eenen vryën toegang tot den Vader.* De Griekſche uitdrukking is kort en afgebroken, en daaröm kunnen Paulus woorden, alhoewel zonder eenige wezenlyke verandering van den Text, op meer dan ééne wyze vertaald worden. De woorden, νυνι δε εν χριστω ιησου kan men met het werkwoord εγενηθητε verbinden, hetwelk met de woorden, εγγυς εν τω αιματι του χριστου verbonden, den tegenswoordigen toeſtand der nieuwe Epheſiſche Christenen uit de Heidenen beſchryft. Volgens deeze ſamenvoeging is derzelver zin: *Maar nu hebt gy, hoe ver gy ook voorheen van God vervreemd waart, door Christus om zyns doods wille* eenen eeven

zoo

zoo vryën toegang tot hem, als wy. De Epheſiërs, welke te voren in geene gemeenſchap met God ſtonden, dewyl hun de kennis van hem ontbrak, van welken derhalven konde gezegd worden, dat zy *verre* van hem *geweest* waren, ſtonden nu in even zoo naauwe gemeenſchap met hem, als de Christenen uit het Joodſche volk. De veröorzaaker van deeze gelukkige verändering was Jeſus, de Meſſias, en waardoor? *door zyn bloed*, of door de verloſſing, die hy hun door den dood, by welken hy zyn bloed vergieten moest, te wege bragt. De Heidenen, welke hem voor hunnen Verloſſer erkennen, hebben alle voorregten van zyne waare aanbidders, dewyl hy ook voor hen de ſtraffe des doods geleeden heeft. Nogthans de woorden, ἐν χριϛῳ ἰησου kunnen ook met het onderwerp der ſtelling, hetwelk de Epheſiërs zyn, verbonden worden, wanneer het deelwoord, ὄντες, als uitgelaten zynde, moet ingevuld worden, en dan beſchryven zy *den aart en wyze*, hoe zy in deezen meer gelukkigen toeſtand gekomen zyn. In gevolge hiervan zoude men moeten overzetten: *Maar nadien gy nu in Christus Jeſus gelooft, zoo ſtaat gy ook, die gy anders van God vervreemd waart, door het bloed van Christus in zyne nadere gemeenſchap.* Εἶναι ἐν χριϛῳ Rom. 8. 1. heet *in Christus geloven;* Christus voor zynen verloſſer aannemen. Het is moeilyk om te beſliſſen, wanneer verſcheidene mooglyke overzettingen van een en dezelfde plaats in het wezenlyke van den zin zoo weinig verän-

deren, welke van dezelve de voorkeure boven anderen toekome. Hier komt het my intusschen voor, dat de eerste boven de tweede te kiezen is; *voor eerst*, dewyl de Apostel in zyne taal het woord ὑμεις niet agter de woorden ἐν χριστῳ, maar voor dezelven gezet zou hebben, indien hy van den tegenswoordigen toestand der Ephesiërs had willen spreken; *ten tweeden*, wegens het verband met het volgende, *Hy is onze vrede*, welke woorden deeze in het voorig vers verklaren, *door Jesus Christus*. De Heidenen zyn, als zy Christenen worden, *door Jesus Christus, om zyns bloeds wille* niet meer van God vervreemd; zyn hem even zoo na als de Christenen uit de Joden, of, zyn ook zyne waare aanbidders: waaröm? dewyl Jesus Christus de veröorzaker der veréeniging van beiden in ééne gemeenschap met God, in ééne kennis en veréering deszelven is. *Hy heeft uit twee volken één gemaakt*; dat is te zeggen, Hy heeft beide *Joden* en *Heidenen* tot eene en dezelfde nieuwe godsdienstige maatschappy *veréenigd*, gelyk hy zelf te voren gezegd had: Joh. IV. 16. *Hy heeft den middelmuur des afscheidzels weggenomen*; eene onëigenlyke spreekwyze, welke aantoont, dat Christus de verhindering, die de Heidenen van God vervreemde, uit den weg geruimd heeft. Dit maakt hy duidelyker, als hy voortgaat en zegt: *Hy heeft door zynen dood de vyándschap, welke door de geboden en inzettingen der wet veröorzaakt was, te niete gedaan.* Zoo lang als de wet van Moses met haare geboden

den en inzettingen, νομος των ἐντολων ἐν δογμασι, in haare waarde en verpligting bleef, was het onmooglyk, Joden en Heidenen tot ééne maatschappy van waare aanbidders Gods te verëenigen, die alle derzelver voorregten en weldaaden met elkander gemeen hadden. De grond daarvan lag niet in derzelver zedelyke geboden, welke van eene algemeene verbindtenis zyn, en de gelukzaligheid van alle menschen bedoelen, maar in de godsdienstige en burgerlyke inzettingen. Dit is zelfs uit het oogmerk en de bestemming derzelven klaar en onwedersprekelyk. Want deeze doelden voornamelyk daarop, dat by de algemeene overheersching der afgodery op aarde, de kennis en verëering van den eenigen waaren God ten minsten onder één volk nog behouden, en door hetzelve de invoering van eenen nog volkomener Godsdienst onder alle volken voorbereid zoude worden. Daarom moest dit volk, waartoe God de Israëlitische natie verkoren had, onder een byzonder buitengewoon opzigt en regeering deszelven staan, waartoe byzondere wetten en inzettingen, om ze bestendig van andere volken af te zonderen, nodig waren; Wetten, die niet geschikt waren voor den toestand der overige volken; die ook niet enkeld de inwendige zedelykheid tot haar voorwerp hadden; die veelmeer ook de burgerlyke gesteldheid, de geheele *politie* van dit volk, en zyne natiönaale betrekking jegens andere volken bepaalden en vaststelden. Even daarom was de openbaare verëering

van God met den offerdienst aan een eenige plaats in Judea, aan Jeruſalem verbonden. Daaröm was de afgodery, om zoo te ſpreken, een ſtaatsmisdaad, die met den dood moest geſtraft worden. Daaröm moesten de Joden driemaal in het jaar op de groote feesten in deeze ſtad byëenkoomen; eene ſchikking, welke van andere natiën, byäldien zy ook bereid mogten geweest zyn, om het zedelyk gedeelte van den Moſaiſchen Godsdienst geheel aan te nemen, onmooglyk konde waargenomen worden. De Moſaiſche Godsdienst was, wat zyn oogmerk betreft, Gode betaamlyk en goed; doch alleen voor de Joden, en voor enkelde menſchen, die uit andere volken hunnen Godsdienst wilden aannemen; maar niet voor alle volken des aardbodems. By alle haare met haar oogmerk overëenkomende goedheid, had de wet van Moſes deeze toevallig nadeelige gevolgen, dat de afkeer en haat, die de Joden tegen de Afgodery en tegen den Godsdienst der overige volken hadden, om welke op te wekken en te onderhouden, ook byzondere geboden en inſtellingen van den Moſaiſchen Godsdienst dienen moesten, van hun op de Afgodiſche volken zelf werd uitgeſtrekt, hetwelk deeze opmerkten, en volgens het berigt van Tacitus, den haat van het menschlyk geſlacht als een aan dit volk eigen karakter aanzagen, en dien ook in de volle maat, waar in zy dien ondervonden, en zelfs rykelyker vergolden. Hetgeen derhalven, egter tegen Gods wil en oogmerk, de toevallige oorzaak der *vyändſchap* was, die

die Joden en Heidenen van elkanderen verdeelde, deeze altyd in de Afgodery gehouden, en van de waare verëering van God voor eeuwig vervreemd zou hebben, moest weggenomen worden, te weten de Moſaiſche wet, en dit deed Jeſus *door zyn vleesch*, dat is, *door de vrywillige opöffering van zyn leven* voor Joden en Heidenen. Een van de grootſte oogmerken van zyn lyden was ook dit, dat hy door zyne wederherſtelling van den vrede, of eene gelukkige éénigheid tuſſchen de Joden en Heidenen, door zig zelven *uit twee éénen nieuwen mensch*, dat is, *uit twee volken één eenig* zoude ſcheppen. Hy neemt de Joden ſamen, en dus ook alle Heidenen; geene ſtelt hy onder het beeld van éénen mensch voor, dewyl zy alle dezelfde grondſtellingen, gevoelens en gezindheden hadden; deeze insgelyks als één' perzoon, dewyl ook onder hen, met betrekking tot den Godsdienst, de een gelyk de ander dagt en handelde. Uit beiden wilde Jeſus éénen eenigen nieuwen mensch herſcheppen, of eene Godsdienſtige maatſchappy oprigten, die de voorſchriften van éénen eenigen waaren Godsdienst gehoorzaamde. Een ſchoon beeld, het welk het oogmerk van Jeſus op eene zeer levendige wyze voorſtelt! Hy ſtierf derhalven, opdat hy uit twee één nieuw huisgezin van God ſchiep; opdat hy, gelyk hy voortgaat, *beide in één ligchaam door het kruis met God verzoende*. De woorden, *in één* zyn of onëigenlyk te nemen, en betekenen, *in éene*

Godsdienſtige maatſchappy, welke dus dikwils *een ligchaam*, en byzonder *zyn ligchaam*, of *het ligchaam van Chriſtus* genoemd word; of zy kunnen ook vertaald worden, *alleen door zynen dood aan het kruis*, of *door het eenig offer zyns ligchaams aan het kruis*, om zynen dood te ſtellen tegen over de menigte van offeränden, die onder de Moſaiſche inrigting Gode toegebragt moesten worden. Zeker eene grootſche gedagte, die Paulus in zynen Brief aan de Hebreën wyder uitbreid. Daaröm verdient ook deeze overzetting den voorrang boven geene, dewyl de Apostel duidelyk den grond van onze verzoening met God in deeze woorden opgeeft. Hy verzoent ons daardoor met God, *nadien hy aan hetzelve*, namelyk *het kruis*, zyn leven aan God tot een offer voor ons opöfferde, en *de vyändſchap doodde*, of *de oorzaaken, welke de vyändlyke gezindheden* van het Joodſche volk en de Heidenſche natiën tegen elkanderen veröorzaakt hadden, wegnam, en *ulieden*, de Christenen te Epheſen, uit de Heidenen, *die gy van God verwreemd waart*, en vervolgens den geenen, die reeds tot God mogen naderen, of reeds aanbidders van God waren, *vrede* of heil liet verkondigen. In het Grieksch is met het werkwoord εὐηγγελισατο het deelwoord verbonden, en ſtaat dus overtollig, (*pleonastisch*) of betekent ten minſten niet meer, dan ons bywoord *daaröp, vervolgens*. De Apostel herhaalt den grond daar van; *dewyl wy nu door hem beiden*, te weten Joden en Heiden, *in éénen Geest*, dat is, *in éénen nieuwen*

vol-

volmaakten Godsdienst, welke een weldaad van zynen Geest is, eenen vryën toegang tot den Vader hebben, of God, onzen gemeenen Vader, op eene hem welbehaaglyke wyze verëeren kunnen.

De hoofdſomme van alle tot hier toe overwogen voorſtellen van Paulus is, dat wy aan Jeſus, den aan de wereld beloofden algemeenen Verlosſer, de verëeniging van alle menſchen in eenen waaren volmaakten Godsdienst te danken hebben, dewyl hy alleen door zyne verzoening aan allen, *Joden* en *Heidenen*, de vergeving der zonden, en een gelyk aandeel aan alle de weldaaden der genade Gods, tot hunne waare zaligheid behorende, verworven, en daardoor alle (*natiönaal*) volks- onderſcheid tuſſchen de Joden en de overige volken, het welk alleen voor eenen zekeren tyd tot zekere Godlyke oogmerken gedient had, weggenomen heeft. Dat in deeze voorſtellen zoo wel de leere van eene eigentlyke Gode betamelyke verzoening der menſchen met God, als eene noodwendige overëenſtemming der Christenen in het wezenlyke van den Godsdienst by alle hunne overige verſcheidenheid van voorſtellen duidelyk en zigtbaar begrepen is, behoeft, myns bedunkens, geen wydloopig bewys. Alle zullen in het laatſte opzigt, *één nieuw mensch zyn*, alle in de belydenis en uitöeffening van eenen beteren Godsdienst, als in éénen Geest God verëeren en aanbidden.

Uit dit alles, hetgeen Paulus tot hier toe voorgedragen heeft, trekt hy dit beſluit, dat de geloo-

vige Epheſiërs zig nu in den gelukkigen toeſtand bevinden, over welken zig alle waare aanbidders van God verblyden mogen. *Gy zyt derhalven niet meer vreemdelingen*, noch alleen bywooners, *die niet tot het huis zelf behooren; gy zyt medeburgers van alle aanbidders van God, en behoort tot het huis zelf.* Het Griekſche woord, οἶκος, waar van de woorden, παροικοι εἶναι, degeenen, die niet tot het huis behoren, daar zy in wonen, en οἰκειοι, die tot het huis behoren, beduid wel, even als ons woord *huis*, zoo wel *een huis*, als *het huisgezin*, dat in het huis woont, en daaröm verkiezen ſommigen in hunne overzettingen van deezen brief het woord, *huisgegezin*, dewyl alle, die Christus belyden, als *Kinderen van éénen Vader*, en als deszelfs *huisgezin*, voorgeſteld worden. Dan alzoo by deeze overzetting onderſteld moet worden, dat de Apostel in het vervolg van de eene Metaphora tot de andere overgaat, alhoewel zy beide met elkander verwand zyn, maar dit niet zonder eenen genoegzamen grond behoeft te geſchieden, zoo blyft men beter ſtaan by het beeld van een huis. Dit beeld ſtelt de gelykheid der voorregten voor, die nu tusſchen alle aanbidders van God plaats vind, zy mogen dan naar hunne afkomst of voormaaligen Godsdienst Joden of Heidenen geweest zyn. De Christen uit de Joden heeft geenen voorrang boven den belyder van Jeſus uit de Heidenen; alle maken zy één eenig huis van God uit, *gebouwt op den grond der Apoſtelen en Profeeten.* Hier word de oorzaak aangewe-

zen,

zen, waaröm zy alle *één huis* zyn. Zy belyden alle eenen en denzelfden Godsdienst, dien namelyk, welke de Apostelen en andere van God onmidlyk verlichte Leeraars verkondigen. Dit is de grond, waaröp dit huis gebouwt is, een vaste en onbeweeglyke grond, dewyl Jeſus Christus, of, dewyl de leere, *dat Jeſus de waare Meſſias is*, 1 *Cor.* III. 11, 12. de *hoekſteen*, of de voornaamſte leere van deezen Godsdienst is, *van welken het gantſche gebouw ſamen gehouden word*, en (dus, op zodaanige wyze) door hem zyn heilige Tempel word, op welken *ook gy door de leere des Geests* tot *eene woninge Gods mede gebouwd zyt*, niet, gelyk ſommigen vertaalen, *opgebouwd zyt*, welke opvatting van dit beeld deszelfs oogmerk zoude wederſpreken, volgens hetwelk alle belyders van Jeſus zonder onderſcheid ſamen ſlegts ééne wooning van God zullen uitmaken, of ſlegts één heilige Tempel van hem zyn. De Joden geloofden te voren door eene naauwe en gemeenzame verkeering met andere volken veröntreinigd te worden, Een vooröordeel, hetwelk Petrus zelf op zekeren tyd raadzaam oordeelde in te ſchikken, maar waar omtrent hem door Paulus, welk een yverig Phariſeër hy ook voor zyne bekeering tot het Christendom geweest was, zeer ernſtige en nadruklyke voorſtellen gedaan werden, dewyl de veréeniging der Joden en andere volken in ééne algemeene Godsdienſtige maatſchappy door niets meer verhinderd en tegen gehouden kon worden, dan door eene zoodaanige

welgemeende, maar al te angstvallige en te verre gedreven omzigtigheid.

Voor het overige is deeze geheele zoo ſchoon uitgevoerde Leenſpreuk (*allegorie*) van den Apostel beſtemd, om den Christenen een even zoo verheven, als aangenaam denkbeeld van hunnen gelukkigen toeſtand te geven. De Joden kenden niets, dat hun waarder of eerwaardiger ware, dan hunnen Tempel te Jeruſalem, waar in God zyne tegenwoordigheid op eene byzondere wyze openbaarde. Deeze was de hoofdzetel van alle byzondere weldaaden en genadeblyken des Allerhoogſten. Als nu de Epheſiërs verzekerd wierden, dat zy nu met alle andere belyders van Jeſus deeze heilige Tempel van God zyn zouden; zoo werden zy tevens, hetwelk hun tot eene ſterke bemoediging moest dienen, om in hun geloof ſtandvastig te volharden, daardoor verzekerd, dat God beſtendig by hen blyven, en hen als zyne woning bewaren en meer en meer verheerlyken zoude.

VIERDE AFDEELING.

Cap. III. 1—21.

Hoe gewigtig ook deeze waarheid is, die *Paulus* tot hier toe voorgedragen had, hoe welkom en dierbaar zy ook het gantſche menschdom zyn moet, de-

dewyl er geene leere is, die de menschen met meer toeverzigt op God, en met meer blydschap in hem vervullen konde, dan deeze waarheid, dat God niet alleen de God der Joden, maar ook der Heidenen is, die zonder partydigheid voor één byzonder volk, alle volken door zynen Zoon een gelyk aandeel aan zyne genade bestemd en bereid heeft; zoo was dezelve egter tot aan de tyden der Apostelen eene voor de wereld, en zelfs voor het Joodsche volk onbekende waarheid, en in dat opzigt eene verborgenheid van den Godsdienst, maar eene verborgenheid van den tweeden rang geweest. Dat in de tyden van den Messias alle volken van tyd tot tyd tot kennis en veréering van den éénen waaren God zouden gebragt worden, zulks konden in de daad de Joden uit hunne Profeeten, en byzonder uit de voorzeggingen van Jesaia, weten, en in zoo verre was deeze leere van de algemeene genade Gods geene verborgenheid. Maar de Joden hadden, alhoewel valsch en zonder grond daar toe te hebben in de openbaring, die hun geschonken was, onderstéld, dat alle volken Joden moesten worden, en zig aan de vaststellingen, inzettingen en wetten, welke hen als een byzonder volk van alle volken onderscheidden, onderwerpen, indien zy deel willen hebben aan de weldaaden, welke zy van den aan hun beloofden Messias verwagtten. Dit gevoelde streelde hunne valsche volksliefde (Patriotismus) zoo zeer, dat ook diegenen onder hen, die van deeze waarheid overtuigd werden, dat Jesus de beloofde Mes-

sias

ſias was, egter heel bezwaarlyk beſluiten konden, om deezen geliefden droom te laten vaaren; velen ook die anders genegen zouden geweest zyn, om het Euangelie van Christus aan te nemen, zig daaröm aan hetzelve ergerden, en de bitterſte vyanden van Christus leere, en byzonder van Paulus wierden. Alle dus Joodschgezinde Christenen verzetten zig tegen hem, alle kantten zy zig tegen de uitbreiding der leere, dat de Heidenſche volken, byäldien zy maar den éénigen waaren God van Israël erkennen, en de leere, dat Jeſus de algemeene Heiland van alle menſchen is, aannemen, en zyne leſſen opvolgen wilden, zonder dat zy Joden behoefden te worden, of zig te laten beſnyden, of de Moſaïſche wetten te gehoorzamen, even zoo gelukkig en zalig zouden worden door Jeſus, den Heiland aller menſchen, als de Joden; dat zelfs deeze laatſte door Jeſus van alle verdere verpligting tot de waarneming der Moſaïſche wet, voor zoo verre dezelve eene bloote volkswet was, zouden bevreid wezen. Hoe menigvuldige vervolgingen had de Apostel wegens deeze leere overäl, daar hy ze verkondigde, moeten ondergaan! Hoe dikwils kwam hy daaröm niet in doodsgevaar! Derzelver vrymoedige verkondiging haalde hem ontelbaare wederwaardigheden op den hals, alhoewel hy bewyzen genoeg gegeven had, dat hy de uitwendige voorregten, welke God aan zyn volk uit wyze inzigten gegeven had, niet verägtede, maar naar de regte waardy van haare beſtemming wist te ſchatten.

ten. Om die rede was hy in de Romeinſche gevangenis geraakt. Maar de leere, die hem deeze moeilykheden veröorzaakte, verdiende het blymoedig ondergaan van al dit lyden. In het byzonder hadden de Heidenen, welke de leere van Jeſus aannamen, geene rede, om zig daaräan te ergeren, maar moesten, alzoo deeze wederwaardigheden uit innige hartelyke liefde voor hen geleden wierden, zig daardoor laten opſpooren, om eene zoo verblydende waarheid van het Euangelie met des te grooter ſtandvastigheid aan te hangen, dewyl het juist deeze waarheid is, uit welke zy konden opmaken, welke eene groote gelukzaligheid zy aan Jeſus, hunnen Heiland, te danken hadden. Dit is het, hetwelk de Apostel Cap. III. 1—14. den Gelovigen te Epheſen onder het oog brengt.

Tot dien einde ben ik Paulus, die ik om Christus wille gevangen ben, ulieden, die eertyds Heidenen waart, tot eenen Apostel verördend geworden. Hier moet voor alle dingen opgemerkt worden, dat in het oorſpronglyke iets uitgelaten is, dat ingevuld moet worden, om te kunnen verſtaan, wat Paulus nu van zig zelven in verband van het volgende met het voorgaande zeggen wil; τουτου χαριν ἐγω ὁ δεσμιος του χριστου ἰησου ὑπερ ὑμων, των ἐθνων. Daar moet een werkwoord ingevuld worden, waardoor word uitgedrukt, wat Paulus, de gevangene, van zig zelven zeggen wil. De ouder overzetters en uitleggers hebben drie onderſcheiden wegen van invulling ingeſlagen. Sommigen, tot dewelke de ou-

oude Syrische overzetter behoort, geloven door de invoeging van het hulpwoord, *ik ben*, alle zwarigheden op eene gemaklyke wyze weg te nemen. Zy vertaalen: *daaröm ben ik Paulus ten uwen besten om Christus wille gevangen geworden.* *Grotius* verbind het eerste vers met het agtste, houd de volgende verzen tot het zevende voor ingevoegde stellingen, en vooronderstelt tevens, dat om deeze tusschenrede (*parentheſe*) deeze woordvoeging veröorzaakt is geworden, welke de Grieken ἀνακόλουθον plegen te noemen; dat derhalven Paulus zeggen wil: *my Paulus, die ik om het Euangelie*, of *om Jeſus Christus wil u, Heidenen, ten besten gevangen ben —— my, den allergeringſten, is het ambt, om ulieden deeze leere te verkondigen, genadig opgedragen.* Nog anderen, als Luther, Zeltner en Homberg nemen nog eene langer tusschenrede aan, en geloven, dat het eerste vers met de woorden, *ik buige myne knïën*, in het 14de vers, moet verbonden worden.

Zy, welke de eerste soort van invulling voorstaan, zeggen: deeze tusschenrede is te lang. Hierop kunnen de verdedigers der tweede en derde uitlegging antwoorden, dat men in Paulus schriften nog langer tusschenredenen vind; by voorbeeld in het vyfde Hoofdstuk van den Brief aan de Romeinen, alwaar eene tusschenrede staat, die van het 13 tot het 19 vers voorgaat, en byäldien de stellingen, die daarïn vervat zyn, en niet enkeld de woorden geteld worden, misschien langer is, dan in 't by-

zon-

zonder die, welke Grotius in de verklaring deezer plaats onderſtelt, en zelfs niet min lang is, dan die, welke zy aannemen, die het eerſte vers van dit Hoofdſtuk met het veertiende vers verbinden. Verders zegt men, dat Paulus oogmerk ons hier niet noodzaakt, om den zin door een korter of langer tusſchenrede in te vullen, want dat één eenig woord den zin invult, het hulpwoord namelyk, *ik ben*, εἰμι. Beide gronden ſamengenomen zynde, kan men deeze wyze van invulling het voorkomen van gemaklykheid, die ieder wegneeming van voorkomende zwarigheden zoo zeer aanpryst, niet ontzeggen, en nogthans moet men haar de toeſtemming weigeren, die zy ſchynt te kunnen eiſchen; want zy loopt aan tegen het gewoon Griekſche taalgebruik. Byäldien de woorden, *de gevangen om Christus wille*, niet eene beſchryving zyn zullen van het Onderwerp, niet onmiddelyk met den naam van Paulus verbonden, maar voor een gezegde (*Prædicatum*) gehouden worden, hetwelk enkeld met het uitgelaten hulpwoord, *ik ben*, moest ſamengevoegd worden, dan moest het niet voor zig hebben het voorzetzel of den articulus ὁ, maar alleenlyk zyn, δεσμιος: *daarom ben ik Paulus om Christus wille gevangen.* Een nieuw geleerd uitlegger heeft deeze zwarigheid ontdekt, en deswegens omgezien naa voorbeelden van eene dergelyke uitlating. Hy gelooft er een gevonden te hebben Rom. VIII. 33, 34. alwaar gezegd word: *wie zal de uitverkoornen Gods beſchuldigen, die God be-*

begenadigd heeft? God is het, die regtvaardig maakt, Wie zal (hen) *verdoemen? Christus is het, die geſtorven is, ja dat meer is, die ook opgewekt is, die ter regterhand Gods is, en voor ons bid.* Naardien in het Grieksch de woorden *is het* ontbreken, en daar enkeld de deelwoorden, δικαιῶν, ἀποθανών, ἐγερθείς met den artikel ὁ ſtaan; zoo word deeze als eene gelykluidende plaats aangemerkt, welke konde gebruikt worden, om de hier in het eerſte vers aangenomen wyze van invulling op te helderen, en daardoor te bewyzen, dat zy ten minſten niet tegen Paulus ſtyl aanloopt. Maar deeze plaats kan den dienst niet bewyzen, waartoe zy aangehaald word. De vertaling van Luther drukt wel hoofdzaaklyk den zin van Paulus uit, maar zy is geene heel getrouwe vertaling, dewyl zy eene vraag in een ſtellig antwoord verändert. Wanneer Paulus woorden als eene vraag vertaald worden, gelyk zy moeten vertaald worden, dan behoren de uitdrukkingen, *die regtveerdig maakt, die geſtorven, die opgewekt is*, tot het onderwerp der vraag, tot God, die daardoor beſchreven word, en konden ook met het betreklyk voornaamwoord, *dewelke*, ὃς en het hulpwoord uitgedrukt worden. In Paulus vragen zyn in de daad werkwoorden uitgelaten, maar zy moeten uit de voorgaande vragen in de gedagten herhaald worden, waardoor dan ook het geheel zoo beweeglyk voorſtel van den Apostel in deeze plaats meer levendigheid en vuur verkrygt,

ge-

gelijk uit derzelver regte vertaling blyken zal: *Wie zal de geenen, die God begenadigd heeft, voor het gerigt dagen? God die hen vrygesproken heeft? Wie zal* (hen) *verdoemen? Christus, die gestorven is, die, het geen nog meer is, van den dooden is opgewekt, die ook ter regtehand Gods zit, en voor ons bid?* Begenadigde belyders van Jesus, zegt de Apostel, hebben geenen anderen Rigter, wien zij vreezen kunnen, dan God en Jesus Christus. Wie kan hen dan voor het gerigt dagen? Die God, die hen voor regtveerdig verklaart, of vrijspreekt? Dit is even zoo veel, alsöf hy zonder vraag zeide, God wil en kan hen niet voor het gerigt dagen; want hy heeft hen immers begenadigd. Christus kan en wil hen niet verdoemen; want hy is gestorven, opdat zy niet gestraft zouden worden; hy is daaröm opgewekt, en ter regtehand van God verhoogd geworden; hy bid voor ons by God. Deeze plaats kan men derhalven niet tot opheldering gebruiken van die, waarvan hier gehandeld word.

Zullen wy ons dan voegen by de wyze van Grotius om de afgebroken rede van Paulus te verklaren? Zy is mooglyk; het ontbreekt ook niet aan voorbeelden van overgangen uit eene begonne woordvoeging tot eene andere. Dan dergelyke spraakkundige afwykingen moeten egter niet zonder noodzaake en grond aangenomen worden, zoo lang men nog gemaklyker invullingen van den zin vinden kan; want zy geven altyd aan den styl eene zekere hardheid, die men ongaarn aanneemt. Moet

men dan toch eene tusschenrede aannemen, zoo kan men even zoo goed eene langere, als eene kortere aannemen, als men slegts op den weg tot eene goede opheldering geraakt van het geen donker is, gelyk Luther en andere Uitleggers by deeze plaats gedaan hebben. Deeze hebben dit nog voor zig, dat de samenvoeging van het eerste vers met het veertiende; volgens welke alles van vs. 2 tot 14. tusschenrede is, in een naauw verband staat met hetgeen Paulus in het tweede Hoofdstuk voorgedragen had. Want dewyl den Heidenen eene zoo groote weldaad wedervaren was, zoo konde Paulus God daaröm wel aanroepen, dat hy de Ephesiërs in het bezit en gebruik deezer weldaaden wilde bevestigen. Men kan daar byvoegen, dat daaröm de Apostel het 14 vers met dezelfde woorden, τοῦτου χαριν begint, waarmede hy het 2 vs. begonnen heeft. Hoe gegrond intusschen deeze aanmerkingen ook zyn, zoo blyft egter de vraag over, of het de nood verëischt, zig door zulk eene lange tusschenrede te helpen, of men niet eene gemaklyker invulling kon aannemen, om den zin van het eerste vers op te helderen; eene invulling, die ook meer op alle stellingen past, welke vs. 1—14. voorgedragen worden. Ik geloof ja, en dit zoo veel te meer, dewyl de woorden, *om diens wille*, waarmede het 14. vers begint, nader met den inhoud en zin van het 13de verbonden zyn, dan met het eerste. In het dertiende vers vermaant en bid de Apostel de Geloovigen te Ephesen, om zig door de rampspoeden, die hy om hunnent wille leed,

in

in hunne ſtandvastige belydenis van het Euangelie, en in 't byzonder van die waarheid, die hun zoo gewigtig zyn moest, niet moedeloos te laaten maken, en vervolgt daaröp terſtond; τουτου χαριν enz. *om diens wille* roep ik met gebogen knieën den Vader van onzen Heere Jeſus Christus aan, dat hij u, wat uwe gezindheden, wat uwen nieuwen beteren toeſtand betreft, kragtig *wille verſterken.* Wat is natuurlyker en ligter, dan deeze ſamenvoeging? Waaröm zullen de woorden, *om diens wille*, op een veel verder afſtaand voorwerp betreklyk zyn, indien er een nader by is, waar mede het volgende kan verbonden worden? Men laate derhalven aan het 14 vers zyn ligt en natuurlyk verband met het voorgaande. Ook dit kan ons tot het gezegde (*prædicatum*) leiden, dat in het eerſte moet ingevuld worden. Daartoe konde het woord πασχω of θλιβομαι dienen, volgens welke ongedwongen invulling Paulus zeggen zoude: *even daaröm lyde ik, word ik vervolgd, ik Paulus, die ik om Christus Jeſus wille u, Heidenen, ten besten gevangen ben.* Deeze invulling zoude gemaklyk zyn, en overëenkomſtig het ſpraakgebruik; en ons ontſlaan van de noodzaaklykheid, om langer en korter tusſchenredenen of eene harde verändering der woordvoeging aantenemen. De geheele ryë en gevolg van Paulus voorſtellingen zou deeze zyn: Gy Heidenen hebt door het geloof in Christus even dezelfde weldaaden, over welken zig de Christenen uit de Joden verblyden mogen: dit is die waarheid, om welker

wille ik zoo veel lyde; om welker wille ik in myne tegenswoordige gevangenis geraakt ben. Want God heeft my zelf geroepen, om deeze blyde leere allen Heidenen te verkondigen, en daaröm bid ik u, uzelven aan het lyden, het welk ik om eene leere onderga, waardoor gy zoo gelukkig en heerlyk wordt, niet te ergeren. Even daaröm, op dat dit niet gebeure, bid ik God, dat hy u in uw geloof bevestige, en u de grootheid der barmhartigheid, die u wedervaren is, fteeds meer en meer ondervinden laate. Maar alhoewel nu deeze verklaring mogt toereikend zyn, om de zwarigheid weg te nemen, die daaruit ontftaat, dat het aan een werkwoord ontbreekt voor het onderwerp, het welk verklaaren zou, wat Paulus eigenlyk van zigzelven zeggen wil; zoo heb ik nogthans in de overzetting eene andere boven deeze verkoren, en gemeend te moeten aannemen, dat Paulus hebbe willen te kennen geven, dat hy juist met dat oogmerk, om de Heidenen tot ééne Godsdienftige maatfchappy met de Christenen uit de Joden te brengen, tot eenen Apostel van het Euangelie byzonder onder de Heidenen verördend zy, en daarïn ftemt deeze invulling met die van Grotius overëen: τουτου χαριν ἐγω παυλος, ὁ δεσμιος ἐν κυριῳ, ἀποστολος ἐγενομην, of πρεσβευω ὑπερ ὑμων, των ἐθνων. Men heeft, gelyk my dunkt, op de verfchillende wyzen geen acht geflagen, op welke de Griekfche woorden kunnen geïnterpunkteerd worden; men heeft de woorden ὑπερ ὑμων, των ἐθνων met ὁ δεσμιος ἐν κυριῳ verbonden,

den, en daar is egter geen noodzaake toe, Paulus noemt zig nog eens in het eerſte vers van het vierde Hoofdſtuk τον δεσμιον ἐν κυριῳ, maar niet met dat byvoegzel, ὑπερ ὑμων, των ἐθνων, en op deeze plaats zou dit byvoegzel zyne vermaning, om het Euangelie door een heilig leven te pryzen, een nieuw gewigt gegeven hebben. Dit is grond genoeg, om te geloven, dat de woorden ὑπερ ὑμων, των ἐθνων, tot het uitgelaten gezegde (*prædicatum*) beboren, en kan men, als het volgende geraadpleegd word, wel iets geſchikter vinden, dan dit, dat God hem daaröm, dewyl Joden en Heidenen één huisgezin van God zouden uitmaken, tot eenen Apostel der Heidenen verördend heeft? Zoodra men dit aanneemt, zoo kan niets klaarder zyn, dan de ſamenhang van het eerſte en tweede vers, waarin hy zig op hunne kennis beroept van het geen zy van de beſtemming van zyn ambt wisten. Doch ik geloof niet, dat het nodig zy, om voor de grootere waarſchynlykheid van deeze invulling nog meer te zeggen.

Inmiddels gewaagt de Apostel tevens van zynen tegenswoordigen toeſtand, om den nadeeligen indruk daarvan voor te komen. Hy was als een gevangen naa Rome gevoerd geworden, omdat hy tegen de Joden vrymoedig beweerd had, dat God alle Heidenen wilde laten deelhebben in zyne genade, indien zy Jeſus tot hunnen Heiland zouden aannemen. Het lyden, het welk hy met blydſchap om des Heeren wille onderging, is een bewys niet

alleen van zyne eigene overtuiging van de Godlykheid zyner leere, maar ook van zyne hartelyke liefde jegens alle menſchen, nadien hy liever de grootſte wederwaardigheden ondergaan wilde, dan waarheden verloochenen, welker belydenis en uitbreiding hem tot een voorwerp van den algemeenen haat van zyne geheele natie maakte. Menſchen, die nog aan de zinnelykheid onderworpen zyn, lyden ongaarne voor de waarheid. Paulus had daaröm regt, om te vrezen, dat zyn lyden, met welke edelmoedigheid hy dat ook verdroeg, zelfs den geenen tot eenen aanſtoot mogt verſtrekken, welke reeds van derzelver waarheid overtuigd waren. Voor deezen aanſtoot kon hy hen niet zekerder bewaren, dan, wanneer hy hun de oogmerken en het nut zyner rampen, en tevens zyne eigene verpligting om dezelven ſtandvastig en blymoedig te ondergaan, uit de Godlyke roeping tot zyn ambt onder het oog bragt. *Ik ben* om Jeſus, des Meſſias wille, gevangen, want ik moest u het Euangelie verkondigen; ziet daar de oorzaak, waaröm ik gevangen ben: *Om Jeſus, des Meſſias wille*, dat is, voor de leere, dat hy de Heiland van alle menſchen is. Roemryk lyden zeker! Wie is dankbaar, en weigert voor de eere van den weldoener, aan wien hy al zyn geluk verſchuldigd is, te lyden? Wie lyd niet gaarne voor eenen goeden en weldaadigen vorst? Hoe oneindig is niet Jeſus boven alle weldoeners, en boven alle nog zoo lievenswaardige en weldaadige vorsten ver-

verheven? Welke magt bezit hy niet, om zynen belyders hun lyden voor hem te vergelden! Heeft hy niet zynen leerlingen verzekerd, *Matth.* V. 11, 12. *zalig zyt gy, wanneer u de menſchen om mynent wille ſmaden en vervolgen: verblydt en verheugt u, want gy zult in den Hemel uwen loon hebben*? Doch Paulus leed niet alleen voor de eere van zynen Verlosſer en Heer, maar ook voor de Heidenen. Hunne bekeering tot het Christendom was een zegen, welks beſchouwing by hem alles overhaalde, wat zyne ongevallen voor droevigs hebben konden. Voor hun Vaderland kunnen menſchen de grootſte gevaaren trotzeren, en aan het zelve dikwils de gewigtigſte voordeelen en aangenaamheden van dit leven opöfferen, en zoude Paulus, die volgens het voorgaande Hoofdſtuk alle belyders van Jeſus met zig als één huisgezin van God aanmerkt, hebben kunnen weigeren, om dat te lyden, het geen hun zoo zeer ten nutte diende? Indien de gelovigen te Epheſen dit ernſtig overweegden, zoo konde hun het lyden van den Apostel niet tot een ergernis aan het Euangelie verſtrekken; deszelfs leere moest hun daardoor veel dierbaarder worden; want zy kenden immers de beſtemming van zyn ambt, en waren van deszelfs Godlyken oorſprong overtuigd. *Want gy kent immers*, zegt hy, *de beſtemming van het ambt, dat my, ten uwen opzigte, genadig is toevertrouwt.* De Griekſche particula *ειγε indien*, heeft meermaal, gelyk hier ook, de

betekenis van *want*, of *dewyl*, en betekent niet alleenlyk *voorwaarden*, die vervuld zullen worden, maar ook voorwaarden, die reeds vervuld zyn. Derhalven word daaruit zonder grond afgeleid, dat deeze Brief niet aan de Epheſiërs, maar aan eene gemeente geſchreven zou zyn, van welke het nog twyffelachtig was, of zy ook *gehoord* hadden, hoe het geſteld ware met het Apostelambt van Paulus. De Apostel beroept zig op het geen de Epheſiërs werklyk gehoord, en van hem zelven gehoord hadden. Ik ben der Heidenen Apostel; gy hebt het immers gehoord, en weet het uit myn onderwys. Het Griekſche woord οἰκονομία beteekent ieder ſoort van bezigheden, en ſtaat hier derhalven niet geheel overtollig; Paulus was gewoon, zig en zyne mede-Apostelen, als huishouders der verborgenheden Gods te beſchryven. In zyne taal heet zyn ambt, χαρις, *eene genade*; eene weldaad, met opzigt op de barmhartigheid, die God hem daardoor bewezen had, dat hy hem, weleer zulken yverigen vervolger der Christenen, egter tot eenen Apostel geroepen en verördend had.

Waartoe nu zyn ambt beſtemd was, wyst hy omſtandiger aan. *Voorëerst*, was het een ambt, dat hem ten besten der Epheſiërs toebetrouwt was. In dit opzigt *eene genade* voor hun zoo wel als voor hem. *Ten tweeden*, was het een ambt, hetwelk de verkondiging der tot hier toe nog onbekende leere van de roeping der Heidenen tot een gelyk, niet aan het aannemen der Moſaïſche wetten verbon-

bonden, aandeel aan de zaligheid ten doel had. Deeze was eene leere, welke aan den Apostel niet alleen volgens haaren inhoud, maar ook volgens den aart en wyze, hoe zy diende verkondigd te worden, van God zelven geöpenbaard was; eene leere, die hy by uitnemenheid, *de verborgenheid*, de te voren nog niet bekende leere, noemt, waarby hy zig beroept op hetgeen hy reeds in het voorgaande Hoofdſtuk geſchreven had; want dit was genoegzaam, om hen, *als zy het* (met nadenken) *gelezen hadden, aan te toonen, welke kennis hy van deeze verborgenheid van Christus*, als den Verlosſer van alle menſchen, had. Deeze leere was in *andere eeuwen*, voor de verſchyning van Jeſus, den menſchen niet bekend geweest; dat is, niet zoo duidelyk, niet zoo bepaald, als God het nu aan zyne heilige Apostelen en Profeeten, onder welken alle van hem onmiddelyk onderwezen Leeräars der toenmaalige Christenen verſtaan worden, *door zynen Geest geöpenbaard had.* God had zyn volk wel laaten verkondigen, dat de weldaaden van den Meſſias niet alleenlyk tot de Joodſche natie zouden bepaald blyven; maar daarömtrent hadden zy geene voorzeggingen, dat de Heidenen daaräan deel zouden hebben, zonder vooräf door de Beſnydenis Joden te worden. Daaröm verwonderden zig, volgens het verhaal Handel. X. 45. XI. 18. de gelovige Joden zoo zeer, als zy zagen, dat de gaven van den Heiligen Geest ook den Heidenen medegedeeld wierden, zonder dat zy vooräf door de

beſnydenis der Joodſche natie waren ingelyfd. Dit was het, hetgeen hun van het Godlyk raadsbeſluit onbekend was gebleven. Ook de Heidenen zouden medeërven, medeleden van zyn ligchaam en medegenoten van de, aan de Joden geſchonken, belofte zyn. *Medeërven;* uit vryë genade even zoo gelukkig, als de gelovige Joden, welke zoo wel als zy, geen andere aanſpraak op de weldaaden van den Meſsias hadden, dan deeze, welke hun de vryë onverdiende belofte van God gaf. *Medeleden van zyn ligchaam*, συσσωμα, even zoo naauw met den Meſsias verënigd, als zy. *Mededeelgenoten der belofte;* der weldaaden, welke God het Joodſche volk beloofd had door den Meſsias te bewyzen, even zoo wel deelächtig als zy, en wel *door het Euangelie*, niet door het aannemen van het geen in den Moſaïſchen Godsdienst enkeld natiönaal was, byzonderlyk niet door de onderwerping onder de wet der beſnydenis, maar door het aannemen van het Euangelie, *welks leeraar*, zegt Paulus hier by, *ik geworden ben.* Hy byzonder had last ontvangen, om de leere en weldaaden van Jeſus Christus onder de Heidenſche volken te verkondigen. Dit ambt verklaart hy voor eene gave, welke hy aan de genade Gods en zyne *magtige werking* te danken had. Hy gewaagt hier van de magtige werking van God, alzoo hy door zyne buitengewoone en onmiddelyke werking tot het geloof in Jeſus bekeerd was geworden. Zoo ernſtig en yverig hy nu ook over de waarde en het aanzien van

zyn

zyn ambt ſpreekt, zoo ver is hy tevens daarby van alle aanmatigingen van ydelheid en waan, en onäangezien hy daardoor voor de grootſte moeilykheden en ongevallen wierd blootgeſteld, zoo beſchouwde hy egter zyn zwaarwigtig ambt als eene weldaad, die hy gantsch onwaardig was; zoo zeker is het, dat men zyne voorregten, zy mogen dan beſtaan, waar zy in willen, naar derzelver waarde kan achten, voor de aan dezelfde toekomende achting waken, en nogthans by dit alles een nedrig hart hebben. Daarvan hebben wy in den Apostel een verwonderenswaardig voorbeeld. My, ja my, *als den allerminſten onder de Heiligen*, dat is, onder de *aanbidders van God*, is de genadige last van God opgedragen, om de blyde leere van *den onuitſpreeklyken zegen*, *dien wy door Christus hebben*, *onder alle volken te verkondigen*. Paulus verklaart zig niet alleen voor den minſten onder de Apostelen, maar ook, alhoewel ſommige handſchriften het woord *heilig* met het woord Apostel verbinden, *voor den allerminſten onder de aanbidders van God*; geheel niet uit eene valſche nedrigheid; want hy gedagt onöphoudelyk daar aan, dat hy een hevig en bloeddorstig vervolger derzelven geweest was. Alſchoon hy een yverig voorſtander van het Christendom was na zyne bekeering, zoo hield hy zig egter daardoor niet geregtigd, om dit als eene vergoeding aan te zien van het kwaad, waarvan hy, alhoewel uit onwetenheid in eenen welmeenenden, maar te vergaanden yver voor zynen vaderlyken Godsdienst oorzaak geweest was; want dit konde

hy

hy zig niet tot eene verdienſte toerekenen, dewyl de roeping en kragt daartoe vryë geſchenken der Godlyke genade waren. Hy vond zelfs zyne grootſte eere in den last van God, om de weldaaden van den Meſſias, die hy wegens haare menigvuldigheid en grootte den *onnaſpeurelyken rykdom* van Christus noemt, overäl bekend te maken, en *allen*, Joden en Heidenen, zonder onderſcheid, te verlichten, of *duidlyk te leeren*, hoe het geſteld zy met de *verborgenheid*, welke van zoo lange tyden af, aan God, den Schepper aller dingen door Jeſus Christus *alleen bekend* was geweest. In welken zin Paulus hier God *den Schepper alle dingen* noemt, of met betrekking op de Schepping der geheele wereld, welke zoo wel een werk des Zoons, als des Vaders is, of met betrekking op de verloſſing en bekeering van alle menſchen door de leere van Jeſus, welke in eenen oneigentlyken zin eene nieuwe ſchepping genoemd word; kan men niet bepalen, alzoo hy zigzelven niet bepaaldelyk daaromtrent verklaart; alzoo ons ook de ſamenhang niet noodzaakt tot zodaanige bepaling; het gevolg hier van, dat God deeze, te vooren onbekende leere zoo langen tyd verborgen had gehouden, was, dat *nu* eerst den hoogen en magtigen in zyn Koningryk door de gemeente, de op veelvuldige wyze zig openbarende wysheid Gods, of *zyn in allen opzigte zoo wys raadsbeſluit* geöpenbaard wierd. Zy, welke in de overzetting naar onze wyze van ſpreeken, *hoogen* en *magtigen* heeten, zyn volgens de Hebreeuw-

breeuwſche wyze van uitdrukken in het Grieksch *overheden* en *geweldigen*. De Christen-uitleggers zyn over deeze *hoogen en geweldigen* van zeer verſchillend gevoelen. Sommigen denken daarby aan Engelen, of zelfs aan *Duivelen*; en dat zoo wel hier als Cap. VI. 12. en *Coloſſ.* I. 16. Indien dit de waare zin des Apostels ware, zou daar uit volgen, dat de leere, te voren onbekend, waarvan hy ſpreekt, ook voor de Engelen, eene verborgenheid geweest zy. Het is mooglyk, en zelfs geloofflyk, hoewel uit andere gronden, dat ook hoger Geesten van de belangen der geenen begeeren kunnen onderrigt te worden, met welken zy eens eene eeuwige zalige maatſchappy zullen uitmaken. Men gelooft dit verlangen uit eene plaats van Petrus 1 Petr. I. 13. te kunnen bewyzen, waarin gezegd ſchynt te worden, dat ook de Engelen begeerig zyn *in te zien*, hetgeen de Apostelen door den heiligen Geest verkondigden. Maar als dit de zin van deeze plaats van Petrus zou zyn; zoo zoude die egter op deeze woorden van Paulus, die men wel verklaart begeert te zien, niet kunnen toegepast worden, dewyl daarin niet van *Engelen*, maar van *hogen* en *magtigen* in den Hemel, of in het *ryk van God* geſproken word. Het is zoo, daaruit, dat deeze *hogen* en *geweldigen* in den *Hemel* zyn zullen, kon men beſluiten, dat het geen Menſchen, maar Engelen moesten zyn. Maar verſtaat Paulus door den Hemel den toeſtand der zaligen na den dood? Verſtaat hy dien alleen daar door? Hiet de He-

Hemel, of het Koningryk der Hemelen, over het gemeen Gods Koningryk, met opzigt op de inrigtigen en ſchikkingen, die God gemaakt heeft, en maakt, om zyne kennis en veréering onder de menſchen te onderhouden, te bevorderen, en uit te breiden, dan is zyn Hemel of Koningryk ook op aarde; dan kunnen daar ook hogen en geweldigen in zyn, gelyk de Hogenpriester, de Schriftgeleerden en Phariſeën onder de Joden waren. Deeze waren toch openlyke Leeräars van den Godsdienst. Zy geloofden de wet te weten, de Profeeten te verſtaan, en derzelver voorzeggingen te kunnen uitleggen. Dan met alle hunne wysheid hadden zy egter de Profeetiën van het aannemen der Heidenen in de gemeenſchap Gods niet verſtaan. Eerst door de ſtichting der gemeente van Jeſus ging hun een nieuw licht op, thans konden zy erkennen, dat Gods beſluit, om Joden en Heidenen te veréenigen, het allerwyste beſluit was. Want dit was hunne dwaling, dat zy geloofden, dat God de overige volken des aardbodems niet tot zyne kennis en veréering brengen konde, zonder die eerst door de beſnydenis hunne natie in te lyven. Wanneer men derhalven met het woord *Hemel* alleen verbind het denkbeeld van het *Gods ryk*, het welk God door den Godsdienst op aarde heeft, gelyk men op de meeste plaatzen doen moet, daar *het Koningryk der Hemelen* voorkomt, hetwelk zig waarlyk tot in de Eeuwigheid uitſtrekt, en daaröm in den ſamenhang den toeſtand der gelukzaligen be-

te-

tekenen kan, en ſomtyds betekent, zoo zal men niet geloven, gelyk *Brucker*, dat hier geen hogen en magtigen op aarde kunnen gemeend wezen, dewyl de Apostel van *hogen* en *geweldigen* in den *Hemel* ſpreekt. Het Koningryk van God, voor zoo ver het zyne heerſchappy door den Godsdienst beteekent, was te voren by en onder de Joden geweest, die daaröm ook *Kinderen des Koningryks* genoemd worden, gelyk zeer duidelyk uit de plaats blykt, waarin gezegd word, *dat het van hun genomen, en den Heidenen zal gegeven worden.*

Dit was het raadsbeſluit van God; daaröm voegt Paulus er by: *Naar het eeuwig raadsbeſluit van God, hetwelk hy door Jeſus Christus, zynen Zoon uitgevoerd heeft.* In het Alexandrynſche Handſchrift, en in het Colbertynſche, in de Koptiſche en Ethiöpiſche overzetting ontbreken de woorden: *Jeſus onzen Heer;* maar alle overige Manuſcripten hebben ze, gelyk ook derzelver gebruik hier zeer gepast is voor de voorſtellingen van Paulus. Want hem had hy als den Verzoener en Middelaar der menſchen de beſtiering van dit ryk op aarde overgegeven, het welk hy zoo lang regeeren zoude, tot hy alle zyne vyanden zal overwonnen hebben. Tot grondvesting en uitbreiding van hetzelve onder de Heidenen gebruikt te worden, dit houd de Apostel voor eene der grootſte weldaaden, en om hier in de oogmerken van God en Jeſus zynen Verlosſer te vervullen, ontzag hy geen gevaar en wederwaardigheden, maar onderging dezelve met blydſchap;

ge-

gewillig en bereid, om zelfs zyn leven voor hem opteöfferen, *van wien wy door het geloof eenen vrymoedigen en vertrouwelyken* toegang tot God hebben, zonder daar toe het bezwaarlyk juk der wet te behoeven, het welk te voren door hem het Joodsche volk uit wyze en weldaadige inzigten was opgelegd geworden. Deeze vertrouwelyke blymoedige toegang tot God door het geloof is niet anders, dan de vryheid, die nu alle menschen hebben, welke het Euangelie van Christus aannemen, om God met vreugde zonder eenige angstvallige of knegtelyke vreeze te dienen, en van hem, in de getrouwe opvolging van alle voorschriften van Jesus leere, alle waare gelukzaligheid in dit en het toekomend leven blymoedig te verwagten. Daaröm konde ook de Apostel de Ephesiërs met regt bidden, om zig door het lyden, dat hy om hunnentwille onderging, in de standvastige belydenis van den besten Godsdienst niet te laten verwrikken. Hy leed ze immers om hunner eere en heerlykheids wille; hy werd vervolgd, omdat hy leerde, dat zy even dezelfde voorregten hadden, welke de Joden tot op den tyd, in welken een beter en volmaakter Godsdienst ingevoerd zou worden, boven hen voor uit gehad hadden. Zelfs door deeze onheilen en door dezelver aanleiding en oogmerk moesten zy zig tot standvastigheid in het geloof laten opwekken. Welk een liefderyk verzoek! Hoe weet Paulus alle wegen zig ten nutte te maken, die tot het hart leiden!

Met

Met deeze zoo liefderyke vermaning aan de Epheſiërs, om zig van hun geloof niet te laten aftrekken, maar ongeächt de tegenheden, die hy om het Euängelie ondergaan moest, het zelve onäfgebroken aantekleven, verbind hy een zeer aandoenlyk gebed, om hunne bevestiging in de kennis en beöeffening der waarheid.

Daarom bid ik met gebogen knieën den Vader van onzen Heere Jeſus Chriſtus, van wien deszelfs gantſche geſlacht in den Hemel en op Aarde zynen naam heeft, dat hy u de genade verleene, naar zyne alles overklimmende goedheid door zynen Geest in uwe gezindheden kragtig verſterkt te worden; dat hy ten bewyze zyner liefde Chriſtus door het geloof in uwe harten woonen late, opdat gy met alle verëerers van God in hem geworteld en gegrond zyt, en begrypen moogt, welke breedte, lengte, diepte en hoogte zyn tempel heeft.

Ik buige myne knieën, voor God, den Vader van onzen Heere Jeſus Chriſtus, dat is, *Ik roep God met gebogen knieën*, of, *ootmoedig aan.* Ieder gebed tot God moet met een levendig gevoel van onze afhanglykheid van hem, en van zyne hoogheid boven ons, vergezeld gaan. Het uitwendig kenteeken deezer gewaarwordingen was, naar de wyze der Oosterlingen, het kniebuigen. Het denkbeeld, dat God de Vader is van onzen Heere Jeſus Chriſtus, leid hem, dewyl hem deeze naauwe betrekking tusſchen God en zyne belyders even zoo tegenswoordig is, op de gedagte,

dat het ganſche huisgezin of geſlacht van God in den Hemel en op Aarde, of in de geheele wereld, dat is, zyn huisgezin, beſtaande uit Joden en Heidenen, naar zynen geliefden Zoon genoemd is, dewyl zy alle door hunne verbindtenis met Christus zyne Kinderen zyn; want Christus is het, die hun allen dit voorregt om Kinderen te zyn, verworven en gegeven heeft. Daaröm heeten zy alle *Christenen*, of Geloovigen in Christus. Luther heeft in zyne overzetting nog den zin, nog het verband der woorden uitgedrukt: πατρια is het vaderlyk geſlacht, gelyk van Christus gezegd word, dat hy ἐκ πατριας του Δαβιδ is, naar zyne afkomst van David afſtamt, of tot Davids geſlacht behoort. Het huisgezin, geſlacht der genen, die in den Hemel en op de Aarde zyn, begrypt wel de Engelen en Menſchen in zig, maar het komt meer met den zin des Apostels volgens hetgeen hier voor gezegd is, overëen, Joden en Heidenen te verſtaan, of alle onderdaanen van God in zyn Koningryk, hetwelk zig over de geheele wereld uitſtrekt.

Dat hy u de genade verleene; genade, χαρις is in het Grieksch uitgelaten, maar kan gemaklyk ingevuld worden. *Naar den rykdom zyner goedheid*, is zoo veel als *naar zyne onäfmeetelyke goedheid*, eene uitdrukking, welke ons zoo wel aan de menigte en menigvuldigheid, als de grootheid zyner *goedheid* herïnnert, die hier δοξα of *heerlykheid* heet; niet zoo zeer, omdat zy de heerlyk-

lykste en beminnenswaardigste eigenschap van God is, als veelmeer, omdat de 70 Overzetters כָּבוֹד in 2 Boek Mos. XXXIII. 19. door δοξα vertaald hebben. Voor het overige kan men geene uitmuntendheid uitdenken, welke God onze verëering en aanbidding waardiger maakt, dan zyne onëindige werkzaamheid om zegen en gelukzaligheid over alle zyne dienaaren uit te breiden. *Dat hy u door zynen heiligen Geest in uwe, van hem in u verwekte, gezindheden kragtig versterke, en Christus door het geloof in uwe harten late woonen*, of die door het geloof tot zyne bestendige woonplaatze maken wille. Alle wasdom der Christenen in Christelyke Godsbehaaglyke gezindheden word altyd in Paulus schriften als *eene werking des Heiligen Geestes* beschreven, even gelyk Gods woord steeds als het middel en werktuig tot bewerking van alle goed in dezelven voorgesteld word. *In uwe Christelyke gezindheden*, in het Grieksch heeten zy de *innerlyke* of *inwendige mensch*, eene onëigenlyke beschryving derzelven, den Apostel gewoon. *Inwendige mensch* worden zy genoemd, niet omdat de regtmatige gezindheden der Christenen in hun binnenste verborgen blyven, want zy moeten ook zigtbaar worden, maar omdat de ziel met haare neigingen derzelver voornaamste zetel is. Deeze gezindheden moeten altyd volkomener en werkzaamer worden, gelyk de mensch, om tot zynen volkomen ouderdom te geraken, altyd wassen en meer sterkte ontvangen moet. *Dat*

hy uit liefde door het geloof uwe harten tot eene beſtendige woonſtede van Christus wille maken. Het waare Christendom beſtaat niet in plotslyk opwellende en even ſchielyk voorbygaande gewaarwordingen. Christus moet met de Godlyke gezindheden, welke door het geloof in hem verwekt en onderhouden worden, zyne beſtendige woonplaats in ons hebben. Dit is eene weldaad, om welke wy God met allen yver van een vuurig verlangen moeten aanroepen, die wy ook volgens Jeſus belofte zelve; *Die my lief heeft, die zal myn woord bewaren, en myn Vader zal hem liefhebben, en wy zullen tot hem komen, en wooninge by hem maken*, Joh. XIV. 21. zeker verwagten kunnen.

De gevolgen deezer inwooning, die in de onverhinderde weldaadige werkzaamheid zyner leere tot onze verbetering, gerustſtelling en blydſchap beſtaat, zyn gewigtig; want zy bewyzen zyne liefde jegens ons, ἐν ἀγάπῃ. De uitleggers zyn over deeze woorden in verlegenheid. Behooren zy tot de woorden, δῶῃ voor δοιῃ, en geven zy te kennen, dat wy onzen wasdom in het goede, en alle weldaaden, welke Paulus den Epheſiërs toewenscht, *aan de liefde Gods*, den Vader van onzen Heere Jeſus Christus te danken hebben? Of moeten zy met de deelwoorden, ἐῤῥιζωμενοι και τεθεμελιωμενοι, *geworteld en gegrond*, verbonden worden, en aantoonen, waarin de gelovigen *geworteld* en *gegrond* behooren te wezen? En dit zoo zynde, welk eene *liefde* zal deeze dan zyn? De liefde van

Je-

Jeſus jegens de gelovigen, of de liefde der gelovigen jegens God in Jeſus Christus, of jegens elkanderen? Later uitleggers, welke ἐν ἀγαπῃ met de deelwoorden, *geworteld* en *gegrond* verbinden, verſtaan niet de liefde van God of Jeſus jegens de gelovigen, alhoewel dezelve de eenige zekere en vaste grond van alle hunne zaligheid is, maar *de liefde der gelovigen jegens elkander*. Dan alſchoon Christenen, ten bewyze, dat zy het regte geloof hebben, daar in *vast* en *onbeweeglyk* behooren te zyn; zoo begrypt men egter niet, wat deeze tot vermeerdering van hunne kennis en kundigheid bybrengen zal. Myns achtens behoort ἐν ἀγαπῃ tot δῳῃ, en de meening is, dat God *uit liefde*, of *ten bewyze zyner liefde* den Christenen te Epheſen ſterkte en ſtandvastigheid in het geloof möge geven. De grond deezer ſamenvoeging is geene andere, dan de gelykheid in de plaatzing deezer woorden met even dezelfde *Cap.* I. 4. Eene andere vraag is, of de deelwoorden ἐῤῥιζωμενοι και τεθεμελιωμενοι met ἐν καρδιαις ὑμων, alſchoon zy niet in Genitivo ſtaan, verbonden, dan of zy met de volgende woorden gevoegd dienen te worden. Geſchied het eerſte, gelyk veele uitleggers doen, dan moet men eene afwyking van de ſpraakregelen aannemen, die zig alleenlyk door eenen Hebraïsmus laat regtvaardigen. Maar verkiest men de andere ſamenvoeging, dan moet de particula ἱνα, *dat*, verzet zyn. Deeze verzetting veröorlooft de taal, het ontbreekt ook daar voor niet aan voorbeelden

in de ſchriften van Paulus en andere heilige Schryvers. Zie *Joh.* XIII. 29. *Gal.* II. 10. 1 *Cor.* IX. 15, 2 *Cor.* II. 4. daaröm geloof ik, dat deeze ſchikking der woorden boven de eerſte te ſtellen zy, gelyk in de overzetting geſchied is, de deelwoorden ἐῤῥιζωμενοι και τεθεμελιωμενοι ſtaan zonder verder bepaling, en geven aanleiding tot de vraag, waarin zy geworteld, waaröp zy gegrond zullen zyn? Het zyn onëigenlyke, van verſchillende voorwerpen ontleende, maar by de Grieken niet ongewoone Metaphoren, zelfs niet in haare ſamenſtelling by elkanderen. Zy plegen ze met elkander te verbinden, wanneer er van de vastigheid van den grond tot een duurzaam gebouw geſproken word. Philo en Luciaan verbinden beide met elkanderen, gelyk meer dan één uitlegger aangemerkt heeft. Beide hebben betrekking op den grond, waaröp een gebouw geſticht is. Deeze was by de Epheſiërs geen ander, dan de leere van Jeſus Apostelen, volgens *Cap.* II. 22. Daarin zouden zy gegrond zyn. Met welk *oogmerk*, of om welke *gevolgen?* God geve, *uit liefde*, dat Christus *door het geloof in uwe harten woonen moge*, op dat gy met alle zyne verëerers in hem *geworteld en gegrond* kondet weten, *welke breedte en lengte, welke hoogte en diepte* zyn tempel heeft, hy geve u *de liefde van Jeſus Christus, die alle denkbeelden te boven gaat, meer en meer te erkennen, opdat gy met alles, wat Godlyk is, geheel vervuld moogt worden.* Ἐῤῥιζωμενοι και τεθεμελιωμενοι ἱνα ἐξισχυσητε καταλαβεσθαι συν πασι τοις ἁγιοις, τι το πλα-

πλατος και μηκος, και βαθος και ὑψος — γνωναι τε την ὑπερβαλλουσαν της γνωσεως ἀγαπην, ἱνα πληρωθητε εἰς παν το πληρωμα του θεου. Het zyn drie groote weldaaden, welke Paulus van God voor de Epheſiers wenscht: vastigheid en ſterkte in hunne gezindheden door zynen Geest; de inwooning van Christus door het geloof in hunne harten, welke hen bekwaam maakt om den grooten omvang der gemeente in te zien, tot welke zy behoren; en eene volkomene kennis der liefde van Jeſus Christus jegens hen, die alle begrip te boven gaat, op dat zy alle die weldaaden ontvangen mogten, welke God hun door hunnen Verloſſer bereid heeft. De Griekſche woorden, ἱνα ἐξισχυσητε καταλαβεσθαι συν πασι τοις ἁγιοις, τι το πλατος, και μηκος, και βαθος και ὑψος hebben, om verſtaan te kunnen worden, eene invullingnodig, alzoodatgeen, aan hetwelk hier eene breedte en lengte, eene diepte en hoogte toegeſchreven word, in den text niet opgegeven word, maar uit den ſamenhang moet gekend worden. Dat breedte en lengte, diepte en hoogte niet in eenen eigenlyken zin genomen kunnen worden, daarin zyn alle uitleggers het eens; deeze woorden betekenen buiten kyf, als ik my dus mag uitdrukken, zedelyke grootheden, die met ligchaamlyke grootheden kunnen vergeleken worden. Maar welk eigenlyk het voorwerp zy, waaraan zy toegeſchreven worden, daaröver zyn de uitleggers van verſchillende gevoelens. Sommigen geloven, dat de Apos-

tel ſpreekt van de liefde van Jeſus Christus, van welke hy terſtond daaröp de uitſpraak doet, dat zy alle begrip en kundigheid der menſchen ver te boven gaat. Volgens hunne gedagten had hij, indien hy naauwkeurig volgens de ſpraakkunde had willen ſpreken, moeten zeggen, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι τι το πλατος, και μηκος και βαθος και ὑψος της ἀγαπης του χριστου, γνωναι τε την ἀγαπην ταυτην, την ὑπερβαλλουσαν της γνωσεως, Dan dat deeze wyze van invulling zig niet door de *gemaklykheid* aanpryze, welke tot de voornaamſte deugden eener goede verklaring behoort, zulks behoeft geen bewys, als men aanmerkt, dat in den reeks van Paulus gedagten, geene aanleiding tot eene zoo onëigenlyke betrekking der liefde van Jeſus jegens de gelovigen ten aanzien van haare grootheid en onëindigheid te vinden is; om te zwygen, dat deeze afgebroken ſtelling met de terſtond daaröp volgende ſtelling geheel eenerlei zou zyn. Dat Paulus, gelyk ſommigen meenen, de opheffing en beweging der offeränden naar alle kanten, door God 3 B. Moſ. VII. 30. bevoolen, in de gedagten gehad zoude hebben, is eene meening, die zinrijk is, maar dit is ook haare geheele waarde. Het blyft dan het zekerst, dat men het gantſche verband raadpleegt. De hoofdgedagte, die de Apoſtel in de vier eerſte Hoofdſtukken ſteeds in den zin heeft, is de te voren verborgen leere, dat God beſloten heeft, de Joden en alle volken, welke tot de kennis van het Euangelie zouden gebragt

bragt worden, tot ééne Godsdienſtige maatſchappij te verënigen. Daaröm beſchouwt hy ze, dan als één geſlacht, of huisgezin, dan als één ligchaam, dat uit veele leden beſtaat, dan als éénen tempel, en ééne wooning van God, en het laatſte beeld haalt hy op het einde van het tweede Hoofdſtuk meer uit, dan de overige onëigenlyke voorſtellen. Behoeven wy ons te verwonderen, dat hy zig, daar hy van het oogmerk en de beſtemming van zyn Apostelämbt ſpreekt, dit beeld, dat hem zoo lief is, wederöm herïnnert? De onëigenlyke woorden, ἐρριζωμενοι και τεθεμελιωμενοι, hebben daar onloochenbaar betrekking op, en nadien de tempel te Jeruſalem, ten aanzien zyner grootte en zynes omvangs, welks afmeting aan alle zyden Ezechiël beſchreven had, een der pragtigſte gebouwen in het Oosten was, wat is natuurlyker, dan dat hy deszelfs omvang in zyne breedte, lengte, diepte en hoogte tot eenen maatſtaf der Kerk van Christus nam, die hy als eene wooning, of als eenen tempel voorgeſteld had; maar dat hy in zyne aandoening het voorwerp zelf niet noemde, welks breedte, en lengte, diepte en hoogte thans aan zyne ziel voornamelyk tegenwoordig was, wat is ligter en natuurlyker, dan zulk eene uitlating? De volgende ſtelling, *Dat God u kennen late de liefde van Christus, die alle kennis te boven gaat*, of *u tot eene innerlyke volmaakter kennis derzelver brengen moge*, had Luther in de eerſte uitgaven zyner vertaling juist in deezen zin regt uitgedrukt, maar

hy heeft in het vervolg zyn eerſte beter inzien verlaten, en vertaald: *en erkennen, dat Christus lief te hebben, beter zy, dan alle wetenſchap;* dewyl hy misſchien geloofde, dat Paulus niet ſprak van de liefde van Christus jegens de waare gelovigen, maar van de liefde, die zy jegens hem behoren te hebben, van welke niet kan ontkend worden, dat als zy vuurig en een vrugt des geloofs is, zy in waardy alle, ook de volmaakſte kennis overtreft. Hoe waar dit ook zy, egter eischt de ſamenhang, dat men de liefde van Christus jegens de menſchen verſta, alzoo hy het is, wien alle menſchen eenen vryën toegang tot God te danken hebben. Het gevolg en de vrugt van deeze liefde is hunne vervulling met alle weldaaden van God: *opdat gy geheel moogt vervuld worden met alles wat Godlyk is:* πληρωμα του θεου moet uit den ſamenhang verklaard worden, en dewyl het woord *volheid*, πληρωμα in de algemeenſte betekenis alles te kennen geeft, wat tot een voorwerp behoort, zoo moeten onder alles wat Godlyk is, alle weldaaden verſtaan worden, welke de gelovigen door Christus deelägtig worden, alhoewel ik met die geenen niet zeer zou willen twisten, die onder πληρωμα του θεου liever de Kerk van Christus zouden willen verſtaan, in welken gevalle dan de uitdrukking, *met alle de volheid Gods vervuld worden*, zeggen zoude, dat de Epheſiërs met de geheele gemeente Gods ſteeds verëenigd mogten blyven.

Hoe zeer de Apostel van de overdenking der alge-

mee-

meene, over alle volken zig uitstrekkende, genade Gods doordrongen zy, blykt uit deszelfs lof, waarmede hy zyn gebed besluit: *Hem, die door zyne reeds aan ons bewezen magt, onbegrypelyk meer doen kan, dan wy bidden en denken kunnen, zy daarvoor prys, en eere in de gemeente van Jesus Christus, ten allen tyden, van eeuwigheid tot eeuwigheid, Amen!* De Joden verwagteden veel van God, maar dat hy meer doen kan, dan wy bidden en denken kunnen, bewyzen de Christenen uit de Heidenen, welke God, zonder hen aan de Volkswetten der Joden te onderwerpen, door Christus even zoo gelukkig maakt, als deeze. Ἐκκλησια ἐν χριστῳ ιησου, is zoo veel als ἐκκλησια ιησου χριστου, *de gemeente van Christus*, alschoon het voor het overige onbetwistbaar is, dat wy God niet op eene hem behaaglyke wyze pryzen kunnen, indien hy ons niet door zyne Leere en door zynen Geest daar toe bekwaam maakt.

VYFDE AFDEELING.

Cap. IV. 1—17.

De Apostel, de te voren verborgen leere, dat de Joden en Heidenen door éénen Godsdienst gezegend zouden worden, voorgedragen hebbende, verbind daarmede volgens zyne gewoonte, eene na-

nadruklyke vermaning, en wel vooreerst tot eensgezindheid en gemeenschappelyke overëenstemstemming in deezen waaren zoo weldaadigen Godsdienst, tot liefderyke en bescheidene verdraagzaamheid, alzoo deeze eenigheid alleen door vredelievende en liefderyke gezindheden ook strekken zoude tot bestendigen wasdom in de kennis der leere van Jesus Christus, opdat zy door derzelver Godlyke kragt in alle stukken steeds beter en volmaakter mogten worden. Eene vermaning, voor alle belyders van Jesus gewigtig, en ook in onze tyden nodig, die met gronden ondersteund, en met waarschuwingen verzeld worden, welke hunne geheele opmerkzaamheid waardig zyn.

Zoo vermaane ik u dan, ik, die om des Heeren wille gevangen ben, overëenkomstig uwe roeping tot het Christendom te leven, met alle ootmoedigheid, zagtmoedigheid en geduld elkander liefderyk te verdragen, en ernstig daar op bedagt te wezen, dat gy door den band der verdraagzaamheid verëenigd, de eenigheid in de leere des Geestes van God vast moogt houden, één Ligchaam en één Geest wezen, nadien gy door uwe roeping tot het Christendom tot ééne en dezelfde hoope geroepen zyt. Het betreklyk woordeken, *dan*, ὖν toont het verband deezer vermaning met het voorgaande aan. De van hem voorgedragen leere behoort niet enkeld tot het verstand. Zy ontdekt ons wel de grootheid en den onmeetbaaren omvang der genadige gezindheden van God jegens alle menschen, en wyst aan,

hoe

hoe zeer het Joodſche volk dwaalde, als zy zig wysmaakten, dat alleen Abrahams nakomelingen met uitſluiting van alle overige volken, voorwerpen van zyn welbehagen en goedheid waren. Doch alles, wat wy van God leeren, moet op ons hart werken, en bepaalen, welke gezindheden wy zoo wel jegens hem, als jegens elkanderen behooren aan te nemen. Paulus werd derhalven door de geſtéldheid der aan hun verkondigde waarheid tot zyne vermaning gedrongen. *Ik*, zegt hy, *vermaane u dan, ik, die om des Heeren wille gevangen ben.* Hy gewaagt wederöm van zyne uiterlyke tegenſpoedige omſtandigheden, waar in hy zig om de leere van Jeſus bevond. Dit is het natuurlykst verband der woorden, *om des Heere wille* met de overige woorden, natuurlyker dan de meening, welke ze met het werkwoord, *ik vermaane u*, ſamenvoegt, en wel wegens de gelykheid met het eerſte vers van het voorgaande Hoofdſtuk. Paulus brengt hun zyne omſtandigheden te binnen; tot een teken van zynen ernst in deeze zaak; tot een bewys, dat hy niet het zyne, maar hun voordeel zoekt; om dus zyne vermaning des te meer nadruk en beweeglykheid te geven: Ik mag my op myne gevangenis beroemen; de leere, welker verkondiging my dezelve veröorzaakt heeft, is gewigtig en weldaadig, dit geeft my regt, om u tot een regtmatig en waardig gebruik derzelve op te wekken.

Voor alle dingen wekt hy de geloovigen in het gemeen tot een leven op, hetwelk het Christendom

dom eere aandoet. Is de Godsdienst, dien zy op Gods roepinge daartoe aangenomen hebben, iets groots en eerwaardigs, zoo moet hun *wandel*, of gelyk wy gewoon zyn te ſpreeken, hun *geheel leven* met denzelven overëenkomſtig zyn, opdat daardoor anderen tot gunstig beöordeelen van denzelven beweegd worden mogten. Zal wel die geen, welke verzekert de Godlykheid en voortreflykheid van het Euängelie met vaste overtuiging te geloven, geloof vinden, wanneer zyn leven ons beveelt te twyffelen aan de waarheid van zyne overtuiging? *De roeping, waar mede zy geroepen zyn,* τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε, is niet anders, dan de van hun aangenomen eisch, om Christenen te worden. Dit geluk word in de ſchriften der Apostelen dikwils met de belofte van het land Canaan aan Abrahams nakomelingen, onder voorwaarde, om den eenigen waaren God en Schepper aller dingen te dienen, vergeleeken, en gelyk deeze Godlyke toezegging Abrahams roepinge genoemd word, zoo heet deeze Godlyke belofte, dat wie Christus als zynen Verlosſer wil aannemen en zyne leere gehoorzamen, gelukkig zyn zal, ook eene roeping Gods aan hen, of hunne *roepinge*. Daaröm geloof ik, dat deeze benaming wegens haare toeſpeeling en betrekking op Abrahams roepinge in de overzetting moet behouden worden. Hoe grooter en gewigtiger deeze weldaad was; want wat is de bezitting van Paleſtina by de eeuwige zaligheid vergeleeken? des te zorgvuldiger moesten zig de be-

ly-

lyders van Jeſus wagten, om aanleiding te geven tot nadeelige oordeelen van eenen Godsdienst, die buitendien alle vooröordeelen, hartstogten en ondeugden der menſchen tegen zig had. Zy moesten zig toeleggen op het onſchuldigst en volmaakst leven, op dat niet de naam van Christus om hunnent wille mogt gelasterd worden.

Tot een gedrag, waardig den Godsdienst van Jeſus, behoorde nu in het byzonder de pligt, *om elkanderen met alle ootmoedigheid en zagtmoedigheid, en met lydzaamheid liefderyk te verdragen.* Sommige uitleggers geloven, dat deeze woorden, *met alle ootmoedigheid en zagtmoedigheid* eene nadere bepaaling van het werkwoord *leven*, in zig vervatten, en meenen, dat het volgende werkwoord, of deelwoord zyne bepaaling alleen verkrygt door de woorden, *met geduld*, en het woord *liefderyk*, uit geenen anderen grond, dan dewyl het voorzetzel *met* by het woord *geduld* herhaald word. Maar deeze grond is niet toereikend, nadien het werkwoord *leeft*, als eene algemeene vermaaning tot een regt Christelyk gedrag reeds door het byvoegzel, *der roepinge tot het Christendom waardig* genoeg bepaald is. Gevolglyk is het beter en gewigtiger, dat men de bepaalende woorden, *ootmoedigheid*, *zagtmoedigheid* en *geduld* en het byvoeglyk *liefderyk*, met het werkwoord *verdraagt* ſamenvoegd. Men gelooft, dat dit woord in het Grieksch van het woord *leeft*, geregeerd word, en men onderſtelt, dat Paulus het volgens het

He-

Hebreeuwsch gebruik, in eenen uitgang, van de regelen van het Grieksch afwykende, gezet heeft, namelyk in den *Nominativus* in plaats van den *Accusativus*. Maar het is onnodig zulk eene afwyking te onderstellen. Het deelwoord ἀνεχόμενοι moet alleen met het hulpwerkwoord *zyt* of *weest* ingevuld worden, hetwelk meermaal geschied en geschieden moet; b. v. *Col.* III. 16. *Hebr.* XIII. 5. 1 *Petr.* II. 18. *Ephes.* V. 15. Christenen moeten elkanderen verdragen, en wel vooreerst met *ootmoedigheid*. Het gevoel onzer afhanglykheid van God en den onmeetelyken afstand tusschen ons en zyne boven alles verheven volmaaktheden, kan hier niet gemeend wezen, alhoewel in de verpligting tot ootmoedigheid jegens het hoogste Wezen eene magtige drangreden ligt, om de gebreken en onvolmaaktheden van onze medemenschen te verdragen, en geduld te hebben met hunne zwakheden; want wanneer wy voorregten boven hen bezitten, wien hebben wy dit te danken, dan alleen aan God? Ootmoedigheid jegens hem verwekt ook ootmoedigheid jegens onze medemenschen, welke de Apostel hier aanpryst. Eene nodige en in de natuur des menschen gegrondde, doch egter den Zedeleeraaren onder de Heidenen bykans ten eenemaale onbekende deugd. Dat zy hun onbekend was, daaröver behoeft men zig niet te verwonderen, dewyl dezelve in de neiging bestaat, om zigzelven met opzigt op anderen naar zyne eigene onvolmaaktheden en gebreken te beöor-

oordeelen, en in deeze betrekking anderen hoger, dan zig zelven te achten. Ieder mensch heeft zyne hem eigendomlyke voorregten, waardoor hy anderen zoo gewigtig en onöntbeerlyk zyn kan, als zy hem wezen kunnen. Eene beſtendige bewustheid van zyne eigene onvolmaaktheden, welke onzen medemenſchen onaangenaam en verdrietelyk kunnen zyn, gelyk ons de hunne zyn kunnen, zal iemand ligtelyk bewegen, om ontzag voor hen te hebben, dewyl hy zelf ontzag nodig heeft. Dus is het ook gelegen met de *zagtmoedigheid*, met deeze edele neiging, om over de misſlagen en beledigingen onzer medemenſchen niet ligt tot ongenoegen gaande gemaakt te worden, of, wanneer wy niet geheel onverſchillig daarby blyven kunnen, ons egter met *zagtheid* jegens hen te gedragen. Het *geduld*, dat daarby bewezen moet worden, of, als men liever het Grieksch μακροθυμια *langmoedigheid* noemen wil, de langmoedigheid begrypt niet alleen eenen hogen graad van zagtmoedigheid en zagtheid met opzigt op de ſtandvastigheid in de beöeffening van het geheel gedrag volgens deeze gezindheden, maar ziet ook op groote beledigingen, en vertoont zig in eene aanhoudende matiging van het misnoegen daaröver, en van het ongenoegen dat zy veröorzaken. Het byvoegzel, *liefderyk*, wyst aan de gemeenſchaplyke bron van alle zulke gezindheden en deugden. De gebreken, misſlagen en beledigingen, waaraan zig de menſchen uit onbezonnenheid, of onwetenheid, uit

eigenzinnigheid, uit al te driftige involging van hunne eigene vooröordeelen jegens anderen ſchuldig maken, veröorzaken den geenen, die met hun verbonden zyn, bezwaaren, zyn een last, die gedragen moet worden: en dit is zonder ootmoedigheid, en zonder eenen zagtmoedigen geduldigen zin onmooglyk. Wie daartegen een hart heeft, dat waare liefde jegens anderen gevoelt, zal zig aan deeze bezwaaren niet onttrekken. Het verlangen, om hen gelukkig te zien, word daardoor niet verzwakt, en de werkzaamheid, die daartoe moet beſteed worden, niet vermoeid. Dus veel zegt de vermaning: *Verdraagt de een den anderen met alle ootmoedigheid, zagtmoedigheid en geduld, volgens de liefde, die gy elkanderen ſchuldig zyt.*

Hieröp worden zy vermaand *ernſtig bedagt te zyn, dat zy verëenigd door den band der vredelievendheid* of *verdraagzaamheid, de eenigheid in de leere des Geestes Gods vast mogten houden.* Het woord *Geest* word hier in verſchillende betekenis gebruikt. In het verband met het zelfſtandig woord *eenigheid* betekent het het voorwerp, waaröver zy *éénig* zouden zyn, de Leere en den Godsdienst van Jeſus, welke in de ſchriften van het nieuw Verbond, naar deszelfs oorzaak, den Geest van God, *Geest* genoemd word. Want de werkende oorzaak der eenigheid kan daardoor niet aangeduid worden, dewyl er van de eenigheid of eendragt over het gemeen niet geſproken word, gelyk de ſamenhang deezer vermaning met den eisch, om zig niet van elken wind der lee-

leere her- en derwaards te laaten dryven, duidlyk te kennen geeft. De Ephesiërs behoorden het dan tot hunne beſtendige ernſtige bezigheid te maken, eenen en denzelfden Godsdienst wegens zynen Godlyken oorſprong vast te houden. Daaröm moeten zy allen door den band der *vredelievendheid* of *verdraagzaamheid* met elkander verbonden zyn. Deeze deugd word in het Grieksch *vrede* genoemd, dewyl haare uitwerking *vrede* is, volgens het gebruik om de namen der werkingen en oorzaaken met elkander te verwisſelen.

Het oogmerk en gevolg daar van is: *één ligchaam en één Geeſt* te zyn, *éene gemeente van Jeſus*, die van eenerlei gezindheden en grondſtellingen in den Godsdienst geregeerd word, gelyk het eene en dezelfde ziele is, die alle vryë veränderingen van het ligchaam beſtiert en regeert. Tot zodaanig een oogmerk zyn er geen zekerder en beter middelen, dan ootmoedigheid, zagtmoedigheid en geduld, welke de opheldering moeten verzellen, zonder welke zulk eene overëenſtemming in den Godsdienst onmooglyk is. Menſchen van verſchillende vatbaarheid van Geeſt, die niet alle eenerlei maat van kragt, en tyd aan de betragting van hunne verhevene onderwyzingen beſteden kunnen, kunnen ook niet op één tot overëenſtemming van hunne denkbeelden gebragt worden. Dwang en magt, welke niet alleen in het gebruik van uiterlyk en ligchaamlyk geweld beſtaan, maar ook in de verächting der

geenen, welke ſchynen te dwalen, of werklyk dwalen, in magtſpreuken, welke hen van dwaasheid of hardnekkigheid beſchuldigen, of hun tegenwerpingen over de gehechtheid aan het oude, maken, zodanige vertoningen van onverdraagzaamheid jegens andere gevoelens, de hardigheid en een vyändlyk hart kunnen niets ten voordeele van deeze overëenſtemming uitrigten. Alles, wat verbitteren kan, moet van Christenen ver af zyn; geen vry ſchepzel wil, als een ligchaamlyk werktuig, behandeld worden. De waarheid heeft haare grootſte aannemelykheid van de liefde, want deeze verwekt by hem, die van haare waarde en grond overreed zal worden, den wensch en de neiging, om overtuigd te worden, en hoe veel is dan niet reeds voor de waarheid gewonnen! Op eene andere wyze kunnen de menſchen niet tot overëenſtemming en éénigheid in den Godsdienst komen, en deeze kan ook op geene andere wyze vastgehouden worden. Geſchiedenis en ondervinding ſpreeken overluid daar voor. Hoe veele ongeneeslyke verdeeldheden der Christenen in de leere zouden verhoed geweest zyn, indien niet de eene Christen den anderen zyne kundigheid, die hy voor beter hield, had willen *opdringen*, maar veelmeer met een liefderyk hart deeze en geene misverſtanden, en dikwils alleenlyk kwalyk verkooze uitdrukkingen der waarheid verdragen, ontſchuldigd, of ten besten geduid; maar niet haa-

te-

telyke gevolgen daar uit getrokken had, om ze des te verwerpelyker of verächtelyker ten toon te ſtellen.

Een byzondere grond, waaröm de Christenen naa zodaanig eene éénigheid in den Godsdienst behoren te ſtaen, word opgegeven in deeze woorden: *Nadien gy door uwe roeping tot het Christendom tot éene hoope geroepen zyt.* Het is de hoope alleen niet, het is, hetgeen gehoopt word, de *zaligheid.* Deeze is voor alle menſchen verworven, en allen den geenen, die de leere van Jeſus gewillig aannemen, beloofd. De verwagting derzelver behoeven zy niet van hunne geboorte óf afkomst, of van andere voorregten, afteleiden; zy hebben veelmeer dit alles aan de vryë en onverdiende genade Gods te danken. Hoe nodig is het dan, dat zy by de leere, die hun zoo groote goederen belooft, ſtandvastig blyven, en door alles, wat eene ernſtige liefde vermag, elkander daar toe bevorderlyk zyn!

Wy hebben allen éénen Heer, één Geloof, éénen Doop, éénen God en Vader, die over allen, door allen en in allen regeert: εἷς κυριος, μια πιστις, ἓν βαπτισμα, εἷς θεος και πατηρ παντων, ὁ ἐπι παντων, και δια παντων, και ἐν πασιν — ὑμιν. De Griekſche text laat het werkwoord uit, het welk ligt in te vullen is. In de gewoone overzettingen word het woord παντων enkel met de woorden εἷς θεος και πατηρ verbonden; maar eigenlyk drukt het het onderwerp uit, aan het welk één Heer, één Geloof, één Doop toegeſchreven word. Volledíger zoude de

Griekſche text luiden: τωντων ἐϛι εἱς κυριος, μια πιϛις, ἐν βαπτισμα, εἱς θεος και πατηρ. De gronden zyn gewigtig, waarom *allen*, welke de leere van Christus aannemen, zig tot de éénigheid in den Godsdienst bevlytigen moeten. De eerſte is: wy allen hebben *éénen Heer*. Deeze is Jeſus Chriſtus, die niet alleen, dewyl hy met zynen Vader de eenige waare God is, maar voornamelyk ook wegens onze verloſſing een onbetwistbaar regt heeft, om over ons te heerſchen. Kunnen wy hem, als zyne belyders het regt der heerſchappy over ons niet betwisten, dan kunnen wy ons ook aan de verpligting om onze gezindheden en ons leven naar zyne voorſchriften in te rigten, niet onttrekken. Hoe! behooren onderdaanen van één en hetzelfde Ryk, om de verſcheidenheid hunner kundigheden elkanderen te haaten of te vervolgen? Of hoe kunnen zy de éénigheid deszelven anders dan door verdraagzaamheid en liefde tragten te bevorderen? Wie van zyne onderdaanen durft zig onderwinden, om zyne meeningen enkel uit eigenzin of heerschzugt anderen op te dringen, of te beweeren, als hy deeze waarheid ziet, en de kragt van haare bewyzen voelt? *Wy hebben allen één geloof*. Buiten kyf is *geloof* hier het zelfde als Godsdienst. Onze Heer is een Heer van alle menſchen. Hy is geen Koning enkel over één volk, gelyk de Joden eenen Meſſias verwagteden, dewyl zy de voorzeggingen der Profeeten kwalyk verſtonden. Dus is het ook gelegen met den Godsdienst. De Moſaïſche was in zynen oorſprong Godlyk,

maar

maar zyne verördeningen konden niet van alle volken waargenomen worden, maar Jesus leeringen in tegendeel zyn van die gesteldheid, dat zy allen volken, in welke oorden zy ook woonen, tot een rigtsnoer van hun geloof van God, hunne gezindheden en leven dienen kunnen. Gevolglyk moeten de Joden, als zy belyders van Jesus, den waaren Messias, zyn willen, de Heidenen daaröm niet van hunne gemeenschap uitsluiten, dewyl zy de wetten niet behoeven waar te nemen, aan welken hun volk te voren onderworpen was. Zy hebben veelmeer oorzaak om God te pryzen, dat zy nu met alle menschen *één geloof* hebben. Zy hebben ook allen maar *éénen Doop*. Deeze geeft een iegelyk, die hem ontvangt, een gelyk aandeel aan de genade Gods, daar de *besnydenis* den Joden slegts de bezitting van het land Canaan en de daarmede verbonden aardsche voorregten en weldaaden Gods verzekerde. De *Doop*, zonder welken zy zoo min, als de Heidenen, deel aan het Ryk van den Messias kunnen hebben, belooft aan allen eene veel hoger en volmaakter gelukzaligheid, als zy de leere van Jesus gehoorzaam zyn, te weten, de vergeving der zonden en de eeuwige zaligheid. *Wy hebben allen maar éénen God en Vader.* Ieder volk had te voren zyne eigen Goden gedient; ieder hield de zynen voor grooter en verhevener, dan de Goden van andere volken; ieder had ook zyne byzondere Godsdienſten, zyne eigene verborgenheden (mysteriën) en offeränden, waardoor zig hetzelve van

andere onderscheidde. Men zoude eene groote onwetenheid in de geschiedenis van het menschlyk bygeloof verraaden, als men beweerde, dat deeze verscheidenheid geenen invloed in de wederzydsche betrekkingen der volken jegens elkander gehad hadde. Konde het den Egyptenaar onverschillig wezen, dat hy wegens den dienst zyner Godheden van de Grieken en Romeinen bespot wierd? Was het onder deezen geen misdaad tegen den staat, wanneer iemand zonder openbaar gezag de Godsdiensten van andere natiën wilde invoeren? De Joden zelfs baden den eenigen waaren God wel als den Heer van alle menschen, maar niet als den Vader van alle menschen aan. Het is waar, Hy had zigzelven wel voor den God van Abraham, Isaak en Jacob verklaard; maar niet in dien engbeperkten zin, in welken de Joden hem als den byzonderen Beschermgod van hun volk zig voorstelden. Dit valsche denkbeeld boezemde hun eene verachting en afkeer jegens andere volken in, die met gelyke verachting en afkeer beantwoord werd. Jesus Christus verscheen, om de Joden van deeze dwaling te verlossen. Hy leerde, dat wy allen alleen éénen God dienen zouden, maar eenen God, die jegens alle menschen gelykelyk gezind was, die allen zonder eenig onderscheid van volken, als Vader, volkomen gelukkig wil maken. Voor de algemeene menschenliefde kan er geen vaster en onbeweeglyker grond zyn, dan deeze leere. Wy hebben allen *éénen God*, en welk eenen God? *éénen Vader, die over allen, door allen, en in allen*

re-

regeert. De gewoone uitgaven zetten het voornaamwoord *ulieden* in den text, alsöf Paulus geſchreven had, *die over u lieden allen, door u allen, en in u allen regeert.* Maar vele goede handſchriften laten het weg, en als wy het oogmerk van Paulus overwegen, verdient deeze leeswyze den voorrang boven de gewoone. Volgens eenige uitleggers wil de Apostel met deeze beſchryving van God meer niet zeggen, dan *dat wy alle goed dat wy hebben, aan God, den Vader, verſchuldigd zyn.* Ik erken, dat ik my by deeze verklaring niet kan voegen. *God over allen,* is buiten kyf God, die over allen regeert, wiens heerſchappij alle menſchen onderworpen zyn. *God door allen* is God, die alle menſchen tot uitvoering zyner weldaadige oogmerken gebruikt, en hen onderling door de inrigting en bepaling hunner kragten tot één groot gemeenſchappelyk oogmerk gelukkig maken wil. Maar *God in allen* is hy, voor zoo verre hy eenes iegelyken menſchen lotgevallen en veränderingen tot zyn waare best ſchikt en beſtiert.

Ieder van ons, gaat Paulus daaröm voort, *heeft deel aan de genade Gods, alhoewel naar de maate, naar welke Christus zyne gaven uitdeelt.* Gods genade is waarlyk algemeen, en ſtrekt zig over alle menſchen uit. Egter blyft by de geenen, welke daar deel aan ontvangen, eene verſcheidenheid over, die haaren grond in derzelver verſcheidene vatbaarheid, maar niet in eenige eigenzinnige partydigheid van den weldoener heeft. Zoo zyn allen, die tot één Ko-

ningryk behoren, onderdaanen van eenen Opperheer, alhoewel zy in zyn Ryk niet allen tot gelyke waardigheid en ambten verheven worden, of verheven kunnen worden. Intusschen moet deeze verscheidenheid de eendracht der onderdaanen niet stooren; niemand moet deswegens eenen anderen benyden of haaten. Of het woord *genade* hier in eene algemeene betekenis van alle weldaaden, die wy aan Christus te danken hebben, of alleenlyk van de verscheidene leerämbten in de gemeente te verstaan zy, alzoo hy van deeze in het vervolg byzonder spreekt, is moeilyk om te beslissen. Het zekerst is, dat men by de ruimste betekenis van het woord *genade* staan blyft, nademaal ook by die, welke alle belyders van Jesus met elkander gemeen hebben, trappen in de bezitting, in het gebruik en genot plaats hebben, zonder dat men eenige karigheid of partydigheid by den gever mag vooröndersstellen, die als een wys gever zig in de uitdeeling zyner gaven naar het perzoonlyk en individuëel onderscheid des eenen van den anderen rigten moet.

Hy is daaröm, om met de Schrift te spreeken, ten Hemel opgevaren, heeft de gevangenen in Triumph opgevoerd, en gaven onder de menschen uitgedeeld. Gemeenlyk worden deeze woorden met het negende en tiende vers als een bewys van de voorgaande uitspraak verklaard. De grond daar van is de meening, dat de 68ste Psalm onder de Psalmen van den Messias behoort. Deeze meening heb ik voorheen zelf met zeer sterke overtuiging van haare waarheid om-

omhelst; maar de gronden, welke haar veröorzaakten, doen thans die werking niet meer op my, die zy voorheen hadden, nadien de herhaalde onderzoeken aantoonen, dat de uitlegging, die hem niet van Christus verklaart, ongedwonger en ligter is, dan die; welke hem als eene voorzegging van Christus behandelt. Maar houd Paulus hem daar niet voor? Dit geloofde ik welëer ook met andere uitleggers; doch zonder genoegzamen grond. De wyze, op welke Paulus deezen Pfalm aanhaalt en gebruikt, is alleen geen bewys, dat hy hem voor eene voorzegging van Christus gehouden heeft; men kan de Schrift ook op deeze wyze aanhalen, als men tot beteekenis van eigen gedagten haare woorden gebruikt, die in het boek, waaruit zy ontleend zyn, geheel andere, alhoewel misschien gelykvormige voorstellen uitdrukken. Hy bewyst alzins in deeze woorden, dat thans alle menschen deel hebben aan de genade Gods, alhoewel naar de maate, gelyk Christus zyne gaven uitdeelt; maar niet daaruit, dat deeze woorden eene voorzegging vervatten, maar daaröm, omdat zy bekwaamlyk gebruikt kunnen worden, om de oorzaaken aan te wyzen, om welke alle menschen aan Gods genade door Christus, alhoewel niet allen in gelyke maate, deel hebben. Wy zyn dit aan zyne verhoging aan Gods regtehand verschuldigd, gelykerwys hy met dat inzigt voor ons vernederd is geworden, om voor alle menschen de weldaaden van zynen Vader te verwerven; daaröm is ieder van ons ge-

na-

nade wedervaren. Wie kan ontkennen, dat de woorden van den Pfalm byzonder naar de verändering, die Paulus daarmede voorgenomen heeft, zeer geſchikt zyn, om deeze gedagte op eene aangename en zinryke wyze uit te drukken? Spreekt de Pfalm van de zegepraalende intrede van David op den berg Zion; is deeze de hoogte, op welke hy als overwinnaar opvoer; welk een treffend beeld is niet deeze overwinnaar en zyn zegepraal van Christus, dien God, nadat hy het groot werk onzer verlosſing, onäangezien allen wederſtand zyner wreede vyanden, volbragt had, in den Hemel verhoogd heeft! Maar ook welk een onderſcheid tusſchen beide! David ontving *geſchenken*, naar de wyze der Oosterlingen; Christus in tegendeel *deelde geſchenken* uit. Hy werd tot een Heer over alles verheven; maar daaröm, omdat hy zig ten besten der menſchen vernederd had; zyne verhoging brengt ons zyne vrywillige vernedering in gedagte. De uitdrukking; *hy is opgevaren: wat zegt dit anders, dan dat hy eerst op aarde nedergekomen is?* Wanneer Paulus dus verklaard word, en dus moet hy verklaard worden, voor zoo verre men niet bewyzen kan, of dat deeze Pfalm, welks woorden hy gebruikt, eene voorzegging van Christus is, of dat men hem in zynen tyd daarvoor gehouden heeft; dan verdwynen alle zwarigheden, waaröver zoo veele uitleggers in groote verlegenheid geweest zyn. De Dichter van den Pfalm verſtaat in de woorden, *hy is in de hoogte opgevaren*, door de *hoog-*

te

te den berg Zion; Paulus in tegendeel den *Hemel*, omdat het Hebreeuwsch zoo wel als het Grieksch elke hoogte, en dus ook den Hemel kan betekenen. De Griekſche woorden, ἀναβαινειν en καταβαινειν laten zig niet door geheel gelykluidende woorden in onze taal uitdrukken. Hier voegen niet de woorden, *opklimmen* en *afklimmen*, nog de woorden, *opvaren* en *nederdaalen*, alhoewel deeze de bekwaamſte zyn. *Ten Hemel opklimmen* zegt dat niet, hetgeen wy denken, als wy van Christus zeggen, *dat hy opgevaren is*, en *op de aarde nedergedaald*, dat niet, hetgeen wy ons voorſtellen, als wy aan Christus vrywillige vernedering denken. Iedere taal heeft, byzonder in woorden, die denkbeelden uitdrukken, welke tegen elkander overgeſteld zyn, haare eigene vryheden, welke in andere taalen niet kunnen overgebragt worden. Het Grieksch, εἰς τα κατωτερα μερη της γης heeft Luther vertaald; *tot de onderſte plaatzen der aarde*. Maar deeze woorden zyn enkel eene omſchryving van de aarde, gelyk μετρον θαλασσης niet een zeker bepaald gedeelte der Zee, maar de Zee zelf. Ten minſten is de uitdrukking alleen gekoren, om het denkbeeld van de verdienſtelyke vernedering van Gods Zoon des te meer gewigts te geven. Sommigen hebben τα κατωτερα μερη της γης van het graf willen verklaren; maar het ontbreekt tot ſtaving van deeze verklaring aan duidlyke voorbeelden van een gebruik van dit woord elders in denzelfden zin.

Voor

Voor het overige bewyst deeze gantſche beſchryving van Christus het beſtaan van onzen Verlosſer, als Gods Zoon, voor zyne menschwording zoo duidelyk, dat het ook met geene, ſlegts eenigermate ſchynbaare twyffeling kan betwist worden. Paulus leert, gelyk Jeſus zelf, die *Joh.* III. 13. van zig zelven zeide, *niemand vaart ten Hemel op, dan die van den Hemel nedergedaald is, namelyk de Zoon des menſchen, die in den Hemel is.* By de uitdrukking des Apostels, *boven alle Hemelen opgevaren* of *verhoogd worden*, geloven *Wetſtein* en andere uitleggers, dat Paulus misſchien aan de zeven Hemelen konde gedagt hebben, welke de Rabbynen zoo naauwkeurig weten te beſchryven. Men kan niet ontkennen, dat men in zynen tyd aan drie Hemelen gedagt heeft, den lugthemel, den ſtarrenhemel, en boven dien nog eene onmeetelyke ruimte, die men zig als de verblyfplaats der Godheid en de woning der gelukzaligen voorſtelde; gevolglyk konde deeze zinnelyke voorſtelling als een beeld van Gods alömtegenwoordigheid gebruikt worden. Maar wie zal geſchiedkundig borg willen ſtaan, dat die Rabbynſche dromen reeds in de eerſte Christelyke eeuw onder de Joden algemeen aangenomen geweest zyn? Daar zyn myns achtens, voor de uitlegging der Schrift in onze dagen twee gevaarlyke klippen, voor welken men zig niet zorgvuldig genoeg wagten kan. De eene is de geneigdheid, om in de woorden der Schrift veele zoogenaamde volksmeeningen te vinden, die er

mis-

misſchien nooit geweest zyn, dewyl zy alleen op rekening van enkele droomers moeten geſteld worden; de andere is de geneigdheid, om minder by haare uitdrukkingen te denken, dan men naar de wetten van het ſpraakgebruik daarby denken moet; dan onder het voorwendzel, dat de Oosterſche wyze van ſpreken eenen hogeren toon heeft, dan de koele Westerſche; dan onder dit voorwendzel, dat men op de woorden niet al te zeer ſtaan moet; dan onder dit, dat men aan de Etymologie niet moet blyven hangen; om van andere voorwendzels niet te gewagen. Want alhoewel in dit alles veel uitlegkundige waarheid is, zoo kan deeze egter ligt misbruikt worden, om uitleggingen op te ſchikken, aan welke regtmatigheid of naauwkeurigheid en bepaalheid ontbreekt. Dus zou de ſpreekwyze van Paulus πληρουν τα παντα niet betekenen, *alles*, of *allen met weldaaden* of *gaven vervullen*, dewyl deeze verklaring zig alleen op de Etymologie grond. Πληρουν τα παντα zou alleenlyk heeten, *over alles heerſchen*, onäangezien deeze betekenis minder grond in de taal heeft, dan die eerſte, die tevens met den geheelen ſamenhang van des Apostels voorſtellingen meer overëenkomt, alzoo Paulus uitdruklyk Christus voor den geenen verklaart, die de gaven en weldaaden Gods na zyne verhoging onder de menſchen uitdeelt, gelyk dan deeze hem toegekende uitdeeling een gewigtig gedeelte van zyne heerſchappy over alles uitmaakt.

Hoe

Hoe onbetwistbaar dit zy, bewyst de Apostel zelf, als hy dus voortgaat: *Dezelfde is het, die ſommigen tot Apostelen, ſommigen tot Profeeten, ſommigen tot Euängelisten, ſommigen tot Herders en Leeräars verördend heeft.* De *Apostelen* waren de geenen, welker Leeräarämbt aan geene byzondere gemeente verbonden was, *Profeeten* zulken, die uit eenen byzonderen aandrift van Gods Geest ſpraken en leerden, wat zy ook voordroegen. Wat voor een byzonder ambt de Euängelisten gehad hebben, of men de medehelpers der Apostelen, welke deeze met hunnen last of bevelen dan aan deeze, dan aan geene gemeente zonden, onder deezen naam verſtaan moet, kan men met geene genoegzaame zekerheid bepalen, en aan eene naauwkeuriger kennisſe derzelven kan ons ook niet veel gelegen zyn. Dat onder *Herders en Leeräars* alle overige gewoone Opzieners en Leeräars der Christelyke gemeentens te verſtaan zyn, behoeft geen bewys. Alle deeze onderſcheiden perzonen hadden hun ambt, benevens de daar toe nodige gaven van Christus, het hoofd der gantſche gemeente. Deszelfs inſtelling is eene weldaad, die wy aan hem verſchuldigd zyn, en een gevolg van zyne verhoging en voorgaande vernedering, waarby alles op de toeëigening van zyne voor ons volbragte verzoening doelt. Want welk is het oogmerk en doel van het, door hem ingeſtelde Leeräarämbt? Waartoe heeft hy *ſommigen tot Apostelen, anderen tot Profeeten, anderen*

ten tot Euängelisten, anderen tot Herders en Leeräars verkoren? προς τον καταρτισμον των αγιων, tot verbetering der Heiligen, of aanbidders van God. Derzelver wezenlyke welvaard zoude door hen bevorderd worden; dit is de uitgeſtrekſte betekenis van het woord καταρτισμος, die naar het verband boven andere naauwer betekenisſen verdient geſteld te worden, alhoewel καταρτισμος ook de veréeniging derzelven tot ééne gemeente van Christus betekenen kan. De volgende woorden, εις εργον διακονιας, εις οικοδομην του σωματος του χριστου kan men met de voorgaande op meer dan éénè wyze verbinden; of als byzondere byvoegzels, in welke wyze van ſamenvoeging zy enkel dienen zouden, om op te helderen, het geen hy *door de verbetering der Heiligen* verſtaat, en dit op meer dan eene wyze uit te drukken, alsöf hy had willen zeggn: Christus heeft de Apostelen en andere Leeräars verördend, om de dienaars van God te verbeteren, hun met hun ambt te dienen, en de toeneming der gemeente, of van Christus ligchaam te bevorderen. Of men kan ook deeze woorden onmidlyk met het werkwoord, εδωκε ſamenvoegen, als had het zullen zyn: εδωκε εις το διακονειν (τοις αγιοις) και εις οικοδομειν το σωμα του χριστου προς τον καταρτισμον, by welke ſamenvoeging de woorden, εις οικοδομην του σωματος του χριστου van de voorgaande door een comma onderſcheiden moesten worden, alſchoon zonder eenige wezenlyke veränderíng van den zin. Eindelyk kan men enkel de uitdruk-

king, εἰς ἔργον τῆς διακονίας met het werkwoord ἔδωκε ſamennemen, maar de laatſte, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ, met uitſtryking van het comma, tot het woord διακονίας betrekken, in welk verband zy den aart des dienſtes of des ambts, hetwelk den Apoſtelen en andere Leeräars toevertrouwd was, door het aanwyzen van deszelfs doel en nuttigheid beſchryven en verklaren; alle deeze dienaars der Kerke zyn tot de verrigtingen van een ambt of dienſt beſtemd, opdat zy de ſtichting, het toenemen, het best van Christus lichaam, dat is, zyne gemeente, bezorgen zouden. Men heeft in alle deeze woordvoegingen, onder welke ik de beide laatſten boven de twee anderen ſtelle, eenerlei denkbeelden; alleen in onderſcheiden ſpraakkundig verband met elkander; voorts komt alles hieröp neder, dat Christus, wanneer hy ſommigen tot Apoſtelen, anderen tot Profeeten verördent, daarby geen ander oogmerk heeft, dan het best van Gods aanbidders te bevorderen, en die geenen, welke hy zyn ligchaam noemt, door de hun opgedragen verrigtingen, volmaakt te maken.

Dit oogmerk beſchryft Paulus nog uitvoeriger: μεχρι καταντησωμεν εἰς ἑνοτητα τῆς πιστεως και τῆς ἐπιγνωσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεου, εἰς ἀνδρα τελειον, εἰς μετρον ἡλικιας τοῦ πληρωματος τοῦ χριστου: *tot dat wy allen geraken tot de éénigheid des geloofs en der kennisſe des Zoons van God, tot volkomen mannen opwasſen, en de volle ſterkte, welke alle belyders van Jeſus behoren*

ren te hebben, bereiken; of om nader by de kortheid van het oorſprongkelyke te blyven, *tot dat wy allen in één geloof en in ééne kennisſe des Zoons van God tot volkomen mannen opwaſſen, en de volle ſterkte bereiken, welke alle belyders van Jeſus dienen te hebben.* De particula μεχρι *tot dat*, zal niet aanwyzen, hoe lange de gemeente van Chriſtus buitengewoone en gewoone Leeräars hebben zou, maar heeft met het voorzetzel *opdat* ἵνα, eene en dezelfde betekenis. Christus heeft het Leeräarämbt ingeſteld, omdat alle menſchen tot eenerlei gedagten en begrippen in den Godsdienst van Jeſus zouden gebragt worden. Daarïn beſtaat de *éénigheid in het geloof en in de kennisſe des Zoons van God*, of deszelfs waare Godsdienst. Hy kende die éénigheid in de leere van Jeſus niet, volgens welke de Christenen by alle verſcheidenheid hunner denkbeelden nopends dezelve nogthans in de leere zelve, of in derzelver grond met elkander zouden kunnen overëenſtemmen. Tot éénigheid in de kennisſe des Zoons van God is de éénigheid in de voorſtellingen van derzelver inhoud onöntbeerlyk. Deeze kennisſe kan verſcheiden trappen van duidlykheid, bepaaldheid, uitvoerigheid by verſcheiden Christenen uit onderſcheiden oorzaken hebben. De een kan meer leerſtukken kennen dan de ander; de een kan enkele plaatzen der Schrift anders uitleggen dan de ander; maar hoe by tegenſtrydige voorſtellingen en begrippen van hetgeen Christus en zyne Apoſtelen geleerd

hebben, nogthans éénigheid in de leere van Jesus mooglyk kan zyn; hoe men beweeren kan, dat, wanneer deeze den Zoon van God enkel zig als den besten en volmaakſten Leeräar der menſchen, geene daarëntegen zigals eenen Perzoon voorſtellen, die niet alleen Mensch, maar ook God is; deeze aan den Geest van God eene Perzoonlykheid toeſchryven, geene in tegendeel hem dezelve ontzeggen; dat alle deeze egter in de kennisſe des Zoons en des Heiligen Geestes overëenkomen, en de een zoo wel als de ander in den Zoon en den Heiligen Geest gelooven, hoe zeer ook hunne denkbeelden van beiden tegen elkander overgeſteld zyn; dit kan men op geenerleië wyze begrypen, alhoewel zy in hunne oogmerken en gezindheden met elkander overëënkomen kunnen. Inmiddels is dit buiten kyf, dat eene algemeene en doorgaandſche gelykvormigheid in den Godsdienst van die geenen, welke de Openbaring tot eenen rigtſnoer van hun geloof en leven aannemen, en ten minſten daarïn ééns zyn, niet kan worden afgedwongen; maar zy behooren allen daarna te ſtreven, dewyl deeze zelfde gelykvormigheid tot den mannelyken ouderdom van eenen Christen behoort. Is de mensch de jaaren van kind en jongeling te boven; heeft hy deezen tyd der zaaijing wel beſteed; is hy leergierig geweest; heeft hy uit liefde tot de waarheid beproefd, om zelf te zien en te denken; zoo heeft hy zekerlyk zoo veel kundigheid verzameld, en zoo veele gebrekkige of overhaaſte oordeelen verbeterd,

dat

dat hy nu niet alleên als een ryp en volwasſen man zelf kan oordeelen, onafhanglyk van de beſlisſingen van anderen, en uit eigen nadenken, maar ook met anderen, welke hunnen Geest op gelyke wyze gevormd hebben, over alles, wat allen even zeer gewigtig zyn moet, gelyke gedagten en meeningen zal hebben; want de waarheid is maar ééne, en kan maar ééne zyn. Niet anders is het met het Christendom geſteld. Wanneer wy de waarheid ernſtig liefhebben en zoeken; wanneer wy in het onderzoeken van hetgeen Christus en zyne Apostelen geleerd hebben, de behoorlyke middelen, om die te ontdekken, aanwenden, en ons nog van de vooröordeelen van gezag, nog van de drift, om ons van anderen te onderſcheiden, laten overdwarsſen, zoo zullen wy ons zeker van tyd tot tyd in onze voorſtellingen over de wezenlykſte en gewigtigſte punten van den Godsdienst verëenigen. Wy zullen daaröver de een als de ander denken en oordeelen, of wy moesten het dwaas gevoelen aannemen, dat de woorden van Christus en zyne Apostelen alles betekenen zouden, wat zy maar kunnen betekenen. Daaröp zal, volgens den Apostel, alle gemeen onderwys, en alle eigen nadenken doelen. Ieder behoort ἀνηρ τελειος een volmaakt man te worden; ieder ἡλικιαν του πληρωματος του χριστου te bereiken, of den ouderdom, welken alle die geenen dienen te hebben, die tot Christus behoren, of derzelver geſteldheid en grootte; want ἡλικια kan beide betekenen. Sommige uitleggers willen

het woord πληρωμα met ἡλικια, a's een byvoeglyk woord verbinden; maar dit is te hard, want Paulus verſtaat door πληρωμα του χριϛου altyd die geenen, welke zyne gemeente uitmaken. Deeze moeten in de kennisſe van Jeſus beſtendig verder komen, en eindelyk moet de tyd verſchynen, dat wy niet meer *kinderen* zyn, welke zig van ieder wind der leere, of onderwys *door de bedriegery van arglistige en in de kunst van verleiden uitgeleerde menſchen, als van den vloed der Zee laten her- en derwaards werpen en dryven:* ἱνα μηκετι ὡμεν νηπιοι, κλυδωνιζομενοι και περιΦερομενοι παντι ἀνεμῳ της διδασκαλιας ἐν τῃ κυβειᾳ των ἀνθρωπων ἐν πανουργιᾳ προς την μεθοδειαν της πλανης. Enkel onëigenlyke, ſterke en wel uitgezogte uitdrukkingen, om den onzekeren en wankelenden toeſtand der geenen te ſchilderen, die nog geene eigene vaste kennisſe der waarheid hebben. *Kinderen* beteekenen menſchen, welke zig, om dat zy voor de kennisſe der waarheid nog geene geöeffende zinnen hebben, en nog zwak in 't verſtand zyn, ligt in hunne denkbeelden laten verwarren. Veränderlykheid, ligtzinnigheid, onmatig welgevallen in alles wat nieuw is, ſchielyke afwisſeling van vertrouwen, en begeerte om zig te vertonen, om ook gezien te worden, teekenen den leeftyd der Kinderen uit onder andere menschlyke leeftyden. Wien nu dergelyke zwakheden nog aankleeven; die nog daarby door de ondervinding weinig geleerd is, hoe ligt kan die niet van de eene tot de andere meening overgaan? Ieder

nieuw

nieuw voorſtel, welk dergelyke Christenen horen, is gelyk een wind, die het zwak riet eene andere wending en rigting geeft. Ieder bedrieger kan hen misleiden, gelyk Kinderen in het Goochelſpel ligt te bedriegen zyn. Nog onbekwaam, om den ſchyn van het waare, van de waarheid zelve te onderſcheiden, kunnen zy van ieder, die zig op de kunst van verleiden heeft toegelegd, ingenomen en overdwarst worden, omdat het hun nog aan de bekwaamheid hapert, om arglistigheid ook onder het masker der wysheid of billykheid te ontdekken. Dus worden zy, als van de baaren der Zee heen en weder geworpen en gedreven, en wankelen altyd tusſchen dwaling en waarheid over en weder; altyd in gevaar, om meer voor waarheid te houden, het geen glinſtert, en hunne driften en hartstogten vleid, dan hetgeen wel den ſterkſten toets doorſtaat, maar misſchien voor hunne veränderlyke driften niet zoo aangenaam is. Hoe hinderlyk is zulk een middelſtaat tusſchen duisternis en licht niet voor de waare Godzaligheid en Deugd, waaröm het den verleideren niet te doen is, welke de zwakheid van zulke nog onmondige Christenen tot hunne inzigten zoeken te nutte te maken! Om hen daar van te bevreiden, is het oogmerk van het Leeräarämpt van Christus ingeſteld. Onverántwoordelyk derhalven handelen die geenen, welke daartoe geroepen, in plaats van de ongeöeffenden en zwakken meer te verlichten en in de waarheid te bevestigen, hen onder voorwendzel van

cene grooter opheldering derzelve, door nieuwe, ongewoone ſtellingen verwarren, dewyl zy zelf in de dikmaals beproefde waarheid eenen tegenzin hebben! zyn er oude dwalingen, die men weder-ſtaan moet, daar zyn ook oude waarheden, die men getrouw moet blyven. Intuſſchen zyn die geenen, die altyd Kinderen in het verſtand blyven, daardoor niet verſchoond, dat hunne Leeräars dikwils de groote beſtemmingen van hun ambt vergeten, om de waarheid met liefderyke gezindheden na te ſtreven; dit ἀληθευειν ἐν ἀγαπῃ is een algemeene plicht, dewyl de bron der waarheid, de openbaring, voor iederëen open is. Christus is de beste en volmaakſte Leeräar. Hoe opmerkzamer wy acht geven op zyn en zyner Apostelen onderwys, en door hem, die het hoofd is, ſteeds meer in kennis in alle ſtukken zoeken toetenemen; des te zekerder mogen wy verwagten, dat zyn gantſche ligchaam, waartoe wy ook behoren, door de hulpe van hem aan ieder lid naar de maate van zyne behoefte magtig medegedeeld, ſamen gevoegd, en in zyne ledematen vast verbonden in zig zelven, door zyne liefde ſteeds meer wasſen en toenemen zal. ἐξ οὐ παν το σωμα συναρμολογουμενον και συμβιβαζομενον δια πασης ἁφης της ἐπιχορηγιας κατ' ἐνεργειαν ἐν μετρῳ ἑνος ἑκαστου μερους την αὐξησιν του σωματος ποιειται εἰς οἰκοδομην ἑαυτου ἐν ἀγαπῃ. Het gantſche lichaam, παν το σωμα, is de gantſche maatſchappy der geenen, die in Christus geloven. Dit ligchaam is door hem uit verſcheiden ledematen ſa-

ſamengeſteld; uit Leeräars en Toehoorders, en over het geheel uit aanbidders van God van verſcheiden kunde, kragt en deugd, συναρμολογουμενον. Door hem word het ook in zyne deelen vast ſamengehouden, en wel, indien men ieder onëigenlyke uitdrukking van het oorſpróngkelyke in de overzetting wil behouden, *door alle ſamenvoegzelen of gewrigten der gemeenſchappelyke hulpe aan ieder deel of lid naar zyne behoeften kragtig medegedeeld.* Ἁφη is een gewrigt. Theophylactus en eenige nieuwere verſtaan daardoor zenuwen of zenuwſap, maar waartoe ik geenen genoegzamen grond uit het ſpraakgebruik kenne. Men konde ook ἁφη door gevoel uitdrukken; maar de gelykluidende plaats *Colosſ.* III. 19. is geheel daartegen, alwaar ἁφαι door συνδεσμους verklaard worden. Uit het verband van dit beeld met vs. 11. blykt, dat deeze πασῃ ἁφῃ της ἐπιχορηγιας κατ' ἐνεργειαν niets anders is, dan de hulp, die ieder Christen tot wasdom in de regte kennisſe van Christus van de verſcheiden, door Christus in de Kerk ingeſtelde ambtenaaren en de daar toe verleende gaven heeft. Deeze worden door het woord ἐπιχορηγιας beteekend. De geſchonken hulp ſchikt zig naar de behoefte van ieder deel, μερους, of gelyk veele Handſchriften lezen, μελους. Deeze behoeften maken το μετρον de maate uit, naar welke hun de nodige hulp ten deel word. Daar door *wast het lichaam van Christus:* την αὐξησιν του σωματος ποιειται. De gemeente van Christus bekomt daardoor ſteeds meer ſterkte. Het

Grieksch heeft het woord *ligchaam* tweemaal. Σωματος ſtaat volgens het Hebreeuwsch ſpraakgebruik in plaats van het voornaamwoord ἑαυτου, waaröm ik niet zeggen zou, dat de Apoſtel de woordvoeging, waarmede hy begonnen had, zig niet meer herïnnerd heeft; want hy had zig juist dus moeten uitdrukken, byäldien de ſpraaken geene betreklyke voornaamwoorden hadden. Het gevolg van den wasdom is eene grooter volmaaktheid van het gantſche ligchaam, εἰς οἰκοδομην ἑαυτου. De woorden, ἐν ἀγαπῃ verbinden de meesten met οἰκοδομην, en geloven, dat Paulus daardoor wil aantoonen, waarïn de gemeente van Christus door haare beſtendig toenemende kennisſe der leere van Jeſus volmaakter worde, dat dit zy de innige toeneiging van alle haare leden jegens elkanderen. Het is onloochenbaar, dat zulks geſchied; egter geloof ik, naar de wyze, waaröp Paulus deeze woorden in deezen zelfden brief meermaal gebruikt, dat zy met de woorden, ἐξ οὐ moeten verbonden worden, alsöf hy geſchreven had: ἐξ οὐ κατα την ἀγαπην αὐτου εἰς ἡμας το σωμα την αὐξησιν ποιειται, εἰς οἰκοδομην ἑαυτου.

ZES-

ZESDE AFDEELING.

Cap. IV. 17. —— *Cap.* V. 22.

Zoo ernstig als de Christenen daarnaa ſtreven moeten, om, met getrouwe waarneming en beöeffening van liefde, geduld, en oplettendheid, van vreedzaamheid en verdraagzaamheid jegens die geenen, die anders denken dan zy, tot éénigheid in het geloof in Christus en in zyne kennisſe te geraken, in regtmatige begrippen van zyne leere vast te ſtaan, en volwasſen mannen te worden, die zig niet van ieder gevoelen, dat ſchyn heeft, laten ſlingeren, en daartoe het van Christus ten dien einde verördende Leeräarämpt, met de daartoe behorende gaven regt te gebruiken, zoo zeker behoort tot het waare Christendom meer dan bloote beſpiegeling (*Theorie*). Deeze word alleen verëischt, om ons tot beöeffening van alles wat edel en goed is, gewilliger en bekwamer te maken. Want dit gebeurd zonder fout, wanneer wy uit de beſchouwing van den Godsdienst de eigenlyke gronden van het geen goed of verwerpelyk is, kennen, en daaruit de oorzaaken inzien, die ons tot gewillige waarneming der voorſchriften van Christus gewillig moeten maken. Daaröm vordert de Apostel van de gelovige Epheſiërs, dat zy het leven, hetwelk zy, als Heidenen, geleid hadden, geheel verlaten: *Ik vermane en betuige u by den Heere, om niet meer te leven, gelyk de overige Hei-*

de-

denen, τουτο ουν λεγω και μαρτυρομαι ἐν κυρίῳ, μηκετι ὑμας περιπατειν, καθως και τα λοιπα ἐθνη περιπατει. Dat *derhalven*, ουν, zegt niet altyd, dat de grond tot het geen nu voorgedragen zal worden, in het voorgaande ligt, maar verbind dikwils alleenlyk het een met het ander. Het woord λεγω kan *verzoeken* of *beveelen* beteekenen. Paulus had buiten kyf volgens zyn ampt het regt, om den Christenen te *beveelen*, wat zy doen of laten zouden. Intusfchen pleegt hy liever in den toon van vermanen of verzoeken, dan in dien van beveelen te fpreken. Ik vertaal derhalven: *Ik verzoek*; ook wegens het byvoegzel, *Ik bezweere u by den Heere*. Μαρτυρομαι is zoo veel als διαμαρτυρομαι en komt in deeze betekenis ook by Polybius voor. De Apostel brengt den Ephefiërs daardoor, dat hy hen *by den Heere*, *by Christus*, hunnen Heiland *bezweert*, de groote weldaaden onder het oog, die zy aan hem te danken hadden. Wat kon zyne vermaningen, om alle ondeugden te verlaten, en naar een volkomen heiligheid en deugd te ftreven, een grooter gewigt geven, dan het voorftel van den gelukzaligen toeftand, waar in zy door Christus gefteld waren geworden? Hy eischt van hen, dat zy nu niet meer, gelyk de overige Heidenen, *wandelen* zouden. Het woord *wandelen* beteekent altyd de geheele wyze van denken en handelen, aan welke een mensch zig gewend heeft, en word zoo wel van de inrigting der gedagten en oordeelen, waarin hy tot vaardigheid

door

door geduurige oeffening gekomen is, als ook van de geſteldheid van zyn gemoed en de gewoone hoedanigheid van zyn gedrag gebruikt. In deezen zin neemt Paulus het hier. Nadien hy hen vermaant, niet meer, gelyk andere nog onverlichte Volken te leven, herinnert hy hun hunne vorige levenswyze. Dit geſchiedde niet met oogmerk, om hen te beledigen, maar veel meer met die meening, om hen op hunnen tegenwoordigen beteren toeſtand opmerkzaam, en door vergelyking van denzelven met den voorgaanden des te yveriger te maken, om zig voor een verval tot hunne vorige ongeſchiktheden en buitenſporigheden te bewaren. En hoe leefden nu de Heidenen? *Naar de ydelheid van hunnen zin*, wanneer men het Grieksch woord voor woord wil vertalen, en de bepaling der denkbeelden, die daarmede dienen verbonden te worden, aan den Lezer vrylaten. Ματαιοτης heeft volgens de Hebreeuwſche woorden, met welken het by de zeventig Overzetters verwisſeld word, verſcheiden betekenisſen. Somtyds gebruiken zy het voor het Hebreeuwsch הבל en שוא, welke uitdrukkingen allerlei ſoort van roekloosheid en ondeugdzaamheid beteekenen; *Pſ.* XXVI. 4. XXXI. 1. LII. 9. Somtyds drukken zy het Hebreeuwsch הסכיל door ματαιοβηγια uit, het welk zoo veel zegt, als *dwaas zyn*, of *dwaas handelen*, en dus noemt het Paulus Rom. I. 21. Somtyds word het ook gebruikt, daar הבל enkel de afgodery beteekent.

Dee-

Deeze betekenis is de engere; de beide eerſten zyn Synonymisch, dewyl de namen van ondeugenden en dwaazen in het Hebreeuwsch met elkander verwisſeld worden, en, nadien een ondeugdzaam leven de grootſte dwaasheid is, met regt verwisſeld worden. *Dwaasheid*, of enkel *eenvoudigheid* kan het niet betekenen, dewyl de Apostel in het volgende opgeeft, wat de waare oorzaak van deeze ματαιοτης is; deeze is hunne onwetendheid in alle ſtukken, die tot eenen Godlyken wandel en leven behooren. Zy, welke nog niet beſloten hebben, Christenen te worden, zyn menſchen, die hunne ondeugdzame gezindheden volgen; die, wegens *verduistering van hun verſtand uit onwetendheid en wegens de blindheid van hunnen Geest niet Godlyk leeven kunnen*, of gelyk Luther meer naar de letter overzet: *welker verſtand verduisterd is, en zyn vervreemd van het leven, dat uit God is, door de onwetendheid, die in hun is, en door de blindheid van hun hart*, De verduistering des verſtands beſtaat in alle dwaalende gevoelens van de voorwerpen, van welke wy behoorlyke kennisſe hebben moeten, om zalig te worden. Dit zyn de nevels en wolken, door welke natuurlyke menſchen niet tot kennis in de hun nodige waarheden kunnen doordringen. Ζωη του θεου is hier zoo veel, als een leven, naar den wil van God, en bevat alle volgens zyne voorſchriften bepaalde neigingen en handelingen. Daarvan zyn die geenen, welke het Christendom niet ken-

kennen, *vervreemd*, gelyk Luther zig uitdrukt; *onvatbaar* daar voor, even gelyk vreemden of uitlanders zig naar de zeden en gebruiken van eene ſtad, of land niet ſchikken, nog ſchikken kunnen, dewyl zy geene kennis daarvan hebben, daartoe ook niet opgevoed nog aan gewoon zyn. De oorzaak is *hunne onwetendheid*, en de *blindheid*, of om de Griekſche onëigenlyke uitdrukking aan te halen, *de verharding van hunne harten*. Verharding word in den eigenlyken zin van de huid gebeezigd, wanneer zy dik en daardoor gevoelloos word; in eenen onëigenlyken zin is zy in onze taal onäandoenlykheid van den menschlyken wil jegens het goede, welke uit de gewoonte van zondigen ontſtaat. In de Oosterſche taalen word deeze onëigenlyke uitdrukking ook van de onvatbaarheid des verſtands, om iets behoorlyk in te zien, gebruikt, welke een gevolg is van de gewoonte aan valſche voorſtellen, of uit het nalaten van het regt gebruik des verſtands ontſtaat. Wy noemen dit gebrek van 's menſchen geest *blindheid*. Maar blindheid des geestes is meer dan bloote onwetendheid en daarvan evenëens onderſcheiden, als niet te zien van blind te zyn. De onwetendheid kan haaren grond enkel in gebrek van onderwys hebben. Men ziet dikmaal iets niet in, maar men kan egter het vermogen hebben, om het in te zien. Blindheid in tegendeel is het gebrek van dit vermogen zelf, het zy dan dat dit een natuurlyk gebrek zy, of dat de mensch deszelfs verlies zig door eigen ſchuld veröorzaakt hebbe.

be. Dergelyke ongelukkigen zyn geheel *gevoelloos*: Ἀπηλγηκοτες of ἀναισθητοι, gelyk Hesychius dit uitdrukt. Zy hebben alle aandoening van het geen edel en goed is, verloren, en in deeze gevoelloosheid geven zy zig over aan alle buitensporigheden, en geven zig uit gewinzugt aan alle soort van ontucht prys: οἵτινες ἀπηλγηκοτες ἑαυτους παρεδωκαν τῃ ἀσελγειᾳ εἰς ἐργασιαν ἀκαθαρσιας πασης ἐν πλεονεξιᾳ. Het geen wy met eene gemeene uitdrukking, *liederlyk* of *een woest leven* noemen; want *brasfery* zegt te weinig, noemen de Grieken ἀσελγεια, waartoe de uitspattingen niet alleen van eene lage en dierlyke wellust, maar ook van de overdaad behooren, die wy onder de algemeene benaming van grove buitensporigheden begrypen. Ἀκαθαρσια beteekent ieder soort van ontucht, en ἐργασια πασης ἀκαθαρσιας het gewin, dat daarmede gedaan word. Ἐν πλεονεξιᾳ van πλεονεκτειν; een woord, het welk oorspronglyk ook in eenen goeden zin gebruikt wierd, is buiten twyffel byvoeglyk te nemen, en beteekent de *bron*, waar uit die schandelyke gewoonte, om zelfs met ontucht gewin te doen, voortwelt; het is gewinzugt en gierigheid. Πλεονεξια beteekent derhalven in het byzonder die gewinzugt, die haar ligchaam der ontucht prys geeft; een soort van gewin, dat onder de Heidenen zoo gewoon was, dat het naauwlyks voor schandlyk of afschuwlyk gehouden werd. Daaröm zet, myns achtens, Paulus by de waarschuwingen voor schandelyke onördentlykheden der ontucht, onmidlyk de waarschuwing voor gewin-

winzucht: 1 *Cor.* 5. 10, 11. *Col.* 3 5. 1 *Theſſ.* 4. 5. en ook *Rom.* 1. 29. In 't byzonder moesten de Epheſiërs voor deeze zoo afſchuwlyke gewinzugt gewaarſchuwt worden, daar Philoſtratus in het leven van Apollonius van Thyäna hunne ſtad als eene ſtad beſchryft, die vol lediggangers, en *wellustigen*, vol ἀνδρογυνοι, of vol van zulke menſchen geweest is, welke gewoon waren zig aan de allerönnatuurlykſte buitenſporigheden over te geven. Hoe ver het verval der Heidenſche wereld hier in gegaan is, blykt daar uit, dat deeze ſchendaaden door den Godsdienst zelfs geheiligd wierden. Die geenen, welke πλεονεξια door *onverzaadlykheid* overzetten, laten den Apostel wel iets zeggen, dat geſchiedkundig waar is, maar gelyk het my ſchynt, zonder het ſpraakgebruik voor zig te hebben. Zodaanig eene levenswyze en het Christendom zyn tegen elkander geheel overgeſteld: *Gy*, zegt Paulus, *zyt van Christus tot een ander leven* gewezen: ὑμεις δε ουχ ουτως ἐμαθετε τον χριστον. Sommige uitleggers verdeelen deeze woorden zoo, dat zy agter ουτως een comma zetten, en dezelve als twee verſcheiden ſtellingen, waar van de eene afgebroken uitgedrukt zy, verklaren: *Maar gy niet alzoo; gy hebt Christus leeren kennen, gy zyt van Christus onderwezen, gy zyt belyders van zyne leere.* Men kan de uitdrukkingen van den Apostel buiten twyffel dus verklaren; doch tevens ook niet ontkennen, dat wanneer de woorden, ἐμαθετε τον χριστον als eene byzondere ſtelling zouden verklaard worden, de Apostel die met

de voorgaande afgebroken ſtelling door een *want* of γαρ zoude verbonden hebben. Ondertusſchen, welke uitlegging men ook verkiest, in den zin zelven word niets veränderd. *Want gy kent immers zyne leere*, vervolgt de Apostel, *en hebt van hem geleerd, dat deugdzaamheid tot het geloof in hem behoort:* ειγε ἀυτον ἠκουσατε και ἐν ἀυτῳ ἐδιδαχθητε, καθως ἐστιν ἀληθεια ἐν ἀυτῳ. Het ſamenvoegend woordje ειγε, *byäldien*, is hier zoo veel als *want*. Χριστον ἀκουειν, *Christus horen*, Christus leere erkennen en aannemen; ἐν ἀυτῳ zoo veel als δι' ἀυτου *door hem onderwezen worden*, of van hem leeren; καθως ἐστιν zoo veel als ὁτι ἐστιν, en ἀληθεια *regtſchapenheid*, alle Gode behagende deugd, gelyk het Hebreeuwsch אמת en אמונה. Het woord ἀληθεια kan ook wel de waare leere van Jeſus betekenen, en de gezamenlyke woorden van Paulus kunnen vertaald worden: *Want gy hebt immers de waare en zuivere leere van Jeſus begreepen.* Maar het is met Paulus oogmerk meer overëenkomende, dat wy door het woord ἀληθεια *de regtſchapenheid* van het hart en leven verſtaan. Ἐστι is zoo veel als ειναι δει en ἐν χριστῳ als ἐν τῳ ὀντι ἐν χριστῳ. *Gy weet immers, dat wie een Christen is, of Christus belyd, ook regtſchapen*, onſchuldig, deugdzaam zyn moet. De Apostel verklaart zig terſtond omſtandiger nopends hetgeen zy van Christus moeten geleerd hebben. Zy moesten weten, dat zy, met betrekking tot hun vorig leven hunne oude gezindheden moesten afleggen: ἀποθεσθαι ὑμας, d. i. ὁτι δει ὑμας ἀποθεσθαι κατα την προτεραν ἀποστροφην του παλαιου ἀνθρωπου. De woorden,

κατα

κατα την προτεραν ἀναστροφην moeten naauw met de woorden, τον παλαιον ἀνθρωπον verbonden worden, alsöf er ſtond, τον παλαιον ἀνθρωπον τον κατα την προτεραν ἀναστροφην ὀντα, τον φθειρομενον enz. De Epheſiërs zouden de oude gezindheden, welken zy in hun vorig leven gevolgd hadden, afleggen; dit waren zy met betrekking tot hun vorig leven verpligt. O' παλαιος ἀνθρωπος zyn de gezindheden en neigingen, waar in zy opgegroeid, of oud geworden waren. Deeze maken den *ouden mensch* uit; onze taal veröorlooft ons deeze naamsverwisſeling niet, naar welke het woord mensch, de gezindheden des menſchen beteekent, alſchoon wy zeggen kunnen: *Hy blyft nog altyd de oude knegt*, gelyk wy van iemand, die zyne geheele manier van denken, en handelen veränderd heeft, zeggen, *dat hy een heel ander mensch geworden is.* De oude mensch is derhalven *de oude zin*, of de geheele vorige, in het natuurlyk verderf, in de opvoeding, en gewoonte gegronde inrigting van alle gezindheden, neigingen en inzigten van den mensch. Deeze moeten Christenen, die tot de kennis van Jeſus leere gekomen zyn, afleggen, of *uittrekken;* want de gelykenis in het oorſpronglyk is ontleend van een kleed, dat men uittrekt, omdat het onrein is, of aan den beteren ſtand, waarin men gekomen is, niet past; een gelykenis, welks zin men in onze taal niet zoo gemaklyk, als in het Hebreeuwsch, of Grieksch of Latyn inziet, dewyl men in deeze taalen, wegens het menigvuldiger gebruik, meer aan dit beeld ge-

woon is. *Deeze oude mensch* of zin word nog door het bygevoegde, *die door het bedrog der lusten geheel verdorven is*, of *steeds meer verdorven word*, duidlyker beschreven. In den Text staat eigenlyk: *die door de begeerlykheden*, of *door de lusten der dwaling*, en *der verleiding* bedorven is, in welke soort van uitdrukking het woord, *dwaling* of *verleiding* alleen het byvoeglyk woord is, hetwelk gebruikt word, om de gesteldheid of den aart der begeerlykheden aan te duiden. Nadien ondertusschen het oogmerk des Apostels is, de oorzaak op te geven, waardoor de wyze van denken en handelen by de menschen verdorven is, en steeds verdorven word; zoo geloof ik, dat dit oogmerk in onze taal het duidlykst uitgedrukt word, wanneer men vertaalt, *door het bedrog der lusten.* Alle ondeugende gezindheden ontstaan daar uit, dat wy ons door de zoo snel voorbygaande, van de begeerlykheden der zinnelykheid veröorzaakte, aangenaame ontwaarwordingen overreden laaten, om in derzelver bevrediging onze gelukzaligheid te zoeken, zonder te bedenken, dat die, zonder eene wyze en welöverlegde matiging en bestiering, niet kan bereikt worden. Zodra wy deeze misleidingen, door het licht van Jesus leere verlicht zynde, ontwaar worden, zoo moeten wy even daardoor tot eene betere gemoedsgesteldheid gebragt worden, en ons *door de van Gods Geest verwekte betere gezindheden* vernieuwen, of ons veelmeer *door den Geest, die ons verstand opklaart*, vernieuwen laten: Ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνευμα-

τι

τι του νοος ὑμων, Deeze uitdrukking kan eene tweeledige uitlegging dulden, nadat de woorden τω πνευματι του νοος ὑμων verklaard worden. De meeste uitleggers meenen, dat de woorden πνευμα του νοος ſlegts één denkbeeld, volgens eene, den Hebreën niet ongewoone, pleonaſtiſche wyze van ſpreken, uitdrukken, en meer niet zeggen, dan *zin* of *gezindheid*, zy geloven dus, dat deeze woorden alleenlyk *hetgeen, dat vernieuwd word*, of hetgeen waar in de vernieuwing zou ondernomen worden, beteekenen. Maar ik zoude liever willen onderſtellen, dat daardoor de oorzaak, waar door de vernieuwing moet gewerkt worden, tevens word opgegeven, en dat het dus meer zegge, dan enkel, *eenen nieuwen zin* te hebben, welke meening ik, als de gewoonlykſte, in de overzetting uitgedrukt heb, alhoewel met het byvoegzel, dat deeze nieuwe gezindheden haaren oorſprong van Gods Geest hebben. De voornaamſte beteekenis, die het woord *Geest*, in des Apostels Schriften heeft, is toch altyd deeze, volgens welke het den *Geest van God*, of deszelfs werkingen en gaven beteekent, gelyk het woord νους *het verſtand* des menſchen, of deszelfs kennis beteekent. Nadien nu de werkwoorden, die eene handeling of verändering beteekenen, verbonden met den derden naamvalder zelfſtandige woorden, de werkende oorzaak der handeling of bewerkte verändering aanwyzen, zoo geloof ik, dat de Apostel zeggen wil, dat de Epheſiërs zig, door de hun van Gods Geest medegedeelde betere kennisſe behoor-

den te laten vernieuwen, en zig daar door bewegen, om nieuwe gezindheden aan te nemen, dewyl daar door nieuwe beter kundigheden en kennisse kunnen bewerkt worden. Hunne verdorven gezindheden in hunnen voorigen toestand hadden haaren grond in de verleiding der lusten, of in haare valsche en bedriegelyke voorstellingen van gelukzaligheid; hunne betere gezindheden konden derhalven geenen anderen grond hebben, dan de betere, hun van Gods Geest door Christus leere medegedeelde behoorlyke kennisse van hetgeen de waare gelukzaligheid des menschen uitmaakt. Myns erachtens, geeft deeze met des Apostels spraakgebruik overëenkomende verklaring het geheele voorstel meer licht en verband en overëenstemming. Men ziet duidlyker, waaröm de Apostel van de Ephesiërs begeert, *dat zy neigingen moesten aannemen, welke den nieuwen van God tot regtschapenheid en waare heiligheid geschapen mensch betamen:* και ενδυσασθε τον καινον ανθρωπον τον κατα Θεον κτισθεντα, εν δικαιοσυνη και οσιοτητι της αληθειας. Dat de onëigenlyke uitdrukking, *de nieuwe mensch*, die in onze taal zoo vreemd is, niets anders betekent, dan de *neigingen*, of geheele gemoedsgesteldheid van eenen nieuwen of vernieuwden mensch, welke waare belyders van Christus *aannemen*, of als 't ware, als een nieuw, beter, heerlyk gewaad *aantrekken* moeten, daarin stemmen alle uitleggers met elkander overëen. Alleen de woorden, κατα θεον κτισθεντα, en de woorden, εν οσιοτητι της αληθειας laten eene onderscheidene verklaring toe. Κατα θεον κτισθεντα ver-

vertaalen ſommigen: *die naar God*, dat is, *naar het beeld van God*, of liever en beter: *tot het beeld van God*, *in regtſchapen geregtigheid en heiligheid* geſchapen is, dewyl in de gelykluidende plaats *Coloſſ.* III. 10. uitdruklyk van het evenbeeld Gods gewaagd word: κατα τον εἰκονα του κτισαντος αὐτον, weshalven naar hunne meening κατα τον Θεον zoo veel is als, κατα τον εἰκονα του Θεου. Het lyd geen twyffel, dat men beide deeze uitdrukkingen met elkanderen verwisſelen kan. Ook is het even onbetwistbaar, dat de Apostel in beide plaatzen aan de ſchepping der eerſte menſchen, en aan hunne zedelyke gelykheid aan God, waar toe zy van hem geſchapen waren, gedagt heeft. Gevolglyk kan vertaald worden, dat ieder gelovige *een nieuw mensch* behoort te zyn, *die daar toe geſchapen is*, *om Gode in regtſchapen geregtigheid en heiligheid gelykvormig*, of daarin *zyn beeld te zyn.* Intusſchen bewyst de gelykluidende plaats uit den Brief aan de Coloſſenſen evenwel alleen de mooglykheid deezer vertaling. Eene andere, waar in κατα τον Θεον zoo veel als van God, of door God beduid, heeft even zoo veel grond in de taal, nademaal κατα zeer dikwils, zoo veel als δια of ὑπο, *van* of *door* beteekent, en ik verkies hier deeze betekenis, omdat de Apostel dit voorzetzel kort te voren, waar hy de lusten als oorzaaken van het verderf des menſchen opgaf, in denzelfden zin gebruikte. Men heeft geene reden om te vrezen, dat, indien κατα τον Θεον niet zoo veel zou betekenen als *tot Gods beeld*,

het bewys zwaar zoude vallen, dat Paulus juist de eerſte ſchepping der menſchen in hunne oorſpronglyke onſchuld en gelykvormigheid aan God in den zin gehad hebbe. Doch byäldien het woord *geſchapen*, κτιζειν ons daar niet toe leidde, zoo was egter de plaats in den Brief aan de Coloſſenſen, byna aan deeze woorden des Apostels gelyk, bewys genoeg; om niet te gewagen, dat hy bykans in alle zyne ſchriften onſchuld en heiligheid als den oorſpronglyken toeſtand der menſchen vooronderſtelt. De eerſte menſchen waren niet als zondaars, nog met neigingen of geſchiktheden ten kwaade geſchapen; zy werden beide daartoe verleid; Eva door de Slange, of den Satan bedrogen, en Adam van zyne Vrouw. Indien men met volle zekerheid kon onderſtellen, dat deeze brief door den Apostel later afgezonden zy, dan die aan de Coloſſenſen, zoo konde men tot bevestiging deezer verklaring hier by voegen, dat de Apostel hetgeen hy bereids in den brief aan de Coloſſenſen korter en ten deele in oneigenlyke bewoordingen gezegd had, hier volledíger en tevens groter duidelyksheids halven met eigenlyke woorden uitgedrukt heeft. Dan zouden de woorden, Ἐν δικαιοσυνῃ και ὁσιοτητι της ἀληθειας verklaren, wat hy door κατα τον εἰκονα κτισαντος αὐτον in den brief aan de Coloſſenſen, gelyk ook door de woorden, εἰς ἐπιγνωσιν hebbe willen zeggen, byäldien men tevens het byvoegzel της ἀληθειας niet wilde uitdrukken door het byvoeglyk woord *waar* of *regtſchapen*, maar door de *waar-*

heid

heid de leere van Jeſus wilde verſtaan, die van haare belyders onſchuld en regtſchapenheid, en overëenſtemming met God en zynen wil vordert. Want het is onbetwistbaar, dat ἀλήθεια zeer dikwils in Paulus ſchriften, gelyk ook in andere boeken des Bybels de leere van Jeſus of den waaren Godsdienst der Openbaring beteekent. Dan hoe onbetwistbaar dit ook zy, zoo geef ik egter de gewoone verklaring de voorkeuze, omdat uit den gantſchen ſamenhang blykt, dat hy niet een bloot uitwendige heiligheid eischt, waaröp de Joden zoo trotsch waren, maar eene *inwendige regtſchapenheid des harten en van alle zyne neigingen.* Of men nu ἀληθείας tot beide de voorgaande zelfſtandige woorden *geregtigheid en heiligheid*, δικαιοσυνη και ὁσιοτης of enkel tot het tweede betreklyk wil maken, gelyk ik in de overzetting gedaan heb, omdat het met het laatſte het naast verbonden is, zulks is geheel onverſchillig, dewyl, het zy men het een of ander doet, de zin altyd volmaakt dezelfde blyft. Dat voor het overige het woord κτιζειν niet het wysgeerig of ſchoolsch denkbeeld der *ſcheppinge uit niets* beteekent, maar enkel *toebereiden* heet, behoeft niet ontkend te worden, als had men daar door te vrezen, dat door de ruimere betekenis van het woord *ſcheppen*, de onmiddelyke werkzaamheid Gods in de vernieuwing des menſchen tot zedelyke gelykvormigheid met hem twyffelachtig zoude worden, nadien deeze op andere zekere voldoenende uitdrukkin-

gen van Gods woord berust; dat deeze vernieuwing altyd eene uitwerking is der leere van Jesus en zyne Apostelen. Voor de bevestiging deezer waarheid is het genoeg, dat deeze wegens haaren oorsprong van God en zynen Geest onbetwistbaare leere alleen door de kragt, haar van God medegedeeld, werkt: gelyk er zelfs in het Natuurryk geene werking en verändering door natuurlyke oorzaken, van welke alle onmiddelyke werking van God geheel uitgesloten zoude wezen, plaats hebben.

Op deeze algemeene vermaning aan de Ephesiërs, om geheel nieuwe gezindheden en neigingen aantenemen, en Gode daar in gelykvormig te worden, volgen nu vermaningen, welke op byzondere zonden en pligten, welke Christenen nalaaten of beöeffenen moeten, betrekking hebben. Vooreerst word van hun begeerd, *dat zy zig van leugens onthouden, en met hunne medemenschen de waarheid spreken zullen*: Διο ἀποθεμενοι το ψευδος, λαλειτε ἀληθειαν, ἑκαστος μετὰ του πλησιον ἀυτου, ὁτι ἐσμεν ἀλληλων μελη. *Leugens* zyn alle valsche onregtmatige voorstellingen, waartoe men anderen overreed, met oogmerk, om hen tot hun nadeel en tot eigen voordeel te misleiden; die derhalven met de opregtheid en redelykheid, aan het best van onze medemenschen verschuldigd, niet bestaan kunnen. Deeze zouden de Ephesiërs *afleggen*, zy moesten derhalven aan de gewoonte, om anderen te bedriegen, zeer en lange overgegeven geweest zyn. *Ieder spreeke de waarheid met zynen naasten;* eene den Hebreën ge-

gewoone ſpreekwyze, zoo veel als *met elkanderen;* want wy zyn leden onder elkanderen; wy maken, als het ware, één ligchaam uit, de een moet de gelukzaligheid des anderen, ook in zyne geſprekken met hem, even zoo redelyk zoeken te bevorderen, als zyne eigene; want de een heeft den ander tot zyn geluk nodig. Wy moeten geene den anderen nodige en nuttige waarheid verbergen, alhoewel wy hem die verheelen moeten, die hem benadeelen, of die hy zeker misbruiken zou.

Bezondigt u niet in uwen toorn; van woord tot woord, *weest toornig en zondigt niet:* Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. De Hebreën verbinden ſtellingen, van welken de eene de andere bepaalt, of beſtemt, enkel door het koppelwoordeken καὶ met elkander. Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε is zoo veel, als of er ſtond: Ὅταν ὀργίζεσθε, μὴ ἁμαρτάνετε. In gevalle, dat gy toornig wordt, zoo laat deeze natuurlyke gemoedsbeweging u niet verleiden, om onrecht te doen. Paulus dringt niet aan op eene uitroeijing der Hartstogten, maar op derzelver matiging en beſtiering. *Laat ook de zon niet ondergaan over uw ongenoegen.* Niemand kan zig onthouden van een plotslyk gevoel der beledigingen, die ons treffen, of der handelingen, die daarvoor kunnen aangezien worden. De grond daartoe ligt in de wyze inrigting van onze natuur. Maar men zal den toorn niet toegeven. Het ongenoegen, dat men voelt, wanneer men ongelyk lyd, moet niet aanhoudend zyn; ook Heidenſche ſchryvers hebben

ben deeze matiging van den toorn op gelyke wyze voorgeſchreven. Met deeze waarſchuwing voor den toorn verbind Paulus terſtond de vermaaning, *den lasteraar*, dat is, hem, die ons nadeelige denkbeelden van het gedrag onzer medemenſchen jegens ons wil inboezemen, *geen gehoor te geven.* Het Grieksch διαβολος hebben ſommigen zoo verklaard, alsöf de Apostel de Christenen had willen vermanen om *den Duivel* of *Satan* geene gelegenheid, om anderen of hun te benadeelen, door een Onchristelyk gedrag te geven. Maar dit kan Paulus meening niet zyn, dewyl nog in het voorgaande, nog in het volgende een byzondere grond tot eene zoo algemeene vermaning te vinden is, alſchoon voor het overige niet kan ontkend worden, dat de Apostel den Satan als de oorzaak van alle zedelyk kwaad aanmerkt.

Op deeze vermaning volgt de waarſchuwing voor alle onregtvaardige benadeelingen van het eigendom van onze medemenſchen: *Die geſtolen heeft, die ſteele niet meer*, verbonden met de vermaning, om iets nuttigs *te arbeiden en met zyner handen arbeid zoo veel te winnen, dat men van het zyne ook den nooddruftigen byſtaan kan.* Κλεπτων ſtaat voor κλεψας, dewyl ieder Aöristus by de Grieken voor alle tyden van eene handeling of verändering gebruikt word. Die aanmerking heeft haare gegrondheid, dat deeze waarſchuwing van Paulus geene betrekking heeft tot de oude tyden, wanneer onder de Egyptenaars, Grieken, byzonder Lacedemoniërs

en

en andere volken de diefſtal nog niet voor ſchandelyk gehouden wierd, gelyk de meeste bewooners der nieuw ontdekte Zuidlanden nog niet doen. Maar daar uit volgt niet, dat Paulus voornaamlyk van de grove ſoorten van dievery ſpreekt, aan welke zig eigenlyk zoogenoemde dieven of ſtruikrovers ſchuldig maken. Eene waarſchuwing daarvoor was byna onnodig; deeze konde kwalyk meer uitwerken, dan de burgerlyke wetten, die deeze verbooden of nadruklyk ſtraften. Myns oordeels waarſchuwt de Apostel veelmeer voor die ſoorten van dievery, die in handel en wandel in zwang gaan, en door burgerlyke wetten naauwlyks kunnen verhoed worden, gelyk ook voor alle kunsten en bedriegeryën, door welke men zig ten kosten van eenen anderen ſchielyk ryk maakt, misſchien in het byzonder ziende op die ſchandelyke en altyd ook ſchadelyke ſoorten van gewin, die te Epheſen gedreven werden. Want deeze ſtad had een grooten en uitgebreiden koophandel, en hoe veel wonnen daar die geenen niet, die in het goud werkten, van het bygeloof der Heidenen! Daaröm eischt de Apostel, zy zouden arbeiden, maar *το ἀγαθον iets goeds* en *nuttigs*, en zoo veel, dat zy ook den behoeftigen van het hunne konden byſtaan.

Schadelyke grootſpraken, vervolgt de Apostel, *laat niet uit uwen mond gaan; maar ſpreekt veelmeer het geen nuttig is; het geen de algemeene verbetering bevordert, en u aangenaam maakt by de geenen, die u hooren.* Eene zeer noodige en gewigti-

ge

ge vermaning! Hoe gemaklyk en hoe zwaar kunnen zig de menſchen niet door hunne geſprekken aan hunne evenmenſchen bezondigen! Welke dwalingen daar door verbreiden! Welke goede en edele gezindheden daardoor verzwakken! Welke ondeugende en ſtrafbaare denkbeelden, hoe veel booze neigingen en voorneemens daardoor veröorzaken en verwekken! Het Griekſche woord, σαπρος kan alzins onreine en ontuchtige geſprekken betekenen; maar hier moet het in eene ruimer betekenis genomen worden, deels omdat in het vervolg eene byzondere waarſchuwing tegen geſprekken, welke den wellust en ontucht gaande maken, voorkomt; deels omdat de zin van het woord σαπρος uit hetgeen, waartoe de Apostel vermaant, moet bepaald worden. Nadien nu λογος αγαθος *nuttige* geſprekken, tegen over λογος σαπρος kwaade geſprekken geſteld worden, zoo is daaruit klaar, dat de geſprekken, welke Paulus verbied, ſchadelyke geſprekken zyn, en deeze betekenis heeft ook in het eigenlyke eenen goeden grond. Want σαπρος beteekent iets dat verrot, dat by de verrotting is, en dus dat ondeugend en ſchadelyk is. Het zoude misſchien best zyn, als men vertaalde: Laat geen *beſmettend geſnap uit uwen monde* gaan; maar ik heb deeze overzetting niet willen wagen, om den ſchyn niet te hebben, dat ik moeite deed, om de hoofdbetekenisſen van des Apostels woorden te ver te dryven. De Christenen moeten zig dan voor zulke geſprekken wagten; maar zy zullen

len ſpreken, *hetgeen nuttig is*, hetgeen *de algemeene verbetering bevordert*: Ἀλλ' ἴ τις ἀγαθος προς οἰκοδομην της χρειας, ἱνα δῳ χαριν τοις ἀκουουσιν. Het woord της χρειας, hetwelk men als een byvoeglyk woord door *nodig* konde vertaalen, hebben wel veele Handſchriften, en daaröm is het in de gewoone uitgaven aangenomen, en ook zelfs in de Griesbachſche behouden geworden. Maar nadien andere afſchriften voor χρειας het woord πιςεως lezen, en men niet wel doorzien kan, hoe de eene leeswyze uit de andere hebbe kunnen ontſtaan, nadien ook ſommige overzettingen van hoger ouderdom zoo wel het een als het ander woord uitlaten, is het zeer waarſchynlyk, dat het een zoo wel als het ander eene kantglosſe zy, en ik geloof, dat het in de overzetting gevoeglyk kan uitgelaten worden. Οἰκοδομη is *gemeenſchappelyke verbetering*. Χαριν δουναι betekent zelfs by Euripides, *aangenaam zyn, genoegen geven Col.* IV. 16. *Luc.* IV. 2. *Spreuk.* XXVIII. 23. Aangenaame geſprekken, uit klaarheid des Geests en uit eene zuivere en onſchuldige vreugde des harten ontſtaan, over onderwerpen, die daadlyk vermaaken kunnen, zonder voor onze waare gelukzaligheid nadeelig te worden, verhinderen de onderlinge verbetering zoo weinig, dat zy die veelëer bevorderen. De waare Godzaligheid is er ver af, om de menſchen tot treurige en zwaarmoedige kluizenaars te maken, zy begeert veelmeer, dat wy ons altyd verblyden zullen, en wyst ons ook den zekerſten weg

tot

tot eene duurzame gezellige en menschlievende vreugde. Zy zoekt haar vergenoegen niet alleen in den Hemel en het toekomſtige, alhoewel een Christen liefst daar is, waar zyn ſchat is. Zy weet het ook op de aarde te vinden, en ſchept het uit de zuiverſte bronnen. Hoe konde het hem aan ſtoffe voor aangename geſprekken en redeneeringen voor zig zelven en zyne medemenſchen ontbreeken, die alle dingen naar haare eigene waarde en nut weet of leert te ſchatten; hem, wien alle rykdommen der ſchepping tot genot, ook buiten derzelver eigendomlyk bezit openſtaan, die zoo gaarn zyne oogen van de gebreeken en zwakheden zyner medemenſchen afkeert, en met innige deelneming zoo gaarn al het goed opmerkt, dat zyne medemenſchen hebben? Indien vergenoegen en vrolykheid alleen by hen woonden, die enkel hunne driften involgen, en in derzelver onbetaamlyke voldoening hunne gantſche gelukzaligheid zoeken, enkel by hen, die zoo arm aan vreugd zyn, dat als zy niet van opſchik, van overdaad en van de zinnelykſte ligchaam en ziel bedervende buitenſporigheden een armzalig aalmoes van een vermaak, dat ſlegts een oogenblik duurt, afbedelen, onvergenoegd met zigzelven en met de geheele wereld zyn, hoe komt het dan, dat zy in hunne gezelſchappen, (de valſche betuigingen van eene beleefd- en hoflykheid, waarmede zy niets meenen, of een vyändlyk hart jegens elkanderen verbergen, uitgezonderd,) zoo ſtom zyn; dat zy, om het verdriet te ontgaan, zig

in

in de armen der overdaad werpen, of als zy ſpreken, niets weten te ſpreken, dan het geen den Godsdienst ontheiligt, of de eere van hunne medemenſchen ſchend? Die flegts een weinig op het menschlyk leven acht geeft, zal bemerken, dat geen omgang en verkeering vermaaklyker is, dan die van wyze en regtſchapen menſchen met elkander; dat deeze hunnen toevlugt niet behoeven te nemen tot tydkortingen, met welke de dwaaze en ondeugdzame zig met eenen ernst bezig houd, als of hy met de gewigtigſte aangelegenheden te doen had; dat zy van elkander wyzer en egter vrolyker ſcheiden, dan zy by elkander kwamen, terwyl die geenen, die het Christendom voor eene treurige zaak houden, met een verzwakt ligchaam en een bedorven hart van elkander ſcheiden.

Christenen derhalven, die zoo voorzigtig wandelen, dat zy ook hunne tong in toom weten te houden, hebben niet te vrezen, dat zy den Heiligen Geest beledigen zullen, van wiens voorſchrift en leiding zy hun gantsch gedrag behoren te laten beſtieren. Voor deeze belediging waarſchuwt Paulus zyne gelovige Epheſiërs. *Beledigt* dan, of gelyk Luther al te woordelyk vertaalt, *bedroeft den Heiligen Geest Gods niet*, met den welken gy tot den tyd van uwe volkomene verlosſing geteekend, of naauwkeurig naar het oorſprongkelyke, verzegeld zyt: *και μη λυπειτε το πνευμα το αγιον του θεου, εν ω εσφραγισθητε, εις ημεραν απολυτρωσεως.* In het oorſprongkelyke laaten eenige afſchriften, de Ethi-

opiſche vertaling en Chryſoſtomus de woorden τοῦ θεοῦ uit, en zy ſchynen in de daad geheel overtollig, en eene glosſe te zyn, die in eene overzetting kunnen weggelaten worden. Indien men intusſchen de beide denkbeelden in dezelven wilde uitdrukken, zoo zoude men moeten vertalen: *Beledigt* derhalven *den aanbiddenswaardigen Geest van God niet;* om eigenlyk te ſpreken: *bezondigt u niet tegen hem, ſpreekt en doet niets, wat hem mishagen, of bewegen kan, om ulieden zyn misnoegen over u te doen ondervinden;* want alle dergelyke menschlyke uitdrukkingen van God zien op zyne werken en op de bewyzen van zyne oneindige volmaaktheden. Het byvoegzel, *met welken gy tot op den tyd uwer verloſſing geteekend of verzegeld zyt;* om eigenlyk te ſpreken: wiens werkingen in u tot verzekering der volkomen zaligheid dienen, die gy eenmaal te wagten hebt, dit byvoegzel herinnert den Epheſiërs en ieder Christen, voor hoe groot en onherſtelbaar verlies wy ons zouden blootſtellen, wanneer wy iets ſpreken, of doen zouden, dat ons het groot misnoegen van Gods Geest zoude veröorzaken. Deeze plaats is met eene bekende plaats van Seneca vergeleken geworden: *Sacer intra nos ſpiritus ſedet, bonorum malorumque noſtrorum obſervator et cuſtos, hic prout a nobis tractatus eſt, ita ipſe nos tractat;* maar met wat oogmerk of tot wat nut? daar de zin deezer Stoiſche woorden, volgens de Stoiſche ſchoole verſtaan en verklaard, gelyk zy egter uitgelegd moeten worden, tegen de leere der Openba-

baring juist tegenövergeſteld zyn; volgens welke dat alles het misnoegen van Gods Geest verdient, dat tegen zyne voorſchriften ſtrydig is. Christenen zullen gevolglyk den pligt, om zig van alle ſchandelyke praat te onthouden, en niets met elkander te ſpreken, dan wat de onderlinge verbetering en een onſchuldig vermaak bevordert, niet alleenlyk welſtaans halven, of om enkel uiterlyke voordeelen, beöeffenen; maar uit eerbied jegens God, uit dankbaarheid voor zyne genade, die hy ons door zynen Geest ſchenkt, en uit eene levendige voorſtelling van zyne alles vervullende tegenwoordigheid, welke gronden, behoorlyk overwogen, ons gewis omtrent alles, wat wy ſpreken, veel bedagtzamer en voorzigtiger maken zullen, dan alle overige aanmerkingen doen zouden.

Met deeze vermaning, die, wanneer wy ze opvolgen, zoo grooten invloed op ons gantsch gedrag hebben moet, verbind de Apostel terſtond de waarſchuwing voor alle haatlykheid en liefdeloosheid en voor derzelver uitbreken in woorden en werken: *Verre zy van u lieden alle bitterheid, alle toorn en gramſchap, alle gekyf, en alle laſteren met alle boosheid.* *Bitterheid* in den zedelyken zin beteekent alle levendig ongenoegen over onaangename gewaarwordingen, welke het gedrag van andere menſchen ons veröorzaakt, daardoor van toorn onderſcheiden, dat zy meer inwendig gevoeld, dan uiterlyk vertoond word. Het natuurlyk en byna onafſcheidelyk gevolg daar van is de poging, om

hun, die ons onäangenaam zyn, onäangename gewaarwordingen te veröorzaken, gepaard met de neiging, om over alles misnoegd te zyn, wat zy doen. Even daar in ligt de eerſte grond van eenen vyändelyken en haatlyken gemoedsäart omtrent anderen. *Gramſchap* in tegendeel is een heftig uitbrekende toorn, die anderen benadeelen wil, en daar in een gruwzaam vermaak vind, veel meer dan enkel het eerſte levendig verdriet over daadlyke of vermeende beledigingen, alſchoon dit het eerſte en gewoonlykst denkbeeld is, hetwelk met dit woord pleeg aangeduid te worden. De rede klimt, en gevolglyk betekent het Grieksch het vermaak om den belediger te benadeelen, in deszelfs duur en hevigheid. *Gekyf*, eigenlyk *geſchreeuw* of geroep, κραυγη beſtaat in louter wederſpreken van anderen, of in misnoegde klagten, beſchuldigingen en ſcheldwoorden tegen de geenen, tegen welken men opgezet is. Het *lasteren* beteekent de beſchimpende uitdrukkingen, waar door zig een hevige onbeteugelde toorn uitlaat, zonder de eere en agting te verſchonen, welke egter de vermeende belediger eiſchen kan. *Boosheid* eindelyk is alle liefdeloze en hevige begeerte om te benadeelen. Dit alles nu zullen de Christenen *verre van zig* laten zyn: ἀρθητω ἀφ' ὑμων. Gemoedsbewegingen van deezen aart moeten in hunne ziel geheel niet geduld worden; belyders van Jeſus moeten ze niet laten ontſtaan, of terſtond by haare geboorte verſtikken, en uitroeyen, dat ook geen ſpoore daar

daar van in hun gemoed overblyve, dewyl dergelyke gemoedsbewegingen geheel boos, en in haare gantſche geſteldheid zondig en ſtrafbaar zyn.

Met deeze waarſchuwing verbind Paulus terſtond eene dringende vermaning tot alle gezindheden en neigingen, tegen deeze gemoedsbewegingen en hartstochten overſtaande, en tot alle pligtmatige vertooning van dezelve, *zyt veel meer goedäartig jegens elkanderen, barmhartig en gewillig om elkanderen te vergeven, gelyk God ulieden om Christus wil vergeven heeft:* Γινεσθε δε εις αλληλους χρηστοι, *Goedäartig*, of geſchikt om voor elkander nuttig te zyn. Den welvaart van anderen te bevorderen, moet de beſtendige zorg van den Christen zyn, en dat word zy, als zy barmhartig gezind zyn. Ευσπλαγχνος heet wel in ruimer zin *liefderyk;* maar in naauwer zin ook *medelydend* of *barmhartig*, en deeze naauwer betekenis verdient hier boven de wyder verkoren te worden, alhoewel ſommige uitleggers de uitdrukkingen, χρηστος, ευσπλαγχνος en χαριζομενος enkel voor gelykluidende (Synonymiſche) uitdrukkingen willen gehouden hebben. *Bitterheid, gramſchap* en *een aanhoudende toorn* zullen zeeker niet ligt hen overmeesteren, die daadlyke of vermeende beledigingen alleen als zwakheden hunner medemenſchen aanzien. Zoo is het ook onbetwistbaar, dat χαρισασθαι niet ſlegts *vergeven*, maar ook in 't gemeen *weldaadig zyn* betekent. Doch *voorëerst* is de eerſte betekenis in Paulus ſchriften de heerſchende, b. v. 2 *Cor.* II. 7, 10.

XII. 13. *Col.* II. 13. alwaar dit woord met het daartoe behorende, in andere plaatzen uitgelaten byvoegzel παντα τα παραπτωματα voorkomt, *ten tweeden* verëischt de famenhang dezelve, dewyl deeze vermaning betrekking heeft op de waarfchuwing voor alle gramfchap en voor alle begeerte, om zynen daadlyken of ingebeelden beledïger te benadeelen, en *eindelyk* bewyst de gelykluidende plaats *Col.* III. 13. onweêrfpreeklyk, dat χαρισασθαι hier ook in deezen zin moet genomen worden: *Verdraagt malkanderen, en vergeeft malkanderen, waaröver de een tegen den ander zig te beklagen heeft, gelyk Christus ons vergeven heeft, doet gy ook alzo:* ανεχομενοι αλληλων και χαριζομενοι εαυτοις, εαν τις προς τινα εχη μομφην, καθως και ὁ χριστος εχαρισατο ὑμιν, ουτω και ὑμεις. Voorts, is in de bepaalde betekenis van χαριζεσθαι ook de ruimere begrepen; want beledigingen niet vergelden, is vryë goedheid, en onverdiende weldaadigheid. Chriftenen zullen daar in Gode, hunnen Vader gelykvormig zyn: *Volgt dus, gelyk geliefde Kinderen doen moeten, God na, en bevlytigt u der liefde, gelykerwys Christus ons lief gehad, en zig zelven Gode tot eene hem aangenaame en welbehaaglyke gave en offerände gegeven heeft:* γινεσθε ουν μιμηται του θεου, ὡς τεκνα αγαπητα, και περιπατειτε εν αγαπη, καθως και ὁ χριστος ηγαπησεν ἡμας, και παρεδωκεν εαυτον ὑπερ ἡμων προσφοραν και θυσιαν τω θεω εις ὀσμην ευωδιας. Nadien de particula ουν *derhalven* deezen eisch met de voorgaande vermaning famenhegt, zoo

is

is dezelve het naast niet in eenen algemeenen, maar in eenen bepaalden zin op te vatten, van *de navolging Gods in de verzoenlykheid en bereidwilligheid, om met beledigers niet naar geſtrengheid te handelen,* maar *hun hunne beledigingen te vergeven. Volgt God na*, dat is, volgt God *hier in* na. De vermaning zelve, Gode *daar in* gelykvormig te wezen, bevat de ſterkſte opwekking, om zynen medemenſchen hunne ſchulden te vergeven. Gode *hier in* gelyk te zyn, wat kan de mensch voor een hooger doel zyner werkzaamheden hebben? Het is ons zoo natuurlyk, den geenen, die grooter en verhevener dan wy zyn, gelyk te worden; hoe veel goeds word niet door deeze drift van navolging onder de menſchen bevorderd? Hoe veel meer zullen wy ons dan niet verblyden, dat wy het verhevenst en volmaakst wezen gelyk kunnen worden? De Apostel verbind hier mede in eene verwonderlyke kortheid, nog andere gewigtige gronden, ὡς τεκνα ἀγαπητα. De Christenen zyn in eene naauwe verbindtenis met God gekomen. Hy heeft hun alle voorregten van kindſchap medegedeeld, en verwaardigt hen met zyne byzondere toegenegenheid, opzigt en voorzorg. Zoude deeze opmerking van deeze voor hun zoo weldaadige en roemryke betrekking jegens God hen niet kragtig opwekken, om hem, hunnen zoo verheven, zoo liefderyken Vader gelykvormig te wezen? Zy zyn *kinderen*, en wel *geliefde*, *by uitnemenheid geliefde* kinderen: τεκνα ἀγαπητα *geliefde*. Myns achtens, niet in den ge-

meenen zin, *geliefde*, of *goede* en *voortreflyke* kinderen, want dat worden zy eerst door een aanhoudend pogen, om Gode gelykvormig te worden, maar, *begenadigde*, kinderen, welken God even zoo menigvuldige als groote bewyzen zyner tedere genegenheid jegens hen gegeven heeft en daaglyks geeft.

Dit voorſtel leid den Apostel tot de vermaning, om zig der liefde te benaarſtigen, en daar in Christus niet alleen ten voorbeeld van hun gedrag te nemen, maar zig ook door zyne liefde jegens hen, en door de opöffering van zig zelven, uit vryë goedheid en liefde geſchied, tot hunne verzoening met God, daartoe te laten opwekken en bewegen. De liefde derhalven, tot dewelke zy vermaand worden, is *de liefde jegens hunne medemenſchen*, maar byzonder jegens de geenen, op welken zy geloven regtmatige oorzaaken te hebben om onvergenoegd te zyn. Daar in zullen zy wandelen, en deeze liefde zal niet in zekere ſchielyk opwellende en ſtraks voorbygaande aandoeningen van genegenheid en welwillendheid beſtaan, zy zullen het veelmeer tot hunne yverigſte en onöphoudelyke werkzaamheid maken, om liefderyke gezindheden jegens hen te hebben, en die met de daad te bewyzen. Het voorbeeld en de beweegrede daar toe moet de liefde van Christus en zyn gedrag jegens ons zyn: *gelykerwys Christus ons lief gehad heeft.* Wie zyn wy in betrekking jegens onze medemenſchen, wie in betrekking jegens Christus, onzen Heer en Verloſer? Alle onderling gelyk; alle

dienſt-

dienstknegten van God, en als onze medemenſchen ons opzigt en liefde benodigd zyn, kunnen wy dan de hunne wel ontbeeren? Doch hoe verheven is Christus niet, en hoe weinig had hy ons nodig? Hoe weinig verdienden wy het, om van hem geliefd te worden? Nogthans heeft hy ons lief gehad, eer wy hem lief hadden, en zonder dat wy zyne liefde waardig waren. Dus moeten wy dan ook onze medemenſchen liefhebben; wy zyn ſchuldig hen met onze genegenheid voor tekomen. Wy moeten hen liefhebben, ſchoon zy ons ook onze welwillendheid onwaardig mogten ſchynen te wezen. O hoe heerlyk en Godlyk is de zedeleer des Apostels? Welke bewyzen heeft ons Christus niet van zyne liefde jegens ons gegeven? *Hy heeft zig Gode voor ons tot eene hem aangenaame en welbehaaglyke gave en offerände overgegeven.* Hy heeft *voor ons*, dat is, *ons ten besten*, en *in onze plaats* dat daargeſteld, wat byzonder de bloedige offeränden van den Levitiſchen Godsdienst ſlegts voorſtelden, en afbeeldden. Dit *overgeven* moet door de woorden *in den dood* aangevuld worden. Christus heeft uit liefde jegens ons, zelfs *zyn leven* voor ons gelaten, om onze begenadiging daarmede te bewerken. Προσφορα en θυσια, *geſchenk*, of *gave* en *offerände* zyn alzins uitdrukkingen, die verſchillende maar naauw verbonden denkbeelden uitdrukken, zonder dat men behoeft te onderſtellen, dat Paulus de nieuwe dogmatiſche verdeeling van Christus gehoorzaamheid in eene daadlyke en lydelyke in de ge-

dagten gehad hebbe. Beide deeze uitdrukkingen worden, geloof ik, ſamengevoegd, om aan te wyzen, dat deeze opöffering voor ons deels *vrywillig* en *blymoedig*, deels *een bewys van zyne eerbiedvolle gezindheid jegens God*, zynen Vader, geweest zy. Hy was eene Gode *aangenaame en welbehaaglyke offerände*, of volgens de onëigenlyke uitdrukking van het oorſprongkelyke, eene offerände, Gode tot eenen *lieflyken of zoeten reuk* opgedragen. Dus vertaalen de zeventig Overzetters altyd de Hebreeuwſche woorden: לריח ניחוח ליהוה. Paulus zelf drukt deeze woorden volgens haaren eigenlyken zin *Philipp.* IV. 15. uit door de woorden, θυσια δεκτη ευαρεστος τω θεω. In de tyden, in welken wegens de kindsheid des menschlyken verſtands en deszelfs beöeffening nog zinnelyke en Symboliſche voorſtellingen nodig waren, was ook de verzekering, dat de offerände lieflyk rook, of eenen aangenamen reuk had, niet anders, dan eene met zinnelyke beelden bekleedde verzekering, dat God ook in de Symboliſche handeling der offerände welgevallen had, alhoewel in het vervolg deeze verzekering in eenen eigenlyken zin is verſtaan geworden, en de meening voornaamlyk onder de Heidenen ontſtaan is, dat de Goden by de offerfeesten tegenwoordig waren, en zelfs de offeränden genoten, of zig ten minſten aan den geur, van den offerrook opſteigende, vergasten. In des Apostels tyden konde zulk eene zegswyze niet meer misduid worden. Daarvoor was reeds zelfs door den Gods-

dienst

dienst van het O. T. genoeg gezorgd. Zoo veel heeft nu Christus uit liefde jegens ons gedaan, en zoude onze liefde jegens onze medemenſchen eene koude, traage en werkelooze liefde blyven? Zelfs in het bygevoegde, *Gode tot eenen lieflyken reuk*, of in de aanwyzing, dat God de opöffering en vrywilligen dood van zynen Zoon in onze plaats als eene hem aangename en welbehaaglyke offerände aangenomen heeft, ligt eene dringende opwekking tot een liefderyk gedrag jegens onze medemenſchen. Ook wy worden daardoor Gode aangenaam en welbehaaglyk. Kan men dan de leere van de verzoening der menſchen met God door den dood van Jeſus Christus de tegenwerping maken, dat zy voor Godzaligheid en Deugd nadeelig is?

Na deeze vermaning tot eene werkdaadige liefde, en byzonder tot een zagtmoedig opzigt jegens werklyke of vermeende beledigers, pryst hy den gelovigen aan *de reinigheid van hart* en *leven*, die ook zelfs in onze geſprekken met anderen uitblinken moet. *Verder*, zegt hy, *moet alle hoerery en alle onkuisheid benevens alle gewin met dezelve, (want dit eischt de waardigheid der aanbidders van God,) onder u niet eens genoemd worden.* Het Grieksch πορνεια heeft in zyne betekenis eene ruimere uitgeſtrektheid, dan het Nederduitſche *hoerery*, ten minſten volgens het tegenswoordig ſpraakgebruik; want het bevat ook het overſpel en alle huwelyken van al te nabeſtaande bloedverwandten met elkander, die naar de wet verboden zyn. Πασα *alle* betekent ieder

ſoort

ſoort en elken *trap* deezer zonde. Ἀκαθαρσια, *ontucht*, een woord van nog ruimer begrip betekent alle ſoorten en trappen van buitenſporigheden van eene onkuiſche en tot de ſchandelykſte wellusten geneigde gemoedsgeſteldheid. *Gewinzugt* of *gierigheid* πλεονεξια verſtaan ſommige uitleggers van onverzaadlykheid in de uitſporigheden der ontucht, dewyl men niet begrypen kan, hoe tusſchen waarſchuwingen van deeze ondeugden en daaröp aangewezen losbandigheden in woorden en geſprekken de waarſchuwing voor gierigheid plaats vinde. Ik geloof, dat het beter te verſtaan zy van het gewin, dat met alle ſoorten van wellusten en onkuiſche uitſporigheden gedreven wierd. *Onthoudt u zelven*, vervolgt de Apostel, *van alle onbeſchaamde, dwaaze, ydele en ſchandelyke geſprekken, en ſpreekt veel meer met elkander hetgeen tot prys van God dienen kan.* De woorden, *onthoudt uzelven* ſtaan niet in den Text, maar drukken naar onze wyze van ſpreken, even hetzelfde uit, als het Grieksch μη ὀνομαζεσθω, waartoe de zelfſtandige naamwoorden αἰσχροτης, waarvoor de Apostel *Coloſ.* III. αἰσχρολογια heeft, μωρολογια, ἡ εὐτραπελια even zoo wel behoren, als de woorden πασα πορνεια και πασα ἀκαθαρσια ἡ πλεονεξια. De Apostel waarſchuwt eigenlyk voor geſprekken, welke die hoedanigheden hebben, die door de Griekſche woorden αἰσχροτης, μωρολογια en εὐτραπελια benevens de geneigdheden daartoe, worden aangeduid. Αἰσχροτης begrypt alle ſchaamteloze, liederlyke geſprekken en het heerſchend

ſchend vergenoegen in dezelven; Μωρολογια dwaaze geſprekken, poetzen, gemeene laage ſchertz met het vermaak en de vaardigheid in dezelven. Ευτραπελια in eenen goeden zin is het onverwagte en zinryke in aangename en behaaglyke wendingen van het geſprek; in eenen kwaden zin het vernuft, hetwelk dikwils in ydele zotheden en dubbelzinnigheden verkwist word, en ſomtyds zelfs die geenen doet lachen, die een ernſtig misnoegen daartegen betoonen. Dit alles verbied de Apostel den Christenen als iets ſchandelyks, en behoort tot het geen den Christenen niet betaamt; het zyn τα μη ανηκοντα, alle hun betamende pligten worden daardoor beleedigd. Want wat betaamt verëerers van God, welke overëenkomſtig de waardigheid van het Christendom willen leven? Ευχαριστια. Hier door kan de regtmatige opgewektheid in de verkeering met onze medemenſchen verſtaan worden; alles wat onze geſprekken aangenaam maakt, zonder wysheid of deugd te beleedigen. Het liefst dienden wy elkanderen van God en Godlyke dingen te onderhouden; maar dit is niet altyd nodig, nog ook mooglyk, dewyl er tyden, omſtandigheden, perzoonen en plaatzen voorkomen, waar in deeze ſoort van verkeering kwalyk gekoren zou zyn. Ook is dit zeker, dat er veele andere bronnen van aangenaamheid in onze verkeering met anderen zyn! Keuze, ſmaak en ſierlykheid in onze uitdrukkingen, het nieuwe en onverwagte in de wending van het geen wy zeggen, fynheid en beleefd-

leefdheid van zeden, die in onze gesprekken doorschynt, liefderyke deelneming in hetgeen andere goed of welgemeend spreken, eene ongezogte, wel by gebragte, en egter niet van vlyëry verdagte lof en veele andere uitvloeizels van een menschlievend caracter kunnen over alles wat wy met anderen spreken, zeer veel aanminnigheid verspreiden, en het lyd geen twyffel, dat de Apostel dit van Christus belyders begeert. Want wat bevat de vermaning anders, *uwe redezy lieflyk en met zout besprengd?* Dan of dit alles hier door het woord εὐχαριστια beteekend word, is eene vraag, die niet wel met ja kan beäntwoord worden; want offchoon men εὐχαριστια voor alles wat ons εὐχαριστους aangenaam of behaaglyk maken kan, kan gebruiken, zoo is egter deeze betekenis tegen het spraakgebruik van Paulus, die daardoor altyd dankzegging aan God en prys voor zyne weldaaden verstaat. Ευχαριστια derhalven is hier alles, wat tot lof en prys van God verstrekken kan. Hoe onuitputlyk is deeze bron van aangenaame gesprekken met onze medemenschen, indien wy alle slegts onze harten daar toe bepaalen willen! En waaröm zullen wy alleenlyk daarïn smaak vinden, en alle die ondeugden vlyën, waar door alle verkeering met anderen voor ons of voor anderen besmettelyk en vergiftig kunne worden? *Gy weet wel*, zegt hy tot de Ephesiërs, *dat geen hoereerder, geen ontuchtige, die, gelyk de Afgodendienaars doen, met de enkuisheid gewin doet, deel kan hebben aan het Ko-*

ning-

ningryk van God en Christus. Men kan het ook vertaalen, dat geen wellustige, geen onkuiſche, niemand, die een ſchandelyk gewin daarmede dryft, zoo min, als een Afgodendienaar tot het Koningryk van God en Christus behoore. Ik geloof, de eerſte vertaaling de voorkeuze te mogen geven, omdat bykans ieder Heidenſche Godsdienst met de zonden van onreinheid in het naauwſte verband ſtond. Aan het Ryk van God deel te hebben, beteekent niet alleen, zig in zyne gezindheden en gedrag naar Gods wil ſchikken, maar ook deszelfs voordeelen en voorregten deelägtig zyn en genieten.

Hoe afſchuwlyk intuſſchen ook deeze ondeugden zyn, ontbreekt het nogthans onder de menſchen niet aan ſchyngronden en verſchoningen, waarmede zy elkanderen tot dezelven pogen te verleiden; de Apostel waarſchuwt derhalven de Christenen daarvoor; hy noemt ze κενους λογους valſche verleidende voorwendzels. Κενος in dit verband betekent zelfs volgens goede Griekſche ſchryvers ψευδης, en wat verdient den naam van *ledige*, *ydele* woorden meer, dan ſchyngronden, nadien alle bedrieglyke tot zonde verleidende voorſtellen van alle waarheid ontbloot zyn? Dergelyke ondeugden hebben de ſtrengſte beſtraffing van God te verwagten: δια ταυτα ἐρχεται ἡ ὀργη του θεου ἐπι τους ὑιους της ἀπειθειας. De toorn Gods, eene menschlyke uitdrukking, beteekent de ſtraffen, waar mede God zyn heilig en regtvaardig misnoegen over zulke afſchuw-

ſchuwlyke euveldaaden te kennen geeft. Deeze komt, of zal komen; hy zal aan hen, die zig aan dezelven ſchuldig maken, geöpenbaard worden, naamlyk aan de kinderen des ongeloofs; eene Hebreeuwſche ſpreekwyze, welke de geenen beteekent, *die niet geloven*, of de leeringen en voorſchriften van den Godsdienst niet gehoorzamen willen. Wat voor een gevolg zullen de Christenen daar uit trekken? Zy zullen *geen medegenooten derzelven* worden: *vliedt alle gemeenſchap met hen; ook gylieden waart waarlyk eertyds verduisterd; maar nu zyt gy door den Heere verlicht; leeft dan ook als verlichten:* Ητε γαρ ποτε σκοτος, νυν δε φως εν κυριω, ως τεκνα φωτος περιπατειτε. De particula γαρ betekent hier *wel* of *waarlyk*. Σκοτος *duisternis* en φως *licht* zyn namen der verſchillende hoedanigheden, die daarmede beteekend zyn, maar betekenen ook volgens de gewoonte van het Hebreeuwsch ſpraakgebruik, welke het Grieksch volgt, die geenen, welken deeze verſchillende hoedanigheden toegekend worden. Duisternis zyn verduisterde menſchen, welke geen kennisſe der waare wysheid hebben, *licht* in tegendeel de geenen, welke verlicht zyn, en de weldaadige en wyze leere van Jeſus Godsdienst volgen. Hoe ongelukkiger de Epheſiërs te voren door onwetenheid en dwaling geweest waren, des te zorgvuldiger moeten zy hunne gezindheden en werken naar hunne tegenswoordige betere kennisſe inrigten; want *de vrucht der verlich-*

lichting moet goedheid, regtſchapenheid en waarheid zyn. Eenige handſchriften, welken de gewoone uitgaven gevolgd zyn, leezen voor φωτος het woord, πνευματος. De zin is dezelfde; maar de andere leeswyze heeft zoo veele aanzienlyke handſchriften met zoo veele oude overzettingen en uitleggers voor zig, dat zy verdiende verkoren en in den Text opgenomen te worden, dewyl buiten twyffel deeze eenen affchryver uit eene gelykluidende plaats des Apostels *Gal.* V. 27. alwaar πνευματος ſtaat, in de gedagten gekomen is. *Vrugten* zyn naar eene gewoone Hebreeuwſche Metaphora *werken.* Ἀγαθωσυνη, δικαιοσυνη en ἀληθεια houden eenige voor gelykluidende (Synonymiſche) woorden. Zy betekenen in de daad die ſoorten van gedrag, welke naauw met elkander verbonden zyn, want alle deugden zyn door den engſten band met elkander verknogt; ik twyffel egter, of men aan alle drie deeze woorden ſlegts een en hetzelfde denkbeeld dient te hegten. Ἀγαθωσυνη is de werkzaamheid, om andere menſchen zyn welwillen te betuigen en hun nuttig te wezen; δικαιοσυνη de naaukeurige inachtneming van de bevoegdheden en regten onzer medemenſchen; ἀληθεια *zedelyke waarheid*, welke tegen over veinzery en huichlaary geſteld is, opregtheid, redelykheid, of in nog algemeener betekenis *regtſchapenheid. Onderzoekt daarom*, vervolgt Paulus, of *proeft, wat den Heere welbehaaglyk is:* δοκιμαζοντες, τι ἐστιν ευαρεστον τω κυριω. Het deelwoord δοκιμαζοντες kan zekerlyk, volgens

de Hebreeuwſche wyze van ſpreken, voor den Imperativus, *proeft*, *onderzoekt*, gezet worden, maar beter word het met περιπατειτε, wandelt of leeft, verbonden, wanneer dan de woorden, ὁ γαρ καρπος του φωτος του πνευματος ἐν παση ἀγαθωσυνῃ enz. als eene ingeſchoven ſtelling moeten worden aangemerkt, met uitwisſing van het punct, het welk het agtſte en tiende vers van elkander ſcheid, waarmede ook de beide volgende vermaningen: *neemt ook geen deel aan de ſchadelyke uitſporigheden der menſchen, die geheel verduiſterd zyn; beſtraft dezelve veelmeer*, enkel door een comma moeten verbonden worden. Christenen, die als verlichtten inzien, wat Christus, hunnen Heer aangenaam is, moeten dan ook geen deel nemen in de ſchadelyke buitenſporigheden van zulke menſchen, die geheel verduisterd zyn. Het Grieksch noemtze, ἐργα ἀκαρπα του σκοτους *onvrugtbaare werken der duiſternis*. Het woord ἀκαρπος moet volgens Paulus oogmerk met *nadruk* genomen worden, en wel volgens eene figuur, die μειωσις genoemd word, wanneer woorden volgens haare gewoone betekenis minder aanduiden, dan egter daar mede zal uitgedrukt worden. Het geen Zondaars volgens valſche en dwalende denkbeelden doen, geeft niet alleen geen waar nut, draagt niet alleen geen goede vrugten, maar is zelfs ſchadelyk. Het woord σκοτος *duiſternis* beteekent, gelyk reeds gezegd is, niet de eigenſchap, maar hen, die de eigenſchap met dit woord in deszelfs onëigenlyke betekenis aangeduid,

duid, in zig hebben, *geheel verduiſterde menſchen.* Daaräan moeten de Christenen geheel geen deel nemen; want daar door zouden zy bewyzen, dat zy nog even zulke onwetende en dwaaze menſchen waren. Zy moeten veelmeer dezelve beſtraffen: ἐλεγχειν. Zy zyn ſchuldig, zulke menſchen van hunne dwaasheid en dwaling, waardoor zy tot zulke affchuwlyke en ſchadelyke buitenſporigheden medegeſleept worden, te overtuigen. Zy moeten hun toonen, in welk een verderf zy zig daardoor ſtorten. Dit kan niet anders geſchieden, dan dat zy dezelven tot erkentenis der waarheid tragten te brengen. Eene grootſche onderneming, doch die eenen verlichtten Christen, zeer waardig is! Het geen nu waare verlichtte Christenen daar toe moet opwekken, welk eene onäangename bezigheid dit ook zy, is de overweging, dat het alleen, volgens het gewoon Gods beſtier, door hen uitgevoerd worden kan, en uitgevoerd worden zal: *waarlyk zyn dergelyke werken der duiſternis, als van hun begaan worden, zoo ſchandelyk, dat men zig ſchamen moet, zelfs daar van te ſpreken. Doch egter kunnen die geenen, die verdienen beſtraft te worden, alleen van hen verlicht worden, die zelf verlicht zyn; die dan verlicht is, moet (billyk) ook een licht voor anderen worden:* τα γαρ κρυφη γινομενα ὑπ' αὐτων αἰσχρον ἐστι και λεγειν. Τα δε παντα ἐλεγχομενα ὑπο του φωτος φανεροῦται. Παν γαρ το φανερουμενον φως ἐστι. Deeze woorden hebben de uitleggeren moeite gemaakt. Men heeft, myns achtens, in de regte uitlegging

gemist, dewyl men deels niet wel verdeeld, deels ook, dewyl men zig door de Griekſche *neutra* heeft laten verleiden, om niet aan perzoonen, maar aan hoedanigheden of eigenſchappen te denken. Om deeze redenen ga ik die uitleggingen voorby, by welken ik my niet voegen kan, alzoo deeze gronden reeds aanleiding genoeg geven, om derzelver onregtmatigheid in te zien. Paulus had van de Christenen geëischt, dat zy de ondeugdzamen wegens hunne ſchandelyke daaden berispen, of hun dezelve ernſtig met voorſtelling van haare affchuwlykheid en ſchadelykheid onder het oog brengen, of daaröver *beſtraffen* zouden, ἐλεγχειν; hier tegen kon deeze tegenwerping gemaakt worden: de werken van deeze verduiſterde menſchen waren zoo ſchandelyk, dat het eene ſchande ware, dezelven ſlegts te noemen; of daarvan te ſpreken. Τα γαρ κρυφη γινομενα ὑπ' αὐτοις zyn, of werken, die in het duister geſchieden, heimlyk gepleegd of verborgen worden; ἐργα ἐν σκοτει γινομενα, of het zyn in het gemeen alle ſoorten van ſchandelyke werken, die haaren oorſprong uit dwaling en dwaasheid hebben, ἐργα γινομενα ὑπο των ἐν σκοτει ὀντων. Sommige, en de meeste uitleggers verkiezen de engere betekenis, onder welken Elsner en Wolf van gevoelen zyn, dat de Apostel byzonder op die ſchendaaden ziet, welke in zekere Heidenſche *Myſteriën* (verborgenheden) gepleegd wierden. Anderen verkiezen de ruimer betekenis, en daarby voeg ik my, dewyl, naar myne gedagte, de ſamen-

menhang dit vordert, nadien in het voorgaande van verſcheiden ſoorten van ſchandelyke buitenſporigheden van dwaaze en verduiſterde menſchen geſproken was. Van deeze heet het, dat zy zoo geſteld waren, dat men niet eens, zonder zig zelvén te ontëeren, daarvan ſpreken konde; eene voorſtelling, welke ten oogmerk heeft, om de grootheid van haare affchuwlykheid levendig aan te wyzen; want hoe affchuwlyk moeten ondeugden niet zyn, van welken men niet ſpreken kan, zonder te moeten ſchromen, dat het iemand tot ſchande zoude kunnen gereekend worden, in gevalle men er ſlegts van gewaagde? Deeze billyke bezorgheid moet egter waare verlichtte Christenen niet te rug houden, om die geenen, welke daar aan ſchuldig zyn, tot erkentenis van haare ſchandelykheid door behoorlyke voorſtellingen daar van te brengen: τα τε παντα ἐλεγχομενα ὑπο του φωτος φανεροῦται. Deeze woorden zyn, naar mate men het comma of agter het woord παντα, of agter het woord ἐλεγχομενα zet, aan eene verſchillende uitlegging onderhevig. Volgens de eerſte zinſnyding heeten deeze woorden: *maar alles, dat van het licht beſtraft word, word openbaar;* volgens de tweede heeten zy: *maar alles, dat beſtraft* word of beſtraft moet worden, word *door het licht zigtbaar* of openbaar. Beide deeze in onëigenlyke woorden uitgedrukte ſtellingen blyven intuſſchen donker, voor zoo ver niet duidelyk bepaald word, wat door het onderwerp verſtaan word, of het de ondeugden der

onverlichtten, dan of het die geenen zyn, die zig aan dezelven ſchuldig maken. In de gewoonlykſte verklaring zyn de ondeugden het onderwerp der ſtelling; maar indien deeze zulks zyn zullen, dan kan φως niet van verlichtten, maar van het licht zelf, of de leere der waarheid, waar door de verlichting gewerkt word, verſtaan worden, en dan is de zin deeze: *maar alle deeze ondeugden worden*, van de waarheid beſtraft zynde, *zigtbaar;* of *verſchynen in haare ſchandlyke naaktheid;* eene onbetwistbaar waare ſtelling, maar van welke men bezwaarlyk kan aantoonen, hoe zy met het voorgaande ſamenhangt. De volgende ſtelling, πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστι, is in dit geval even zwaar om te verklaren. Grotius onderſtelde daaröm, dat τὸ φανερούμενον het onderwerp was, het welk als een deelwoord den accuſativus regeerde, die τὸ πᾶν zyn zoude; ook meende hy, dat φανερούμενον niet het *paſſivum*, maar het *medium* was, en bragt op deeze wyze deezen zin te wege: *maar dat, het geen alles verlicht, is het licht.* Volgens zyne verklaring zoude de Apoſtel gezegd hebben; gelyk het licht, of gelyk de zon alles verlicht, zoo moet ook gylieden de ondeugden van die menſchen ontdekken of zigtbaar maken, om hen te verbeteren. Dan teegen deeze verklaring is te regt aangemerkt, *voorëerſt*, dat het niet waarſchynlyk is, dat Paulus het woord φανεροῦσθαι eerst als een *paſſivum*, en dan als een *mediúm* genomen hebbe; maar *ten tweeden*, deeze verklaring zou tegen de ſpraakkundige

woord-

woordvoeging zyn in de tweede stelling, dewyl, indien de Apostel het oogmerk gehad had om dit te zeggen, hy had moeten schryven, of: το γαρ παν φανερουμενον, of nog duidelyker: το γαρ φως εστι φανερουμενον το παν. Doch hoe gegrond deeze aanmerkingen tegen Grotius verklaring zyn, zoo min kan ik my by die geenen voegen, volgens welke de tweede stelling zeggen zoude: het geen verlicht wordt, dat zelve schynt, dat licht; want deeze stelling is, algemeen opgevat wordende, onwaar. Men moet derhalven, wanneer men het harde en gedwongen deezer uitleggingen voelt, dezelve verlaten, en voor de gezegdens andere onderwerpen aannemen. *Voorëerst* dan merk ik aan, dat het onzydig geslagt der zelfstandige naamwoorden even zoo wel perzoonen, als eigenschappen of handelingen pleeg te betekenen. Τα παντα is zeer dikwyls even zoo veel als οι παντες; in Paulus schriften vind men zeer veele voorbeelden. Even dus is het gelegen met de deelwoorden ελεγχομενα en φανερουμενα, welke even zoo goed perzoonen ελεγχομενους en φανερουμενους als voorwerpen betekenen kunnen. *Ten tweeden* onderstel ik, dat men de woorden des Apostels de betekenissen moet laten behouden, welke zy naar het spraakgebruik hebben, waarby ik alleen nog dit voege, dat ελεγχομενα niet alleen die geenen betekent, welke werklyk bestraft, of te regt gewezen worden, maar ook die geene welke te regt gebragt moeten worden; even gelyk φανερουσθαι niet alleen betekent, ver-

licht of onderwezen worden, maar ook verlicht moeten worden. Dit alles, als onbetwistbaar voorönderſteld zynde, is de meening des Apostels deeze: *Want alle die geenen, welke beſtraft, of tot erkentenis van de ſchandlykheid hunner ondeugden gebragt zullen worden, moeten van het licht, dat is, van hen, die verlicht zyn, verlicht worden. Want die zelf verlicht is, moet een licht zyn*, dat is te zeggen, *hy moet anderen weder verlichten*, of een licht voor anderen worden. Het is klaar, hoe gemaklyk, en tevens hoe gepast deeze uitlegging voor het geheel verband van des Apostels voorſtellingen zy. Volgens dezelve volgen zy dus op elkanderen: neemt geen deel aan de ſchadelyke werken der verduisterde of onwetende en dwaaze menſchen, beſtraft ze veelmeer; brengtze tot erkentenis van derzelver afſchuwlykheid. Het is waar, hunne ondeugende werken zyn zoo geſteld, dat men zig ſchamen moet, ſlegts daarvan te ſpreken. Maar die geenen, welke te regt gebragt of beſtraft zullen worden, moeten van het licht, of van die geenen, die verlicht zyn, of de rechte kennis der waarheid hebben, *verlicht* of *geleerd* worden, welken afkeer hunne werken verdienen, want die verlicht is, moet ook voor anderen een licht zyn, of zyne kundigheid daar toe aanwenden, dat ook anderen mogen verlicht worden. Hoe onderſteunt en bewyst in deezen reeks van gedagten de eene voorſtelling de ander niet? Beſtraft, verbetert de ondeugdzamen; de grond is: ondeugende, verduisterde menſchen

ſchen kunnen, moeten van de geenen, die zelf verlicht zyn, verbeterd worden. En waar op grond zig dit? Daar op, dat men verlicht is, en verpligting heeft, om zyne betere kundigheid voor anderen tot hunne verlichting aan te wenden.

Met deeze algemeene aanwyzing der pligten, welke hy, die verlicht is, jegens zyne nog onverlichtte medemenſchen waartenemen heeft, verbind de Apostel terſtond de toepaſſing, en verklaart, wat dan nu een ieder, die hier van overtuigd is, werklyk doet: *daaröm, zegt hy*, of vermaant hy de verduiſterde menſchen, *ontwaak, gy die ſlaapt, ſtaa op van den dooden, opdat Chriſtus u moge verlichten:* διο λεγει. Ἐγειραι ὁ καθευδων και ἀναςα ἐκ νεκρων, και ἐπιφαυσει σοι ὁ χριςος. Ook deeze plaats heeft den uitleggeren moeite gekost, dewyl zy wegens de woorden διο λεγει geloofd hebben, dat de Apostel zyne voorſtelling door de aanhaaling of van eene Schriftuurplaats uit de boeken des ouden Verbonds, en wel meer naar den zin, dan naar de woorden, of van eene plaats uit eenig ander oud Apocryph toenmaals bekend boek, meer gewigts en nadruk wilde geven. Het kan indedaad niet ontkend worden, dat de woorden διο λεγει ſomtyds eene wyze van aanhaling zyn, *Rom.* 15, 11. 12. *Jac.* 4, 6. welke door het woord γραφη, of een ander hetzelve in de betekenis gelykvormig woord in de gedagten moet aangevuld worden. Daaröm heeft men de woorden: *ontwaak, gy die ſlaapt* enz. in het O. T. opgezogt, en onderſteld, dat de Apostel

Jes. 60, 1. 2. of *Jes.* 26, 19. in de gedagten gehad, en die meer naar den zin, dan naar de woorden aangehaald heeft. Maar dewyl in deeze plaatzen, nog volgens het oorſprongkelyke, nog in den Text van het ontwaken uit den ſlaap, of van eene opſtanding uit den dood gewaagd word; zoo hebben andere Uitleggers gedagt, dat Paulus deeze vermaningen uit eenig Apocryph boek, aan Henoch, Elias, of den Profeet Jeremia toegeſchreven, genomen heeft. Dan alhoewel Epiphanius, Syncellus en Euthalius deeze verſchillende berigten verzekeren, zoo ontbreekt het egter dezelve aan genoegzaame geloofwaardigheid. Ik voege my daaröm by die geenen, welke het ontbreekend onderwerp voor het werkwoord *zegt*, λεγει, uit het voorgaande invullen. Indien de Apostel geſchreven had, διο λεγει ὁ φανερουμενος of ὁ πεφωτισμενος, wien zoude het in gedagte komen, om te onderſtellen, dat de volgende vermaningen uit de Schrift van het oud Verbond of uit eenig gelyktydig Apocryph boek ontleend waren? Kan niet ieder Christen dus ſpreekend ingevoerd worden? Worden niet ondeugdzamen dikwils onder het beeld van ſlapenden of dooden voorgeſteld? En zyn de woorden, διο λεγει eene zoo heel gewoone zegswyze, dat men daar door *genoodzaakt* word, hier een aanhaling te moeten onderſtellen? Is niet γεγραπται γαρ veel gewooner? Ik vind ten minſten deeze wyze van aanhaalen ſlegts eenige maalen in het Nieuwe Testament, en zoude enkel daaröm geene andere invulling voeg-

voegzaam zyn? Dat Epiphanius meent, dat deeze plaats zy uit een boek aan Henoch, Syncellus uit een aan Jeremias toegeſchreven, terwyl Hippolytus geenen ſchryver met name opgeeft, maar ὁ προφητης invult, dit is in de daad niet gelukkiger gegist, dan wanneer Heuman ze voor een gedeelte van een toenmaalig Kerklied houd. Dan dat το φανερουμενον of το φως het onderwerp zoude zyn voor λεγει, is egter zeer hard. Wie zegt, zonder laf te wezen; daaröm zegt het licht? maar moet men dan, wanneer men het onderwerp uit eene ſtelling, die in onëigenlyke woorden uitgedrukt is, ontleent, noodzaaklyk het zelve met deszelfs overdragtelyken naam invullen? En kan ik niet, hetgeen ontbreekt, dewyl het beſtraffen voor ieder Christen tot een pligt gemaakt was, zoo invullen, dat er aangetoond worde, wat nu ieder werklyk doen moet; b. v. *daaröm moet een ieder van ulieden zeggen;* ἐκαξος ὑμων, *ontwaak, gy die ſlaapt; ſtaa op van de dooden, opdat Chriſtus u moge verlichten*, of, en laat Christus u verlichten; διο ἐκαξος ὑμων δει λεγειν.

Is dan de verlichting een zoo groot en eerwaardig voorregt van een Christen, brengt zyn beroep het met zig, dat hy zyn licht voor anderen laat lichten, om hen van het geweld en de heerſchappy der ondeugd te bevryden, met welke zorgvuldigheid zullen zy dan niet hun eigen gedrag moeten inrigten? Dit is het gevolg, hetwelk Paulus daar uit trekt, *ziet dan wel toe, dat gy voorzigtig le-*

ven

ven moogt, niet als onwyzen, maar als wyzen. De voorzigtigheid, die hier aanbevolen word, is niet die, welke op hand zynde gevaaren zoekt te ontdekken, die voor te komen, om zig tot het beste gedrag in dezelven voor te bereiden, maar die zorgvuldigheid, om zig in alle voorvallen op het wyslykſte te gedragen, en alles te vermeiden, wat hun beſchuldigingen veröorzaken konde. Wie is daar meer toe verpligt, dan zy, die zig den naam van wyzen op alle wyze behoorden waardig te maken? Zy hebben immers in hunne verlichting door de leere van Christus de wysheid, die van God is. De ondeugenden, die hy in het voorgaande verduisterden genoemd had, zyn de waare dwaazen; dwaazen in de keuze hunner oogmerken, dwaazen in de keuze der middelen tot dezelven: Men heeft geheel niet van node, om de gewoone betekenis van Paulus woorden te verlaten, dewyl in de Spreuken zoo dikwyls door dwaazen ondeugdzamen, door wyzen en verſtandigen, deugdzamen verſtaan worden. Alle deugd in gezindheden en leven vooronderſtelt wysheid in het verſtand; ondeugd en ſchandelyke handelingen zyn alleen vrugten van onwetenheid en dwaasheid. *Voegt u*, vervolgt Paulus, *naar den tyd; want het is een booze tyd:* ἐξαγοραζόμενοι τον καιρον ὁτι αἱ ἡμεραι πονηραι εἰσιν. De overzetting van Luther bevat eenen zeer goeden regel, indien maar de onëigenlyke uitdrukking van den Text denzelven betekenen konde. *Koopt den tyd uit*, hebben ſommigen willen vertaalen.

Maar

Maar welken zin zal deeze regel hebben? Men kan in zekeren zin zynen tyd koopen, en hoe dit aan te vangen, heeft Saurin voortreflyk verklaard; men kan denzelven winnen; men kan hem tot zyn voordeel aanwenden, en daar toe is dit dan ook een middel, dat men zig in denzelven ſchikt, of zyn gedrag naar deszelfs omſtandigheden en afwisſelingen op eene kloeke wyze inrigt. Dit alles is nuttige en voortreflyke zedekunde; maar heeft de Apostel dit met zyne vermaning willen leeren? Ongetwyffeld, indien het Griekſche καιρος niet meer betekende, dan ons Nederduitsch, *tyd*. Maar het betekent elke gelegenheid, welke zig aan ons aanbied, om bewyzen van onze gehoorzaamheid jegens God en der liefde jegens onze pligten te geven. Deeze koopt men, wanneer men ze op het voordeeligst beſteed; men is derhalven geregtigd, om de Griekſche overdragt (*Metaphora*) in het Neêrduits zoo uit te drukken, als wy in een dergelyk geval zelf ſpreken zouden. *Woekert met iedere gelegenheid ten goede* zouden wy zeggen. *Gelegenheid* is elke, voor de vervulling onzer pligten en voor de bevordering onzer waare gelukzaligheid nuttige verbinding van in- of uitwendige omſtandigheden, die ons daar toe het nodig, regtmatig gedrag ligt maakt. Hooger volmaaktheid, grooter rust en tevredenheid zyn de goederen, welke daarmede gewonnen, en om zoo te ſpreken; daar voor ingehandeld worden. De grond, welke de Epheſiërs daartoe behoorde te bewegen,

is

is de gesteldheid der toenmaalige tyden: *Want het zyn booze tyden.* Dat de Apostel hier aan de nabyheid van het laatst algemeen groot oordeel zoude gedagt hebben, gelyk veele toenmaalige Christenen zig overreedden, dat zy het begin daar van nog zien zouden, dit is wel van sommige uitleggers aangenomen geworden; maar zeker heeft de Apostel dit niet willen zeggen, nadien hy deeze volksmeening terstond in zyne eerste Brieven aan de Christen-gemeentens zoo ernstig en nadruklyk heeft tegengesproken. Bedenkt men, hoe groot het zedelyk verderf der toenmaalige Joodsche en Heidensche wereld was, hoe menigvuldige verzoekingen de eerste Christenen tot afval van den Godsdienst en Deugd, hoe zwaare vervolgingen zy van Joden en Heidenen te vrezen, of reeds te lyden hadden, zoo zal men weldra moeten zien, dat de toenmaalige tyden booze tyden waren; dat derhalven de Christenen ook deswegens met grond konden opgewekt worden, om met iedere gelegenheid om goed te doen, te woekeren, en deswegens niet *zonder overleg* en *onbedagtzaam* te handelen, maar veel meer daarna te streven, dat zy altyd naauwkeuriger en beter mogten leeren erkennen; wat *de wil van God* van hen eischte: *daaröm zyt niet onbedagtzaam, maar zoekt veelmeer altyd beter te verstaan, wat des Heeren wille zy.* Hier mede verbind de Apostel eene byzondere waarschuwing tegen de ondeugd van dronkenschap en brasery, welke in eene zoo ryke, wellustige en dartele stad, als Ephesen was, zeer

ge-

gemeen moest zyn; aan welke misschien ook de Christenen, gelyk te Corinthen geschied was, by hunne Godsdienstige liefdemaalen zig mogen schuldig gemaakt hebben. Ik zeg *misschien*, dewyl het volgende negentiende vers, gelyk ook van andere uitleggers aangemerkt is, dit vermoeden schynt te begunstigen, nademaal de Christenen daar in vermaand worden, om God met vrome en Godsdienstige liederen en gezangen in hunne samenkomsten te pryzen, waartoe eigenlyk Godsdienstige vergaderingen bestemd zyn. Want volgens deeze gissing ziet men, hoe de Apostel van de waarschuwing voor de dronkenschap heeft kunnen overgaan tot de vermaning om God met Godvrugte liederen te pryzen: *Verloopt u zelven niet in den wyn; want daaruit ontstaan de grootste wanördens;* of volgens het oorspronglyke: ἐν ᾧ ἐστι ἀσωτια: een leven, gelyk de *Asoten* leiden, die zonder ophouden zwelgden en brasten, en gewoon waren, zig zodanig met kostelyke spyzen en dranken te overladen, dat zy hunne zinnen niet magtig bleven, maar dronken en verstandeloos van de tafel der brassery weggedragen moesten worden. *Onderhoudt u zelven veelmeer*, vervolgt de Apostel, *vervuld van den Geest Gods met Psalmen, Liederen en Gezangen, die van den Geest Gods komen; zingt den Heere lof van harten, pryst hem en dankt by alle gelegenheid en voor alles God, den Vader door onzen Heere Jesus Christus:* ἀλλα πληρουσθε ἐν πνευματι, λαλουντες ἑαυτοις voor ἀλληλοις *Cap.* 4, 32. *Philipp.*

lipp. 2, 12. ψαλμοις και ὑμνοις και ᾠδαις πνευματικαις; liederen, die werkingen van Gods Geest zyn, gelyk Davids gezangen of liederen, welker inhoud voor de leere van Christus, of voor de leere van Gods Geest gepast is; ἀδοντες και ψαλλοντες ἐν τῃ καρδια ὑμων; gelyk ἐν νοϊ 1 *Cor.* 14, 15. (met verſtand en aandagt) τῳ κυριῳ, (den Heere, Christus namelyk, hetwelk zelfs volgens Plinius getuigenis de Christenen in hunne Godsdienſtige vergaderingen pleegen te doen;) ευχαριστουντες παντοτε ὑπερ παντων ἐν ὀνοματι του κυριου ὑμων Ιησου Χριστου τῳ θεῳ και πατρι, *op bevel en naar het voorſchrift van onzen Heere Jeſus Christus*, en in dit opzigt ook *door Jeſus Christus onzen Heere*, die ons daar toe verpligt, en door zyne leere bekwaam gemaakt heeft. Met welke liederen en gezangen de Christenen God en hunnen Verlosſer in hunne Godsdienſtige ſamenkomsten verëerd hebben, of met die, welke in de ſchriften des ouden Verbonds ſtaan, en voor onmidlyke gewrogten des Heiligen Geestes verklaard zyn, of zulke, welke uit eene ſchielyke Geestdryving door de leere des Godsdiensts, die haaren oorſprong van den Geest Gods heeft, ontſprongen, dewyl het onder de Oosterſche volken niet ongewoon was, dat zy by hunne gastmaalen, om my eens van eene niet te verheven uitdrukking te bedienen, voor de vuist liederen begonden aan te heffen, die, om zoo te ſpreken, ſchielyke opwellingen van hunne vrolyke gewaarwordingen waren: dit kan men nog

uit

uit des Apostels woorden, nog uit oude genoegzame berigten beſlisſen. Het minst van al kan men uit het woord, ᾄδοντες beſluiten, dat het gezang met Muzyk inſtrumenten verzeld geweest zy, nadien in een geſchrift, aan Juſtyn den Martelaar toegeſchreven, uitdruklyk het tegendeel verzekerd word, en Plinius ook deeze omſtandigheid in zynen Brief aan Trajanus niet met ſtilzwygen zoude voorby gegaan zyn.

ZEVENDE AFDEELING.

Cap. V. 21. — VI. 10.

Met deeze algemeene vermaningen en waarſchuwingen, tot welker betragting alle waare Christenen, zonder uitzigt op hunne byzondere betrekkingen tot elkanderen in den burgerſtaat of maatſchappy verbonden zyn, verbind Paulus, na hen met eene korte opwekking tot gemoedelyke waarneeming derzelven opgeſpoord te hebben, byzondere vermaningen tot de pligten van het gezellig leven, maar inzonderheid der byzondere maatſchappyën van den huislyken ſtaat, der echte lieden jegens elkander, der kinderen en ouders jegens elkander, en eindelyk der Heeren en dienstknegten jegens elkander.

Bewyst uit eerbied voor God elkander alle behoorly-

ke onderdanigheid: ὑποτασσομενοι ἀλληλοις ἐν φοβῳ θεου. *Weest*, dit werkwoord moet by het deelwoord in het Grieksch in de gedagten ingevuld worden; *weest elkanderen onderdanig, uit eerbied jegens God.* Veele handſchriften leezen: ἐν φοβῳ χριϛου; eene leezing, welke, omdat kort hier na ὡϛ τϛυ κυριου ſtaat, den voorrang ſchynt te verdienen. Deeze onderdanigheid begrypt de pligten, welke Christenen elkander naar hunne verſchillende voortreflykheden te bewyzen, verſchuldigd zyn; het Christendom voert zoo min eene ongebondene vryheid in, neemt zoo min de ongelykheid der menſchen, in zoo veele oorzaaken gegrond, en hunne uitwendige betrekkingen en omſtandigheden, weg, dat het veelmeer de daaröp gegrondde pligten ſtaaft, en met de ſterkſte beweeggronden aandringt.

Onder de gezellige pligten gewaagt de Apostel het eerst van de pligten van den echten ſtaat, dewyl deeze maatſchappy naar tyd en inſtelling de oudſte is, dewyl zig alle overige gezellige verbindtenisſen daaröp gronden; eindelyk dewyl de betrekking der kinderen en der ouders onderling op dezelve rust. *Gy vrouwen, gehoorzaamt uwen mannen, als of de Heere zelf dit van u eischte; want de man is het hoofd der vrouwe, gelyk als Christus het hoofd der gemeente is. Gelyk nu de gemeente Christus onderdanig is, zoo behooren ook de vrouwen haaren mannen onderdanig te zyn.* Deeze der gehuwde vrouwen voegende gehoorzaamheid jegens haare mannen; (ἰδιοι ἀνδρες zyn ὑμετεροι ἀνδρες Col.

3,

3, 3, 18. 1 *Petr.* 3, 1, 2. 1 *Theſſ.* 2, 14.) bevat hoogachting, dienstvaardigheid en waarneming van hunne regtmatige voorſchriften en eiſchen in zig. Het byvoegzel, *als-den Heere*, ὡς τῷ κυριῷ duld eene tweeledige uitlegging; het woord *Heer* betekent of het voornaamſte deel van deeze maatſchappy, of Christus den Heer. Deeze betekenis verdient boven de eerſte geſteld te worden, alzoo, indien Paulus de andere meening had willen uitdrukken, hy niet het enkelvoudig getal, maar het meervoudig zoude gebruikt, en geſchreven hebben; *als uwen heeren*, ὡς τοις κυριοις ὑμων, De zin is derhalven: *Gehoorzaamt uwen mannen, dewyl de Heer u zulks geboden heeft, zoo gewillig en op eene zoo daadlyke wyze, alsöf Christus zelf u daar toe verplichtte.* De grond van deezen pligt berust op de Godlyke beſtemming van den man tot hoofd van de huwlyks maatſchappy. Hy is bevoegd en verpligt, om dat in deeze verbindtenis en maatſchappy te zyn, dat het *hoofd* ten aanzien van het *geheel ligchaam* is 1 *Cor.* 11, 3. Deeze verbindtenis vergelykt de Apostel met de betrekking, in welke Christus en de gemeente zyner belyders met elkander ſtaan, om deeze betrekking hun tot een voorbeeld der echtelyke veréeniging voor te ſtellen; en hun tevens de weldaadigheid en grooten zegen deezer verbindtenis voor te houden, en reeds vooráf het gedrag te bepalen, waaröp zig de mannen jegens hunne regtmatige echtgenooten hebben toe te leggen. De man is het hoofd, zal het

hoofd der vrouwe op dezelfde wyze zyn, als Christus het is over zyne gemeente: ὡς και ὁ χριστος κεφαλη της ἐκκλησιας και αὐτος ἐστι σωτηρ του σωματος. Hier hebben de handſchriften verſchillende leezingen, welke verdienen opgemerkt te worden. In het 23ſte vers laten eenige και voor αὐτος uit; in anderen ontbreekt ἐστι, en ſommigen zetten den Articul ὁ voor het woord σωτηρ. Dat και en ἐστι ontbrooken, en niet in het oorſpronglyke geſtaan heeft, en gevolglyk dat, αὐτος ὁ σωτηρ του σωματος, als eene (*appoſitie*) byvoeging, de waare leeswyze kan zyn, houden Mill, Bengel, en gedeeltelyk ook Griesbach bykans voor zeker. Dan byäldien niet met uitlating ook van αὐτος in het oorſpronglyk enkel geſtaan heeft, ὁ σωτηρ του σωματος, zoo geloof ik, dat de gewoone leeswyze moet gevolgd worden, en και αὐτος ἐστι is, naar de Hebreeuwſche wyze van ſpreken, zoo veel als: ὁς ἐστιν ὁ σωτηρ του σωματος. Men verkieze voorts wat lezing men wille, de zin blyft dezelfde. Dat σωτηρ niet alleen eenen *Verlosſer*, maar in een algemeener betekenis eenen *Weldoener* beteekent, is wel in het byzonder uit het zuiver Grieksch taalgebruik onbetwistbaar; maar dat de Apostel met dit byvoegzel meer die algemeene dan de bepaalder betekenis heeft willen uitdrukken, kan niet bewezen worden, nadien Christus elders doorgaands voornamelyk daaröm als het hoofd der gemeente, die zyn ligchaam is, word voorgeſteld, omdat hy ze verlost heeft, en dus haar *Heiland* naar de oude be-

betekenis van dit ons woord, is. *Gelyk nu*, word daar uit beſloten, *de gemeente Chriſtus onderdaanig is*, dat is, verpligt is onderdaanig te zyn, *dus zullen ook de vrouwen haaren mannen onderdaanig zyn in alles*. Het byvoegzel *in alles*, word van ſommige tot het eerſte lid van deeze ſamengevoegde ſtelling gebragt, hetwelk ook kan geſchieden, hoewel niet zonder hardigheid. En men kan het zonder eenige bedenking met de tweede ſtelling verbinden: *In alles*, dat is, *op alle mooglyke wyze*, in alle voorvallen en by alle gelegenheden; want het ſpreekt van zelf, dat de ter zyde ſtelling van hooger en onmidlyke pligten jegens God van deeze gehoorzaamheid, aan de mannen verſchuldigd, uitgeſloten is, en even daaröm is het overtollig deeze uitzondering byzonder te noemen.

Gelyk nu de vrouwen haare mannen uit tedere genegenheid jegens hen gewillig moeten gehoorzamen, zoo moeten deeze zig op de liefderykſte gezindheeden jegens hunne egtgenooten toeleggen: Gy mannen, daarëntegen hebt uwe vrouwen lief, ἀγαπατε τας γυναικας ἑαυτων voor ὑμων 2 *Cor.* 7, 11. 1 *Theſſ.* 2, 8. en daar in moeten zy Chriſtus gelykvormig worden, welke zyne liefde jegens zyne gemeente door de verwonderenswaardigſte bewyzen zyner zorge voor haare gelukzaligheid verheerlykt heeft. Men ziet, dat het woord *liefde* met eenen byzonderen nadruk te verſtaan is, en verklaard moet worden door eenen gantsch uitnemenden yver voor het welzyn van hunne vrouwen. Haar

gelukkig te maken, haar uitnemend te verblyden, alle ondernemingen haar tot genoegen en ten besten in te rigten, moet hunne aangenaamſte en liefſte zorg zyn. Hebben zy zwakheden, dan moeten zy die verdragen en verbergen; gebreken, zoo moeten zy die verbeteren; wat zy doen kunnen, om haar achting en eere te bezorgen, moeten zy met blydſchap doen. Wat voor moeite en bekommeringen dit hun ook mag kosten, zulks moeten zy niet achten. Behooren de vrouwen zig te begunſtigen om Christus gemeente in haar gedrag omtrent de mannen gelyk te wezen, dan moeten deeze Christus, het hoofd der gemeente, in hunne zorg voor den welvaart hunner beminden zoeken te evenaaren. Wat heeft Christus niet voor zyne gemeente gedaan! *Hy heeft zig voor dezelve opgeöfferd*, om haar te verloſſen, heeft hy zelfs zyn leven voor haar gelaten, haar door den Doop, door hem ingeſteld, gereinigd, en tot zynen dienst ingewyd: ἑαυτον παρεδωκεν ὑπερ ἀυτης, ἱνα ἀυτην ἁγιασῃ καθαρισας τῳ λουτρῳ του ὑδατος ἐν ῥηματι. De woorden, ἐν ῥηματι brengen ſommigen tot het werkwoord ἁγιασῃ, als had Paulus willen zeggen: Christus heeft door zyn woord, dat is, door zyne leere hen tot zynen dienst vatbaar en bekwaam gemaakt. Anderen verbinden het met λουτρῳ του ὑδατος, om aan te wyzen, dat hy hen door den volgens zyne leere verördenden of met zyne belofte verbonden Doop van alles, wat hem mishaaglyk kan zyn, gereinigd heeft, eene verklaring, welke ik voor de natuur-

tuurlykſte houde. De uitlegging is hier zinryk, volgens welke ἐν ῥήματι, ἵνα word, en wel naar het Hebreeuwsch בדבר אשר 2 B. Moſ. 18, 11. en naar de LXX Taalsmannen, welke Predik. 7, 14. deeze ſpreekwyze door περι λαλιας ἵνα vertaald hebben. Zekerlyk is ἐν ῥήματι ἵνα voor ἵνα regt nieuw Grieksch, en dit zoude eene tegenwerping tegen deeze geleerde aanmerking zyn. Dan alhoewel dit geen gegrondde aanmerking tegen dezelve zy, zoo ſtryd er egter mede, dat men in het geheele N. T. geen dergelyk voorbeeld daarvoor vinden kan, en het is daaröm zekerder, dat men by de opgegeven gemeene verklaring blyft. Het geen nu Christus doet, dat doet hy, om aan haar eene voortreflyk heerlyke gemeente te hebben, die nog rimpelen nog vlekken, nog iets diergelyks heeft, dat haar namelyk ontſieren zou kunnen. Περιϛησαι ἑαυτῳ ἐκκλησιαν ἐνδοξον, zoo veel als κτασθαι, zig eene heerlyke gemeente verwerven. *Nog vlekken nog rimpels te hebben*, maar *rein en onberispelyk* zyn, is eene beſchryving der waare zedelyke ſchoonheid van de Kerke, die in regtſchapen Onſchuld, Godzaligheid en Deugd beſtaat. Op eene dergelyke wyze moeten de mannen hunne vrouwen liefhebben, of hunne liefde jegens haar zoeken te bewyzen; zy moeten haar liefhebben, *als hun eigen ligchaam*. Een man moet voor den welſtand zyner egtgenoote even zoo yverig zorgen, als voor zyn eigen; want haar geluk maakt een wezenlyk deel van zyn eigen geluk uit: *Die zyne vrouwe lief heeft, heeft zig zelven lief.*

Waaröm? Niemand gaat met zyn eigen ligchaam, of vleesch hard te werk, maar *hy voed en verzorgt het*, gelyk Christus de gemeente. *Zyn vleesch* of zyn *ligchaam haaten*, gelyk Luther μισειν vertaalt, is hard met zig zelven te werk gaan. Dit doet niemand; hy zorgt veel meer voor zyn onderhoud en verzorging; hy gaat tederhartig met zig zelven om, θαλπει την σαρκα; hy houd zig warm; hy zorgt zoo wel voor zyn *gemak*, als voor zyn *nooddruft*; gelykerwys Christus de gemeente, die hy niet alleen het noodzaaklyke tot haare gelukzaligheid, maar eenen grooten rykdom van weldaaden laat toekomen. O hoe voortreflyk zorgt de Godlyke Religie van Christus niet voor het geluk van den egten ſtaat! welke wysgeerte, of welke wetten hebben zoo veel voor dezelve gedaan? Hoe veel gelukkiger is thans niet de ſtaat van het vrouwlyk geſlacht door den invloed van Jeſus leere op de harten der menſchen geworden! Tot wat vryheid en waardigheid, en tevens tot welk eenen weldaadigen invloed op het gantſche menschdom is hetzelve niet verheven! Hoe onuitſpreeklyk groot zoude niet het geluk der huwelyken zyn, indien mannen en vrouwen, deeze zoo aandoenlyke voorſchriften en onderwyzingen van den Apostel wilden opvolgen! Christus zorgt zoo teder voor zyne gemeente, om dat wy leden van zyn ligchaam, vleesch van zyn vleesch, en been van zyne beenen zyn. Hy merkt ons namelyk even zoo aan, als een man zyn vrouwe behoorde aan te merken. Daar is in Paulus woorden

eene

eene onvolledige, niet geheel uitgehaalde vergelyking, welke wegens het verband en ſamenhang moet ingevuld worden. Het is zoo veel, alsöf Paulus zyne voorſtellingen vollediger dus had uitgedrukt: Christus zorgt voor zyne gemeente, dewyl wy, als 't ware, leden van zyn ligchaam, vleesch van zyn vleesch, en been van zyne beenen zyn, gelyk ieder man van zyne vrouwe behoort te denken: *zy is vleesch van myn vleesch en been van myne beenen.* Want *even* daaröm, Ἀντι τουτου, voor ἑνεκα τουτου, zal een man zynen *vader* en *moeder verlaten*, *en zyne vrouw aanhangen*, *of alleen met zyne vrouw leven*; zig ſtandvastig en alleen aan haar houden in de naauwſte verbinding en gemeenſchap met haar, en ook daar in word hy Christus gelykvormig, alzoo tusſchen deezen en de gemeente de naauwſte vereëniging plaats heeft. *Ook dit is*, zegt Paulus daaröm, voor eene verhevene betekenis vatbaar, namelyk toegepast zynde op de Kerke en op Christus: το μυστηριον τουτο μεγα ἐστιν ἐγω δε λεγω εἰς χριστον και την ἐκκλησιαν. Het is bekend, hoe deeze plaats van de Roomſche Kerk, en in de nieuwſte tyden van eenen Zinzendorf verklaard is, alſchoon zonder eenigen grond of bewys. Het Griekſche μυστηριον beteekent eene groote en gewigtige leere, gelyk het Hebreeuwſche סוד; ook word het van gewigtige leeringen gebruikt, wanneer die in oneigenlyke bewoordingen voorgedragen worden; van hetgeen eenen geheimen zin heeft, of hebben kan; van allegoriſche uitleggingen van zulke plaatzen,

die eigenlyk verſtaan eenen geheel anderen zin uitdrukken, en dus word het hier genomen. Christus was de mannen met betrekking tot zyne naauwe verëeniging met de Kerk tot een voorbeeld eener tederſte en zorgvuldige liefde jegens hunne vrouwen aangeprezen. Hy heeft ons lief; hy zorgt voor ons, alsöf wy alle zyn ligchaam, en ieder in 't byzonder een lid van zyn ligchaam waren; alsöf hy zeggen konde, het geen Adam zegt, als hy het eerst de ſtammoeder van het menschdom zag. Ook deeze woorden, *dat een man vader en moeder verlaten, en zig alleen by zyne vrouwe houden zal*, vervolgt nu Paulus, konden op Christus en de Kerke toegepast worden. Christus had alles, wat hem, naar den mensch te oordeelen, aangenaam kon zyn, verlaten en opgeöfferd. Hy had zyne eigene natie verzaakt, om zig uit de Heidenen eene gemeente te verzamelen; op deeze wyze konden ook de van hem aangehaalde woorden eene meer verheven betekenis veelen; ἐγω δε λεγω, *ik meen namelyk*, εις χριστον και την ἐκκλησιαν toegepast zynde; ook deeze konde men in eenen verborgen zin op Christus en de Kerk betreklyk maken. Gelyk nu Christus tegen haar gezind was, zoo behoorden ook egte lieden tegen elkanderen gezind te zyn: πλην και ὑμεις. Het werkwoord ἐστε moet als eene invulling hier by gevoegd worden; ὁι καθ' ἑνα, tegen elkander, of de een zoo wel als de ander. *Ieder hebbe zyne vrouw lief, als zig zelven*, en de vrouw, dat is, *iedere vrouw hebbe eerbied voor den man*, namelyk

lyk voor haaren man. *Eerbied* moet met nadruk genomen worden, en is zoo veel als een byzondere eerbied by uitſtek.

Van deeze vermaning komt de Apostel op de pligten, welke kinderen en ouders zig onderling verſchuldigd zyn te bewyzen. Voorëerst word den kinderen het betaamlyke gedrag jegens hunne ouderen ingeprent: *gy kinderen, gehoorzaamt uwen ouderen in alle ſtukken om des Heeren wille;* ἐν κυριῳ gelyk Kap. 5, 21. ἐν φοβῳ θεου of χριϛου uit eerbied jegens den Heere, omdat de Heere het hebben wil. Dat God dit wil, is zeker, dewyl het bevolen is; τουτο γαρ ἐϛι δικαιον; zulks is niet alleen billyk, maar het is een *pligt*. Hetgeen regt of pligt is, grond zig altyd op den wil van God. *Col.* 3. 20. *Eert uwen vader en uwe moeder; dit is een ongemeen gewigtig gebod, of een van de voornaamſte geboden, met die belofte verbonden; dan zal het u wel gaan, en gy zult lang leven op aarde.* In het Grieksch heet dit het *eerſte* gebod, of, omdat het onder de tien geboden het eerſte is, het welk door eene byzondere belofte word aangedrongen; want die, welke 2 B. Moſ. 20, 6. met het eerſte ſchynt verbonden te zyn, heeft betrekking op de waarneeming van alle de geboden; of het heeft ook deezen naam wegens zyn gewigt en aanbelang. De verzekering, welke daarmede verbonden is, betreft wel in de tien geboden, voor zoo verre die een volkswet waren, alleen den welſtand van dit leven, het voortdurend

rend bezit van het Joodſche land en de daarmede verbonden weldaaden, maar zy kan ook in eenen uitgebreider zin van dit woord het zeker bezit van alle waare gelukzaligheid betekenen, dewyl een Gode behaaglyk gedrag der kinderen de eerſte en zekerſte grondſlag daartoe is, byäldien ook de ouders de pligten, aan hunne kinderen verſchuldigd, met gemoedelykheid en trouwe waarnemen, en zig daaröp uit naauwe en tedere liefde jegens hen toeleggen: *Handelt ook, gy vaders niet te hard met uwe kinderen, maar voedtze veelmeer op door onderwys en tugt naar des Heeren voorſchrift.* Παροργίζειν, of zoo als het in de gelykluidende plaats *Col.* 3. 21. word uitgedrukt, ἐρεθίζειν heet, iemand tot toorn en ongenoegen verwekken, hetwelk by kinderen altyd door eene ontydige hardigheid geſchied. Kinderen moeten, als hunne opvoeding gelukkig zal uitvallen, door een liefderyk gedrag, waarby eene wyze en weldadige geſtrengheid niet word uitgeſloten, van de ernſtige begeerte hunner ouderen tot hunne waare gelukzaligheid overtuigd worden, nademaal de in hun ſchielyk opkomende eigenliefde hen weldra laat ontwaar worden, of de beveelen hunner ouderen uit hartelyke genegenheid jegens hen, of uit eigenzinnigheid en enkel uit een, voor redelyke ouders onbetaamlyk gevoel van hunne meerderheid voortkomen. Παιδεια beteekent in den ruimſten zin alles, wat tot de opvoeding behoort; maar νουθεσια een beweeglyk welwillend toeſpreken, 5 B. *Moſ.* 6, 8. *Spreuk.* 27. 6. In

eenen

eenen naauweren zin begrypt παιδεια ook die kastydingen, welke met het onderwys en vermaning verbonden zyn, om die, als het nodig is, meer indruk te geven. De Apostel verbied zoo wel de verwaarlozing der kinderen, eene te ver gaande zagtheid jegens hen, als eene ſtrengheid, die in hardigheid ontäart, en de ſchadelykſte uitwerkingen moet hebben, omdat zy derzelver hart van de ouders afkeerig maakt.

Van de pligten der kinderen en ouderen onderling komt de Apostel tot die, welke Heeren en Dienstknegten omtrent elkanderen waar te nemen hebben. Het Christendom neemt deeze betrekking nog derzelver toevallige bepalingen niet weg, alhoewel dezelve in dien tyd veel dat onbillyk was, in zig bevatte. Hunne pligten zyn aan die gelyk, welke overheden en onderdaanen omtrent elkander moeten waarneemen. Eerst ſpreekt de Apostel van de pligten der Dienstknegten of der Bedienden jegens hunne Heeren en Vrouwen: *Gy knegten, gehoorzaamt uwen Heeren, die volgens menschlyke regten over u te beveelen hebben, met alle eerbiedigheid en met een redelyk hart, als of gy Chriſtus zelven diendet; niet als oogendienaars, die alleen zoeken menſchen te behaagen, maar als dienstknegten van Christus; welke de beveelen Gods gaarne gehoorzamen, met een gewillig hart, als of gy Gode en niet enkel menſchen diendet; overtuigd, dat alwie regt doet, zeker van den Heere zyn beloning zal hebben, hy zy dienſtknegt of vryë.* Dienſtknegten, tot wel-

welken ook de perzoonen van het vrouwlyk geſlacht behoren, welke aan het gebied van anderen tot dienst onderworpen zyn, waren in de toenmalige tyden lyfeigenen, over welken hunne Heeren een onbepaald regt van eigendom en gebruik hadden; ſlaven, over welken de Heeren een nog grooter gezag hadden, dan nu Christenen zelfs over die geenen kunnen oeffenen, die zy nog tot zwaare diensten en een beſtendig eigendom verkopen. Hunne Heeren heeten in den Grondtext *Heeren naar het vleesch;* κυριοι κατα σαρκα. De ſpreekwyze, κατα σαρκα, *naar het vleesch* is Hebreeuwsch, en van eenen veel bevattenden omtrek, zy beteekent de afkomst, en alle uitwendige omſtandigheden, waar in zig de menſchen bevinden, alles, wat daar in gegrond is; zy moet derhalven, wat haaren eigenlyken zin betreft, altyd naar het oogmerk en verband en de gronden der voorſtellen, daar van geſproken word, verklaard worden. Maar nu heeft het regt van eigendom, dat iemand over een perzoon en alle deszelfs uitwendige omſtandigheden heeft, geenen anderen grond, dan deszelfs regten door de wetten bekragtigd; dehalven zyn *Heeren naar het vleesch* die geenen, die zulks volgens menschlyke eenmaal ingevoerde en door de wetten der maatſchappy bekragtigde regten zyn. Hoe ver deeze de natuurlyke regten der menschheid te niete doen, of bepaalen kunnen, laat de Apostel onbeſlist, dewyl dit geen voorwerp voor den Godsdienst, maar voor de wetgevende magt is, alhoewel

wel het Christendom door de nadrukkyke bepaling van algemeene menſchenliefde, en door de hoger gronden, waar door het dezelve aanbeveelt, de herſtelling der natuurlyke regten der menſchen op het kragtigst bevordert, zonder dat het goeddunklyke geweldaadige ondernemingen daar toe, die zoo gemaklyk de gevaarlykſte onrusten en verwerringen in het gemeenebest na zig ſlepen, toelaat of begunſtigt. De waare natuurlyke vryheid zal alleen eene vrugt der toenemende verlichting en zedelyke beſchaving van het menschdom zyn, en niet van het geweld, om dat hetgeen daar door afgedwongen word, zelden beſtendigheid en duurzaamheid heeft. De *Dienſtknegten* zouden dan, hunnen Heeren *met alle eerbiedigheid* gehoorzamen; of *met vreze en beven*, welke uitdrukking, alzoo deeze aandoeningen dikwils teekenen van eerbiedigheid of van het gevoel van gezag en de hoogheid van andere menſchen zyn, niets dan de eerbiedigheid beteekent, welke zy aan deeze uitwendige voorregten van magt verſchuldigd zyn. Verder met *een opregt hart*; ἁπλοτητι της καρδιας is hartelyke opregtheid, het tegendeel van huichlaary en geveinsdheid; de Hebreër gebruikt יושר לב. Zy zullen zig niet alleen enkel gehoorzaam betoonen; zy zullen zulks met opregt- en eerlykheid zyn ὡς τῳ χριστῳ, als of zy Christus zelf dienden; met die zelfde opregtheid, met welke zy zig behoorden te benaarſtigen om waare dienaars van Christus te zyn. *Niet naar den dienſt voor de oogen*, niet als *oogendienaars*,

naars, die alleenlyk menſchen zoeken te behagen; gehoorzaam in alles en bereid om alles te doen, wat hunne Heeren beveelen, als zy tegenwoordig zyn; derhalven ook niet alleen, om hun, die toch bloote menſchen zyn, te behagen, en zig daar door van hnnne gunst te verzekeren; onbekommerd, wat de gevolgen van ongehoorzaamheid aan hunne Heeren zyn mogen, als zy maar hun misnoegen en de ſtraf daaröm niet te vrezen hebben, alhoewel het anders een billyk oogmerk is, om zig door gehoorzaamheid de geneigdheid en gunst van hunne Heeren te verwerven, *maar als dienstknegten van Christus, die de beveelen van God gaarne gehoorzamen.* Zy moeten zig niet alleen als dienstknegten van menſchen, maar als dienstknegten van Christus beſchouwen, dien zy als een eigendom toebehoren, en eene onbepaalde gehoorzaamheid ſchuldig zyn te bewyzen; die derhalven de beveelen Gods *gaarne*, zonder morren en misnoegen moeten gehoorzamen, nademaal ook hunne uitwendige omſtandigheden van zyne wyze inrigting en voorzienigheid afhangen, en, hoe zy ook mogen geſteld zyn, egter altyd met hun waar geluk inſtemmen; gevolglyk met *een gewillig hart*, als zulken, die den Heere, Christus hunnen Verloſer, en niet de menſchen, dat is, niet alleen de menſchen dienen; uit overtuiging, *dat alwie wel doet, zeker zyne beloning van den Heere ontvangen zal; hy zy dan dienstknegt of vryë.* Zelden hadden ſlaven

ook

ook voor de getrouwſte en gewilligſte dienſten eene beloning te hopen; zelden werden zy vry gelaten. Van hunnen hooger Heer, van God, konden zy met het grootst vertrouwen hunne beloning verhopen; het uitwendig onderſcheid tusſchen hen en hunne Heeren is geene tegenwerping tegen hunne beloning; want by God heeft geen aanzien des perzoons plaats.

In de vermaning tot de pligten, die Heeren omtrent hunne Knegten hebben waar te nemen, is de Apostel korter: Maar *gy Heeren vervult ook uwe pligten omtrent hen; onthoudt u zelven van alle onvriendelyke bedreigingen jegens hen, en bedenkt, dat ook gy eenen Heer in den Hemel hebt, by wien geen aanzien des perſoons plaats heeft. Doet het zelve omtrent hen*, τα αυτα ſtaat er in den Grondtext; niet juist dat, wat dienstknegten ſchuldig waren te doen, maar dat geene, wat hunne pligten jegens hunne knegten vorderden, en wel met gelyke gezindheden van genegenheid, welwillendheid en gewilligheid, maar ook uit dezelfde gronden en oorzaaken, waar door zig de dienstknegten tot betamelyke, yverige en gewillige waarneeming van hunne verpligting moesten laten bewegen; gevolglyk ook in de verwagting van gelyke vergelding van God; dus *beſtendig*, en zonder door uiterlyke magt of geweld daartoe genoodzaakt te kunnen worden. Derhalven zouden zy zig van *alle onvriendelyke bedreiging* onthouden; ανιεντες την απειλην. Daarmede verbied hy hun iedere onnodige ſcherpheid, die maar gebruikt

bruikt word, om menſchen, welker uitwendige omſtandigheden op zig zelf reeds zoo veele bezwaarlykheden met zig voeren, hunne overmagt te doen ondervinden; alle dwangmiddelen, die men misſen kan, en alle menſchen haatende hardigheid zelfs met woorden, al wat onvriendelyk, ſtuursch en norsch is. Waar uit volgt, dat zy liefderyk en vriendelyk met hun handelen, hun met goedheid bejegenen, en hun hunne moeilyke dienſten ook door vergeldingen zoo ligt en aangenaam maken moesten, als in deeze betrekking ſlegts mooglyk is. De grond, waardoor zy zig tot zulk een gedrag moeten laten bewegen, is *de opperheerſchappy van God over hen.* Gy zyt wel, zegt hy, van de menſchen vry; niemand kan u over de wyze, hoe gy hen bejegent, rekenſchap afvorderen. Maar daar uit volgt niet, dat gy geheel naar het welbehagen van eigenbaatige oogmerken en driften met hen moogt omgaan. Gy hebt eenen Heer in den Hemel; eenen Alömtegenwoordigen en Almagtigen Heer, die uw gedrag jegens hen, die hy u voor eenigen tyd onderworpen heeft, gadeſlaat; wien gy rekenſchap en veräntwoording geven moet; die u naar zyne alvermogende kragt over u belonen of ſtraffen kan; by wien ook geen aanzien van perzoonen plaats heeft; geen opzien op uwe uitwendige omſtandigheden, en geene vrees voor u; alle voorſtellen, welke alles overtreffen, wat de Wysgeeren ten zynen tyden konden zeggen, om de hardigheid der ſlaverny te verzagten, en de Heeren

tot

tot menschlievende gezindheden jegens hunne lyfëigenen te bewegen; gronden, die ook in onzen tyd haar gewigt niet verloren hebben, alhoewel zelfs door de burgerwetten de toestand der bedienden, en byzonder der geenen, die nog in een soort van lyfëigendom leven, ligter en verdraaglyker geworden is.

AGTSTE AFDEELING.

Cap. VI. 17 —— *einde.*

Nadien de beöeffening van alles goeds, byzonder in het begin der Christelyke Kerk, aan menigvuldige bezwaaren en hinderpaalen onderworpen was; zoo hield de Apostel het voor nuttig, om zyne byzondere vermaningen met eene algemeene opwekking tot een getrouw gebruik der middelen te verbinden, waardoor zy zoo wel in hun geloof, als ook in een daarmede overëenstemmend leven konden bevestigd worden. Hy stelt dit als eenen stryd voor, in welken zy met magtige vyänden te stryden hadden, die overwonnen moesten worden. Daartoe behoort *sterkte* en *wapenrusting;* hy wyst hun aan, waar zy dit beide behoorden te zoeken, en beide vinden konden, om alles wel te kunnen uitvoeren, en van hunne verheven bestemming niet verstoecken te blyven. Deeze opwekking verbind hy met den voorgaanden inhoud van zynen

Brief door de overgang, το λοιπον *voor het overige*; om aan te wyzen, dat hy zig tot het beſluit ſpoed, maar dat hy er nog iets by te voegen heeft, hetwelk van het uiterst gewigt is, en hunne geheele opmerkzaamheid verdient: *voor het overige verſterkt u*, myne broeders, *door den Heere en door zyne magtige kragt.* Alle Christenen, in welke omſtandigheden van tyden of plaatzen, zy ook zyn, hebben kragt en ſterkte nodig. Overäl en altyd hebben zy met dwaling, ongeloof en ondeugden te ſtryden, die hunne waare gelukzaligheid groote en zwaare hinderblokken in den weg leggen. Hoe velen zyn er niet, die anderen van de regte baan van waarheid en Godzaligheid zoeken af te trekken, en te verleiden, om vroomheid en deugd te verzaaken! Hebben waarheid en regtſchapenheid niet altyd dit lot gehad, van gehaat, verägt en beſpot te worden? Hier zyn verleiders, daar geweldaadige vervolgers der geenen, die het kwaad haaten, en het goed aankleven. In deeze gevaaren behooren Belyders van Jeſus in het geloof getrouw en in het goede ſtandvastig te blyven: Behoort daartoe niet buitengemeen veel kragt en ſterkte des geests, en moeten niet allen, ook de opregtſte dienaars van God, belyden: *De Geeſt is gewillig, maar het vleesch is zwak?* Ontſtaan niet uit even dit gevoel van hunne eigene zwakheid en het beſchouwen der gevaaren, waarmede zy omringd zyn, de treurigſte bekommernisſen, of zy het groote doel wel zullen bereiken, waar zy naar ſtreven? Is dit van alle belyders

van

van Jeſus onbetwistbaar zeker, hoe veelmeer van die geenen, die het eerst het voorwerp van den algemeenen haat van de verdorven Joodſche en Afgodiſche Heidenſche wereld waren? O deeze hadden het vooräl nodig, dat zy tot eenen onverſchrokken moed opgewekt, en tot de bron geleid wierden, waar zy alle die kragt en ſterkte overvloedig bekomen konden, welke zy tot hunnen ſtryd behoefden! Hun Heer is Christus; die had de wereld overwonnen; die konde hen verſterken, en hy had het hun beloofd, dat hy hun met zyne Almagtige hulp byſtaan zoude: *verſterkt u door den Heere en door zyne magtige kragt;* dat is even hetzelfde, als of hy gezegd had; *laat u daar door verſterken;* gy hebt geene rede, om by de gevaaren, die gy om u ziet, te vertſaagen; gy ſtrydt niet alleen; hy, die in ulieden is, is ſterker, dan die in de wereld is. Maar waarlyk gy moet onder zyne baniere willen ſtryden; gy moet alle die middelen tot overwinning gebruiken, die hy u aanbied: *Doet dan aan de wapenrusting, die God u geven wil,* παν-οπλιαν του θεου *om de listige aanvegtingen des verleiders,* of, des *weêrpartyders te kunnen overwinnen.* Met deeze opwekking ten ſtryde verbind de Apoſtel terſtond de beſchryving der vyänden, met welke zy te ſtryden hebben; want het zyn geen gemeene menſchen, waarmede gy in het koningryk van God te ſtryden hebt, maar magtige en geweldige, Heeren over deeze verduiſterde wereld, ſterke en boosäartige vyanden: ὁτι ὁυκ ἐστιν ἡμιν ἡ παλη

προς αιμα και σαρκα, αλλα προς τας αρχας, προς τας εξουσιας, προς τους κοσμοκρατορας του σκοτους του αιωνος τουτου, προς τα πνευματικα της πονηριας. Hier moet de gewigtige vraag beslist worden, wat dit voor vyänden zyn, welke de Apostel zoo vreeslyk afbeeld. Zullen wy daardoor volgens de oude en gewoone verklaring niet alleen den Satan, maar ookalle overige kwaade gevallen Engelen verstaan? Zyn deeze die αρχαι, die εξουσιαι, die κοσμοκρατορες του σκοτους του αιωνος τουτου, die πνευματικα της πονηριας, of die πνευματα πονηρα? Dulden alle deeze woorden geene andere uitlegging, gelyk een van de nieuwste en achtbaarste uitleggers gelooft, welke het gevoelen geuit heeft, dat de verklaring, welke alle deeze woorden van boosäartige vyänden des Christendoms verklaart, geenen anderen grond en oorsprong heeft, dan den wensch, om den Satan en de kwaade Engelen, zoo al niet uit alle, ten minsten uit de meeste plaatzen des Nieuwen Testaments te verbannen, daar men egter uit Rabbynsche schriften, welke immers zelfs het woord κοσμοκρατωρ van dezelven gebruikten, en zelfs uit Jamblichus kan bewyzen, dat dezelve voor de beheerschers deezer wereld, laat dit ook eene volksdwaling, of een gevoelen uit de leere der Geesten uit Chaldeën medegebragt, geweest zyn, gehouden wierden, waarmede ook het zoogenoemde Testament van Salomo overëeenkomt? Zullen wy deeze uitlegging verder toestemmen, of mag men nog geloven, dat Paulus waarlyk met alle dee-

deeze woorden voornamelyk de vyänden beſchryft, welke vyänden en vervolgers van Christus leere en derzelver belyders waren? Wat my belangt, ik beken gaarn en vrymoedig, dat ik, wat men ook over de gewoone regtmatig verklaarde leere van den Satan en andere gevallen Engelen mag oordeelen, niet tot die geenen behoor, welke den Satan uit de Godlyke ſchriften van onzen Godsdienſt, als eene volksmeening, of Chaldeeuwſche wysgeerte willen verdryven; overtuigd zynde, dat, als men, hetgeen de Openbaring daar van blykbaar leert, voor waar houd, geen eene ons weldaadige leere van 't Christendom daardoor benadeeld word. Inmiddels geloof ik ook, dat er een naauwkeurig onderzoek nodig is, of men ze waarlyk in alle plaatzen vind, waar in men ze voorheen gemeend heeft gevonden te hebben, en dit is het, hetwelk byzonder ook by deeze plaats des Apoſtels rypelyk moet overwogen worden.

Om in dit onderzoek vaste regelen te volgen, geloof ik vooreerſt te mogen aanmerken, waarin de beide verklaringen met elkander overëenkomen. Dit is geheel geen twyffel onderworpen, dat de Christenen niet onmidlyk met den Satan en zyne kwaade Engelen te ſtryden hebben, maar met die geenen, die zy als hunne werktuigen gebruiken, met verleiders, met vyänden, beſtryders en vervolgers van het Christendom, met hunne liſtige en geweldige pogingen en ondernemingen, om de belyders van Jeſus tot eenen afval van

het Euangelie te verleiden, of te vervolgen, en uit te roejen. Even zeker is het, dat ieder listige en vyändlyk gezinde en tevens naar zyne uitwendige omſtandigheden magtige wederpartyder van het Christendom διαβολος, ἀρχη, ἐξουσια, κοσμοκρατωρ του σκοτους του αιωνος τουτου en πνευμα πονηρον, in 't byzonder, wanneer hy zig voor eenen van Gods Geest gedreven Leeräar verklaart, of daar voor wil gehouden hebben, kan genoemd worden, en ook in de daad in de ſchriften van het Nieuw Verbond dus heet. Het is waar van ſommigen deezer namen is het even zoo zeker, dat zy aan den Satan en andere kwaade Engelen toegeſchreven worden; maar alleen wat de namen διαβολος, ἀρχων του κοσμου, en πνευμα πονηρον betreft; want, dat de kwaade Engelen ook ἀρχαι en ἐξουσιαι genoemd worden, daar van zal men geene plaatzen kunnen bybrengen. Dit nu alles vastgeſteld zynde, ben ik immers geregtigd, wanneer de eene verklaring boven de andere geſteld word, naar de gronden van deeze voorkeuze te vragen? Waar zullen wy deeze gronden zoeken? In het gewoon ſpraakgebruik; in de eerſte en gewoone betekenis van ieder daar in voorkomende woorden? De meeste, die hier voorkomen, betekenen in de eerſte en gewoone betekenis geene onzigtbaare vyändlyke wezens; geene kwaade Engelen. Διαβολος betekent elken lasteraar; elken weêrpartyder; ἀρχαι en ἐξουσιαι heeten magten en vermogens, of omdat deeze uitwendige hoedanigheden en voorregten

op

op zig zelf niet beſtaan, magtigen en geweldigen; κοσμοκρατορες zyn wereld-beheerſchers, vorsten in de wereld, of over de wereld. In de afleiding of ſamenſtelling van dit woord ligt geen grond, om daardoor Geesten te verſtaan, die over de wereld heerſchen; alle vorsten; alle koningen, welke over grooter of kleiner deelen van de wereld te gebieden hebben, kunnen den naam κοσμοκρατορες voeren. Als het woord κοσμος, wereld, in dit ſamengeſteld woord, hetwelk andere kenmerken moeten aanwyzen, eene bepaalde betekenis heeft; heet het by voorbeeld, als een aangenomen woord, tot de uitdrukking van een zeker bepaald denkbeeld gewyd, de Joodſche wereld; dan is het openbaar, dat het zulken beteekent, die daar over heerſchen. Beteekent het de Romeinſche wereld, dan zyn alle, welke de wetgevende magt bezitten of daar deel aan hebben, κοσμοκρατορες. Indien naar den aart van het Grieksch in het Nieuwe Testament, hetwelk het Hebreeuwsch navolgt, de daarmede in den Genitivus verbonden woorden als byvoeglyke woorden (*adjective*) moeten genomen worden, zodat του σκοτους zoo veel betekent als σκοτεινος of ἐσκοτισμενος, en του αἰωνος τουτου zoo veel als το νυν παρον; wat zal dan κοσμοκρατωρ anders heeten dan κρατευοντες του νυν παροντος και ἐσκοτισμενου κοσμου, beheerſchers der tegenwoordige verduisterde wereld! Indien derzelver geweld, volgens het verband, geene natuurlyke maar zedelyke magt is, die zy over de te-

genwoordige verduisterde of onwetende en dwalende menſchen oeffenen, wat zullen dan zulke κοσμοκρατορες of wereldbeheerſchers anders zyn, dan zulken, welke dwalende onwetende menſchen door hunne dwalingen of vooröordeelen tot hun wil weten te brengen, en zyn dat alleen kwaade wederſpannige Geesten? Zal ik dan deeze verſtaan moeten, en leert de eerſte gewoone betekenis der woorden my niet, dat dit *derzelver zin zyn moet*, waar zal ik dan verder den grond voor deeze verkiezing vinden? Onbetwistbaar in de eigen uitdruklyke aanwyzing van den Schryver, dat hy deeze woorden in zulk eene bepaalde en beſtemde betekenis, en in geene andere, byzonder niet in de eerſte en gewoone wil genomen hebben? Maar deeze aanwyzing is hier niet, byzonder met betrekking tot de woorden ἀρχαι, ἐξουσιαι en κοσμοκρατορες. Waar in dan meer? In de byvoegzelen en bepalingen, die er by geſteld zyn, om my te noodzaken, om de eerſte en gewoone betekenis te verlaten? En zyn hier dan dergelyke byvoegzels en bepalingen? Zulks geloven nu die geenen, welke hier niet alleen aan den Duivel, maar ook aan alle kwaade Engelen willen gedagt hebben. De Apoſtel, zegt men, zet hen tegen over menſchen, en onderſcheid hen van dezelven in de uitſpraak; gy hebt niet te ſtryden met vleesch en bloed; *ten tweeden* hy noemt hen κοσμοκρατορες του σκοτους; σκοτος zal zoo veel zyn als ἀηρ, en volgens een volks gevoelen zal de lucht aan de kwaade Ge-

ge-

gelen tot den zetel hunner heerſchappy aangewezen zyn; eindelyk hy zegt uitdruklyk, dat deeze vyänden πνευματα της πονηριας waren, welke uitdrukking gelyk ſtaat met de woorden πνευματα πονηρα, welke benaming buiten kyf van kwade Engelen dikwerf gebruikt word. Maar zouden deeze gronden wel zoo bondig wezen, als zy ſchynbaar zyn? Is het zoo zeker, dat de vyänden, met welken de Christenen te ſtryden hebben, zoo tegen elkander overgeſteld worden, dat zy niet alleen naar de geſteldheid en omſtandigheden, maar ook naar het wezen van de menſchen onderſcheiden zyn, en eene heel byzondere clasſe en ſoort uitmaken? Ligt dat werklyk in αιμα και σαρξ, hetgeen tegen over αι αρχαι en εξουσιαι geſteld word? Hetgeen αιμα και σαρξ heet, is dat dan ook daaröm αρχη en εξουσια? Wanneer dit niet kan bewezen worden, dan is hier ook geene zodaanige tegenſtelling, die ons noodzaakt, om onder deeze namen hoger, maar tegen de Christenen vyändlyk gezinde wezens te verſtaan, welker listige aanvallen de Christenen moesten tragten te wederſtaan. Ik beweere niet, dat αιμα και σαρξ *zwakke*, of *gemeene* menſchen beteekent; deeze ſpreekwyze beduid in het gemeen wel menſchen, maar de tegenſtelling bewyst, dat niet ſlegts in het gemeen menſchen, maar gemeene of zwakke menſchen daar door gemeend worden. In alle taalen bepaalt het denkbeeld van het geen tegen iets anders overgeſteld word, het denkbeeld van hetgeen, waar tegen het over geſteld word. Wezens, welke

el-

elkander geheel gelyk zyn, hebben juist zoo zeer geene rede, om elkander te vrezen; maar wanneer magt en geweld te voorſchyn komt, en wanneer die ons ontbreekt, daar ontſtaat vrees, daar is moed en ſterkte tot den ſtryd tegen dezelven nodig. Derhalven ligt in de tegenöverſtelling tusſchen *vleesch* en *bloed* en tusſchen *magtigen* en *geweldigen* geen grond, om deeze voor ſchadelyke Engelen te houden, en even zoo min daar in, als men zoo woordelyk vertaalt, *wereldbeheerſchers der duisternis deezer wereld of tyd*; en dat *duisternis* de *lucht* zou betekenen, waar in zy hun verblyf hebben. Want dat het dit *betekenen moet*, kan even zoo min bewezen worden; gevolglyk kan dit ook geene bepaling zyn, welke ons zou leeren, wat wy hier te verſtaan hebben door διαβολος, ἀρχαι, ἐξουσιαι, κοσμοκρατορες en πνευματικα της πονηριας. Maar, zegt men, dat deeze ἀρχαι, ἐξουσιαι, κοσμοκρατορες evenwel πνευματικα της πονηριας heeten, dit is egter de verklaring, hoe men alle die voorgaande woorden nemen moet? Dan ook dit word meer onderſteld, dan bewezen. Ik wil toegeven, dat de byvoeglyke woorden, van zekere zelfſtandige naamwoorden afgeleid in plaats van deeze zelfſtandige woorden gebruikt, en daarmede verwisſeld kunnen worden, gelyk Homerus in de Odyſſea λ. 39. παρθενικαι voor παρθενοι zou gezet hebben, alhoewel ik dit voor zoo zeker niet houde, als men meent, dewyl dergelyke ſpreekwyzen door uitgelaten zelfſtandige woorden moeten ingevuld worden. Πνευματικα της πονηριας mogen dan πνευματα πονηρα wezen,

zen, maar moeten het daaröm terſtond ook hoge kwaade geesten zyn? Worden niet Leeräars, welke van den Geest Gods gedreven worden, of voorwenden onder zyne aanblazing te ſtaan, ook πνευματα πονηρα genoemd? Spreekt Paulus niet 2 *Tim.* 4 5. van πνευμασι πλανοις, of naar eene misſchien betere leeswyze van πνευμασι πλανης, en wie zyn deeze dwaalgeesten anders dan bedriegers, die zig uitgeven voor Leeräars, van God verlicht? Verſtaat Johannes, als hy van de Christenen begeert, dat zy niet *eenen iegelyken Geest* geloven zullen, hoger wezens, of verſtaat hy menſchen, die zig voor Godlyke Leeräars uitgeven? Alſchoon dan ook πνευματικα πονηριας kwaade Geesten konden heeten, zoo levert dit egter geen zeker bewys op, dat het die onzigtbaare Geesten zyn, die men met den naam *Geest* van de menſchen als eene byzondere clasſe der redelyke ſchepzelen Gods onderſcheid. Dan het is zelfs nog twyffelägtig, (ik wil niet meer zeggen,) dat πνευματικα της πονηριας zoo veel zegt als πνευματα πονηρα. Want wat verhindert ons toch om het byvoeglyk woord πνευματικα door het woord ταγματα in te vullen? Kan men tot deeze invulling een bekwamer zelfſtandig woord uitdenken? Dit is het regte krygswoord in zodaanig eene leenſpreukige vermaning. De Apostel ziet als 't ware niet enkele vyänden; hy ziet benden, ſchaaren, en hoedanig zyn deeze? πνευματικα, ſterk, magtig, vol kragt, gelyk de σωματα πνευματικα, de ſterke,

kragt-

kragtvolle ligchaamen, die wy ééns in plaats van onze σωματα ἀσθενη of voor onze zwakke bouwvallige ligchaamen ontvangen zullen. Even dus is het gelegen met de vuurige pylen του πονηρου, of des vyands, over welke ſpreekwyze ik by derzelver verklaring nog meer zeggen zal. Genoeg is het, dat er in den Text zelven geene byvoegzels en bepalingen zyn, welke ons noodzaken, om hier niet alleen aan den *Satan*, als den eersten verleider der menſchen, maar ook aan zyn heir van kwaade Engelen te denken, en zeker dit kan ook even min uit het verband en oogmerk van Paulus bewezen worden. Want met de kwaade Engelen hadden toch de Christenen niet *regelrecht* nog onmidlyk te ſtryden, maar met bedriegers en verleiders, die toenmaals zeer groot en magtig in de wereld waren. Voor derzelver pogingen zouden zy zig wagten; die zouden zy te ſchande maken; geene vyandelykheden of gewelddaadigheden van deeze zouden hen van Christus en het geloof in hem moeten afkeerig maken. Onderſteld, dat werklyk de woorden, magten, vermogens, wereldbeheerſchers der duisternis en πνευματικα της πονηριας ten tyde van Paulus *characteriſtike namen* van kwaade Engelen, en zoo in gebruik geweest waren, dat men ze niet had kunnen hooren, zonder ten eerſten aan den Satan en zyn heir te denken, zoo zou ik egter volgens Paulus oogmerk, nog bykans liever geloven, dat hy zyne woorden, niet in den eigenlyken zin,

maar

maar in den onëigenlyken zou willen opgevat hebben, dan dat ik by de lang gewoone, maar thans verkeerdelyk, naar het my voorkomt, vernieuwde verklaring zou blyven. Waaröm zou hy niet hebben kunnen zeggen: die den Satan gelykvormige bedriegers, die u van de zuivere leere willen afkeerig maken, die daar toe list en aanzien gebruiken, dat zyn die booze Geesten, die *kosmokratores* der duisternis, die magten en vermogens, tegen welken gy u zelven moet wapenen. Alwie u tot ongeloof of ondeugd wil verleiden, dit is de Satan, tegen welken gy op uwe hoede moet zyn. Dus drukte zig Paulus van eenen zyner vyändlykſte weêrpartyders te Corinthen uit, als hy hem eenen Engel of Bode des Satans noemde. Nadien men nu ook nog eenen werkzamen invloed deszelfs op de menſchen beweert, maar egter geene onmidlyke inwerking aanneemt, zoo kan de vraag, hoe hy nog werkt, geheel onbeäntwoord blyven; dwaling, ongeloof, bygeloof en ondeugd, welke van bedriegers, en ondeugenden of vyänden van den Godsdienst en Zeden bevorderd, begunſtigd en voortgeplänt worden, blyven altyd werken des Duivels, en hy die de menſchen voor dezelven waarſchuwt, en hun aanwyst, hoe zy zig tegen hunne ondernemingen wapenen, verdedigen en bewaren zullen, ſtelt hen zelfs tegen de ſchadelyke ondernemingen des Satans in eene grooter zekerheid, dan die hen regelregt voor dezelven waarſchuwt,

al-

alhoewel hy de wyze, hoe hy zyne werkzaamheid vertoont, niet kan aanwyzen. Dan dit alles is onnodig, nadien men des Apostels woorden alleenlyk haare eigenlyke en eerſte betekenis behoeft te laten behouden, dewyl het aan gronden ontbreekt, welke ons zouden noodzaken van dezelve af te gaan. Waaröm zouden wy eenen zin in zyne woorden inbrengen, als wy geen zeker bewys hebben, dat hy dien daardoor heeft willen uitdrukken?

Paulus wekt vervolgens de Christenen op, om zig met alle die wapenen te wapenen, waar mede zy de ondernemingen des verleiders kunnen overwinnen, en op een ieder de overhand behaalen, welke hen door bedrieglyke voorſtellingen tot den afval van de leere van Jeſus Christus wil bewegen. Μεθοδειαι zyn onderneemingen, krygslisten; in den eigenlyken zin, voorſtellingen, waar door de menſchen zig kunnen laten verleiden, om het geloof in Jeſus Godsdienst te verzaken. De Christen bevond zig toenmaals in gevaren, die hy niet mogt gering achten. Hy had in het ryk van God ἐν τοις ἐπουρανιοις, welke woorden, myns achtens, het best tot παλη ἐξιν gebragt worden, alhoewel zy zig ook laten verbinden met de woorden πνευματικα τῆς πονηριας, niet *met vleesch en bloed; niet met bloote menſchen* te ſtryden, het waren magtigen en geweldigen; vorſten der toenmaals verduisterde wereld. Geene waren de overſten des Joodſchen volks; onder deeze, de wereld-

reldvorsten, kan men gevoeglyk de Heidenſche Overheden in ſteden en wingewesten verſtaan, welke de voorſtanders der Synagogen overäl tegen de Christenen zogten op te rokkenen. Deeze alle waren πνευματικα της πονηριας, *magtige, boosäartige vyänden*, of menigtens van zulke vyänden. Hun haat, hunne geweldenaryën tegen de Christenen en hunne leere, de vervolgingen, welke ieder belyder van Jeſus van hen lyden moest, waren ſterke en gevaarlyke verzoekingen tot verloochening van eenen Godsdienst, welke met het ondergaan van zoo veele wederwaardigheden verbonden was. Indien επουρανια en βασιλεια του θεου woorden zyn, die een en hetzelfde denkbeeld uitdrukken, en βασιλεια θεου of ουρανου niet buiten deeze wereld, maar in dezelve is, alhoewel het zig buiten de grenzen deezer wereld en des tyds uitſtrekt; zoo zal men zig niet verwonderen, dat er in dit ryk menigtens van ſterke en magtige vyänden van deszelfs onderdaanen zyn, tegen welken deeze te ſtryden hebben. Tegen deeze hebben zy de geheele wapenrusting Gods nodig, op dat zy in den *tyd van gevaar* τη ημερα τη πονηρα wederſtaan, en, volgens de woorden, gelyk Luther ze vertaalt, *alles verrigt hebbende*, of om ons van onze krygsuitdrukking te bedienen, *allen op de vlugt gedreeven hebbende, het veld behouden mogten:* συνι απαντα κατεργασαμενοι. Het Grieksch απαντα κατεργαζεσθαι kan wel vertaald worden, gelyk Luther

ther gedaan heeft; maar κατεργαζεσθαι τινας heet volgens duidlyke voorbeelden by Appianus en Dionyſius van Halicarnasſen zoo veel als *de vyänden ſlaan*, en gevolglyk is het woord ἁπαντα de Accuſativus niet in Singulari maar in Plurali, en voor ἁπαντας gezet, dewyl niets gewooner is, dan de verwisſeling van het onzydig geſlacht met het mannelyk of vrouwlyk.

Thans word met veele welſprekendheid de leenſpreuk breder uitgehaald, en om zoo te ſpreeken, de Godlyke wapenrusting der Christenen ſtukswyze beſchreven; *ſtaat dan vast;* (behoud het ſtrydperk;) *De waarheid zy de gordel om uwe lendenen:* ςητε περιζωσαμενοι την ὀσΦυν ὑμων ἐν ἀληθειᾳ. De gordel ζωςηρ of περιζωμα behoorde, wegens de lange kleding, welke de ouden ook in den kryg droegen, tot de volle wapenrusting; daartoe pryſt hy hun την ἀληθειαν, den Godsdienst of de erkentenis van den Godsdienst wegens zyne onbetwistbaare waarheid aan; tot een borſtharnas, θωρακα, την δικαιοσυνην, *de geregtigheid*, of de *Christelyke deugdzaamheid;* tot bedekking der voeten de ſtandvastigheid in de belydenis der zaligmakende leere van Jeſus; ἑτοιμασιαν του ἐυαγγελιου της ἐιρηνης. Het Grieksch ἑτοιμασια moet volgens het Hebreeuwsch כן en מכון verſtaan worden, nadien de LXX Taalsmannen Pſ. 68, 15. Ezr. 2, 68. 3, 3. deeze Hebreeuwſche woorden door ἑτοιμασιαν vertaald hebben. Ἐυαγγελιον της ἐιρηνης is, dewyl

ἐιρηνης

διδαχης byvoeglyk moet genomen worden, de zaligmakende genaderyke leere van Jeſus, of de blymoedige belydenis derzelve. Alzoo krygslieden naar de toenmalige torusting ten kryg ook een ſchild moesten hebben, zoo pryst Paulus den Epheſiërs het geloof of vertrouwen op God daar toe aan; want met hetzelve konden *alle vuurige pylen des wederpartyders*, of der vyänden, daarmede zy te ſtryden hadden, uitgebluscht worden. De ouden gebruikten eene ſoort van pylen, welke als een ſpille gevormd waren, in brand geſtoken, en opdat zy in de vlugt niet mogten uitgebluscht worden, met een niet al te ſterk aangehaalde pees en dus van naby afgeſchoten wierden. Wetſtein heeft in zyne uitgave des N. T. veele hier toe behorende plaatzen verzameld. Deeze ſoort van pylen was zeer gevaarlyk; daaröm beſchermde men zig tegen dezelven met het ſchild. De eigentlyke zin des Apostels is, dat de Epheſiërs maar op God zouden *vertrouwen*; want als dan zouden hun zelfs de grootſte gevaaren en vervolgingen niet kunnen ſchaden. Deeze pylen heeten βελη του πονηρου, eene uitdrukking, in dewelke men een bewys zoekt, dat de Apostel eigenlyk en het naast van den Satan, of den Duivel ſpreekt, alzoo deeze ὁ πονηρος heet. Ten bewys beroept men zig op eenige zoogenoemde Gelykenisſen des Verlosſers, in welken ὁ πονηρος en ὁ διαβολος ook in tegenſtelling met de *Engelen* onderling verwisſeld worden, Matth.

13, 19. 38. 39. 1 Joh. 2, 13, 14. 5, 18. Dan alhoewel in deeze geſprekken van Christus ὁ πονηρος en ὁ διαβολος en ὁ ἐχθρος woorden zyn, die een en hetzelfde denkbeeld uitdrukken, zoo is dit egter geen bewys, dat Hy den Satan meent, welke de eerſte menſchen verleid heeft, en de eerſte oorzaak aller zonde is. By my is het tegendeel bykans volkomen zeker. Want, gelyk de Engelen van den Zoon des menſchen, die hy op het einde der toenmalige Joodſche wereld zenden zoude, om uit zyn ryk alle ergernisſen en de geenen, die onregt doen, te verzamelen, en met onuitbluschlyk vuur te verbranden, niet de Engelen maar de Romeinen zyn, welke aan de ſtaatsgeſteldheid der Joden door de verſtoring van Jeruſalem een eeuwig einde zouden maken, opdat de belyders zyner leere van hunne verdere vervolgingen mogten bewaard zyn; zoo kan ook de verleider of de booze daar niet zyn een onzigtbaar wezen, maar het zyn alle vyänden van den Christen Godsdienst, welke deszelfs uitbreiding door verleiding en geweld zogten te verhinderen; die dit doet, is διαβολος en πονηρος. Men heeft geene andere betekenis nodig, ook niet tot verklaring der plaatzen, uit den eerſten brief van Johannes aangehaald. Gevolglyk is er geen zekere grond voor handen, die ons noodzaakt, om door de brandende *pylen des boozen* iets anders te verſtaan, dan de harde vervolgingen, welke de toen-

toenmalige Christenen van de vyänden van hunnen Godsdienst hadden uit te ſtaan. Indien zy maar hun vertrouwen op God niet wegwierpen, zoo hadden zy voor dezelven niet te vrezen. Intusſchen kan ze Paulus wegens haare beſtemming pylen des Satans noemen; alzoo hy en alle ongelovigen in de Schrift ſamengezet worden, en hy als het hoofd en de aanvoerder van deezen onzaligen hoop beſchreeven word.

Behalven den ſchild, waarmede men het ligchaam bedekte, had men in die tyden ook den helm van node, om het hoofd tegen de ſlagen zyner vyänden te verzekeren. Tot zulk eenen helm moesten zy σωτηριον gebruiken, het welk naar *Luc.* 2, 30. 3, 6. *Handel.* 28, 28. hetzelfde is met σωτηρια, de zaligheid, of naar 1 *Theſſ.* 1, 8. de hoope der zaligheid, die zy te verwagten hadden. Wat konden alle vyänden der Christenen tegen hun geloof of tegen hunne deugd uitvoeren, indien zy de hoope, dat zy weldra van al hun lyden verlost, en tot het bezit eener volkomen zaligheid zouden gebragt worden, vasthielden?

Doch de Christenen zullen zig niet alleen verdeedigen, maar ook hunne vyänden, doch in eenen zedelyken zin, zoeken te overwinnen, en deswegens hebben zy ook aanvallende wapenen van node: *grypt*, zegt dan de Apostel, *het zweerd des Geeſts, het woord Gods.* Hoe het woord *Geest* te verſtaan is, verklaart zig uit Paulus woorden zelfs,

daar hy zegt, wat wy door het *zweerd des Geests* verſtaan moeten. Dit is het *woord Gods*, de leere derhalven, welke wy aan den Geest Gods te danken hebben. *Het woord Gods* moet hier, myns achtens, in deszelfs wyduitgeſtrektſte betekenis genomen worden; en betekent hier derhalven niet alleenlyk de belofte, of gelyk een nieuw vermaard uitlegger meent, enkel de bedreigingen Gods, om de ongelovige vyänden en vervolgers van het Christendom te ſtraffen. De haat deezer vyänden kan het best en weldaadigst door de leeringen der Godlyke openbaring overwonnen worden. Alwie van de Waarheid, Weldaadigheid en Godlykheid van deszelfs inhoud overtuigd word, die is overwonnen. Dat in dit opzigt het woord Gods met een zweerd kan vergeleken worden, lyd geen twyfel, alhoewel Hebr. 4, 12. Openb. 1, 16. 2, 11. 16. 19, 15. in 't byzonder van de daar in vervatte bedreigingen wel verklaard worden, dewyl deeze boven andere beſtemd zyn, om de ongelovigen en godloozen tot erkentenis van hun misdaadig gedrag tegen Christus en zyne leere te brengen, opdat zy door berouw en bekeering derzelver voltrekking mogten voorkomen.

Met deeze zoo welſpreekende opwekking der Christenen tot eenen moedigen ſtryd tegen alle de vyänden van hunne waare, geestelyke en eeuwige gelukzaligheid, verbind de Apostel eindelyk eene vermaning, deels tot het gebed in 't gemeen, deels

in

in 't byzonder tot voorbidding voor alle waare aanbidders van God, en voornamelyk voor hem zelven: *bidt ook, zoo dikwils gy God aanroept, en hem ſmeekt, in alle omſtandigheden met hartelykheid; bewaart u daaröm in opgewektheid tot eene aanhoudende voorbidding voor alle aanbidders van God, maar inzonderheid voor my, dat ik in ſtaat moge geſteld worden, om openlyk en vrymoedig de nog zoo onbekende zielsverblydende leere van Christus bekend te maken, het welk zelfs in myne gevangenis myne bezigheid is, opdat ik die zoo onverſchrokken mag verkondigen, als het myn pligt is, die te leeren.* Δια πασης προσευχης και δεησεως προσευχομενοι εν παντι καιρω εν πνευματι και εις αυτο τουτο αγρυπνουντες εν πασῃ προσκαρτερησει και δεησει περι παντων των αγιων και υπερ εμου, ινα μοι δοθῃ ὁ λογος εν ανοιξει του στοματος μου εν παῤῥησιᾳ γνωρισαι το μυστηριον του ευαγγελιου, υπερ ου πρεσβευω εν αλυσει, ινα εν αυτῳ παῤῥησιασωμαι ὡς δει με λαλησαι Het Grieksch προσευχομενοι moet, indien alle deeze uitdrukkingen als een byzonder voorſtel verklaart, en door een punctum van de voorgaande afgezonderd dienen te worden, met ες aangevuld worden; maar dit deelwoord kan ook door het voorgaande werkwoord geregeerd worden. Voorts is de zin dezelfde. Het Grieksch, δια πασης προσευχης και δεησεως is, ſaamengevoegd met προσευχομενος, geen pleonaſmus, maar zegt; *bidt*, zoo dikwils als gy bidt en God aanroept, εν πνευματι *met hartelykheid*, of als zul-

ke, die van den Geest Gods geregeerd worden. Zy zullen by ieder gebed, het welk zy tot God doen, overwegen, wat zy bidden, en tevens in welke orde zy bidden zullen. Het *waken*, ἀγρυπνεῖν word meermaal met het gebed verbonden, gelyk Christus dit van zyne leerlingen begeerde. Marc. 13, 13. Luc. 21, 36. Het is tegenovergeſteld tegen de traagheid en luſteloosheid; men kan tot het gebed eene zorgvuldige waarneming van zig zelven niet miſſen, en dit zal nogthans plaats hebben, wanneer het de ziel tot eene zoo heilige bezigheid, als het gebed is, aan opgewektheid ontbreekt. Indien de geest door aardſche bezigheden, of door een buitenſporig genot van zinnelyke vergenoegens vermoeid, onluſtig tot alles, wat ernst verëischt, en by al te ſterke verbeeldingskragt ongeſchikt is tot nadenken, dewyl alle derzelver kragten als in ſlaap zyn, vind Jeſus zyne jongeren ſlapende, en moet hy hen vragen, *kunt gy niet ééne uure met my waken*? Hoe zoude de menſch alsdan alle zyne waare behoeftens, die hy heeft, de waare goederen, die hy nodig heeft, de werklyke kwaaden die hem dreigen, of die hy reeds lyd, zonder dat hy dit eerst zelf voelt, behoorlyk kunnen kennen en zorgvuldig nadenken? En zulks is egter tot een weldaadig en hartelyk gebed volſtrekt noodzaaklyk. De Apoſtel heeft dan rede, om van zyne Epheſiërs te begeeren, dat zy deeze opgewektheid des geeſtes zul-

zullen zoeken te onderhouden, die tot eene aanhoudende voorbidding voor alle de Heiligen en byzonder ook voor hem gevorderd word: ἐν πασῃ προσκαρτερησει και δεησει. Het woord προσκαρτερησις beteekent de eigenſchap, welke het gebed voor alle Heiligen behoort te hebben; het zal een *aanhoudend yverig gebed* zyn; men zal niet aflaten, alſchoon de verhoring van hetzelve niet terſtond volgen mogt. De algemeene voorbidding en derzelver noodzaaklykheid word daardoor niet weggenomen, dat de Epheſiërs byzonder tot voorbidding voor de Heiligen, onder welken alle waare aanbidders van God verſtaan worden, en voornamelyk voor den Apostel zelven worden opgewekt, zoo min als de algemeene menſchenliefde ophoud, omdat het een pligt is, dat men zyne broeders, die met ons door één geloof en eenerlei gezindheid op het naauwst verëenigd zyn, by uitnemendheid lief heeft. Het geen zy voor den Apostel behoorden te bidden, is λογος ἐν ἀνοιξει του στοματος ἐν παῤῥησια. De leere in vrymoedige opening des monds is niets anders, dan de bekwaamheid of kragt, om bly- en vrymoedig iets te leeren of voor te dragen; het is eene in de oude taalen gewoone ſchilderägtige voorſtelling van eene vrymoedige en onverſchrokkene voordragt, die dikwils in de ſchriften des Ouden en Nieuwen Testaments voorkomt, Pſ. 78, 2. Handel. 10, 34. Job 32, 20. 2 Cor. 6, 11. Deeze

blymoedigheid en onvertſaagdheid der leere beſchouwt de Apostel als eene gave Gods, die hy tot verkondiging van de verborgenheid des Euangeliums, deeze zoo zielsverblydende leere van de algemeene genade Gods jegens alle menſchen door Christus, nodig had, waar over hy de Epheſiërs in deezen Brief zoo uitvoerig onderhouden had; met welkers uitbreiding hy zig ook in zyne gevangenis bezig hield; die hy derhalven, overëenkomſtig zynen pligt, ὡς δεῖ με, vrymoedig, zonder zig door het lyden, hetwelk hem deeze groote bezigheid op den hals haalde, te laten vermoejen, zoo ernſtig wenschte te kunnen verkondigen. Wie kan dit lezen, zonder door de edele, verhevene en grootmoedige gevoelens van den Apostel aangedaan te wezen?

Thans komt de Apostel tot het beſluit van zynen Brief. Hy was anders gewoon, de geenen, aan welken hy ſchreef, op het einde zyner brieven, van zyne omſtandigheden berigt te geven, deezen en geenen, die hy kende, door byzondere groetenisſen of beveelen van zyne geneigdheid en liefde te verzekeren: Maar gebrek aan tyd, en dringende bezigheden, of andere ons onbekende redenen verhinderden hem, zig hier mede op te houden. Hy vergenoegt zig derhalven deels met de aanwyzing, dat Tychicus, door wien hy hun deezen brief overzond; dien hy wegens zyne getrouwheid en de yverige bevordering van het

het Euangelie, om hem liefderyk en gunstig te ontfangen, met eene zigtbaare innige liefde tot hen aanpryst, hen van alle zyne omſtandigheden uitvoerig berigt geven zal, dewyl hy hem even daaröm, als iemand, die alles wist, wat hem betrof, tot hun zond; deels met eene algemeene tedere en leerryke, in eenen wensch vervatte, groetenis: *Het geen gy lieden ook van myne omſtandigheden en verrigtingen begeert te weten, daar van zal u Tychicus, een geliefd broeder en getrouw dienaar des Heeren berigt doen. Even met dit oogmerk heb ik hem tot ulieden gezonden, dat hy u van mynentwege gerust ſtellen mogt.* Παρακαλεσαι, troosten, in het verband ook iemand wegens den geenen, voor welken men bekommerd is, gelyk de Epheſiërs voor Paulus zyn moesten, door aangenaame berigten gerustſtellen. *God de Vader, en de Heere Jeſus Christus geve ulieden heil, vrede, of alles, wat de Schrift zaligheid noemt, liefde, en ſtandvastigheid in het geloof.* Αγαπη, gemeenſchaplyk welwillen jegens elkander met het *geloof;* of, dewyl zy reeds gelovigen waren, *ſtandvastigheid in het geloof. De genade Gods zegene allen, welke onzen Heere Jeſus regtſchapen liefhebben! Amen!* Εν ἀφθαρσια, hetwelk niet gevoeglyk, gelyk ſommige Uitleggers doen, met het woord χαρις kan verbonden worden, betekent of *beſtendig* of *regtſchapen, zuiver* en *onvervalscht*, gelyk het in het Boek der Wysheid 2, 23. 6, 19. 12, 1. 18, 4. gebruikt word, alwaar my

over-

overäl deeze laatſte betekenis met den ſamenhang en het oogmerk des Schryvers meer overëenkomend ſchynt te zyn, dan de eerſte. Dit denkbeeld ſchynt ook hier het voegzaamst te wezen. Velen waren Christenen, erkenden, eerden en beminden Christus; maar niet alle zonder partydige vooröordeelen voor hunne natie, welke de Apostel in deezen Brief met zulken nadruk beſtreden had. Het zy men intusſchen door ἀγαπη ἐν ἀφθαρσια eene *ſtandvastige* of eene *regtſchapene* liefde van Jeſus verſta, altyd ligt er deeze groote waarheid in, dat niemand tot een volkomen aandeel aan de genade Gods geregtigd zy, dan die geen, die zig tot zulk eenen dienst van Christus beneerſtigt, hetwelk gevolglyk de voornaamſte en yverigſte zorg van alle deszelfs waare belyders verdient te zyn: *De genade Gods derhalven zegene alle die geenen, welke onzen Heere Jeſus Christus regtſchapen liefhebben! Amen!*

A 1506778